

Adapazarı'nda Ticari Hayat ve Adapazarı İslam Ticaret Bankası

Mustafa SARI

Resül NARİN

ADAPAZARI

SAKARYA TİCARET VE SANAYİ ODASI YAYINLARI

ADAPAZARI'NDA TİCARİ HAYAT VE ADAPAZARI İSLAM TİCARET BANKASI

Yazarlar

Doç. Dr. Mustafa SARI
Resül NARİN

Yayın Kurulu

Mustafa YILDIRIM
Semih ÇOKAY
Zafer BEKDEMİR
Hakan COŞAR
Murat GÜLER

Kültür Komisyonu

Oğuzhan DURAK
Murat GÜLER
Ali CANDAN
Nihat CİNOĞLU
Vahap GÜN

Yayına Hazırlayan

Derya ÇAKIR
Hakan KALMIŞ

Bilgisayar Uygulama: Dolunay Ofset

Basım: Sakarya Dolunay

Matbaa Reklam San. Tic. Ltd. Şti.

Yenigün Mh. Ömer Sk. No:7/A 54100 Adapazarı/Sakarya

Tel : 0264 777 11 55

1. Baskı Sakarya Nisan 2021

ISBN: 978-605-137-812-1

Sertifika No: 50666

Sakarya-2021

ÖNSÖZ

XX. yüzyıla girerken Osmanlıların Anadolu'daki ticarete yön veren şehirlerinin başında gelen Adapazarı, Cumhuriyet dönemine de bu özelliğini sürdürmüştür. Adapazarı iktisadına yön veren iki önemli kurumu Adapazarı İslam Ticaret Bankası ile Ticaret ve Sanayi Odası da şehrimizin iktisadi tarihine önemli izler bırakmışlardır.

Bu kitabın çıkış hikâyesi 2004 yılına kadar gitmektedir. O tarihlerde Adapazarı Halk Kütüphanesi'nde bulduğumuz bir evrak vesilesiyle Banka ile ilgili bir makale yazmaya karar vermiştik. Gayrettepe'deki merkez binasına gittiğimizde tasfiye süreci devam ediyordu. Bankanın arşivine de maalesef ulaşamamıştık. Osmanlı Arşivleri, İstanbul Ticaret Odası Arşivi, İzmit'te bazı kurumların arşivleri, Gazete arşivleri ve şahsi arşivler derken makale tamamlanmış, 2006'da uluslararası bir sempozyumda bildiri olarak sunulmuş ve 2007'de yayınlanmıştı. O tarihten itibaren de banka ile ilgili verileri bir kitap çalışması yapmak üzere toplamaya devam ettik. Yani elinizdeki bu kitap, yaklaşık 17 yıllık bir çalışmanın ürünüdür.

Osmanlı'nın ilk şahsi teşebbüs bankalarından biri olan Adapazarı İslam Ticaret Bankası, 9 Mart 1913 tarihinde 13 kurucu üye tarafından şehrimizde kurulmuştur. Bu kuruculardan biri olan Şumnulu Hacı Mehmet Hilmi Efendi, 31 Mayıs 1917 tarihinde Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası'nı kurmuş, 23 Ekim 1919 tarihine kadar Bankanın müdürlüğünün yanında ATSO'nun da başkanlığını yapmıştır. Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında Adapazarı Ticaret Bankası, Türk Ticaret Bankası adlarını alarak, sadece Adapazarı ve çevresine değil, tüm Türkiye'nin güzide iktisat kurumlarından birisi olmuştur.

Şehirlerin simge haline gelen değerleri vardır. Bu bir yiyecek ya da bir yapı olabileceği gibi coğrafi işaret almış bir ürün, ya da tanınmış bir isim de olabilmektedir. Bu çerçevede uzun yıllar şehrimizin simgesel değeri olan bu bankanın tanıtımına ve bilinirliğinin artırılmasına katkı sağlayan bu eseri okuyucu ile buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz.

Bu kitabı okuyucu ile buluşturan Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Akgün ALTUĞ'a ve değerli yönetimine öncelikle teşekkür etmek istiyoruz. Arşivlerini bizimle paylaşan Türk Ticaret Bankası eski çalışanlarına, Erkal ETÇİOĞLU'na ve Eyüp Talha KOCACIK'a teşekkürlerimizi sunarız.

Mustafa SARI • Resül NARİN

A.Akgün ALTUĞ
Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Değerli Okuyucular;

Geçmişten günümüze kadar görmekteyiz ki; pazara sahip ve egemen olan, ticareti elinde bulunduran toplumlar refahın oluşmasına, dolayısıyla da bilim ve sanatın gelişmesine önayak olmuşlardır. Bu bağlamda iktisadi faktörlerin oluşumunda bir şehrin nasıl etkili olduğunun en güzel örneğini dönemin Adapazarı şehri vermiştir.

Tarihinde Pazar yeri olarak meşhur olan bölge-
miz, bugün de sanayi alt yapısı, ticari kabiliyeti, tarım
potansiyeli ve turizm değerleri ile de dikkatleri üzerine çeken güçlü bir kent kimliğine sahiptir.

Biz biliyoruz ki; Küreselleşen dünyada küreselleşmenin tersi olarak yerelleşme hız kazanmıştır. Küreselleşmenin başarıya ulaşması yereldeki başarıya bağlandığı için küreselleşme ile yerelleşme aynı paralelde ilerleme kaydetmiştir. Günümüzde küresel firmaların ticaret hacimlerini geliştirmek için yerel politikaları referans aldığı da bu anlamda önemli bir örnektir.

Buradan yola çıkarak Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası olarak, Sakarya'nın, yerelde sahip olduğu güçlü argümanların sürdürülebilir ve dinamik bir altyapıya kavuşarak küresel pazarın etkin bir parçası olabilmesi için gayret ediyoruz.

Sahip olduğumuz değerler, geçmişimizden bugüne kadar taşıdığımız güçlü yanlarımız, bizi geleceğe bir adım önde götürecektir. Sakarya ticarete tarihi bir markadır. Türkiye'de erişilebilirliği en yüksek olan illerden biridir. Geçmişten günümüze Türkiye ekonomisinin geçirdiği tüm dönüşümlerde önemli rol oynamıştır. Çünkü bizim şehrimizin adı Adapazarı... Ticaretin ata kentiyiz.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve Adapazarı'nda ticari yaşamın doğuşu ve gelişimini irdelememiz de, en güçlü yanlarımızdan olan eşraf kültürümüzü bugünlere tanıtmak içindir. Şehirler eşraflarıyla bilinirler, bizim şehrimiz güçlü ticaret erbabının omuzlarında bugünlere gelmiştir. Sakarya'nın, rekabet üstünlüğünü elde etmesi ve bunu sürekli kılması noktasında itici gücümüzden biri de ticaret erbablarımızdır.

Elinizdeki kitabımız 1913 yılında Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nı ve akabinde 1917 yılında Odamızı kuran Sakarya eşrafımızdan buyana tüm ticaret erbabımıza bir vefa armağanıdır. Yazarlarımız; Sn. Resul Narin ve Sn. Mustafa Sarı'nın hassas çalışmaları ile kaleme alınmış olan ilimiz adına önemli bir prestij kaynağı olacağına inanıyorum. Bu kıymetli çalışmamızın hazırlanmasında emeği geçen yazarlarımız başta olmak üzere Yayın Komisyonumuz ve Kültür Komisyonumuz'un değerli başkanları ve üyeleri ile çalışma arkadaşlarıma katkılarından dolayı teşekkür ederim.

A.Akgün ALTUĞ
Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Talip KURİŞ
Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası
Meclis Başkanı

Değerli Okuyucular;

Ticaretin tarihi, insanlar arası ilişkilerin başladığı zamana değin kadar ulaşan bir geçmişe sahiptir. Ticaret ve pazar anlayışının eski çağlardan beri var olduğunu ve hızla geliştiği de bilinen bir gerçektir.

Sakarya'mız da, geçmişinden bugüne kadar "Pazar" olma özelliğini taşıyan, ve Adapazarı adını buradan alan ticaretin merkezi olarak anılan özel bir kenttir.

Sadece tüccarların değil, aynı zamanda doğudan batıya ve batıdan doğuya bilgelerin, orduların, fikirlerin, dinlerin ve kültürlerin de yolu olan İpekyolu'nun üzerinde olan bir kent olarak da, ticaret bizim geçmişimizin odak noktasıdır. İlk özel müteşebbis bankasını kuran girişimcilik ruhu, bu geçmişin verdiği güç ve ilhamın da bir sembolüdür...

"Sözün senet olmak" anlayışı ile yapılan ilkeli ticaretin, başkenti olan ilimiz, aynı zamanda, ilk ticaret bankasına ev sahipliği yapmış olmanın gururunu da yaşıyor.

Bizler de Sakaryalılar olarak bu ilhamın ve gücün mirasçıları olarak edindiğimiz ticaret kabiliyetinin asıl sahiplerine vefamızı; gelişerek, çağın gerekliliği çerçevesinde değişime kanalize olarak ve başlangıç noktamız ile geldiğimiz yer arasındaki süreci iyi analiz edip eksiklerimizi tamamlayarak, büyüyerek, tarihimize yakışır nitelikte eşraflar yetiştirmeye devam ederek göstermeye gayret ediyoruz.

Bu doğrultuda elinizdeki kitabımız, Sakarya'nın ticaretteki yolculuğunun bir belgesi olarak geleceğe taşınacak özel bir yayın olarak hazırlanmıştır. Tarihçi Sn. Resul Narin ve Sn. Mustafa Sarı'nın detaylı çalışmaları ile özenle oluşturulmuş bilgilerin toplamı olan bu kaynak kitap SAT-SO'nun sizlere armağanıdır.

Başta Tarihçi yazarlarımız olmak üzere kitabın hazırlanmasından elinize ulaşmasına kadar emeği geçenlere teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Talip KURİŞ
Sakarya Ticaret ve
Sanayi Odası Meclis Başkanı

Kısaltmalar		
Giriş	9	
Bölüm I	14	
ADAPAZARI'NDA TİCARİ HAYAT VE BANKALAR	14	
Adapazarı'nda Ticari Hayat	14	
Adapazarı'nın Kadim Gümrüğü	21	
Osmanlı Devletinde Bankacılık	22	
Adapazarı'nda Bankacılık	24	
Adapazarı'nda Açılan İlk Banka Şubesi: Ziraat Bankası Adapazarı Şubesi	25	
Osmanlı Bankası Adapazarı Şubesi	25	
Adapazarı Emniyet Bankası	28	
Bölüm II	32	
ADAPAZARI İSLAM (Türk) TİCARET BANKASI(1913-1930)	32	
Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın Kuruluşu	32	
Bankanın Kuruluş Gayesi	34	
SATSO ve İslam Ticaret Bankası'nın Ortak Kurucusu: Şumnuhu Hacı Mehmet Hilmi Efendi	35	
Banka'nın Komandit Şirket Dönemi	38	
Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi	44	
Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi	49	
Milli Mücadele Döneminde Adapazarı İslam Ticaret Bankası	58	
Bankanın Merkez Dışındaki İlk Şubesi: İzmit	62	
Bankada ilk Dönem Sermaye Kullanımı	65	
Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi	67	
Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi	71	
Banka'nın İstanbul Şubesinde Bir Dava Süreci	75	
Servet-i Fünun'a Göre 1929 Yılında Banka	82	
Bankanın İkinci Müdürü: Ahmet Asum Bey	82	
Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın Fabrikaları	85	
Adapazarı Elektrik ve Sanayi Türk Limitet Şirketi	85	
Banka'nın Adapazarı'ndaki Fabrikası: Adapazarı Ağaç ve Demir Eşya Fabrikası	88	
Bölüm III	91	
ADAPAZARI TÜRK TİCARET BANKASI (1930-1950)	91	
1930'lu Yılların Başı	91	
Bankanın 20. Yıldönümü Kutlamaları	103	
Mevduat Koruma Kanunu ve Adapazarı Türk Ticaret Bankası	104	
Banka Hakkında Yalan Neşriyat ve Hükümetin Yardımı	109	
Bankanın Yeni Merkezi: Başkent Ankara	111	
Adapazarı Türk Ticaret Bankası Kendisini Toparlıyor	117	
Adapazarı Türk Ticaret Bankasının Adı Değişiyor	128	
Basında Türk Ticaret Bankasının Faaliyetleri	132	
Türk Ticaret Bankası'nın 25. Yıldönümü	138	
II. Dünya Savaşı'na Girerken Türk Ticaret Bankası	140	
II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk Ticaret Bankası	142	
Adapazarı'ndaki Banka Binası	153	
Bölüm IV		
TÜRK TİCARET BANKASI (1950-2001)	158	
Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)	158	
1960-1980 Yıllarında Türk Ticaret Bankası	169	
Türk Ticaret Bankası (1980-1994)	185	
Bankanın Kapatılma Süreci	196	
Sonuç	198	
Kaynakça	200	
Ekler	207	

Kısaltmalar

A. Ş.	Anonim Şirket
a.g.e.,	adı geçen eser
a.g.m.,	adı geçen makale
ATSO	Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DETA	Demir ve Tahta Fabrikaları
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
İTO	İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi
OVEL	Ormancılık ve Endüstri Limitet Şirketi
s.	sayfa
SATSO	Sakarya Ticaret ve sanayi Odası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TZDK	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
vd.	ve diğerleri
yay.	yayınları

GİRİŞ

20. yüzyıla önemli bir birikim ile giren Adapazarı, bağlı olduğu İzmit sancağının hem nüfus hem de iktisadi açıdan en parlak kazası durumundaydı. 1889 yılında açılan Ziraat Bankası Adapazarı şubesi, 1907'de Osmanlı Bankası Adapazarı şubeleri, şahsi teşebbüs ve yerli sermaye ile 1913'te kurulan Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve 1919'da açılan Adapazarı Emniyet Bankası bölgenin nasıl bir iktisadi büyüklüğe sahip olduğu konusunda önemli ipuçları vermektedir. Şehirde ticaretin merkezi Uzunçarşı'ydı. Unkapanı, Bakırcılar, Karaağaçdibi, Eski Mizan Çarşısı, Erenler Caddesi, Hükümet Caddesi, Soğanpazarı, Hendek Caddesi, Sabit Efendi Hanı, Pirinç Pazarı, Demirciler Caddesi, Kunduracılar Çarşısı, Kömürpazarı gibi şehrin pek çok ticaret merkezi bulunuyordu. Esnaf veya tacirler bu merkezlerde gruplar halinde çalışıyorlardı.

Osmanlı dönemi Adapazarı'nın ticari hayatında gayrimüslimler önemli bir yere sahiptiler. Uzunçarşı'nın kuruluş ve gelişiminde gayrimüslimlerin katkısı elbette vardır. Bunun yanında kaybedilen topraklardan gelen göçmenler şehrin ticari hayatını hem çeşitlendirmiş hem de çok önemli katkılar sunmuşlardır. Özellikle Balkanlardan gelen göçmenlerin ticari hayattaki katkıları, Türk Bankacılık tarihine Adapazarı'nın önemli bir iz bırakmasını sağlamıştır. Balkanlardaki bankacılık tecrübesini Adapazarı'na taşıyan müteşebbis ruhlu Türk tüccarlar, yerli unsurlarla beraber hem Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nı kurmuş hem de şehrin ikinci yerli ve milli bankası olan Adapazarı Emniyet Bankası'nın kurulmasına vesile olmuşlardır.

“Adapazarı'nda Ticaret ve Adapazarı İslam Ticaret Bankası” isimli kitabımız dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öncelikle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adapazarı'nda ticari hayat; ardından Osmanlı Devleti'nde bankacılığın serüveni ve Adapazarı'nda bankalar anlatılmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde Adapazarı'nda zengin orman varlığı, şehirde ağaç işi yapan pek çok işletmenin kurulmasına vesile olmuştur. Şehrin en önemli ihracat kalemlerinden biri de keresteydi. Ormanlar ve kurutulan bataklıklar yerlerini zamanla verimli tarım arazilerine bırakmıştır. Adapazarı, ticari hayatın yanında çok önemli bir tarım kenti idi. Bölgede üretilen ürünlerin en büyük alıcısı her zaman başkent İstanbul olmuştur. Şehrin sahibi olduğu ekonomik büyüklük Adapazarı Gümrüğü'nün kurulmasını sağlamıştır. Kadim sıfatına sahip Adapazarı Gümrüğü şehirde bir bölgeye de “Gümrükönü” ismini vermiştir.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Adapazarı'na trenin gelmesiyle birlikte şehirdeki ticari hayat daha da canlanmış ve tren ihraç ürünlerinin sevkinde kullanılan en önemli yol durumuna gelmişti. İstanbul pazarlarında Adapazarı ürünleri geniş yer tutmaktaydı. Öyle ki kapalı olan Adapazarı-İstanbul tren hattının açılmasıyla şehirde patatesin fiyatı bir anda yüzde 25 ucuzlayabiliyordu.

20. yüzyılın başında Adapazarı, Osmanlı coğrafyasındaki en önemli tarım ve ticaret merkezlerinden biri haline gelmişti. Bu birikim şehirde bankacılık faaliyetlerini de etkilemiştir. Ziraat Bankası ve Osmanlı Bankası ilk şubelerinden birini Kocaeli sancağı merkezi olan İzmit'te değil de Adapazarı'nda açmaları bununla birlikte şahsi teşebbüsle iki yerli ve milli bankanın da bu şehirde kurulması Adapazarı'nın ekonomik büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

Adapazarı'ndaki ilk banka şubesi 1889 tarihinde açılan Ziraat Bankası şubesidir. Bu banka kurulduktan bir sene sonra ilk şubelerinden birini Adapazarı'nda açmıştır. Şehirde kurulan ikinci banka şubesi ise Osmanlı Bankası tarafından 1907 yılında hizmete açılmıştır. Osmanlı Bankası Adapazarı şubesinin şehirde Müslümanlara karşı uyguladığı olumsuz tutum, şehir ileri gelenlerinin şahsi ve milli imkânlarla Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nı kurmalarına vesile olmuştur.

Adapazarı'nda yerli ve milli imkânlarla 1919 yılında kurulan Adapazarı Emniyet Bankası tıpkı İslam Ticaret Bankası gibi Adapazarlı tüccar ve esnafın bir araya gelmesiyle açılmıştır. Bu banka her ne kadar Bursa ve İnegöl'de iki şube açsa da bunun ötesine gidememiş ve Adapazarı İslam Ticaret Bankası gibi ulusal bir niteliğe geçememiştir. Osmanlı Devleti zamanında kurulan ve milli bankalardan Cumhuriyet dönemine geçebilen 14 bankadan 2'si Adapazarı'nda kurulmuştur. Bu 14 bankadan 2000'li yıllara kadar faaliyetine devam edebilen 2 bankadan 1'i ise Adapazarı İslam Ticaret Bankası olmuştur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kuruluşundan 1930 yılına kadarki süreci anlatılmıştır. Türkiye'de yerli ve milli olarak kurulan ilk bankalardan biri Adapazarı'nda, Adapazarı İslam Ticaret Bankası adıyla 9 Mart 1913 tarihinde kurulmuştur. Adapazarı'nda tamamen yerli sermaye ile kurulan bankanın kurucuları yerel tüccar ve girişimcilerden oluşuyordu. Bankanın faaliyet alanı ise bölgedeki ziraat ve ticaret kesimini finanse etmekte.

Küçük bir Anadolu kasabasında mütevazı yapısıyla kurulan Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Türk bankacılık tarihinde çok önemli bir başlangıcı ifade etmektedir. Adapazarı'nda 9 Mart 1913 tarihinde fiili olarak faaliyete geçen banka, 14 Ocak 1914 tarihinde resmi olarak faaliyete başlamış; ilk resmi muamelesini ise 26 Ocak 1914 tarihinde yapmıştır. Bankanın kuruluş yıldönümü kutlamaları genellikle 9 Mart tarihinde coşkuyla kutlanmıştır. Banka kurulduğu günden itibaren yöre halkından çok büyük bir ilgi görmüş ve kısa sürede benimsenmiştir. Banka, sınırlı imkânlarına rağmen I. Dünya Savaşı'nın iktisadî sıkıntılarına başarıyla karşı koymuştur.

Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası ile Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kuruluş yılları da birbirlerine çok yakındır. Bu iki kurum da İttihat ve Terakki yönetiminin milli iktisat zihniyetinin Adapazarı'ndaki tezahürüdür. Adapazarı'nın varlıklı tacirlerinden biri olan Mehmet Hilmi Efendi, lider karakterli ve girişimci ruhluymuş. Kendisi, Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kurucularından biri olup; aynı zamanda bankanın kurucu müdürüdür. Mehmet Hilmi Efendi'nin lider karakteri, 31 Mart 1917'de Adapazarlı tacirler ile birlikte Adapazarı'nda Ticaret ve Sanayi Odası'nı kurmasına ve ilk Başkan olarak görev almasına vesile olmuştur.

1913 yılında komandit şirket olarak kurulan Banka, normal bankacılık hizmetlerinin yanında o dönemdeki pek çok yatırıma iştirak ederek yatırım ve ticari bankacılık faaliyetlerinde de bulunmuştur. Bankacılık faaliyetleri hariç ilk ticari işletmesi 1917 yılında işletmeye başladığı Adapazarı'ndaki ham derinin işlendiği debbağhaneydi. Banka gün geçtikçe büyümeye devam etmiş ve 3 Nisan 1919 tarihinde Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi unvanını almıştır. I. Dünya Savaşından alınan yenilgi ve Adapazarı'nın Yunan işgaline uğraması bankanın faaliyetlerini büyük ölçüde aksatmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Adapazarı'ndaki işgal durumu nedeniyle Adapazarı'nda bulunan Türk bankalarındaki evrak ve para mevcudunun geçici olarak Eskişehir'e gönderilmesini emretmişti. 21 Haziran 1921 tarihinde Adapazarı'nın düşman işgalinden kurtarılmasından sonra banka faaliyetine devam edebilmiştir. Milli Mücadele esnasındaki hizmetlerinden dolayı Adapazarı İslam Ticaret Bankası Müdürü Ahmet Asım Bey istiklal madalyası ile onurlandırılmıştır.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Adapazarı dışındaki ilk şubesini 22 Ocak 1922 tarihinde İzmit'te açmıştı. Ardından 1925 yılında Bolu ve İstanbul şubeleri açılmıştır. Açılmış ve bankanın şube sayıları zamanla artmaya devam etmiştir. Cumhuriyet'in getirdiği olumlu koşullar bankanın

büyümesine zemin hazırlamıştı. Devlet içerisinde Osmanlı izlerinin silinmek istenmesi etkisini Banka üzerinde de göstermiş ve "Osmanlı" kelimesi "Türk" kelimesi ile değiştirilerek 15 Mayıs 1924 tarihinde Bankanın adı "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi" olmuştur. 29 Mart 1928 tarihinde de bir değişikliğe gidilerek Banka adındaki İslam kelimesi çıkarılmıştır. Bu tarihten sonra ise bankanın adı "Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi" idi.

1929 Dünya ekonomik bunalımı diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de etkisini göstermişti. Ülkede yaşanan ekonomik durumdan Adapazarı Türk Ticaret Bankası da etkilenmiş ancak banka devletin yardımı ile bu sıkıntılı süreci atlatabilmiştir.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın Adapazarı'na katkısı gün geçtikçe artmaya devam etmiş ve Adapazarı'nın elektrik işini Adapazarı Belediyesi ile birlikte yürütmek için 30 Temmuz 1929 tarihinde Adapazarı Elektrik ve Sanayi Türk Limitet Şirketi kurulmuştu. Şirket 4 yıl ortak çalıştıktan sonra Bankaya devredilmişti. 1936 yılında ise Banka, şirketi Belediye'ye geri devretmişti.

Banka Adapazarı'nın ilk büyük fabrikası olan Adapazarı Ağaç ve Demir Eşya Fabrikası'nı 1933 yılında satın almıştı. Fabrikada, demir ve tahta üzerine iş yapılmış, maden kömürü sobaları, pulluklar, ziraat aletleri, mobilyalar, sıhhiye ve nakliye arabaları ve diğer harp malzemesi imal edilmiştir. Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın bu fabrikası, Karabük Demir Çelik Fabrikaları bir tarafa bırakılacak olursa, Türkiye'nin tekniği en gelişmiş demir endüstrisine sahip fabrikası olduğu görülmektedir. 1943 depreminde enkaz haline gelen fabrika Türk Ticaret Bankası tarafından TZDK'ya satılmıştı.

Kitabın üçüncü bölümünde bankanın 1930-1940 dönemi ele alınmıştır. 1930 yılına gelince bankanın şube sayısı 20'ye çıkmıştı. Gün geçtikçe büyüyen Banka, 1933 yılında Üsküdar Bankası ile birleşmişti. Banka ayrıca sigorta işlerini de yürütmek için Ekim 1933'te İtimad-ı Milli Türk Sigorta Şirketi ile birleştirmişti. 1937'de merkezi İstanbul'da olmak üzere kurulan Ürün Ticaret Türk Ltd. Şirketi, 1938'de Ankara'da olan Ticaret Türk Anonim şirketi ve merkezi Bartın'da olan Ormancılık ve Endüstri Ltd. Şirketi kurulmuştu.

1934 yılında İstanbul'da çıkan bir ticaret gazetesi, Adapazarı Türk Ticaret Bankası hakkında gerçek olmayan, iftiraya varacak şekilde neşriyatta bulunmuştu. Nitekim Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın mevduat sahipleri de bu haberler üzerine birdenbire ve toplu bir surette şubelere giderek paralarını çekmişlerdir. Bu durum, Bankanın sıkıntıya düşmesine neden olmuştu. Hükümet, sıkıntıya düşen milli bir müesseseye destek vererek ayakta kalmasını sağlamıştır.

1934 yılı Banka tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte Bankanın merkezinin Adapazarı'ndan Ankara'ya taşınması ile birlikte tamamen yerli imkânlarla kurulan Adapazarı Türk Ticaret Bankası artık ulusal bir mahiyet kazanıyordu. Bunun yanında eski merkez binası ise Adapazarı şubesi olarak hizmet verecekti. 1934 yılında Bankanın 23 şubesi bulunuyordu. Banka, 1 milyon liralık sermaye artırımına gitmiş bu paranın 250 bin lirasını bir kanunla Maliye Bakanlığı, 250'şer bin İş ve Ziraat Bankaları, 150 bin Emlâk Bankası ve 100 bin lira Sümer Bank vererek katkı vermişlerdi.

1935 yılında Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın İstanbul Tophane'de en az 300 kişinin çalıştığı bir tütün deposu bulunuyordu. Yine Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın da iştirakiyle 1936 yılında merkezi Bartın olmak üzere, Ormancılık ve Endüstri Limitet Şirketi adıyla kerestecilik ve ormancılıkla ilgili bir şirket kurulmuştu. Banka, aynı sene ortak olarak Ankara Sigorta Şirketini kurmuştu. Bankanın Büyükderbent, Sapanca, Kütahya ve Bartın'da icarı altında ormanlar bulunmakta; bu ormanların hepsinde de fabrikalar bulunmaktaydı.

1936 yılına gelindiğinde Banka küçülmeye gitmiş ve 10 şubesini kapatmıştı. Kapatılan bu şubelerden ikisi Hendek ve Geyve şubeleriydi. Adapazarı'nda kurulan ve şehrin ismini de adında kullanan banka, 1937 yılında adını değiştirmiş ve bundan sonra bankanın adı "Türk Ticaret Bankası" olarak değiştirilmiştir. Böylece Banka merkezini Ankara'ya taşınması ile epey yol kat ettiği ulusal bir banka olma yolunda emin adımlarla ilerlemeye devam etmiştir.

Banka Türk bankacılık tarihinde ilklere de imza atmıştır. Türkiye'de ilk kez mevduat hesaplarında aylık faiz verilmesi sistemini uygulayan Türk Ticaret Bankası, 1938 yılı Nisan ayında yine ilk kez olmak kaydıyla "gece kasası" sistemini getirmiştir. Yine 1960'lı yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan bilgisayar sistemi ile otomasyona geçen ilk Türk bankası olma özelliğine sahiptir.

1939 yılı sonlarında II. Dünya Savaşı'nın başlaması dünyadaki pek çok ekonomiyi olduğu gibi Türkiye ekonomisini de etkilemişti. Ancak Türk hükümetinin bankalara yaptığı yardım ile bu ilk sarsıntıdan Türk Ticaret Bankası'nın da az bir sıkıntı ile kurtulduğu görülmektedir. Türk Ticaret Bankası'nın savaş yıllardaki sarsıntı atlama için şubelerinin bir kısmını kapattığı da görülmektedir. Bir zamanlar 25 şubeye sahip banka, 1943 yılı itibarıyla şube sayısını 8'e düşürmüştü.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın 1913 tarihinde kurulduğu ilk bina, 1943 yılında Adapazarı ve Hendek'te meydana gelen 6.6 şiddetindeki deprem nedeniyle yıkılmıştı. Bina depremde yıkıldıktan sonra bir süre Adapazarı'nda yeni bina yapımı için beklenmiş ve nihayetinde 29 Kasım 1947 günü yıkılan binanın arsasında yeni binanın temeli atılmıştı. Türk Ticaret Bankası'nın doğduğu yer olan Adapazarı şubesinin yeni binası (günümüzde de var olan) 4 Temmuz 1949 tarihinde açılmıştı.

Kitabımızın dördüncü bölümü 1950 yılından kapandığı 2001 yılına kadar geçen dönemi anlatmaktadır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle özel sermaye birikimi artmıştı. Bu dönem özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur. Diğer bankalar gibi Türk Ticaret Bankası'nın da bu dönemde gelişimini hızlandırmıştır. 1960 yılına gelindiğinde bankanın sadece İstanbul'da 34 şubesi bulunuyordu. Türkiye'deki toplam şube sayısı ise 92'ye çıkmıştı.

Kültür ve sosyal hizmet işleriyle de ilgilenen banka, "Türk Futbol Tarihi" isimli kitabı 12 Nisan 1960 tarihinde yayımlamıştı. Yine bankanın kültürel hizmetleri arasında çocuk tiyatrosu, ilkokullar arası folklor şenlikleri ve çocuk mecmuası çalışmaları bulunmaktaydı.

1967 yılı Türk Ticaret Bankası'nın 54. kuruluş yıl dönümüydü. Bu sebeple bankanın kuruluş yeri Adapazarı'nda bir tören düzenlenmesine karar verilmiştir. Törene bankanın yönetim kurulu, üyeler ve diğer yöneticiler katılmışlardı. Törenden sonra katılımcılar, kurucuların kabirlerini ziyaret etmişler; Türk Ticaret Bankası Yönetim Kurulu da bu haftaya mahsus olmak üzere Adapazarı'nda toplanmıştı.

1968 yılında Türk Ticaret Bankası'nın şube sayısı 124'e, 1970 yılı sonunda ise 169'a yükselmiştir. Bankanın şube sayısındaki artışa paralel olarak, personel adedi de yıldan yıla artan bir seyir göstermiştir. Bankada çalışmakta olan personel sayısı, 1970 yılının sonunda 3.022 kişiyi bulmuştur. 1976 yılında bankanın şube sayısı 311'e ulaşmıştır. Personel adedi 5.682 kişiye yükselmişti. Banka emeklileri için 13 Mart 1978 tarihinde "Türk Ticaret Bankası Emeklileri Yardımlaşma Derneği" kurulmuştu.

1988 yılı itibarıyla Türk Ticaret Bankası 407 şubesi, yurt dışındaki temsilcilikleri ve 8.000'i aşan personeliyle 75. kuruluş yıldönümünü kutluyordu. Faaliyetlerini Ekim 1992 tarihine kadar İstanbul Bahçekapı'da yürüten Türk Ticaret Bankası, bu tarihte İstanbul Gayrettepe'deki çağdaş hizmet binasına taşınmış ve tasfiye edilene kadar burada müşterilerine hizmetini sürdürmüştür.

Türk Ticaret Bankası 2 Eylül 1994 tarihinde geri dönüşü olmayan bir yola girmişti. Bu tarihte Bankalar Kanunu'nun 64. maddesine göre Hazine'nin kontrolüne ve yönetime geçen banka, bu tarihten itibaren rehabilitasyon sürecine girmiştir. Bu süreçte 400'ü aşkın şubesi bulunan banka zamanla şube sayısını da azaltmaya başlamıştır. Nitekim 1994 Mart ayında 313 şubesi, 6.000 bini aşkın personeli bulunurken, 1995 Mart ayında ise şube sayısı 289'a, personel sayısı ise 5.338'e düşmüştür.

Banka sermayesinin %85.022'lik kısmı 1995 yılında Banka çalışanları tarafından kurulan ve idare edilen Türk Ticaret Bankası Munzam Sosyal Güvenlik, Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı'na geçmiştir. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK), 29 Ağustos 1997 tarihinde yaptığı olağanüstü genel kurulda bankanın %84.52'sinin 6 Kasım 1997'de Fon'a geçirilmesine karar verdi. Nisan 1998'de ise Merkez Bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Türk Ticaret Bankası'ndaki %84.52 hissesini satışa çıkarmıştır. 4 Ağustos 1998 tarihinde yapılan ihaleye en yüksek teklifi veren Korkmaz Yiğit, Türk Ticaret Bankası'nın yeni sahibi olmuştu. Ekim 1998'de Merkez Bankası bazı usulsüzlüklerin olduğu gerekçesiyle Türkbank'ın Korkmaz Yiğit'e satışının durdurulması için Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunmuş, bankanın satışı da iptal edilmiştir. BDDK, Türk Ticaret Bankası'nın bankacılık yapma yetkisini 1 Temmuz 2001 tarihinden itibaren kaldırılacağını açıklamış, Bankasının tasfiye süreci ise Ağustos 2002'de başlamıştı.

BÖLÜM I

ADAPAZARI'NDA TİCARİ HAYAT VE BANKALAR

Adapazarı'nda Ticari Hayat

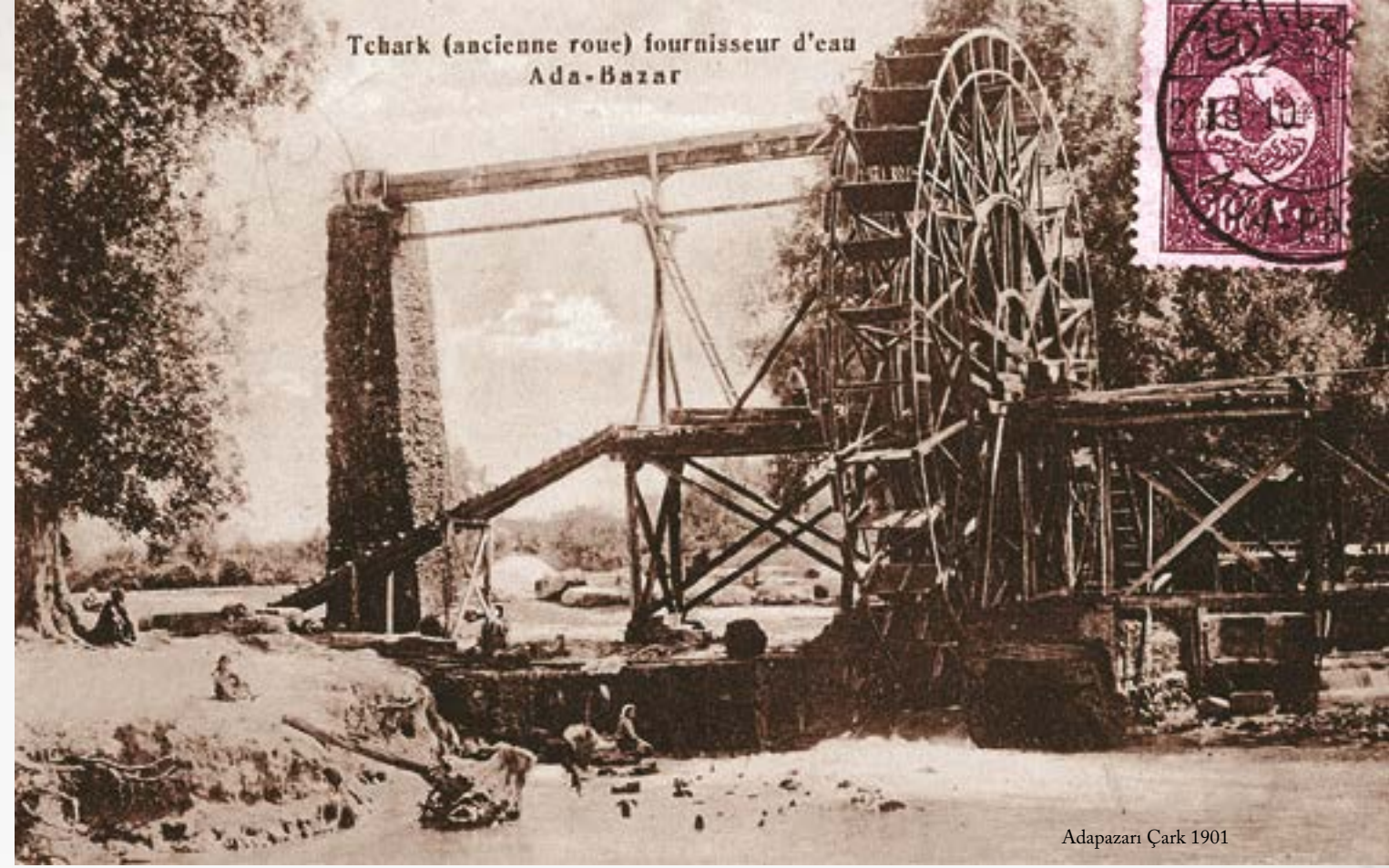
Osmanlılar, Adapazarı'na 1305-1329 arasında yerleşmişlerdir. Osmanlı Beyliği kurulmadan evvel de Adapazarı civarında Türkler bulunmaktaydılar. Dolayısı ile Osmanlının ilk yayılma coğrafyasında Adapazarı önemli bir yere sahiptir. Beşköprü'de, Osman Gazi döneminde Gazi Akça Koca'nın İzmit'e akın merkezi olan bir komuta merkezi bulunuyordu.¹

Adapazarı bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girdiği dönemden itibaren Kocaeli sancağı sınırlarında yer almıştır. Osmanlı Devleti zamanında idari sınırların aynı yıl içerisinde dahi değiştiği görülmektedir. Adapazarı'nın bağlı olduğu Kocaeli vilayeti, Hüdavendigar, Bolu ve Cezayir-i Bahr-i Sefid gibi eyaletler de zaman zaman yer değiştirmiştir.

Osmanlı coğrafyasında şehirlerin kuruluşunun çok klasik bir örgütlenmesi vardır. Merkezinde cami, onun etrafında çarşı ve onun da etrafında mahalleler bulunur. Bu anlamda Adapazarı'nda da durum bundan farklı değildir. Merkezde Orhan Cami, onun etrafında Uzunçarşı ve mahalleler... Adapazarı'nda meslek erbabı olan işletme sahipleri, çeşitli adlar altında belirli çarşılarda ve nüfusun dinsel çeşitliği çerçevesinde şehir içinde dağılım göstermişlerdir.²

Adapazarı adının "Ada" ve "Pazar" kelimelerinin kaynaşmasından meydana geldiği kabul edilmektedir. Buradan da bu şehrin nasıl bir iktisadi teşebbüs sonucu ortaya çıktığı anlaşılabilir. "Ada" kelimesi, Sakarya Nehri'nin geçmişte günümüze göre daha coşkun akması ve bölgeyi ikiye ayırmasından dolayı verilmiş bir addır. 16. yüzyılda buraya Ada kazası deniliyordu. Günümüzde dahi "nereye gidiyorsun?" sorusuna Adapazarlılar genellikle Ada'ya cevabını verirler. Şehrimizin adının ikinci bölümü yani "Pazar" kelimesi ise şehrin önemli bir ticari merkez olmasından dolayı verilmiştir. Bölgede kurulan önemli pazarlar şehrin adının oluşmasında da etken olmuştur. Başka bir ifadeyle Adapazarı adının son kısmı, yerleşmenin önceleri bir pazar yeri olarak kurulduğunu, adının ilk kısmı ise bu pazarın kuruluş yerini ifade eder.

Adapazarı'nda her meslek erbabı belirli yerlerde toplanırlardı. Zamanla Türk, Ermeni ve Rumların bir arada ticaret yaptığı bu pazarlar daimi bir hal almış ve halk buralara yerleşmeye başlamıştır.³

Adapazarı Çark 1901

Mehmet Eröz, Adapazarı'nın kuruluşunda "PAZAR"ın rolünü şöyle ifade eder: "Bugünkü şehrin nüvesini teşkil eden (Ada köyü veya Nahiyesi), bir iktisadi ve içtimaî merkezdir. Her hafta kurulan pazara, civar köyler ve göçebe aşiretler halkı gelir, mahsullerini satar, sosyal mübadele, insanlar ve cemaatler arası sosyal ve kültürel alışveriş, köy veya nahiyeyi yavaş yavaş canlı bir merkez haline getirmiş, inkişafına zemin hazırlamıştır."⁴

Adapazarı yöresinin zengin ve değerli ormanlara sahip olması, Adapazarı'nda ağaç endüstrisine dayalı çeşitli sanayi kollarının kurulmasını sağlamıştır.⁵ Orman ürünlerinin pazarlanmasıyla, bölgede önemli sermaye birikimi sağlanmıştır. Ormanlar yerini zamanla verimli tarım arazilerine bırakmış, Kırım ve Kafkasya'dan gelen göçmenler bu bölgelere yerleştirilmiştir.⁶ Yeni gelen göçmenlerle nüfus artmış ve şehirde yeni köyler kurulmuştur.⁷ Bu gelişmelerle birlikte 1869'da eledive teşkilatı kurulmuştur.⁸ Gün geçtikçe gelişme gösteren Adapazarı kazası zamanla Akyazı, Hendek, Sapanca, Karasu, Kocaali, Serdivan, Erenler bölgelerini de içine alan bir kaza merkezine dönüşmüştür.

Adapazarı'nın bulunduğu coğrafi konum da şehrin gelişmesine katkıda bu bulunmuştur. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin en kalabalık nüfusunu barındıran İstanbul, her zaman Sakarya ticaretini etkileyen en önemli pazar olmuştur. Sakarya'da üretilen meyve, sebze, süt ürünleri, ağaç ürünleri ve diğer ticari mallar İstanbul pazarlarında yer bulmuştur.⁹

⁴ Mehmet Eröz, "Adapazarı'nın Teşekkülü", 1966-1967 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları 7. Kitap, İstanbul Üniversitesi Neşriyatı, No:1271, İstanbul 1967, s. 63.

⁵ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 2000, s. 223; *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sakarya*, Yay. Haz.: Celal Dinçer, Ekrem Kaymaz, Sakarya Valiliği Yayınları, Sakarya, 1998, s.103.

⁶ BOA, Y.A.RES, 110/14; BOA, Y. PRK. MYD. 17/6.

⁷ Metin Tuncel, "Adapazarı", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul, 1988, s. 354.

⁸ Tuncel, "Türkiye'de Yeni Şehirler Adapazarı Örneği", s. 3.

⁹ Erendil, *Dünden Bugüne Sakarya İli*, İstanbul 1990 s. 86.

¹ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1*, İstanbul, 2014, s.43-45.

² Kenan Göçer, "Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adapazarı'ndaki İşletmecilerin Değişimi", *Geçmişten Günümüze Sakarya Sempozyumu*, Adapazarı 2018, s. 252.

³ Metin Tuncel, "Türkiye'de Yeni Şehirler Adapazarı Örneği", *1. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Adapazarı, 1999 s. 2; Muzaffer Erendil, *Türlü Yönleri ile Sakarya İli*, İstanbul 1982, s. 57-58.

Bölgede küçük ırmakların suyu ile çalışan birçok un değirmeni vardı. Sakarya ili topraklarının zengin su kaynakları nedeniyle bölgede balıkçılık da yapılmıştır. O dönemlerde bölgede madencilik de yapılmaktaydı. Sakarya ilinin mermer zenginliği Osmanlı padişahlarına, özellikle Sultan II. Abdülhamit'e gelir kaynağı olmuştu. Bu maden, 23 Kasım 1908 (23 Teşrinisani 1324)'de hazinenin sorumluluğu altına alınmıştır.¹⁰

Adapazarı coğrafi konumu itibarıyla önemli bir transit merkezidir. Bolu ve civarının Karadeniz'e inmeyen bütün nakliyatı buradan geçmektedir. Bu hattaki tek nakil aracı ise, öküz ve manda arabalarıdır. Bu arabalar Adapazarı-Bolu hattında devamlı olarak işlemekteydi.¹¹ 19. yüzyılın sonlarından itibaren Adapazarı ve çevresinde artmaya başlayan zirai ve madeni üretim, bu kaza ile çevre kaza ve vilayetleri bağlayan yolların önemini de arttırmıştı.

1910'lu yıllar, Adapazarı Uzunçarşı (Resül Narin Arşivi)

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Adapazarı kazasının en önemli ihracatı kereste üzerine idi. Kereste kaza içinde Karasu, Sapanca, Süleymaniye, Hendek ormanlarından hazırlanırdı. Orman idaresi bu bölgeden yıllık 20-25 bin lira vergi almaktaydı. Buradan elde edilen ihracat miktarının 90-100 bin lira olduğu anlaşılmaktadır. Kereste ihracatı İtalya ve Yunanistan'a, İskenderiye ve Beyrut'a yapılmaktaydı. İtalya'ya tren yolları için travers Karasu ormanlarından gönderilmekteydi. Yunanistan'a fiçi ve dolaplar için gürgen ihraç edilmekteydi.

Kereste dışında ihracat ürünleri 400.000 liralık hububat, 180.000 liralık tiftik, 130.000 liralık afyon, 100.000 liralık tütün, 80.000 liralık mangal kömürü, 80.000 liralık ipek kozası, yumurta, taze üzüm, elma, armut, keten bezi, soğan, sarımsak, susam yağı, kereste, canlı hayvan ve deriden oluşmaktaydı.

Adapazarı Ovasının arazisi verimli olduğundan her cins mahsul yetiştirilebiliyordu. Mısır, buğday, arpa, çavdar, yulaf, patates çokça yetiştirilerek fazlası ihraç edilirdi. Özellikle Adapazarı çevresi ziraatta çok ilerlemişti. Senelik 2 milyon kıyye¹² tutan patates cins bakımından pek iyi olup, çoğu İstanbul'a gönderilirdi.¹³

1890'lı yıllara gelindiğinde Adapazarı'nın merkezinde büyük bir çarşı bulunuyordu. Bu çarşının merkezi de Uzunçarşı idi. Bu çarşıdaki 1.000 dükkânın dağılımı da şöyleydi: 280 çeşitli mal satanlar, 200 aktar, 120 kasap ve helvacı, 100 tuhafiyeci, 80 yerli ayakkabı satıcısı, 20 Avrupa kullanımına yönelik ayakkabı satıcısı, 15 kunduracı, 40 kahvehane, 40 bakırcı, 30 demirci, 25 döviz bürosu, 23 terzi, 20 fırın ve pastane ve 5 de eczane bulunuyordu. Karaağaçdibi Mahallesi de ticari

10 Erendil, *Dünden Bugüne Sakarya İli*, s. 91.

11 Haluk Selvi, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı ve Çevresi (1908-1918)", *Sakarya İli Tarihi* Cilt:1, Sakarya 2005, s. 468-469.

12 Kıyye, Okka, 400 dirheme karşılık gelen ve 1,282 kilograma karşılık gelen bir ağırlık ölçüsüdür.

13 Selvi, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı ve Çevresi (1908-1918)", s. 462.

hayatın aktif olduğu bir mahalleydi. Bu dönemde Adapazarı'nda 4 boyahane, 130 işçiyi barındıran 2 ipek ipliği fabrikası bulunuyordu. Şehrin büyük pazarı Pazartesi günleri kuruluyordu. 1893 yılında Adapazarı'nın ihracatı 12 milyon frank ithalatı ise 2 milyon franktı.¹⁴

1920'li yıllarda Adapazarı-Uzunçarşı

Adapazarı, 19. yüzyılın sonlarına doğru at yetiştiriciliğinde önemli merkezlerden biri olmaya başlamıştı. At yetiştiriciliği Adapazarı'nda bir program dâhilinde yapılan bir aktivite idi. Devlet, yetiştirmek üzere halka başta Macar cinsi aygır ve kısrakları olmak üzere, birçok cinste kısraklar vermiş, bunların yetiştirilmesine ön ayak olmaya çalışmıştı.¹⁵

Adapazarı'nda yukarıda anlatılan ekonomik faaliyetlerin dışında, "alaturka" denilen yarım ay biçiminde iç içe geçme kiremitler imal edilip satılırdı. Yörede pek çok yerde ipekböceği yetiştirilmekte, keten ve pamuklu kumaş dokunmaktaydı. Şehirde üretilen ketenli dokumalar İzmit ve İstanbul'a satılarak önemli gelir sağlanmaktaydı. 19. yüzyıl sonunda Adapazarı'nda dokunan ketenli dokuma miktarı yılda 400.000 parçayı bulmaktaydı.¹⁶ Adapazarı'nın iktisadi ve hinterland durumunu göz önüne alan zamanın demiryolları idaresi, Arifiye'den kasabaya bir bağlantı inşa ettirmiştir. 2 Haziran 1890'da, ilk tren Adapazarı İstasyonu'na girmiştir.¹⁷

Trenin Adapazarı'na gelmesi şehrin ekonomik büyüklüğünü gün geçtikçe arttırmıştır. Şehirde üretilen malların özellikle İstanbul ve yurtdışı pazarlarına ulaşması tren vasıtasıyla daha da kolaylaşmıştı.

14 Vital Cuinet, İzmit Mutasarrıflığı, Çev. Pelin Koç, İstanbul 2012, s. 49-51.

15 BOA. ŞD. 1564/16 lef.3.

16 Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 9, İstanbul 1982-1983, s. 6461; Dinçer, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sakarya*, s. 103.

17 Enver Konukçu, "Sakarya'nın Tarihi Coğrafyası", 1. *Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Adapazarı 1999, s. 16.

1930 yılı Adapazarı Tren İstasyonu(Resül Narin Arşivi)

Adapazarı'nda 1906 nüfus sayımına göre 97.425 kişi, 1914 nüfus sayımına göre ise 102.051 kişi yaşamaktaydı.¹⁸ I. Dünya Savaşı öncesi hazırlanan son devlet salnamelerine göre 1911 ve 1912 yıllarında Adapazarı'nda 4 nahiye (Hendek, Karasu, Sapanca ve Akyazı) ve 304 köy bulunuyordu.¹⁹ Kazanın 1911'de Kaymakam'ı Sırrı Bey, Naib'i Ahmed Efendi idi.²⁰ 1912 yılında ise Kaymakam'ı Fevzi Bey, Naib'i ise Ahmed Seyyid Efendi idi.²¹

1913 yılında Adapazarı kazası; merkez nahiyesiyle, Akyazı, Karasu, Sapanca ve Hendek nahiyelerine bölünmüştür. Bunlardan merkezin, mahalleleriyle beraber 154, Akyazı'nın 60, Karasu'nun 50, Sapanca'nın 35, Hendek'in 69 toplam 368 köyü vardı.²²

Adapazarı'nın muhtelif yerlerinde un fabrikaları bulunuyordu. Bu fabrikalardan birinin 1907 yılındaki ortağı İzmit mebusu Anastas Efendi idi.²³ Bölgede ipek böcekçiliği yaygın yapıldığından pek çok ipek fabrikası bulunuyordu. 1904 yılında Bagos Efendi, 1905 yılında Takzu Araşçıyan, 1907 yılında Takfor Aşçıyan önemli ipek fabrikatörlerindendi.²⁴

1913'te Adapazarı'nda on iki ipek fabrikası işliyordu.²⁵ Bunların onu, bütünüyle, Ermenilere aitti. İki Müslümanların ise de bunlar da yine Ermenilerle ortaklık etmişlerdi. Kazanın bu fabrikalara yetiştirdiği koza ürünü, yılda beş yüz bin ile altı yüz bin kilo arasında bulunuyordu.²⁶

1915 yılında Adapazarı kazasında Akçukur ve Kara Tekeli köylerinde bulunmuş simli kuruşun, kalemin ve bakın madeni imtiyazı doksan dokuz sene müddetle bazı şartlarla Avusturyalı Robert Kaulla'ya ihale edilmişti.²⁷

Birinci Dünya Savaşı, Adapazarı'ndaki iktisadi hayatı da etkilemişti. Sınırlı emek arzı tarım kesiminde belirgin bir ücret artışına sebep olmuştu. Adapazarı yöresinde 1913 yılında ücretler 10-15 kuruş arasında değişirken, 1917 yılı Temmuz ayında orakçı için 60 kuruş, demetçi için 80-85 kuruş, çapacı için 20 ve çiftçi için 100-150 kuruş gündelik ödenirdi.²⁸

Adapazarı ve yöresi iktisadi önemi dolayısıyla gerek gayrimüslimlerin, gerekse yabancıların her zaman ilgisini çekmişti. Rum, Ermeni ve Musevi gayrimüslimlerin yanı sıra Bulgarlar da bölgenin imkânlarından yararlanmaya çalışmışlardı. De Budsky adlı bir Duyûn-ı Umumiye müfettişi büyük bir çiftlik satın alarak Arifiye'ye yerleşmiş, Thomson adlı bir İngiliz de aynı yerde modern bir yağhane kurmuştu. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Adapazarı'na ait bazı istatistikî bilgiler gerek şehrin nüfusu, gerekse iktisadî durumu hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre Adapazarı'nda 51 mahallede 5681 mesken, 1280 dükkan, 2 sanathane, 25 böcekthane, 4 değirmen, 3 ipek fabrikası, 5 kiremithane, 10 otel ve 19 han bulunuyordu.²⁹

20. yüzyılın başında 25.000'i aşan merkez nüfusuyla Adapazarı önemli bir tarım ve ticaret merkezi haline almıştır. Osmanlı Devleti'nin en kalabalık nüfusunu barındıran İstanbul her zaman Sakarya ticaretini etkileyen en önemli pazar olmuştur. Sakarya'da üretilen meyve, sebze, süt ürünleri, ağaç ürünleri ve diğer ticari mallar İstanbul pazarlarında yer bulmuştur.³⁰

Hendek Caddesi'nde 1911 yılında kurulmuş Mustafa Efendi değirmeni ile 1915 yılında kurulmuş Tayyar Bey'e ait değirmen bulunmaktaydı. Subaşı Mahallesi'nde 1911 yılında kurulmuş Ananya değirmeni emvâl-ı metrukedeni (terk edilmiş mal). Subaşı Mahallesi'nde Sipahizâde Ahmet Bey'e ait altmış çarklı bir mensucat fabrikası mevcuttu. 1915 yılında önce koza fabrikası olarak kurulmuş, 1920 yılında mensucat fabrikasına dönüştürülmüştü. Adapazarı'nda daha önce faaliyet gösterdikleri kaydedilen konserve fabrikası ve yağhaneler 1923 yılında artık çalışmıyorlardı.

Adapazarı tarımında en önemli yeri patates üretimi tutuyor, yılda 2000 vagon patatesin ihraç edildiği oluyordu. İstanbul'da patates fiyatları Adapazarı-Haydarpaşa demiryolunun açık veya kapalı olmasına göre değişiyordu. 21 Ekim 1921'de kapalı olan hattın tekrar ulaşımına açılmasıyla patates %25 ucuzlamış, okkası toptan 5 kuruşa kadar düşmüştü. Kocaeli ilinde toplam 13.708 dönüm olan patates ekim alanının 12.618 dönümü Adapazarı kazasıdaydı. İlin toplam 1.482.650 kg olan üretiminin 1.455.000 kg'ı Adapazarı'na aitti. Adapazarı, ilin bakla üretiminin yarısından fazlasını sağlıyor, mısır üretiminde ve İstanbul'un meyve ihtiyacını karşılamakta önemli bir yer tutuyordu. Ayrıca Hendek ve Düzce'nin tütününü, Mudurnu yöresinin yumurta ve tavuğu Adapazarı yoluyla naklediliyordu.³¹

18 Mustafa Sarı, Bahadır Ünal, "Adapazarı'nda Gökçeören Bataklığını Kurutma Çalışmaları ve Muhacirlerle Yaşanan Sorunlar (1890-1908)", *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* Cilt: 9, Sayı: 2, Yıl: 2014, s. 140.

19 1911 ve 1912 yıllarında yayınlanan Devlet salnamelerine göre İzmit sancağına bağlı olan kazaların köy ve nahiye sayılarında bir değişiklik olmamıştı. İzmit sancağının kazaları: Merkez İzmit, Adapazarı, Geyve, Yalova, Karamürsel ve Kandıra idi. Toplam 6 kaza içerisinde 1299 köy ve 12 nahiye bulunuyordu. Sancak içerisindeki köy ve nahiye dağılımı ise şöyleydi: Merkez İzmit'te 181 köy ve 2 nahiye, Adapazarı'nda 304 köy ve 4 nahiye, Geyve'de 142 köy ve 2 nahiye, Yalova'da 47 köy, Karamürsel'de 97 köy ve 1 nahiye, Kandıra'da 528 köy ve 3 nahiye bulunuyordu. *Salname-i Devlet-i Âli Osman*, Altmış altıncı sene, Dersaadet, Selanik Matbaası 1327, s. 835-837; *Salname-i Devlet-i Âli Osman*, Altmış yedinci sene, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1328, s. 847-849.

20 *Salname-i Devlet-i Âli Osman*, Altmış altıncı sene, s. 385.

21 *Salname-i Devlet-i Âli Osman*, Altmış yedinci sene, s.847.

22 *Tanin*, 15 Zilhicce 1331 (15 Kasım 1913).

23 *BOA*. DH. EUM. 3. Şb. 19/12.

24 *BOA*. DH. MKT. 1005-43; *BOA*. ŞD. 1592/8; *BOA*. DH. MKT. 863/63; *BOA*. BEO. 2657/199218.

25 *Tanin*, 17 Zilhicce 1331/17 Kasım 1913.

26 *Tanin*, 8 Teşrinisani 1329/1 Kasım 1913.

27 *Takvim-i Vekayi*, no: 2202, 1 Haziran 1331 (14 Haziran 1915), s.1.

28 Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*, İstanbul 2016, s.208.

29 Sabahattin Özel, "Türk İktisat Tarihinde Adapazarı", *İktisat Fakültesi Mecmuası, Sabahaddin Zaim'e Armağan Özel Sayısı*, 1994/B-3 C-1-4, İstanbul, 1996, s.742-743.

30 Erendil, *Dünden Bugüne Sakarya İli*, s. 86.

31 Özel, "Türk İktisat Tarihinde Adapazarı", s.747-749.

Adapazarı'nın sosyo-ekonomik olarak gelişmesinde özellikle 19. yüzyıl çok etkili bir dönem olmuştur. Bu yüzyılda kazanılan birikim 20. yüzyıla girerken Adapazarı'nı bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin nüfus kayıtları da Adapazarı'ndaki gelişmenin bir kanıtı olacak niteliktedir. Adapazarı'nın sahibi olduğu birikimle, Türkiye'deki şahsi teşebbüs ve sermaye ile teşkil edilen ilk milli bankalardan biri olan "Adapazarı İslam Ticaret Bankası" 9 Mart 1913 tarihinde, Adapazarı'nda kurulmuştur.³²

Adapazarı 1901 bir bölgeye ismini veren meşhur Karaağaç(Resül Narin Arşivi)

³² Mustafa Sari, Resül Narin, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Adapazarı İslam Ticaret Bankası", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: II, Kocaeli 2006, s. 941.

Adapazarı'nın Kadim Gümrüğü

Adapazarı'nın sahibi olduğu ekonomik zenginlik bölgede bir gümrüğün de kurulmasına vesile olmuştur. Osmanlı coğrafyasında Adapazarı gibi il merkezi olmayan, iktisadi büyüklüğü ve kapasitesi nedeniyle önem kazanan bölgelerde kara gümrükleri vardı.

Küçük gümrükler genellikle yakınındaki büyük gümrüklere bağlanır ve bir ferman gönderilmesi yahut iltizama verilmesi gibi durumlarda yalnız büyük gümrüğün adı yazılır, diğerleri için "ve tevâbii gümrükleri" denmekle yetinilirdi. Adapazarı Gümrüğü de uzun yıllar İstanbul Gümrüğü'ne bağlı idi. Arşiv kayıtlarında bu durum genellikle "İstanbul Emtia Gümrüğü mülhakatından Adapazarı Gümrüğü" olarak geçmektedir.

Tanzimat'tan sonra kurulan kara gümrükleri 1843'te kaldırıldı; fakat eskiden beri mevcut olduğu için "kadim" adıyla anılan gümrükler çalışmalarını sürdürdüler. Kadim olup devam eden gümrükler içerisinde Adapazarı Gümrüğü de yer almaktaydı.

Kadim sıfatıyla anılan yani geçmişi eskiye dayanan Adapazarı Gümrüğü, Osmanlı Devleti içerisindeki diğer kara gümrüklerine göre çok daha sonra lağvedilmiştir. Bu gümrük dolayısı ile bugün Adapazarı'nda Uzunçarşı, Çark Caddesi, Atatürk Bulvarı, Ankara Caddesi'nin kesişme noktasından güneye doğru olan bölgenin ismi "Gümrükönü Caddesi" idi.³³

Adapazarı Gümrükönü, 1950'li yıllar

³³ Resül Narin, "Osmanlı Devleti'nde Bir Ticaret Şehri: Adapazarı ve Gümrüğü", *Arşiv ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin'e Armağan*, Sakarya, 2016, s. 259-268.

Osmanlı Devleti'nde Bankacılık

Bankacılık, tasarruf sahipleriyle ek kaynaklara gereksinim duyan özel ve kamu kuruluşları arasındaki ilişkileri düzenleyip, bu kaynaklarda akıcılığı sağlayan, kısa süreli fonları uzun süreli

fonlara dönüştüren sistemdir.³⁴ Osmanlı Devleti'nde bankacılığın gelişimi üç aşamalı bir süreçte gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bunlar: "borçlanma bankacılığı dönemi", "yabancı sermayeyi destekleyen bankacılık dönemi" ve "milli bankacılık dönemi"dir.³⁵

Borçlanma dönemi bankacılık faaliyetleri, Bank-ı Dersaadet'in (İstanbul Bankası) Alleon ve Baltazzi adında iki Galata banker tarafından kurulması ile başlamıştır. Osmanlı topraklarında banka adını taşıyan ilk kurum olan bu oluşum 1852 yılında tasfiye edilmiştir.³⁶ Osmanlı mali idaresi bu başarısız teşebbüsten sonra, bütçe açıklarını kapatmak için yabancı mali kuruluşlara yönelmiş, böylece yabancı sermayeyi destekleyen bankacılık dönemi başlamıştır. En büyüğü Osmanlı Bankası olan bu bankaların temel kâr kaynakları ve faaliyet alanları yüksek faizlerle devlet borçlanmaları olmuş ve faaliyetlerini, başına buyruk olarak ve sadece yüksek kâr amacı güderek yürütmüşlerdir.³⁷ Bu oluşum da devletin ve toplumun genel ihtiyaçlarına cevap vermemiştir.

Osmanlı Devleti'nde Mithat Paşa, köylü halkı tefecilerden kurtarmak için 1861'de Niş'te bir zirai kredi sandığı kurmuş ve bütün ülkeye yayılan bu sandıklar 1888'de birleştirilerek Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür.³⁸ Mithat Paşa tarafından kurulan diğer milli banka ise İstanbul Emniyet Sandığı'dır. Bu banka, 1868 yılında, geniş halk topluluklarına tasarruf alışkanlığını kazandırarak halkın elinde dağınmış halde bulunan paraları bir araya getirmek ve bu biriken paralarla bürokrat, asker, esnaf ve zanaatkarları desteklemek amacıyla kurulmuştur.³⁹ İyi niyetlerle kurulan bu iki banka, halkın eline geçen bu kredileri bilinçsiz kullandıklarından dolayı kuruluş amaçlarından sapmışlardır.⁴⁰

Osmanlı Devleti'nde milli bankacılığa geçiş, İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra "milli iktisat" politikasını takip etmesiyle gerçekleşmiştir.⁴¹ II. Meşrutiyet'ten itibaren Milli İktisat düşüncesi etrafında birleşen Osmanlı aydınları, savaş yıllarında fikirlerini basın yoluyla daha çok insana duyurmayı ve kamuoyu üzerinde etkinliklerini artırmaya çalıştılar. Müslüman Türk unsurunun iktisadi faaliyete aktif olarak katılması dönemin aydın ve yazarlarının birleştikleri ortak noktaydı. Osmanlı Devleti için kurtuluş yolu bu unsurun girişimci olması, ticaret, bankacılık ve sanayi ile uğraşmasından geçiyordu.⁴²

İttihatçılar kredi kurumlarının ülke ekonomisinde oynadıkları rolü görmüş ve özellikle yabancı sermayenin etkin olduğu bu alanın kontrol altına alınması gereğini kavramışlardır. İttihat ve Terakki Partisi vilayetlere gönderdiği bir genelgede: "millet bir uzviyete benzetilince bu uzviyetin kanı itibar (kredi) dediğimiz şeydir ve millete bir kalp gibi bütün itibarları gibi toplayıp dağıtan müessese ise bankadır" denilmiş ve taşra örgütlerinden yerel kredi kurumları oluşturmaları istenmiştir.⁴³

İttihat ve Terakki Partisi, benimsemiş olduğu "milli iktisat" politikası doğrultusunda milli bankalara ön ayak olmuş, üyelerine bu noktada tavsiyelerde bulunmuş ve onları özendirmiştir.

34 Derya Bozoklu, "Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemi ve Gelişimine Genel Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Mart 2003 / Sayı: 55, s. 271.

35 Hüsnü Erkan, Sabri Yetkin, Özlem Yıldırım, Oktay Gökdemir, N. Oğuz Altay, *Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarişbank Tarihi*, İzmir 1993, s. 6-7.

36 Burhan Ulutan, *Bankacılığın Tekâmülü*, Ankara 1957, s. 141-142; Selim Tarhan, *Tarihte Bankacılık*, Ankara 1986, s. 62.

37 Oya Silier, "1920'lerde Türkiye'de Milli Bankacılığın Genel Görünümü", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinleri/Tartışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, s. 489; Erkan, *Milli Aydın Bankası T.A.Ş.*, s. 7.

38 Tarhan, *Tarihte Bankacılık*, s. 72; Ulutan, *Bankacılığın Tekâmülü*, s. 160; Ziraat Bankası hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Nurettin Hazar, *T. C. Ziraat Bankası (1863-1983)*, Ankara 1986.

39 Tarhan, *Tarihte Bankacılık*, s. 75; Ulutan, *Bankacılığın Tekâmülü*, s. 164-165.

40 Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, İstanbul 1997, s. 144-145.

41 Orhan Avcı, "İttihat ve Terakki Partisi Devrinde İzlenen İktisadi Politikalar (1908-1918)", *Askeri Tarih Bülteni*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, yıl: 21, Şubat 1996, sayı: 40, Ankara 1996, s. 165.

42 Ufuk Gülsoy, Bayram Nazır, *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu İstanbul Ticaret Odası 1923-1960*, İstanbul 2012, s. 33.

43 Zafer Toprak, *İttihat - Terakki ve Cihan Harbi 1914-1918*, İstanbul, 2003, s. 47-48.

Kuruluşları sırasında da her türlü yardım ve kolaylığı sağlayarak Osmanlı para piyasasını ve kredi kurumlarını millileştirmeyi amaçlamıştır.⁴⁴

Bu politikalar sonucunda gücünü artıran Müslüman-Türk eşraf-çiftçi-tüccar, milli bankalar sayesinde yabancı ve gayr-i Müslim tüccar karşısında pazarlık gücünü artırmış, daha önce tefeciye

kaptırdığı malını yüksek fiyatla piyasaya sürebilmiştir. Böylece, o günlere kadar yabancıların ve gayr-i Müslimlerin tekelinde olan para piyasası zamanla Müslüman-Türk eşrafın eline geçmiştir.⁴⁵

Bu şekilde taşrada kurulan milli bankalardan bazıları şunlardır: Konya İktisadi Milli Bankası (1911), Adapazarı İslam Ticaret Bankası (1913), Emvali Gayrimenkule ve İkrizat Bankası (1914), Milli Aydın Bankası (1914), Karaman Milli Bankası (1915), Akşehir Bankası (Akşehir İktisadi Osmanlı Şirketi) (1916), Kayseri Milli İktisat Bankası (1916), İtibari Milli Bankası (1917), Manisa Bağcılar Bankası (1917) ve Adapazarı Emniyet Bankası (1919).⁴⁶

İktidarın sunduğu uygun koşullara rağmen, bu bankaların çoğunluğu ülkede faaliyette bulunan yabancı bankaların karşısında rekabet edemeyerek faaliyetlerine son vermişlerdir. Nitekim 1911-1922 yılları arasında kurulan milli bankalardan on dördü Cumhuriyet dönemine ulaşmış ve bunlardan ancak ikisi 2000'li yıllara kadar faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir.⁴⁷ Bu iki banka "Milli Aydın Bankası-Tarişbank" ile bu çalışmanın konusunu oluşturan ve "Türk Ticaret Bankası A.Ş. (Türkbank)" olarak faaliyetini sürdüren "Adapazarı İslam Ticaret Bankası"dır.

1910'lu yıllar Adapazarı-Uzunçarşı'da esnaf (Resül Narin Arşivi)

44 Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Ankara 1982, s. 164.

45 Gündüz Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinleri/Tartışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Ankara 1975, s. 458-459; Toprak, *İttihat - Terakki ve Cihan Harbi 1914 - 1918*, s. 79.

46 Bu bankalar hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 415-458; Hamit Tahsin, Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, İstanbul, 1930, s. 353-426.

47 Erkan, *Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarişbank Tarihi*, s. 8.

Bankanın 1919 yılında tedavüle çıkarılan nama muharrer hisse senedi(Resül Narin Arşivi)

Adapazarı'nda Bankacılık

Kocaeli sancağının en büyük nüfus ve ticari büyüklüğe sahip şehri olan Adapazarı bankacılık konusunda oldukça ileri düzeydeydi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Adapazarı bu konuda Anadolu şehirleri içerisinde ilk sıralarda yer alıyordu. 1889 yılında Ziraat Bankası Adapazarı Şubesi, 1907 yılında Osmanlı Bankası Adapazarı Şubesi, 1913'te Adapazarı İslam Ticaret Bankası, 1919'da Adapazarı Emniyet Bankası bu durumu kantılar niteliktedir.

Osmanlı Devleti zamanında kurulan milli bankalardan Cumhuriyet dönemine geçebilen 14 bankadan ikisi milli ve yerli sermaye ile Adapazarı'nda kurulmuştu. Bu 14 bankadan 2000'li yıllara kadar faaliyetine devam edebilen iki bankadan biri ise Adapazarı İslam Ticaret Bankası olmuştur. 1907 yılında Osmanlı Bankası'nın Adapazarı'nın idari taksimat açısından o dönemde bağlı olduğu İzmit'te değil de Adapazarı'nda şube açması ve İzmit'te açılan ilk bankasının 1922'de Adapazarı İslam Ticaret bankası şubesi olması, bu kentte ilk yerli bankasının da 1927'de aralarında Adapazarılı girişimcilerin de yer aldığı bir grup tarafından açılabilmesi Adapazarı'nın iktisadi açıdan büyüklüğünü gösteriyor olsa gerek.⁴⁸

Adapazarı'nın iktisadi hayatın getirdiği zenginlik bankaların da ilgisini çekmiş ve 1889 yılından itibaren Adapazarı'nda çeşitli banka şubeleri açılmıştır. 1909 yılında Adapazarı'nda iki banka şubesi mevcuttu. Bu bankalar, Osmanlı Bankası ve Ziraat Bankası idi.⁴⁹ 1913 yılına gelindiğinde Adapazarı merkezli bankalar da kurulmaya başlamıştır. Bu tarihte kurulan, Adapazarı

48 Resül Narin, *Ada'dan Pazar'a Sakarya*, Sakarya 2015, s. 171.

49 *Annuaire Oriental du Commerce De L'Industrie De L'Administration Et De La Magistrature*, The Annuaire Oriental & Printing Company Limited 1909, Constantinople, s.1679.

İslam Ticaret Bankası ve 1919 yılında kurulan Adapazarı Emniyet Bankası yerli sermaye ile kurulan yerel bankalar olmuşlardır. Bu iki banka da bölgenin iktisadi ihtiyaçlarından doğmuş kendi öz bankasıdır.⁵⁰ 1927 yılında Adapazarı'nda bulunan bankalar: Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Emniyet Bankası Merkezi, Osmanlı Bankası ve Ziraat Bankası idi.⁵¹ 1929 tarihinde de bu bankalar varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁵²

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e faaliyete geçen pek çok banka, ilk şubelerinden birini Adapazarı'nda kurmuştur. 1925 yılından sonra bankalar, bölgelerindeki ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı olmak zorundaydılar. Özellikle meclis kararları gibi bazı faaliyetlerinde ticaret ve sanayi odalarına bildirim yapmak zorundaydılar. Bu durum Adapazarı'ndaki bankalar için de geçerliydi. Adapazarı'ndaki bankalar ATSO'ya kayıtlı olmak zorundaydılar.

Adapazarı'nda Açılan İlk Banka Şubesi: Ziraat Bankası Adapazarı Şubesi

Osmanlı Devleti'nde milli bankacılığa geçiş, ünlü devlet adamı Mithat Paşa'nın girişimleriyle gerçekleşmiştir. Adapazarı'ndaki istasyona da adını veren Mithat Paşa, köylü halkı tefecilerden kurtarmak için 1861'de Niş'te bir zirai kredi sandığı kurmuş ve bütün ülkeye yayılmasını sağlamıştı. 15 Ağustos 1888'de bu sandıkların yerine, işlevlerini üstlenecek modern finans kuruluşu olarak Ziraat Bankası resmen kurulmuş, o tarihte faaliyette bulunan sandıklar da banka şubelerine dönüştürülerek faaliyete başlamıştır. Bu adımla birlikte, teşkilatlı tarımsal kredi tarihimize yeni bir dönem başlamıştır.⁵³

1888 yılında kurulan Ziraat Bankası'nın Adapazarı şubesi 1889 tarihinde açılmıştır. Bu bankanın açılan ilk şubelerinden biri Adapazarı şubesi idi. 1909 yılında Ziraat Bankası'nın Adapazarı Şubesinin müdürü Hacı Efendi⁵⁴, 1912 yılında Kevork Efendi idi.⁵⁵ 1913-1923 yılları arasında bu görevi Mustafa Hulusi Efendi üstlenmişti.⁵⁶ Kendisi İzmir İktisat Kongresi'nde Adapazarı Banka mümessili olarak bölgesini temsil etmiştir. 1933 yılında Adapazarı Şubesinin sermayesi 100.000 Lira idi.⁵⁷

Banka 1920 senesinde satın aldığı binayı tamir ettirdikten sonra buraya taşınmış ve Adapazarı'ndaki faaliyetleri daha da hızlandırmıştır. Ziraat Bankası, 2021 yılı itibarıyla 132 yıldır Adapazarı'nda hizmet vermektedir.

Osmanlı Bankası Adapazarı Şubesi

Kırım Savaşı sonrası 1856-1875 yılları arasında, Osmanlı Devleti'ne borç vermek ya da borç bulmak amacıyla bir yabancı bankanın kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin daha çok İngiliz sermayesi kanalıyla borçlanmaya yönelmesinin de etkisiyle, bir İngiliz girişimi olan Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmani) İngiltere Kralı'nın izni ile 1856 yılında kuruldu.⁵⁸

50 *Türk Yolu*, 7 Eylül 1926, Sayı 50, s.3.

51 *Türk Ticaret Salnamesi 1926-1927*, İktisadi Tetkikat, Neşriyat ve Muamelat Türk Anonim Şirketi, Halk Matbaası, İstanbul, 1926, s. 377.

52 1929 yılında Osmanlı Bankası'nın Müdürü Mehmet Namık Bey, Ziraat Bankası'nın Müdürü Behçet Bey, Emniyet Bankası'nın Müdürü Mustafa Bey, Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın müdürü ise Asım Bey idi. *Annuaire Oriental Directory Adressbuch des Orients 1929*, s.1005.

53 Münir Kutluata, *Sakarya'da, Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972, s. 6; Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, s. 144-145; Tarhan, *Tarichte Bankacılık*, s.72; Ulutan, *Bankacılığın Tekâmülü*, 1957, s. 160.

54 *Annuaire Oriental du Commerce De L'Industrie De L'Administration Et De La Magistrature*, 1909, s.1679.

55 *Annuaire Oriental Commerce, industrie administration, magistrature de l'Empire Ottoman. 32ème année 1912 Hégire 1330- Année financière 1328*, s. 1362.

56 *Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magisture de l'Orient 1913*, s.1373; *Annuaire Oriental, 1921 Commerce, Industrie, Administration, Magistrature Oriental Directory, 1921*, s.1244; *Annuaire Oriental, Oriental Directory. Commerce, Industrie, Administration, Magisture. 1922*, Editeur-Propriétaire: Alfred Rizzo, Stamboul, s. 1194.

57 Ali Rıza (Oda Başkâtibi), *Ada Pazarı Ticaret ve Sanayi Odası Sevgili Cumhuriyetimizin 10 uncu Yıl Dönümü Kutlama Mecmuası*, İmamoglu Fevzi Matbaası, İstanbul 1933, s. 22.

58 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 86.

Amat Raoul, Osmanlı Bankası, Adapazarı -1913

Pardicaris Philippe, Osmanlı Bankası Adapazarı-1920

Poulides A. Osmanlı Bankası, Adapazarı -1920

Osman Hikmet, Osmanlı Bankası, Adapazarı -1928

Başlangıçta ticari banka olarak faaliyete geçen Osmanlı Bankası 1863 yılında Fransızların da sermayedar olmasıyla Bank-ı Osmanî-i Şahane adını almış ve devlet bankası işlevini üstlenmiştir. Osmanlı Bankası, hem bir merkez bankası gibi hareket etmiş hem de o dönemdeki birçok yatırıma iştirak ederek yatırım ve ticari bankacılık faaliyetlerinde bulunmuştur.⁵⁹

Bankanın imtiyaz sözleşmesindeki ilk maddede devlet bankası olduğu ifade edilmiştir. Faaliyet süresi 30 yıl olmak üzere 2.700.000 sterlin sermayeyle kurulan banka, imtiyaz sözleşmesi uyarınca Osmanlı hukukuna tabi idi. Ancak bankanın idaresi ve denetimi, tüzüğü gereği Londra ve Paris'teki komitelerin tekelinde kalmıştır.⁶⁰

Adapazarı Osmanlı Bankası Şubesi 1928 (Resül Narin Arşivi)

Osmanlı Bankası'nın Adapazarı şubesi 1907 yılında açılmıştı.⁶¹ Bu şubenin 1933 yılında sermayesi 10.000 lira idi.⁶² 1909 yılında Osmanlı Bankası'nın Adapazarı Şubesi müdürü Bensasson, kontrolörü Hanemoğlu, kasiyeri Bavend, muhasebecisi Stavridis, mağaza sorumlusu ise Jacodivis idi.⁶³ Bensasson Efendi 1922'ye kadar bu görevi sürdürmüştür.⁶⁴ 1913'te Amat Raoul bankada görevliydi. 1920'de Barisaac Robert ve Pardicaris Philippe, 1928'de Osman Hikmet Bey görev almışlardı.

1907 yılında Osmanlı Bankası'nın Adapazarı'nın idari taksimat açısından o dönemde bağlı olduğu İzmit'te değil de Adapazarı'nda şube açması Adapazarı'nın iktisadi açıdan büyüklüğünün bir sonucudur.

⁵⁹ Sudi Apak, Arzu Tay, "Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası'nın Yeri ve Faaliyetleri", *Mubasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, Sayı:3, Temmuz-2012, s. 64.

⁶⁰ Kaya Bayraktar, "Osmanlı Bankasının Kuruluşu" *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2002, s. 80.

⁶¹ Apak, "Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası'nın Yeri ve Faaliyetleri", s. 103.

⁶² Ali Rıza, *Ada Pazarı Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 22.

⁶³ *Annuaire Oriental du Commerce De L'Industrie De L'Administration Et De La Magistrature*, 1909, s.1679.

⁶⁴ *Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magisture de l'Orient* 1913, s.1373; *Annuaire Oriental, 1921 Commerce, Industrie, Administration, Magistrature Oriental Directory*, 1921, s.1244; *Annuaire Oriental, Oriental Directory. Commerce, Industrie, Administration, Magisture*. 1922, s.1194.

Adapazarı Emniyet Bankası

Adapazarı İslam Ticaret Bankası, 1 Nisan 1919 tarihinde Adapazarı'nda kendisinden sonra kurulan ikinci ve son mahalli banka olan Adapazarı Emniyet Bankası'na örnek teşkil etmiştir.⁶⁵

Adapazarı Emniyet Bankası, 1919 yılında 57 kurucunun iştiraki ile 200.000 lira sermaye ile komandit şirket şeklinde kurulmuştur. Kuruluşunda önemli hizmetleri geçen kişiler: Tunusluzâde Sefer, Arapzâde Sait, Diyarbekirlizâde Hafız Cafer ve Hersekli Kazım Cafer Efendiler yer almaktadırlar. Banka, kuruluşundan itibaren 9 yıl komandit şirket olarak ve tek şube halinde faaliyetine devam etmişti.⁶⁶

1925 yılında Adapazarı Emniyet Bankası'nın sermayesi 100.000 Türk lirası, ihtiyat akçesi 681.166 idi. Bankanın şirket kaydı şöyleydi: "Arapzade Sait, Hersekli Şakir ve Kazım kardeşler, Tunusluzade Sefer ve Ortakları" Bankanın yönetim kurulu ise şöyleydi: Reis Zekeriyazade Yusuf Bey, Müfettiş Hersekli Şakir Hamza Bey, Müdürü Mustafa Hulusi Efendi, Veznedar İhsan Efendi, Aza Mustafa Beyzade Hafız Ahmed Bey, Kandıralı Yamakzade Şevket Bey, Manifaturacı İstanbullu İsmail Hakkı Efendi idi. Banka bütün banka işleri ve ticaretle iştigal etmekteydi. Bankanın merkezi Adapazarı'ndaydı ve Uzunçarşılı'da kendi binasında hizmet veriyordu. Telefon adresi olarak da "Adapazarı Emniyet" olarak geçmekteydi. Bu dönemde sadece Türkiye dâhilinde muamele ve İstanbul İtibar-ı Milli Bankası ile iş yapıyordu.⁶⁷

Ekim 1925, *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*'nde Adapazarı Emniyet Bankası Reklamı Adapazarı Emniyet

65 Ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin, *Sermaye Hareketi*, s. 266-268.; Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 20-24; Talat Tarkan, *Adapazarı İlçesi*, Adapazarı 1937, s. 45.

66 İktisadi Uyanış, Yıl:5, Seri:2, Sayı: 25, Şubat-1950, s.94; Ekrem Keskin, Emre Alpan İnan vd., *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007*, İstanbul 2008, s.241.

67 *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, Birinci Sene, numro: 11, Teşrinievvel 1341/Ekim 1925, s.2.

1926 yılında yayınlanan Türk Ticaret Salnamesi'ne göre bu tarihte Adapazarı'nda 4 banka bulunuyordu. Bu bankalar Adapazarı Emniyet Bankası, Adapazarı İslam Ticaret Bankası ile Ziraat ve Osmanlı bankalarıydı.⁶⁸

Adapazarı'nda yerli imkânlarla kurulan ikinci banka olan Adapazarı Emniyet Bankası, 2 Mayıs 1928 tarihine gelindiğinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal imzasını taşıyan bir kararname ile anonim şirket haline getirilmiştir. Kararnameye göre 25 yıllığına kurulan şirketin merkezi Adapazarı olacaktı. Her biri 10 Türk lirası kıymetinde 20.000 hisseye bölünmüş 200.000 Türk lirası sermaye ile teşkiline teşebbüs olunan bankanın adı "Adapazarı Emniyet Bankası Türk Anonim Şirketi" olarak kabul edilmiştir.⁶⁹

Adapazarı'nda banka merkezi Uzunçarşılı'da olup,⁷⁰ adresi şu şekildedir: Adapazarı Bankalar Caddesi no:30.⁷¹ 1926-1929 yılları arasında bankanın müdürü olan Mustafa Efendi aynı zamanda Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası'nın Kongre Murahhasıydı.⁷² Bölgesel nitelikte kurulan Emniyet Bankası, Şirket şeklini aldıktan sonra 1929'da İnegöl'de, 13 Ağustos 1930'da da Bursa'da yeni şubeler açılmış⁷³ fakat bu şubelerin faaliyetleri uzun ömürlü olmamıştır.

Emniyet Bankası 27 Mayıs 1929 tarihinde genel kurul toplantısını yapmış ve hissedarlarına %18 temettü dağıtılmasına karar verilmişti.⁷⁴ *Vakit* gazetesinde yer alan bir ilanda 23 Haziran 1930 tarihinde bankanın Sandıklı şubesinin açıldığı yazılmasına rağmen bu şube ile ilgili başka hiçbir kayıt rastlanmamıştır.⁷⁵

13 Ağustos 1933 tarihli Resmi Gazete'den anlaşıldığına göre Adapazarı Emniyet Bankası bu yıl içerisinde Borsada işlem görüyordu. Borsa ve Osmanlı Bankası Komiserliği tarafından alınan karar şöyle resmi bir nitelik kazanıyordu:

"(Adapazarı Emniyet Bankası) Türk Anonim Şirketi tarafından çıkarılmış olan her biri 10 Türk lirası itibarı kıymeti haiz 40.000 hisse senedinin Borsa resmî kaydına tescil ve muamele salonunda alınıp satılmasına müsaade edilmiş olduğu ilân olunur."⁷⁶

Adapazarı Emniyet Bankası'nın hissedarlar heyeti belli dönemlerde toplanırlardı. Bu toplantılardan biri 24 Şubat 1934 tarihinde Adapazarı Belediye Otelinde gerçekleşmişti.⁷⁷ 1935 yılındaki toplantı yine Adapazarı Belediye Otelinde, 21 Mart Perşembe günü yapılmıştır.⁷⁸ Bu toplantıda şu kararlar alınmıştır:

1-Ruznamenin birinci ve ikinci maddeleri mucibince 1934 senesi bilançosu ile kâr ve zarar hesabının tasdiki ve İdare Meclisi ve Murakabe Heyeti ile Müdürlerin ibrası.

2-Beher on liralık hisse senedine yüzde on temettü tevzii ve temettüün 1 Nisan 1935 tarihinde tevziine başlanması hakkındaki teklifin kabul ve tasdiki.

3-Müddeti hitam bulan İdare Meclisi azasından Doktor Süleyman'ın yeniden azalığa intihabı ve vefat eden Nazif Oğlu İbrahim'in yerine muvakkaten seçilmiş olan aza Hendekli Şevketin asaletinin tasdiki ve Keresteci Osman Oğlu Talibin vefat eden Murahhas aza Mustafa Hulusi'nin yerine müceddeden intihabı".⁷⁹

68 *Türk Ticaret Salnamesi 1926-1927*, s. 375.

69 *BCA*. 30.18.1.1/28.27.8.

70 *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, İkinci Sene, numro: 19, Haziran 1926, s.17.

71 *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1947, s.6; *Resmî Gazete*, Sayı: 6243, 27 Şubat 1946.

72 Resül Narin, *Satso İle 1 Asır*, Sakarya 2017, s. 73-74.

73 *Milliyet*, 23 Ağustos 1930, s.6.

74 *Milliyet*, 4 Mayıs 1929, s.3.

75 *Vakit*, 24 Haziran 1930, s.6.

76 *Resmî Gazete*, Sayı:2476, 13 Ağustos 1933.

77 *Resmî Gazete*, Sayı: 2619, 3 Şubat 1934.

78 *Resmî Gazete*, Sayı: 2942, 28 Şubat 1935.

79 *Resmî Gazete*, Sayı: 2965, 31 Mart 1935.

Milliyet, 23 Ağustos 1930, Emniyet Bankası reklamı

1934 yılında yatırılmış sermayeleri 100.000 Lira ve üzeri olan 29 bankadan ikisi Adapazarı bankaları olan Adapazarı Emniyet Bankası ve Adapazarı Türk Ticaret Bankası idi.⁸⁰ Adapazarı Emniyet Bankası'nın 1937 yılı net karı 38.000 liraydı ve her hisseye de yüzde 9 gelir paylaşımı kabul olunmuştu.⁸¹

Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası'nın 5 Haziran 1939 tarihli ilanında Adapazarı Emniyet Bankası'nın odaya kaydı şu şekilde zikredilmiştir: "Bölgemiz ilçeбайlığı makamından odamıza mevdu 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu mucibince Adapazarı Emniyet Bankası Türk Anonim Şirketine aid beyanname sureti odamızca kayıd ve tescil edilmekle kanunî ticaretin mevdu-ı mahsusasına tevfikan aynen aşağıda ilân olunur."⁸²

1928 yılındaki hukukî bünyede yapılan değişiklikten sonra takip edilen büyüme politikasının neticesi olarak, iki defa sermaye artırımına gidilmiştir. Birinci sermaye arttırma kararı 1930 yılında alınmış, sermayenin 400.000 Liraya çıkarılması öngörülerek her yıl belirli miktarlarda ilâvelerle sermaye 1948 yılında istenen miktara ulaşmıştır. İkinci sermaye artırım kararı da 1953'te alınmış, yıldan yıla peyderpey yapılan ilâvelerle sermaye 1957 yılında 600.000 Liraya çıkarılmıştır. Ne var ki, banka ikinci sermaye artırımından sonra da arzuladığı gelişmeyi gösterememiştir.

Adapazarı Emniyet Bankası -1960

80 Resmi Gazete, Sayı: 2886, 22 Aralık 1934.

81 Son Posta, 22 Mart 1938, s. 12.

82 Resmi Gazete, Sayı:4254, 10 Temmuz 1939.

1943 Adapazarı depreminin olumsuz neticeleri sonrasında 1945'te İnegöl, 1959 yılında da çeşitli imkânsızlıklar nedeniyle Bursa şubesinin faaliyetlerine son verilmiştir. Gün geçtikçe durumu zayıflayan Adapazarı Emniyet Bankası'nın içinde bulunduğu şartlar, 1960 yılı idare meclisi raporunda açıkça görülmektedir:

"Geçen seneki raporumuzda, Bursa şubemizin faaliyetinin tamamen tatil edildiğini ve kalan aktifinin merkeze intikal ettirildiğini arz etmiştik. Takip edilerek kısmen intaç edilmiş kısmen de adli safhaya intikal ettirilmiş olan aktiflerin tasfiyesine çalışılmaktadır.

Bünyemize göre, bir çok tahditlerle karşılaşmış ve sırf bankacılık alanında feragat ve fedakârlıklarla çalışmış olmamıza rağmen, müsbet bir netice elde edilmesine imkân sağlanamamış ve zarurî duraklamalarla geçen zamanlardan dolayı kâr elde edilememiştir.

Yılın son devresinde, gerek plâsman ve gerekse mevduat faizleri arttırılmış ise de, piyasada esaslı bir faaliyet olamaması yüzünden, mevduat artışı olamamış, mevduat ekşitmemesi hususundaki gayretlerimizle, tabii olarak plâsman artımına da maddî imkân bulunamamıştır.

Önümüzdeki yıl piyasada vâki olacağı kanaatında bulunduğumuz, canlılık sayesinde daha iyi bir neticeye varılabilmek imkânı melhuzdur."

1962 yılında bankanın genel müdürlüğünü Refik Gökçek yapmakta idi.⁸³ Yine Namık Yazal da bankanın müdürlüğünü yapan isimlerdendi.⁸⁴

Adapazarı Emniyet Bankası, Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kuruluşuna benzer sebep ve amaçlarla kurulmuş olmasına rağmen, Adapazarı İslam Ticaret Bankası gibi ulusallaşamamış, mahalli bir banka olarak kalmıştır. Gün geçtikçe zarar etmeye başlayan banka, 30 Eylül 1971 tarihinde yapılan olağanüstü genel kurul kararı ile tasfiye yoluna gitmiştir.⁸⁵

Adapazarı Emniyet Bankası Esas Mukavelenamesi, İstanbul, 1928

83 Ekrem Keskin, Emre Alpan İnan vd., 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007, İstanbul, Kasım-2008, s.255.

84 Milliyet, 30 Eylül 1972, s.8.

85 Narin, Ada'dan Pazar'a Sakarya, s.174; Kutluata, Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası, s. 20-24; Keskin, İnan, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007, s.241.

BÖLÜM II

ADAPAZARI İSLAM (TÜRK) TİCARET BANKASI (1913-1930)

Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın Kuruluşu

Türkiye'de şahsi teşebbüs ve özel sermaye ile kurulan ilk bankalardan biri olan Adapazarı İslam Ticaret Bankası, 9 Mart 1913 tarihinde Adapazarı'nda kurulmuştur.⁸⁶ Bankanın komandit şirket olarak tescili ise 14 Ocak 1914'tür. Banka ilk resmi muamelesini de 26 Ocak 1914 tarihinde yapmıştır.⁸⁷ Bankanın kuruluş hikayesi şu şekildedir: Bankanın kurulduğu tarihlerde, Adapazarı'nda Osmanlı Bankası'nın bir şubesi bulunuyordu.⁸⁸ Ermeni kökenli bir Osmanlı vatandaşı olan şube müdürü, Türk tüccarlarına kredi vermezken, yegâne müşterileri durumundaki Türk olmayan tüccarlara ise oldukça cömertti.⁸⁹ İstanbul'da bulunan bankanın merkezine sorunlarını ulaştırdıkları halde hiçbir sonuca ulaşamayan ve tefecilerin ağır koşullarından bunalan tüccar ve esnaf, belediye reisinin başkanlığında bir araya gelerek, uygun şartlarla kredi temin etmek, piyasada istikrar sağlamak ve milli ticaretin gelişmesine yardımcı olmak düşüncesiyle, bir banka kurma fikrini ortaya atmışlardır.⁹⁰

Bu fikirler etrafında birleşen Adapazarı'nın esnaf ve tüccarları bir araya gelerek sermaye ve emeklerinin bir kısmını birleştirmeye ve şirket şeklinde bir banka kurmaya karar vermişlerdir. Bu karar ile ilk ana sözleşmeyi 1 Kânunusani 1329 (14 Ocak 1914) tarihinde imzalayan 13 kurucu üye şu şahıslardan oluşmaktadır:⁹¹

- Bosnavi Hacı Adembeyzâde İbrahim Bey (Karasu Nahiyesi Belediye Reisi)
- Sipahizâde Hamit Bey (İpek ve koza taciri; Şirket müfettişi)
- Numan Beyzâde Hacı Numan Bey (Zahire ve un taciri)
- Naib Sabık Seyyid Ahmet Efendi (Eski naib)
- Hacı Ali Fevzizâde Hacı Rıza Efendi
- Diyarbekirlizâde İbrahim Efendi (Zahire taciri)
- Şumnuluzâde Hacı Mehmet Hilmi Efendi (Toptan bakkaliye ticareti)

Adembeyzâde İbrahim Bey

Sipahizâde Hamit Bey

Numan Beyzâde Hacı Numan Bey

Naib Seyyid Ahmet Efendi

Diyarbekirlizâde İbrahim Efendi

Şumnuluzade Hacı Mehmet Hilmi Efendi

Salimzâde Ethem Efendi

Mehmet Ziyaettin Efendi

Mustafa Nuri Efendi

Hafızağazâde Bekir Efendi

İsmail Hakkı Efendi

⁸⁶ Ahmet İhsan, "Küçük Bir Türk Kasabasında Çalışkan Bir Türk Müessesesi", *Resimli Uyanış Servetifünun*, 21 Teşrinisani/Kasım 1929, s. 827; Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, 2017, s.194.

⁸⁷ Adapazarı İslam Ticaret Bankası - Türk Anonim Şirketi 15 Mayıs 340 Tarihinde Suret-i Adiyeye ve Fevkalade Akd-i İctima Eden Hissedarlar Heyet-i Umumiyesi, İstikbâl Matbaası, Adapazarı, 1340, s. 3.

⁸⁸ Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 26; Narin, *Satso İle 1 Asır*, s. 98.

⁸⁹ Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 25-26.

⁹⁰ Ertan Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, İstanbul 1969, s.9; Mustafa Atalay, *Türk Milli Bankacılığı (Bankacılık ve Tarihçesi)*, Ankara 1954, s. 3.

⁹¹ Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 436.

- Seyyid Ağıç Ahmet Nazmi Efendi⁹²
- Hacı Salimzâde Ethem Efendi (Zahire ve un taciri)⁹³
- Hacı Haffizzâde Mehmet Ziyaettin Efendi (Manifatura taciri)⁹⁴
- Hasanzâde Mustafa Nuri Efendi (Manifatura taciri)⁹⁵
- Hafızağazâde Bekir Efendi (Emlak sahibi; otel işleticisi)
- Ethem Ustazâde İsmail Hakkı Efendi (Komisyonculuk ve yumurta ticareti)

Adapazarı İslam Ticaret Bankası, İttihat ve Terakki'nin milli bir iktisat, milli bir burjuvazi oluşturma hedefi çerçevesinde kurulmuştu. Zira Bankanın kurucularından ve yönetim kurulu mensuplarından Hacı Numan Bey, Adapazarı'nda II. Meşrutiyetin ilanıyla kurulan İttihat ve Terakki şubesinin başkanı, yine kuruculardan Sipahizade Hamit Bey de veznedarı bulunuyorlardı.⁹⁶

Bankanın Kuruluş Gayesi

Türk Bankacılık tarihinde olduğu gibi Türkiye İslami finans tarihinde önemli bir yere sahip olan Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kuruluş dönemini Gazeteci yazar Mümtaz Apaydın şöyle ifade ediyor:

“O zamanın en mühim ticaret merkezlerinden biri olan Adapazarı'nda beş on tane Türk ve Müslüman tüccar var. Adapazarı o zaman patates, mısır, meyve gibi gıda maddeleri istihlal ve ihraç eden bir şehir. O tarihte Adapazarı'nda Osmanlı Bankası'nın bir şubesi var. Bu şubenin müdürü de bir Ermeni... Şubat ayı bilhassa patates mübayaaya mevsimi olduğundan tüccarların işlerini görebilmeleri için bankadan kredi almaları lazım... Muhitteki gayri Türk tüccarlara bol bol kredi açan Osmanlı Bankası'nın Ermeni müdürü o sene Türk tüccarlarından krediyi kesiyor. Buna hiçbir mantıki sebep yok... Nihayet aralarında bir toplantı yaparak dertlerine bir çare aramaya karar veriyorlar... Bir kısım tüccarlar belediye reisinin başkanlığı altında bir toplantı yapıyorlar. Ve bankanın kurulmasına karar veriyorlar”⁹⁷

Bankanın, kurucularından ikisinin de adını taşıyan Türkçe ve Fransızca unvanı şöyleydi: *Hacı Adembezâde İbrahim ve Sipahizâde Hamit ve Şürekâsı Adapazarı İslâm Ticaret Bankası-Banque İslamique d'Ada-Bazar*.⁹⁸ Bankanın adına “İslam” kelimesinin konulması, kuruluşunun sırf ticari gayelerden hareketle vücut bulmuş olmadığını göstermektedir. Bankanın 1926 yılı idare meclisi raporundan anlaşıldığına göre bankayı Hıristiyanların kurmuş oldukları Adapazarı Bankası'ndan ayırmak amacıyla bankanın adına “İslam” sıfatı konulmuştur.⁹⁹

92 Bu şahsın ismi kaynakların çoğunda Seyyid Elhaç Ahmet Nazmi Efendi şeklinde geçmesine rağmen 1 Kânunusani 1329 (14 Ocak 1914)'daki ilk ana sözleşmeden anlaşıldığı üzere adı geçen kişinin gerçek ismi Seyyid Ağıç Ahmet Nazmi Efendi'dir.

93 Silistreli Salimzade Ethem (Bayraktar), 01.07.1871 tarihinde Silistre'de doğdu. 3 oğul bir kız babası idi. Kaynak kişi: Selim Bayraktar.

94 Bankanın ikinci devre idare meclisi reisidir. Bkz: Özel, “Türk İktisat Tarihinde Adapazarı”, s.744.

95 20 yıldır manifatura tacirliği Mustafa Nuri Bey, üç günlük bir rahatsızlık sonrasında 16 Ağustos 1929 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Cenazesi 17 Ağustos 1929'da Dızdaryedeki evinden kaldırılarak Eyüp aile kabristanlığına defnedilmiştir. Milliyet, 17 Ağustos 1929, s.2; Milliyet 18 Ağustos 1929, s.3.

96 Sabahattin Özel, *Milli Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, İstanbul, 2009, s.34.

97 Mümtaz Apaydın, “Türk Ticaret Bankası Kırk Yaşında”, *Kemalist Türkiye Gazetesi*, İstanbul 1954, s. 5-6.

98 Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 31; Bankaya bu ismi Numan Beyzâde Hacı Numan Bey tarafından verilmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Erol Toy, *Bal Tutanlar*, İstanbul 1976, s. 64.

99 Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 27-28; Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 17; Ökçün, “1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar”, s. 460.

Zafer Toprak Bankanın kuruluşunu şöyle aktarmaktadır. “Rivayete göre Osmanlı Bankası Adapazarı Şubesi'nin Türk tüccara kredi açmadan önce Hristiyan bir tacirin kefil olmasını şart koşması üzerine yöre tüccarından Numan, Hamit, İbrahim Nuri İsmail Hakkı ve Mustafa Nuri Beyler bir araya gelerek bu bankayı kurmuşlardı.”¹⁰⁰

Bankanın kuruluşunu, ülkenin ekonomisi üzerindeki yabancı hâkimiyetine karşı, başarı ile sonuçlanmış, milli ve ferdi hareketlerden biri olarak nitelendirmek mümkündür.¹⁰¹ Söz konusu teşebbüsü Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu “Adapazarı bankacılığının başlangıcı sıradan bir başlangıç değildir. Ekonomik bir hareket olmaktan ziyade sosyal manası olan bir tezabür bir reaksiyon davranışı karşısındayız. Sonra da Türkiye çapında orijinal bir hareket”¹⁰² şeklinde değerlendirmiştir.

SATSO ve İslam Ticaret Bankasının Ortak Kurucusu: Şumnulu Hacı Mehmet Hilmi Efendi

Küçük bir Anadolu kasabasında, aynı amaç uğruna bir araya gelen müteşebbislerin kurduğu Adapazarı İslam Ticaret Bankası yukarıda da belirtildiği üzere Adapazarı'nda ticari hayata yön veren 13 kişi tarafından kurulmuştur. Bu müteşebbislerden biri olan Şumnulu Hacı Mehmet Hilmi Efendi, 1 Temmuz 1864 tarihinde Trabzon'un Of ilçesinde doğmuştur. Babası Mustafa Efendi, Annesi ise Zeynep Hanım olup kendisi Cevahir Sülalesindedir.

Bu çalışmaya başladığımızda Hilmi Efendi'nin geçmişini Şumnu'da aradık. Lakin Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası Eski Başkanı Fethi Sarıoğlu'nun bir buluşu gerçeği ortaya çıkarmıştır. Sarıoğlu'nun bulduğu soy kütüğü Şumnulu Mehmet Hilmi Efendi'nin hayat hikâyesini büyük ölçüde ortaya çıkarmıştır.

Mehmet Hilmi Efendi, iş dolayısı ile Şumnu'ya göç etmiş ve oraya yerleşmişti. Adapazarı'nda kullandığı ve daha sonra ailesinin de soyadı kanunu ile kullanacağı lakabı da Of'tan göç ettiği ve uzun süre kaldığı bu bölgeden kalmıştır. Eşi Emine Hanım 1 Temmuz 1884 tarihinde Şumnu'da doğmuştur. Emine Hanım ile burada tanışmış ve evlenmiş, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki toprak kayıpları ile birlikte Şumnu'dan Adapazarı'na göç etmişlerdi. Mehmet Hilmi ve Emine Hanım'ın iki kızı dünyaya gelmiştir. 1900 yılında doğan Hatice ve 1903 tarihinde doğan Zehre hanımlar Adapazarı'nda doğmuştur.

Hilmi Efendi ailesiyle birlikte, Adapazarı'na yerleştikten bir süre sonra burada toptan bakkaliye ticareti yapmaya başlamıştı. Lider karakterli ve girişimci ruhlu Mehmet Hilmi Efendi, Adapazarı'nın varlıklı tacirlerinden birisi haline gelmişti. Kendisi Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kurucularından biri olmasının yanında bankanın kurucu müdürüdür. 23 Ekim 1919 tarihine kadar bu görevini 6 yıl yerine getirmiştir. Mehmet Hilmi Efendi'nin lider karakteri, 31 Mart 1917'de Adapazarı tacirler ile birlikte Adapazarı'nda Ticaret ve Sanayi Odası'nı kurmasına ve ilk başkan olarak görev almasına vesile olmuştur. Kendisi aynı anda hem Adapazarı İslam Ticaret bankası hem de Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası yöneticiliğini birlikte yürütmüştür.

Mehmet Hilmi Efendi, Oda'nın başkanlığını 1923 yılına kadar sürdürmüştür. O zamanlar Ticaret ve Sanayi odalarına kayıt zorunluluğu yoktu bu nedenle odanın gelirleri de azdı. Buna rağmen Mehmet Hilmi Efendi oda yöneticiliğini uzun süre devam ettirebilmiştir.

100 Toprak, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*, s. 108.

101 1922 yılı idare meclisi raporunda bankanın kuruluş amacı şöyle dile getirilmiştir: “Müessesemizin 10 sene Evvel Teşkiline saik olan zevat bittabi hatırlarlar ki şirketimiz tüccar ve esnafı mukaddema piyasasız tahtı tabkim ve istilalarında bulunduran ecanip sermayesinin ve vatansız muhtekirlerin muraba ve ihtikârından kurtarmak ve az faizle İslam tüccara ikrazat yaparak milli ticaretin inkişafına yardım maksadıyla teşekkül etmiştir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 9.

102 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Adapazarı'nın Şehirleşmesi ve Sosyolojik Problemleri - Urbanization of Adapazarı Its Sociological Problems*, İstanbul 1968, s. 40.

Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası Binası, 1934¹

¹ *Son Posta*, 8 Kasım 1934, s.4-3.

17-21 Şubat 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde Şumnulu Mehmet Hilmi Efendi, Adapazarı Şirketler Mümessili olarak Adapazarı'nı temsil etmişti. Mehmet Hilmi Efendi, buradaki görevini yerine getirdikten sonra Adapazarı'na dönmüş, ancak neredeyse 1 ay sonra aniden ateşli bir hastalığa yakalanmış, 4 gün hasta yattıktan sonra 9 Ramazan 1341 (25 Nisan 1923) tarihinde Adapazarı'nda vefat etmiştir. Sadece Adapazarı tarihi için değil ülke tarihimize de adını altın harflerle yazdıran Mehmet Hilmi Efendi erken denilebilecek bir yaşta, 59 yaşında hayata gözlerini yummuştur. Mezarı Erenler kabristanlığında bulunmaktadır.¹⁰³

¹⁰³ Narin, *Satso İle Bir Astr*, s. 37-41.

Banka'nın Komandit Şirket Dönemi

Bankanın komandit şirket¹⁰⁴ olarak kuruluşunda kurucular tarafından tanzim olan ilk mukavelenamenin metni şu şekildedir:

“Umumi: 44

Hususi: 1

Yevmiye: 51

Tanzim edilmekte bulunan otuz beş maddelik nizamname mucibince bir taraftan 'Hacı Âdem Beyzâde İbrahim ve Sipahizâde Hamid, Numan Beyzâde Hacı Numan' Beyler (eski naib) Seyyid Ahmed, Hacı Ali Fevzizâde Hacı Rıza, Diyarbekirlizâde İbrahim, Şumnulu Hacı Mehmed Hilmi, Seyyid Ağıç Ahmed Nazmi, Hacı Salimbeyzâde Ethem, Hacı Hafızzâde Mehmed Ziyaüddin, Hasanzâde Mustafa Nuri, Hafız Ağazâde Bekir Ethem Ustazâde İsmail Hakkı efendiler aralarında kolektif yani yekdeğërimize mallarımızla ve şirket taahhütleri borçları ve zarar ve ziyanlarını kendi taraflarından konacak sermayeden fazlası için de tazmine amade ve me'sul olmak; diğer taraftan (komanditer) yolu ile hissedar kabul etmek usulü şer'i dairesinde ikraz ve istikraz ve lüzumunda mali, ticari, sınai, madeni, emvâl-i menkule ve gayr-i menkuleye ait bütün mu'amelât ile iştigal eylemek ve müddeti 1 Şubat 1929 tarihinden itibaren 12 seneden ibaret olmak üzere Hacı Adembeyzâde İbrahim Sipahizade Hamid ve Şürekası Adapazarı İslam Ticaret Bankası namı ile eshamlı bir komandit şirket teessüs eylemiştir. Sipahizâde Hamid Bey müfettiş, Şumnulu Hacı Mehmet Efendiyi müdür, Diyarbekirlizâde İbrahim Efendiyi veznedar olarak intihab ve tayin eyledik. Umumi mu'amelâtta şirket müdürü Hacı Mehmed Hilmi Efendiye ve nakde ait mesâilde sandık emini İbrahim Efendi ile birlikte imzaya ve müdür bulunmadığı zamanlar Hamit Bey'in vekâletine selâhiyet-i kâmile vermiş olduğunuzdan iş bu mukâvelename iki nüsha olarak tanzim ile birisinin esas olarak saklanması diğerinin tasdikten sonra me'sul şeriklere verilmesi için Adapazarı noterliğine i'ta kılındı. 1 Kânunusani 1329"¹⁰⁵

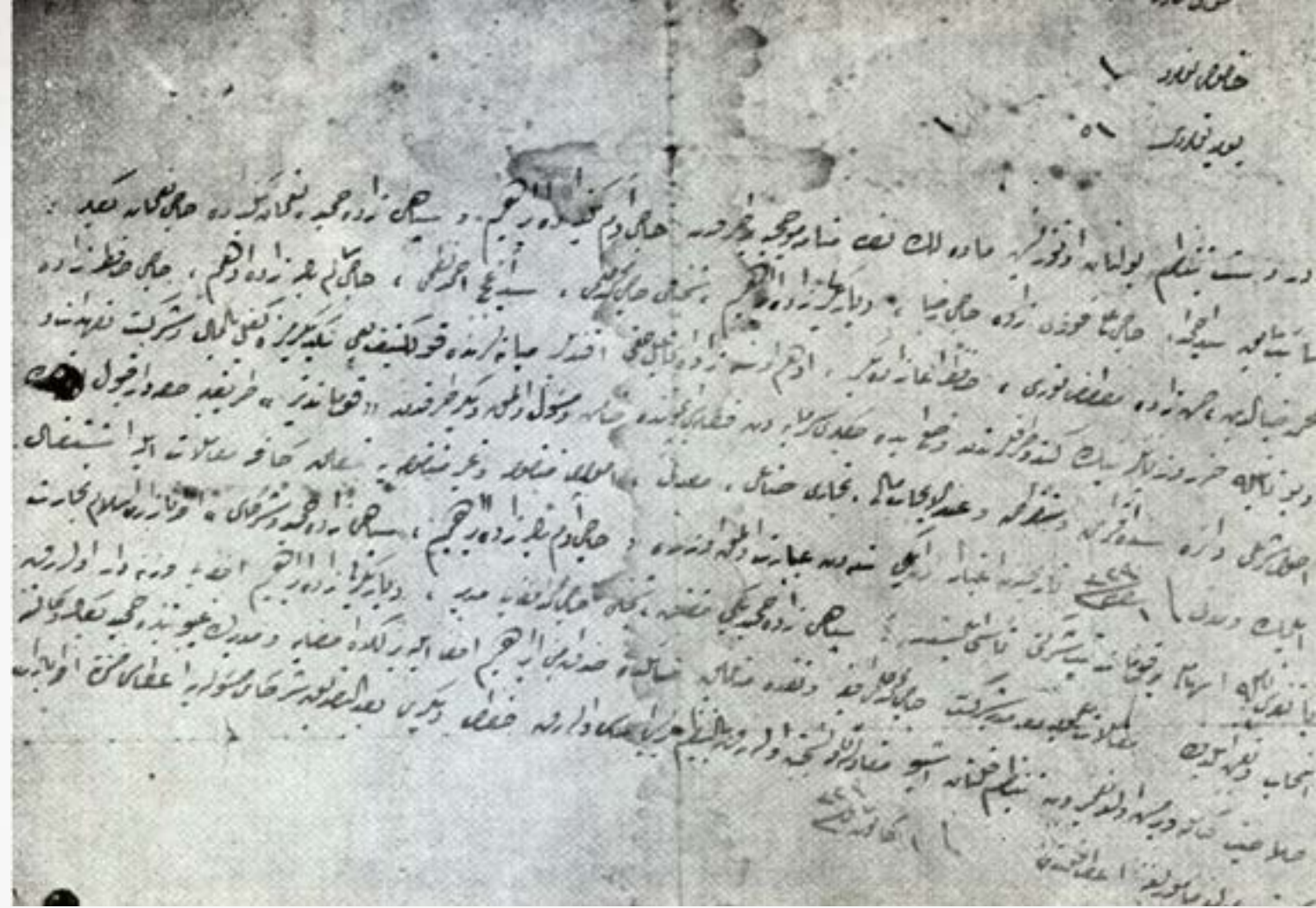
Bu ilk mukavelenameden anlaşıldığına göre yönetimde Sipahizâde Hamit Bey müfettiş, Şumnuluzâde Hacı Mehmet Hilmi Efendi müdür, Diyarbekirlizâde İbrahim Efendi veznedar olarak görev yapmaktaydı. Bankanın sandık emini ise İbrahim Efendi (Etçioğlu) idi.¹⁰⁶ Kolektif sorumluluk esasına göre ortaklar, şirkete malları ve şirket taahhütleri, borçları, zararları kendi taraflarından konacak sermayeden fazlası için de zarar ve ziyan ödemeye sorumluydular. Diğer taraftan komanditer yolu ile hissedar kabul etmek, borç almak, borç vermek, mali, ticari, menkul ve gayrimenkul işlere ait bütün kayıt ile meşgul olmak zorundaydılar.¹⁰⁷

104 Komandit şirket: Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacı ile kurulan ve alacaklılara karşı ortaklardan bir veya bir kaçının sorumlulukları sınırlanmamış, diğer ortak ve ortakların sorumlulukları ise belli bir sermaye ile sınırlanmış olan firma. Ortaklardan sorumlulukları sınırsız olanlara komandite ortak, sorumlulukları koydukları sermaye ile sınırlı olanlara komanditer ortak denir. Komandite ortakların gerçek kişilerden olması gerekirken, komanditer ortaklar gerçek kişi ya da tüzel kişi olabilir. Şirketi yönetenler komandite ortaklardır. Komandite ortaklar yılsonunda şirket hesaplarını inceleyebilir ve kardan pay alırlar. Zarara iştirakleri sermaye miktarı ile sınırlıdır. Komandit ortaklığın kurulabilmesi için ortaklar tarafından yazılı şekilde hazırlanan sözleşmenin imzalarının noterce onaylandıktan sonra, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline tescil ve ilan ettirilmesi gerekir (*Ekonomi Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991, s. 160).

105 Kuruluşundan Bugüne Türkbank - *Türk Ticaret Bankası Broşürü*, s. 6; Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 29. Kuruluş mukavelenamesinden de anlaşılacağı üzere banka 1 Kânunusani 1329 yani, 14 Ocak 1914 tarihinde resmi olarak kurulmuştur. Fakat elimizdeki kaynakların neredeyse tamamına yakını bankanın kuruluş tarihini 14 Ocak 1913 tarihi olarak vermektedir. Görüldüğü üzere bu tarih bu tarih kaynaklarda yanlış olarak gösterilmiştir. İstisna olarak Gündüz Ökçün 1 Ocak 1914 tarihini vermiştir (Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 436).

106 İbrahim Efendi güvenilirliği sayesinde muhtemeldir ki bir kasası dahi olmayan bankadan günlük toplanan paraları her akşam bankaya yakın olan evine götürüp bir beze döker ve sayar, ertesi gün tekrar bankaya geri götürürdü (İbrahim Efendi'nin torunları ile yapılan 21 Mart 2004 tarihli görüşmeden bir alıntı). Sandık Emini: Devlete ait para ve menkul kıymetleri alıp veren ve elinde tutan ve bunların alınıp verilmesinden ve saklanmasından mesul olan memur hakkında kullanılır bir tabirdir. Şimdi bunun yerine «Veznedar» denilir (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt. III, İstanbul 1993, s. 122).

107 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihi* (Türk Ticaret Bankası), s. 11.

Kuruluş Mukavelenamesi

Bankanın ilk Sandık Emni İbrahim Etçioğlu (Erkal Etçioğlu Arşivi)

Bankanın kurucular listesi, Adapazarı'nın iç ve dış göçlerle nasıl renkli ve çeşitli bir nüfus yapısı kazanmış olduğunu göstermektedir. Göç kaynağı itibarıyla Bosna, Şumnu, Silistre, Niğbolu ve Diyarbakır gibi bölgelerden gelip Adapazarı'na yerleşmiş olanların da içinde bulunduğu bu müteşebbis zümre; ilmiye, esnaf, itibarlı tüccar gibi meslek gruplarındandı. O devir Türkiye'sinin kendi şahsi gayretleriyle bir kasaba burjuvazisi manzarası da gösteren bu kurucular heyeti, dağınık şahsi varlıklarını bir araya getirerek gayrimüslim zümreyi himaye eden bir banka şubesine karşı bilinçli bir reaksiyon hareketi göstermiştir.¹⁰⁸

Erdener'in aktarımına göre Bankanın sermayesi, kurucu ortaklarca haftada beşer kuruş ve üç ayda bir, yirmi yedi kuruş ödenerek biriktirilmiş ve beheri 1472 kuruş değerinde 1.000 hisse çıkarılmak suretiyle 1.472.000 kuruş (13.629,63 Osmanlı Lirası) sermaye ile banka faaliyete geçirilmiş ve 12 seneliğine kurulmuştur.¹⁰⁹ Bu ilk sermayenin tedarik şekli, bankanın nasıl zor şartlar altında kurulduğunu gösterir. 1924 tarihli genel kurul toplantı raporunda sermaye oluşumu şöyle anlatılmıştı:

“Müessesemizin ilk sermayesi (1)329(1913) senesi rayiciyle 1.472.000 kuruş yani 13.629,63 lira idi. İşbu meblağ müesseselerden ikişer hisse bedeli 2.944 kuruş defaten ve diğer hissedarlardan hafta da beşer kuruşluk taksitlerle dört sene de toplanacak ve dört senenin hitamı kadarda temettuat sermayeye inzimam edecekti. Bidayette 2.008 lira olan sermaye birinci sene nihayetinde 8.500 liraya ikinci sene de 16.174 liraya, üçüncü sene de 71.588 liraya, dördüncü sene de maa ticaret 87.660 liraya balığ olmuş ve bir kısım tüccara tevziinden sonra 74.545 lira sermaye-i anonime devr olunmuştur.”¹¹⁰

Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Türkiye'de, küçük sermaye sahipleri tarafından kurulan ilk milli bankalardan birisi olması nedeniyle Türk bankacılık tarihinde çok önemli bir başlangıcı ifade etmektedir. Adapazarı'nda 9 Mart 1913 tarihinde fiili olarak faaliyete geçen banka, yöre halkından çok büyük bir ilgi görmüş ve kısa sürede benimsenmiştir. Adapazarı İslam Ticaret Bankası mütevazı bünyesi ve sınırlı imkanlarına rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu çeşitli ve büyük güçlüklerle karşı koyabilmiş ve 1 Ekim 1919 tarihine kadar geçen beş sene sekiz aylık süreçte sermayesini 74.545, mevduatını da 48.476 liraya yükseltmiş ve komandit şirket olarak çalıştığı bu müddet zarfında hissedarlarına %162.5 kar sağlamayı başarmıştır.¹¹¹

Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Adapazarı'nda bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra gelir getirici ticari faaliyetlere de girmişti. *Tanin* gazetesinin 25 Şubat 1917 tarihli haberine göre, Adapazarı İslam Ticaret Bankası 2000 lira harcayarak bir dabbağhane (ham derinin işlendiği tesis) açmıştı. Haberde belirtildiğine göre bu tesis Fransız mallarının sağlamlığı ve güzelliğinde kösele üretmeye başlamıştı.¹¹² Bu debbağhane Banka'nın Adapazarı'nda işlettiği ilk işletmeydi. Yıllar geçtikçe Banka, çeşitli sektörlerde farklı işlemlere de ortak ya da sahip olmuştur.

1918 yılında İstanbul'da büyük bir yangın çıkmıştı. Bu yangında zarar görenler için Adapazarı İslam Ticaret Bankası da yardım kampanyası düzenlemişti. Bu doğrultuda 359 lira toplanmıştı. Bu para İstanbul Yangın Mağdurları Komisyonu'na gönderilmişti. Bu tutarı veren isimler ve verdikleri tutarlar şöyleydi:¹¹³

Adapazarı İslam Ticaret Bankası	100 Lira
Adapazarı Tüccarından Arabzade Said Efendi	100 //
Adapazarı Tüccarından Sipahizade Hamid Bey	50 //
Adapazarı Tüccarından Motozade Hüseyin Efendi	50 //
Adapazarı İslam Ticaret Bankası Müdürü Hacı Numan Bey	10 //
Adapazarı İslam Ticaret Bankası Veznedarı Edhem Efendi	10 //
Adapazarı Tüccarından Sakulzade Rıfat Bey	15 //
Adapazarı Tüccarından Şakir Efendi	10 //
Adapazarı Tüccarından Ethem Ağazade Hakkı Efendi	5 //
Adapazarı Muhasebe-i Hususiye Me'muru Hacı Şükrü Efendi	5 //
Adapazarı Mukataad Binbaşı İsmail Hakkı Efendi Hanımı Fatma Hanım	2 //
Adapazarı Mehmed Ziyaeddin Efendi Mahdumu Hüsameddin Efendi	1 //
Adapazarı Mehmed Ziyaeddin Efendi Kerimesi Şerife Hanım	1 //

İslam Ticaret Bankası küçük bünyesine ve sınırlı imkânlarına rağmen I. Dünya Savaşı'nın iktisadi sıkıntılarını başarıyla karşı koydu. Hatta savaş sırasında başvuru alan dâhili istikraz çabalarına katkıda bulunmaktan geri kalmadı. Mayıs 1918'de halktan üç gün içinde 50.000, İslam Ticaret Bankası'ndan (daha sonra Türk Ticaret Bankası) ise 22.000 liralık bir katılım sağlanmıştı.¹¹⁴

Bu konuda 8 Mayıs 1918'de banka tarafından *Tanin* gazetesine çekilen telgraf metni şöyleydi:

“Adapazarı 8 Mayıs

Nefs-i kasaba ahalisi istikraz-ı dâhiliye üç gün zarfında 50.000 lira kaydolunmuştur. Bu meyanda İslam Ticaret Bankası 22.000 liralık hisse iştirake eylemiştir. Umumun rağbet ü hahişi pek ziyadedir.”¹¹⁵

9 Haziran 1918 tarihinde bankanın kurucularından ve idare meclisi üyesi olan Bosnalı Seyyid Ağıç Ahmet Nazmi Efendi Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne verdiği dilekçeyle ihracını istemiştir. Bu dilekçe üzerine alınan kararda adı geçen şahsın istifası 7 Temmuz 1918 tarihinde onaylanmıştır.¹¹⁶

108 Fındıkoğlu, *Adapazarı'nın Şehirleşmesi ve Sosyolojik Problemleri*, s. 40.

109 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihi* (Türk Ticaret Bankası), s. 13.

110 *Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340*, s. 3-4.

111 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihi* (Türk Ticaret Bankası), s. 13.

112 *Tanin* 25 Şubat 1917.

113 *BOA*. BEO. 4519 /338897.

114 Özel, *Milli Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, s. 2.

115 Özel, “Türk İktisat Tarihinde Adapazarı”, s.743.

116 *BOA*. MV.1263/35-lef:8.

Adapazarı Ticaret Bankası
Yönetim Merkezi-1929

Banka Merkezi Vezne

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi

5 Ağustos 1919 tarihine kadar eshamlı komandit şirket şeklinde faaliyette bulunan bankanın bünyesinde, bu tarihte ilk önemli değişiklik yapılarak, kurucuları dışındaki fertlerin de iştirakini sağlamak amacıyla, müessese Anonim Şirket haline getirilmiştir. 9 Haziran 1918 Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin Şûra-yı Devlet'e gönderdiği yazıda Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesinin takdim edildiği anlaşıyordu.¹¹⁷ 7 Temmuz 1918'de Bosnavi Hacı Âdem Beyzade İbrahim Efendi ve ortakları merkezi Adapazarı'nda bulunmak, dâhili nizamnamesinin birinci maddesinde belirtilen işlerle meşgul olmak, 50 yıl süre ve 100 bin lira sermaye ile çalışmak üzere "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi" unvanı altında bir şirket teşkil etmek istemişlerdi. Sadaret'ten konu hakkında Ticaret ve Ziraat Bakanlığı tarafından gerekenin yapılması istenmişti.¹¹⁸ Bu yazışmalar üzerine 20 Ocak 1919¹¹⁹ ve 23 Ocak 1919 tarihlerinde toplanan Şura-yı Devlet bankanın anonim şirket nizamnamesini onaylamıştır.¹²⁰

BOA. MV. 250/92 (3 Nisan 1919).

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi unvanıyla bir şirket teşkili için İbrahim Efendi ile refiklerine izin verilmesi. Belgenin tam metni şu şekildedir:

"Şura-yı Devlet, Mâliye ve Nâfia dairesinin tanzimle heyet-i umûmisinden zeylen takdim olunup melfuzlarıyla meclis-i bigânemizde mutalââ olunan mazbatalarda gösterildiği üzere merkezi Adapazarı'nda olarak nizamnâme-i dâhilîsinin birinci maddesinde musarrih-i hususat ile iştigal etmek şartıyla elli sene müddet ve yüz bin lira sermaye ile "Adapazarı İslam Osmanlı Anonim Şirketi" unvanıyla teşkiline ruhsat itası Adapazarı'nda mukim Bosnavi Hacı Âdem Beyzade İbrahim Efendi ile rüfekası tarafından istida edilmesini şirketin nizamnâme-i dâhili layihâsınca icra kılınan ta'dilat ve tashihât muvaffak görünmüş olduğundan mezkûr şirketin teşkiline

117 BOA. MV. 1263/35-lef:10.

118 BOA. BEO. 4565/342349-1.

119 BOA. MV. 1263/35-lef:1/1.

120 BOA. MV. 1263/35-lef:9/1.

ait mu'amelenin ifası hususunun Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne hususi bi't-tezekkür kaleme alınan irade-i seniyye layihâsı sâlifü'l-beyan mazabata ve melfuzuyla arz ve takdim kılınmağla kat'îyye-yi ahvalde."

3 Nisan 1919 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden bankaya 50 sene müddet ile Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi unvanıyla ruhsat verilmesi istenmiş, bunun üzerine de "Adapazarı'nda mukim Bosnavi Hacı Adem Beyzade İbrahim Efendi ve refikası tarafından bir şirket teşkiline Şûra-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararıyla ruhsat verilmiştir"¹²¹ denilerek bankaya anonim şirket ruhsatı verilmiş ve bankanın unvanı da "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi" şeklinde değiştirilmiştir.¹²² Bu vesileyle banka merkezinde 1 Ekim çarşamba günü bir tören düzenlenmiştir. Hükümet memurlarının, mahalli eşrafın ve gayrimüslim ileri gelenlerin katıldığı törende yönetim kurulu üyesi Hacı Numan Bey bankanın dört yıllık çalışma hayatı ve gelişme aşamaları hakkında bir konuşma yapmıştı. Banka müdürü Asım Bey şirketin mali durumu ve gelecekteki çalışmaları, anonim şirketlerin mahiyeti ve diğer şirketlerle karşılaştırılması konularında açıklamalarda bulundu. Tören, belde kadısı Osman Cevdet Efendi'nin duası ile son bulmuştur.¹²³

Bankanın anonim şirket haline dönüşmesi üzerine şirket nizamnamesinde ve *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanan ana sözleşmesinde komandit şirketinin kurucularından diğer on kurucu üye yer aldığı halde Naib-i Sabık Seyyid Ahmet Efendi, Hacı Ali Fevzizade Hacı Rıza Efendi, Seyyid Ağıç Ahmet Nazmi Efendiler anonim şirketin kurucusu olarak belirtilmemişlerdir.¹²⁴

Anonim şirket nizamnamesinin üçüncü maddesinde "şirketin merkezi Adapazarı'nda olacak ve Osmanlı ülkesinin diğer yerlerinde ve yabancı ülkelerde dahi şubeleri bulunabilecektir"¹²⁵ denilerek bankanın bölgesel olmaktan çıkarak ulusal bir kimliğe bürünmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda ülkenin değişik mahallerinde şubeler açıldığı halde nizamnamede yer almasına rağmen ülke toprakları dışında ancak 1980'li yıllarda şube açılabilmiştir.

Anonim şirkete tahvil sırasında bankanın sermayesi de 100.000 Osmanlı Lirası'na çıkarılmış, arttırılan sermaye beşer Osmanlı Lirası kıymetinde 20.000 hisseye bölünmüştür. İdare Meclisi azalarından her birinin en azından 100 hisse senedine sahip olması gerektiği şirket nizamnamesinde belirtilmiştir. İdare Meclisi, şirketin işleri ve muamelelerinin idaresinden ve mallarının tasarrufundan sorumluydu. Yönetim kurulu her sene Mayıs ayında Adapazarı'nda toplanırdı. İdare Meclisi vekâleten veya asaleten en az 20 hisseye sahip olan hisse sahiplerinden oluşacaktı.¹²⁶

Şirketin senelik maliyesi Mart ayının başında başlayıp Şubat ayının son günü sona eriyordu. Şirketin bir yıllık net kazancı olan hisselerin tamamı, birinci hisse karı olarak ödenmiş sermayeye % 5 aktarılır, ikinci olarak ihtiyat akçesi teşkil etmek üzere adı geçen karların % 10'u borç verildikten sonra geri kalan kısmı gelecekte taksim olunurdu. Taksimat şöyleydi: idare meclisi azalarına % 10, müfettişlere % 1, müdür ve idari memurlara % 5, idare meclisinin uygun gördüğü kamu ve hayır işlerine % 4 ve kurucu hissesi olarak % 15 ödenir. Geriye kalan % 65'lik ikinci hisse kâr olarak dağıtılır. Kurucu hissesi miktarı 1.100 adetti.¹²⁷

Banka Anonim Şirket olduktan sonra % 5, 7, 12, 14'lük kârlar dağıtmıştır.¹²⁸ Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi'nin 1 Ekim 1919 tarihinden 29 Şubat 1920 tarihine kadar beş aylık kâr ve zarar hesabı ile beş aylık ilk sene bilançosu aşağıda verilmiştir:¹²⁹

121 BOA. MV. 250/92.

122 *Takvim-i Vekayi*, 11 Eylül 1335, s. 6-7.

123 Özel, "Türk İktisat Tarihinde Adapazarı", s. 744.

124 BOA. MV. 1263/35-2; *Takvim-i Vekayi*, 11 Eylül 1335, s. 6-7.

125 *Takvim-i Vekayi*, 11 Eylül 1335, s. 6-7.

126 *Takvim-i Vekayi*, 11 Eylül 1335, s. 6-7.

127 *Takvim-i Vekayi*, 11 Eylül 1335, s. 6-7.

128 Ahmet İhsan, "Küçük Bir Türk Kasabasında Çalışkan Bir Türk Müessesesi", s. 827.

129 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 33.

Bankanın 1919 yılında tedavüle çıkarılan nama muharrer hisse senedi

1919 tarihli hisse senedi

Masraf, zarar ve safi temettü			Kâr		
Cinsi	Osmanlı Lirası		Cinsi	Osmanlı Lirası	
11	3860	İcar, vergi ve idare masrafı	31	5064	İfrazat faizi ve komisyonu
08	550	Demirbaş eşya ve tesisatı imha akçesi ve hukuk müşavirliği tahsisatı.	10	1732	Çek tahsil ve havale ücreti
			97	364	Emtia ve tabakhane temettü'u
97	1014	Emanetler ve kredi faizleri ve çek ücreti tahsilatı.	59	464	Komisyon ve arz ücreti
			37	383	Muhtelif muamelat temettü
61	196	Emtia zararı			
57	3386	Safi temettü			
34	8008	Yekûn	34	8008	Yekûn

1919 senesi ilk beş aylık Kar ve Zarar Hesabı

Mevcutlar ve Alacaklar			Sermaye ve Borçlar		
Cinsi	Osmanlı Lirası		Cinsi	Osmanlı Lirası	
	10.275	Hisse sentleri		100.000	Anonim sermayesi
28	17.248	Kasa		15.025	Komandit sermayesi
92	5.693	Mevduat	06	18.624	İzmit şirketinden müdevver sermaye
25	9.223	Esham ve tahvilat			
69	100.744	Senetler, çek ve bilançolar	64	26.711	Cari hesaplar
42	16.389	Cari hesaplar	07	14.586	Emanetler
09	9.138	Genel mallar	38	6.405	Borç senetleri, havale ve borçlar
30	3.149	Demir baş eşya ve malzeme ve tesisat	56	2.091	Geçici Hesaplar
94	11.045	Alacaklar	90	28.018	Nazım hesaplar
16	6.547	Geçici Hesaplar	76	1.623	Komandit şirket temettüâtı
90	28.018	Nazım hesaplar	57	3.386	Anonim şirket temettüâtı
94	216.476	Yekûn	94	216.472	Yekûn

1919 senesi ilk beş aylık Bilançosu

Bilançodan anlaşılacağı üzere sene sonunda nakit olarak merkez kasada 17.248 lira mevcuttur. Buna dâhili istikraz ve bazı müesseselerin tahvilleri eshamı bedeli 8.222 lira, bankalarda mevduatı 5.694 lira, 100.744 lira kıymetinde senetler ve çek, 16.389 lira cari hesaplar zimmetler bakiyesi, 9.138 lira emtia, 3.149 lira demirbaş eşya ve malzeme, 11.045 lira hisse bedelleri vesaireden alacaklar, 34.566 lira muhtelif hesap bakiyeleri, 10.275 lira satılmayan bedelleri eklendiğinde bilançonun alacaklar ve mevcudat kısmının 216.472 lira 94 kuruş olduğu görülür.¹³⁰

Anonim şirkete döndükten sonraki beş aylık mali senenin sonunda sermaye 109.734 liraya, bunu müteakip 1921 senesi Şubat ayı sonunda 129.350 liraya 1922 senesi Şubatında 131.450 liraya ve 1923 senesi Şubatında 132.187 liraya ve 1924 senesinde de 154.480 liraya ulaşmıştır.¹³¹

¹³⁰ Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Osmanlı Anonim Şirketi 1 Teşrinievvel 335 Taribinden 29 Şubat 336 Taribine Kadar Muamelata Müteallik Meclis-i İdare ve Müfettiş Raporları ve Bilanço Hissedarları Heyet-i Umumiye İttimar: 14 Mayıs 1336, İstikbal Matbaası, Adapazarı 1336, s. 4.

¹³¹ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340, s. 4.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın 1919 yılı hisse senedi

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi'nin 5 Nisan 1919 tarihli şirket nizamnamesi 9 fasıl ve 47 maddeden oluşmaktadır.¹³²

Birinci fasılda şirketin kuruluş, maksat, isim ve merkezinin açıklandığı ilk dört maddeye yer verilmiştir.

Birinci maddede şirketin ticari senet ve eshamı ile genel olarak taşınabilir mallar mukabilinde borç para alıp vermek ve gerektiğinde mali, ticari, sınai ve zirai her türlü teşebbüsler ve taahhüt- lere yalnız veya ortak girişmek gibi banka muamelelerini ifa etmek için kurulduğu belirtilmiştir. Bunun için aşağıdaki isimlerce bu şirket kurulmuştur.

Bosnalı Hacı Âdem Beyzade İbrahim

Sipahizade Hamid

Numan Beyzade Numan

Hacı Salim Ağazade Ethem

Diyarbakırlı İbrahim

Hacı Hafızade Mehmed Ziyaettin

Şumnulu Hacı Mehmed Hilmi

Hafız Ağazade Bekir

Manifaturacı Mustafa Nuri

Edhem Ağazade İsmail Hakkı Bey

Bu nizamnamede imzası olan 10 kişi, kurucu 13 müteşebbis arasında yer alıyordu. Nizam- nameden anlaşıldığına göre, kurucu üç üye çeşitli nedenlerle banka yönetiminden ve ortaklıktan ayrılmıştı. Kurucular arasında yer alıp nizamnamede imzası olmayanlar Naib Sabık Seyyid Ahmet Efendi (eski naib), Hacı Ali Fevzizâde Hacı Rıza Efendi ve Seyyid Ağaç Ahmet Nazmi Efendi idi.

Nizamnamenin ikinci maddesinde Şirketin unvanı "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Os- manlı Anonim Şirketi" olacağı belirtilmiş ve bankanın nizamnamesinin bütünüyle Osmanlı Dev- leti'nin kanun ve nizamına göre uygulanacağı ifade edilmiştir.

Üçüncü ve dördüncü maddede ise; şirketin merkezinin Adapazarı olduğu vurgulanmış, ilerleyen zamanda bankanın farklı şubeler açmak durumunda kalması halinde şubelerin nerede ve ne şekilde açılacağı konusuna açıklık getirilmiştir. Şubeler, Osmanlı ülkesinde Müslüman veya gayrimüslim fark etmeksizin her etnik unsurun yaşadığı mahalde açılabilirdi. Buradan, Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi'nin yerel değil, ulusal çapta bir banka olduğu açıkça görülmektedir. Şirket içinde meclis idare kurulu oluşturulmuştur. Yani, bütün ka- rarlar idare meclisinden geçmek zorundaydı. Şirketin farklı mahallerde şube açmaya karar vermesi ise Osmanlı Ticaret Bakanlığı'ndan alınacak izinle gerçekleşebilirdi. Şirketin müddeti ise kuruluş tarihinden itibaren 50 sene olacaktı.

¹³² Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi Dâbîli Nizamnamesidir, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1336; BOA. A.)DVN. MKL. 66/15.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın 1919 yılı hisse senedi

Nizamnamenin ikinci faslı sermaye ve hisse senetleri ile ilgili 6 maddeyi içeriyordu Bir banka için en önemli meselelerden biri sermayedir. Beşinci maddede; şirketin toplam sermayesinin 100.000 Osmanlı Lirası olduğu ve bunun eşit hisselerle bölündüğü, her hissenin ise beş Osmanlı Lirası değerinde olacak şekilde 20.000 hisseye ayrıldığı detaylı şekilde anlatılmıştır. Yönetim kurulu üyeleri, sahip oldukları sermayeyi en fazla bir kat artırma yetkisine sahip olacaktır. Böyle bir niyet hâsıl olduğunda Osmanlı Hükümeti'ne malumat verilecek, onay alınacaktır. Ayrıca, Şirketin ihraç edeceği hisse senetlerinin numuneleri yönetim kurulunun onayıyla tasdiklenerek Osmanlı Ticaret Bakanlığı'na bildirilecekti.

Altıncı maddede, hissedarlara vadesinde ödenmeyen para ve krediler olması durumunda ne gibi işlemlerin gerçekleşeceği, sürecin nasıl yürütüleceği hakkında genel bilgiler verilmiştir. Hissedarların ortaklığı, şirket sermayesinin en az yüzde 10'unu veya tamamını ödedikten sonra kesinlik kazanmış olacaktır. Ortaklık kesinleşmeden hissedarların hiçbirine tasdikli senetler verilmeyecekti. Sermayenin tamamının ödemesiyle birlikte yönetim kurulundaki hissedarlarda bulunan geçici senetler aslına dönüştürülecekti.

Nizamnamenin birçok yerinde yerli ve milli vurgusu yapılmıştır. Altıncı maddenin devamında şirketin tüm resmi yazışmalarının Türkçe yapılacağı ve hisselerin Osmanlı Devleti sınırları içinde bulundurulmasının şart olduğu yazılmıştır. Ayrıca, ilerleyen zamanda şirketin yabancı sermayedarların eline geçmemesi, daima yerli ve milli vasfını koruması için "Osmanlı vatandaşı olmayan hiç kimse hisse satın alamaz" ibaresi eklenmiştir.

Şirket yönetimi; nizamnamede, sermayenin düzenli olarak ödenmesi konusuna da değinmiştir. Sermayenin ilk taksiti ödendikten sonra geriye kalan miktar, şirketin ihtiyaçlarına göre meclis kararıyla başkent İstanbul veya diğer şehirlerde çeşitli dillerde çıkan gazetelerde en az otuz gün öncesinden ilan edilecekti.

Yedinci maddede, şirket hisse senetlerinin hangi usulde olacağı konusuna açıklık getirilmiştir. Şirketin hisse senetlerinin matbu yazılı, koçanlı bir defterde tutulacağı, alınan her kararın sırasıyla,

başkan ve başkan vekili ile yönetim kurulu üyeleri imzaladıktan sonra şirketin resmi mührü ile damgalanmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir.

Yedinci maddenin devamında, şirket hissedarlarının satış, hibe ve veraset işlemleri üzerinde durulmuştur. Şirket hissedarlarının, yönetim kurulu kararı olmadan kendi hisselerini herhangi bir şekilde satış, hibe veya veraset yapamayacağı ifade edilmiştir. Hissedarlardan biri kendi hissesini satış, hibe veya veraset yoluyla başka birine intikal etmek isterse idare meclisi kararıyla hissenin, piyasa fiyatı üzerinden şirketçe satın alınması mecburiydi. Böylece yabancı bir hissedarın şirkete ortak olması önlenmiştir. Her bir şirket hissedarının adı ve unvanının yazılı olduğu ayrı bir defter tutulacaktı. Bu defterde; sahip olduğu hisselerin miktarı, satış, ferağ ve intikal beyanları ile ilgili evraklar yönetim kurulu başkanı ve üyelerinden biri tarafından altı üstlü imzalanmış şekilde tasdiklenecekti. Ayrıca, her bir hisse senedi için beş kuruş masraf bedeli alınması kararlaştırılmıştır.

Sekizinci maddede hisse senetleri sahiplerinin şirket üzerindeki durumlarına açıklık getirilmiştir. Buna göre, hissedarlar şirket üzerinden borçlanamayacak, borçlarını da şirketin hisseleri üzerinden tedarik edemeyeceklerdi. Çünkü hisseler yeterli şekilde bölünmemişti. Şirketin idari işlemleri genel kurul üzerinden yürütülüyordu. Bu kurulun kararı olmadan hiçbir işlem yapılamazdı. Hissedarların veraset işlemleri, alacaklıları, hacizleri ve borçları hiçbir şekilde şirket kasasından karşılanamaz, böyle bir şey talep dahi edilemezdi. Hissedarlar şirketin idaresinde başına buyruk bir karar alamaz, uygulayamazdı. Böyle bir olayın gerçekleşmesi durumunda şirket yönetim kurulu toplanacak ve kurul kararı neyse aynen uygulanacaktı.

Nizamnamenin dokuzuncu maddesinde, alacak vereceklerin gecikmeden günü gününe düzenli olarak yapılmasına gayret gösterilmesi vurgulanmıştır. Vakti geldiği halde ödemesini geciktiren kişilere uyarı mektubu dahi gönderilmeye ihtiyaç duyulmadan, taksit gününden itibaren senelik yüzde 9 faiz uygulanacaktı. Şirket bu yöntemle borçların zamanında ödenmesini sağlamaya çalışmıştır.

Taksitlerini zamanında ödemeyen kişilere bankanın uygulayacağı yüzde 9'luk faiz, şüphesiz bu şahısları rahatsız edecek ve hatta bankayı dava edecek veya hisselerini satmaya kalkışacaklardı. Şirket, böyle bir hadisenin yaşanabileceğini öngörerek nizamnamenin onuncu maddesinde gereken önlemleri almaya çalışmıştır. Borcunun taksitini zamanında ödemeyen kişilerin senet numaraları satışa çıkarılacak ve bu durum gazeteler vasıtasıyla kamuoyuna ilan edilecekti. İlandan 15 gün sonra şirket hiçbir ihtar ve adli kuruma mecbur olmadan zarar ve ziyanı sahibine ait olmak üzere İstanbul ve diğer borsalarda hisseleri sattıracaktı. Bu sebepten dolayı eski senetler iptal olunacak ve yeni müşterilere eski senetlerin numaralarını da kapsayan yeni senetler verilecekti. Satılan senedin parası ile hissedarın şirkete olan borcu ödenecekti. Borç ödendikten sonra elde fazla para kalırsa o da şirkete kalacaktı.

Nizamnamenin üçüncü faslında şirketin iç işleyişi, detaylı olarak anlatılmıştır. On birinci maddede, meclisin merkez yönetim kurulunun altında görev yapacak diğer birimler ve bunların yetki, görev süreleri gibi meselelere açıklık getirilmiştir. Buna göre; en az 5, en fazla 9 kişiden bir icra ve teftiş kurulu oluşturulacak ve bunlar idare meclisine bağlı olacaktır. Şirketin, İdare Meclisi Heyeti adı verilen yani Merkez Yönetim Kurulu üyelerinin görev süreleri üçer sene olacaktır. Ancak kurucu meclis, sadece bir kereye mahsus beş yıl görev yapacak, ondan sonra göreve gelen meclis idare heyeti üçer yıl görev yapacaktır. İlk beş sene görev yapacak meclis idare heyeti, şirketin merkez yönetim kurulu tarafından tayin edilecekti.

On ikinci maddede, şirketin alt birimlerinde görev yapacak olan kurul üyelerinin görev süreleri ve buna bağlı hususlarda bazı kurallara açıklık getirilmiştir. Beş yıllığına seçilen ilk üyelerin görev süreleri son bulduktan sonra Merkez Yönetim Kurulu tarafından seçilecek yeni üyelerin ilk seçimi kura ile belirlenecekti. Sonraki senelerde Merkez Yönetim Kurulu tarafından kura usulüyle belirlenecek olan üyeler kıdemlerine göre sıralanacaktı. Yani buradan anlaşılacağı üzere, icra ve tef-

tiş kurulunu oluşturan ve ilk beş sene görev yaptıktan sonra üçer yıl görev yapmaya devam edecek olan bu üyeler, tekrar seçilebileceklerdi. Üçer yıl arayla aynı üyelerin birden fazla kez atanmasının önünde engel olmadığı aşikârdır.

Şirketler için hayati önem arz eden hususlardan biri de toplantılardır. On üçüncü maddede bu konuya açıklık getirilmiştir. İdare Meclisi adı verilen Merkez Yönetim Kurulu 15 günde bir muhakkak toplanacaktı. Toplantılar şirketin ana merkezinde yani Adapazarı'nda yapılacaktı. Toplantıların disiplin içinde ve itibarlı olması için tüm üyelerin katılımı zorunlu olacaktı. Yönetim Kurulu'nun aldığı kararlar üyelerin oylarıyla belirlenecekti. Oy çoğunluğunu sağlayamayan kararlar yönetim kurulu tarafından reddedilecekti. Herhangi bir karar üyeler tarafından eşit oylanırsa bu karar ileriki bir tarihte yeniden görüşülmek üzere ertelenecekti. Üyeler tarafından herhangi bir kararda kabul edilmeyen oyların çoğunluk olması durumunda ise bu karar reddedilecekti.

On dördüncü maddede, toplantı tutanakları ve bu tutanakların nasıl, ne şekilde ve kimler tarafından kayıt altına alınıp arşivleneceği hakkında malumat verilmektedir. Merkez Yönetim Kurulu'nda konuşulan her mesele, reddedilen veya alınan her kadar sekreteryaya tarafından kayıt altına alınacaktı. Toplantılar; başkan, başkan vekili ve yönetim kurulu üyeleri tarafından imzalanıp tutanak tutulacaktı. Tutanağın aslı veya aslı gibidir hüviyetindeki belgesinin geçerli olabilmesi için başkan, başkan vekili veya üyeler tarafından imzalanması gerekmektedir.

On beşinci maddede Şirketin Merkez Yönetim Kurulu üyelerinin her birinin en az 100 hisse senedine sahip olmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. En az 100 hisse senediyle şirkete ortak olan hissedarlar bu hisselerini şirketin hazinesine bırakacaktı. Hissedarlar şirket içinde görev yaptığı sürece bu hisseler kasada kalacak ve satışı mümkün olmayacaktı. Aynı zamanda bunlar için imzalı, mühürlü tutanak tutulacak ve üzerine de "Satışı yasaktır" damgası vurulacaktı.

On altıncı maddede; yönetim kurulu üyelerinin izin, hastalık, ölüm veya başka sebeplerden dolayı görevini yürütememesi, ara vermesi gibi meseleler hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Merkez Yönetim Kurulu'ndan birinin vefatı ya da istifası söz konusu olursa veya daha farklı bir sebepten dolayı herhangi bir üyenin yeri boş kalırsa yönetim kurulu buraya geçici üyeler atayabilecekti. Mevcut asil üyelerin tekrar geri dönmesiyle birlikte geçici üyelerin durumuna şirket yönetim kurulu karar verecekti.

On yedinci maddede; şirketin yönetim kurulu başkanlığı seçim sürecinde işlerin nasıl yürütülmesi gerektiği hakkında beyanat verilmiştir. Buna göre, Merkez Yönetim Kurulu her sene seçim kararı alabilir, başkan veya başkan yardımcısı seçebilirdi. Eğer her sene seçim olursa, seçim dönemlerinde işlerin aksamaması için yönetim kurulu tarafından bir başkan vekili atanacaktı ve bu vekil, seçim sürecinde şirketi idare edecekti.

On sekizinci maddede; üyelere bir veya birkaçı toplantı veya seçim dönemlerinde geçici olarak başka yerde bulunması sebebiyle toplantıya katılmıyorsa, gitmeden önce yönetime bildirmek şartıyla kendilerine vekâlet etmek üzere başka bir üye arkadaşını tayin edebilecekti. Yerine vekâlet eden üye ise hem kendi yerine hem de vekâlet veren kişi yerine en fazla iki oy kullanabilecekti.

Şirket yönetim kurulunun genel olarak hangi işlemlere bakacağı hakkında on dokuzuncu maddede geniş malumat verilmiştir. Meclisin yani merkez yönetim kurulunun, şirketteki bütün işlemlerde mutlak vekil olduğu vurgulanmıştır. Bu ifadelerden, yönetim kurulundan habersiz şirket içinde hiçbir işlemin yapılamayacağı, yönetim kurulunun mutlak yetkili olduğu aşikârdır. Bunun, şirketin menfaatlerine en uygun vaziyet olduğunun üzerinde durulduktan sonra yönetim kurulunun hangi işlemlerden sorumlu olduğu tek tek belirtilmiştir. Yönetim Kurulu, memur, hizmetli ve bütün personelin işe alımı, tayin, azil, becayiş, aylık ve senelik bilançonun hesaplanması, hasılat, maaşlar, müfettiş raporları, gelir-gider tabloları, muhasebe işlemleri, aidatlar, şirket giderleri, müfettiş raporları, ihtiyat akçesi miktarları gibi işlemlerden sorumluydu.

Yirminci maddeye göre, Merkez Yönetim Kurulu şirketin işleri, muameleleri, tekrarlanan kabulleri, icra vasıtasıyla müdürleri azledebileceği gibi mahsus maddeler mucibince haiz olduğu iktidarı kısmen veyahut tamamen azasından bir veya birkaç şahsa vekâleten bırakabiliyordu. Cari işleri görmek ve düzeltmek için bir veya birkaç kişiyi vekil edebiliyorlardı. Yirmi birinci maddede Şirketin Merkez Yönetim Kurulu net geliri kendilerine tahsis edilecek hisselerden başka, mecliste hazır bulunacakları günler için hissedarların takdir ve tayin edeceği ücreti kabul edeceklerdi. Toplantıda hazır bulunmayan üyelere o toplantı için huzur hakkı verilmeyecekti.

1929 yılı Bankanın İzmit şubesi ve çalışanları

Dördüncü Fasal 12 madde içermekteydi. Yirmi ikinci maddede, olağan toplantıları düzenli olarak organize eden merkez yönetim kurulu, hissedarların toplamı makamında bulunabileceği ifade edilmekteydi. Yirmi üçüncü maddede; yıllık bilançoğu hesaplamak için şirketin her yıl genel bir toplantı gerçekleştirdiğinden bahsedilmiştir. Buna göre; şirketin merkez yönetim kurulu, genel merkez binasında her sene mayıs ayının sonunda bir araya gelerek bir yıllık mali bilançoğu değerlendirdikleri ifade edilmiştir.

Ayrıca, şirket hissedarları ve üyelerinin gerektiği takdirde toplantılarına merkez yönetim kurulunu davet edebileceği, şirket sermayesinin yüzde 20'sini elinde bulunduran hissedarlardan herhangi birinin acil toplantı talebi olduğunda derhal; merkez yönetim kurulu, üyeler ve hissedarların hazır bulunduğu bir toplantı organize edilmesinin mecburi olduğu ve şirket toplantılarına Ticaret Bakanlığı tarafından bir koordinatör gönderildiği belirtilmiştir. Buna göre; her mayıs ayı sonunda merkez yönetim kurulu tarafından şirketin genel merkez binasında gerçekleşecek toplantıların en az yirmi gün önceden Osmanlı Ticaret Bakanlığı'na bildirilecek ve toplantıda Ticaret Bakanlığı'ndan bir komiser veya koordinatör hazır bulundurulacaktır. Senelik toplantılarda yönetim kurulu üyeleri, müfettiş raporları, toplantı tutanakları ve toplantıda hazır bulunan üyeler ile hissedarların isimleri tablo şeklinde düzenlenerek her birinden dörder nüsha Osmanlı Ticaret Bakanlığı'na gönderilecekti.

Yirmi dördüncü maddeye göre Heyet-i Umumiye adı verilen şirketin kurucu merkez yönetim kuruluna asaleten veya vekâleten girebilmenin tek yolunun en az yüzde yirmilik hisseye sahip olan hissedarlardan biri olmaktır. Bu üyeler, her yüzde yirmi hisse için bir adet oy kullanabilecekti. Yirmi beşinci maddede; eğer şirket halka açık bir program icra ederse, davetiyeler en az bir ay önceden hazırlanarak davetlilere ulaştırılacak ve altıncı maddede de beyan edildiği gibi yerel ve ulusal bütün gazetelere gönderilecekti.

Yirmi altıncı maddeye göre Genel Kurul gerek asaleten ve gerek vekâleten şirket sermayesinin dörtte bir hisse senedine sahip hissedarları hazır bulunur ise teşekkül etmiş sayılacaktı. Genel Kurul, kurulda hazır bulunacak hissedarların sahip oldukları hisselerin dörtte birine tekabül edip etmediğini öğrenmek için hisse senetlerini on gün zarfında idare meclisi tarafından belirlenecek mahalle muvakkat makbuz mukabilinde teslim etmelerini davetiyelerde ihtar edecekti. Bu makbuzlar hisse adetlerini ve hissedarların isimlerini içerecekti. Toplantıda duhuliyeye varakası yani katılım parası toplanacaktı.

Heyetin ilk toplantısında hazır bulunan hissedarların asaleten veya vekâleten kefil oldukları hisse senetlerinin miktarı yeterli olmadığı zaman yönetim kurulu ikinci defa olarak toplantıya çağırılacaktı. Ancak ikinci toplantıda hissedarlar ne miktarda hisseye sahip olursa olsun toplantı kesin olarak yapılacaktı. İlk toplantıda görüşülemeyen konular ikinci toplantıda yeniden gündeme gelecek ve karara bağlanacaktı. Böylece şirketin aldığı karar geç de olsa uygulanmış olacaktı. Birinci ve ikinci toplantı aralığı 20 günden az olmayacaktı ve ikinci toplantının daveti on gün önceden ilan edilecekti.

Yirmi yedinci maddede, toplantıya kimin liderlik edeceği konusuna netlik kazandırılmıştır. Merkez yönetim kuruluna, yönetim kurulu başkanı başkanlık edecekti. Başkan olmadığı zaman başkan yardımcısı, her ikisi olmadığı zaman ise yönetim kurulu üyeleri içinden en kıdemli kişi toplantıya başkanlık edecekti. Devamında ise, yönetim kurulu seçimlerinin nasıl ve kimler tarafından gerçekleştirileceği hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Buna göre, merkez yönetim kurulu içinde en fazla hisseye sahip olan iki üye oy toplama hizmetini yapacaktı. Kâtip üyeler de bu kişiler tarafından belirlenecekti. Günümüzde buna "Dîvân" adı verilmektedir. Yani yönetim kurulu içinde en fazla hisseye sahip iki üye "Dîvân" teşekkülünün doğal adaydır. Seçim, bu kişiler tarafından gerçekleştirilir.

Yirmi sekizinci maddede; yönetim kurulunda alınan kararların oy çokluğuyla belirlendiğine dikkat çekildikten sonra müzakere olunacak cetvelin yani evrakların yönetim kurulu tarafından tanzim edildiği beyan ediliyor. Bu evraklarda yer alan maddeler, yönetim kurulunun teklifi ile taşıdıkları hisselerin bedeli şirket sermayesinin en az yüzde 15'ine ulaşan hissedarlar tarafından toplantı gününden en az on gün önce vuku bulacak tekliflerden ibaret olacaktır. Bu tekliflere dâhil olmayan hususlar genel kurulda müzakere olunamazdı.

Yirmi dokuzuncu maddede, şirketin mali işlerinin nasıl düzenleneceği ve kim tarafından denetleneceği hakkında beyanat verilmiştir. Şirketin mali idaresini düzenlemek için bir müfettiş görevlendirilmiştir. Devamında müfettişin nasıl atanacağı konusuna açıklık getirilmiştir. Müfettiş, ilk sene ve gelecek yıllarda merkez yönetim kurulu tarafından seçilecekti. Ayrıca müfettiş, senede en az dört defa şirketin bütün defterlerini, kayıtlarını ve kasasını yani gelir gider tablosunu tatbik ve teftiş edecekti. Sene sonunda yönetim kurulu tarafından kendisine verilecek bütün hesapları ve şirketin bütün muamelâtı hakkında bir rapor hazırlayarak merkez yönetim kuruluna sunacaktı.

Otuzuncu maddede; her sene toplanan şirket genel kurulu şirketin işlerine dair her sene idare meclisi tarafından takdim olunan layiha ile hesaplara dair müfettiş tarafından verilen raporu dinleyip hesapları müzakere ederek kabul veya reddeder ve hisse karlarını tayin ederdi. Değişimi iktiza eden idare meclisi azasının yerine diğerini tayin eder ve şirketin bilcümle işleri hakkında müzakere ile karar alınırdı. İdare meclisi icap ederse iktidarını genişletebilirdi. Genel kurulda asaleten veya vekâleten şirket sermayesinin en az üçte ikisine eşit hisselerle sahip kişiler mevcut olup bunların çoğunluğu sağlanmadıkça sermayenin tezyidine karar verilemezdi.

Otuz birinci maddede; yönetim kurulu tarafından alınan kararların bir defterde kaydedileceği ifade edilirken sadece yönetim kurulu başkanı, oy toplamaya mecbur olan üyeler ve kâtip tarafından imzalanabileceği söylenmektedir. Toplantılarda, hissedarların bilgileri ile ikametgâhlarının da yazılı olduğu hisse miktarlarını belirten evrakların yönetim kurulu üyeleri tarafından imzalanıp arşivlenecekti.

Otuz ikinci maddede; heyetin ihtiyaçları ve diğer işlemler merkez yönetim kurulu tarafından veya yönetimdeki en yaşlı ve en kıdemli üye tarafından imzalanarak onaylanacaktı. Otuz üçüncü maddede; yönetim kurulunun aldığı kararların ne denli geçerli olduğu üzerinde durulmuştur. Buna göre; şirket nizamnamesine bakılarak yönetim kurulu tarafından verilecek olan kararlar, muhalif oy kullanan hissedarlar için dahi mecburen kabul etme zorunluluğu bulunmaktaydı.

Beşinci Fasal sadece bir maddeden oluşmaktaydı. Burada senelik hesaplar ve müfredat defteri konu edilmişti. Bu fasıldaki otuz dördüncü maddede; şirketin yıllık maliyesi Mart ayından itibaren hesaplanmaya başlayacak ve Şubat ayının son günü bir yıllık mali tablo ile sona erecekti. Fakat şirketin kuruluş yılında sadece bir kereliğe mahsus olarak, şirketin kurulduğu günden itibaren mali tablo hesaplanmaya başlanacak ve şubatın son günü sona erecekti. Ayrıca; merkez yönetim kurulu her sene şubat sonu itibarıyla sona erecek olan şirketin mali yıllık tablosunu, kâr ve borçların tutulduğu defteri inceleyecek ve düzenleyecekti. Bu defterler, yıllık yönetim kurulu toplantısından 40 gün önce müfettişler tarafından incelenecek ve senelik genel kurulda yönetim kuruluna sunulacaktı. Merkez yönetim kurulu üyeleri ve bütün hissedarlar bu defteri inceleme hakkına da sahip olacaktır.

Altıncı Fasal ise şirket karının taksimi ve anapara hakkındaydı. Bu fasıldaki otuz birinci maddeye göre; şirketin yıllık kazancından önce bir kereliğe mahsus olarak bütün hisselerin kazanç bedeli düzenlenerek sermayeye yüzde 5 miktarında eklenecekti. Aynı yıl içinde ikinci defa ihtiyat akçesi vermek üzere kar payının yüzde 10'u hesaplandıktan sonra geri kalan kısmı taksim edilecekti. İdare meclisi azalarına yüzde 10, müfettişlere yüzde 1, müdürlere ve idari memurlara yüzde 5, meclis idaresinin yani yönetim kurulunun uygun gördüğü kişilere yüzde 4 kazanç verilecekti. İdare meclisinin uygun gördüğü milli işlere ve hayır işlerine, yüzde 15'i beş sene boyunca

satılmamak ve bu müddet esnasında da nama muharrer bulunmak şartıyla kurucu hakkı olarak ihraç edilen kıymeti itibariyle 1.100 adet hisse senedi sahiplerine eşit olarak taksim olunacaktı. Kalan yüzde 65, ikinci hisse kazancı olarak diğer hissedarlara dağıtılacaktı.

Yedinci Fasal İhtiyat Akçesi ile ilgiliydi ve üç maddeyi içeriyordu. Otuz altıncı maddede; bir önceki maddede bahsedilen ihtiyat akçesi senelik gelirden ayrılan meblağların birikiminden elde edilecek ve olağandışı harcamalara karşılık tutulacaktı. Ayrıca bu paranın miktarı şirketin toplam sermayesinin sadece yüzde 1'ine eşit olduğunda ihtiyat akçesi ifraz olunmayacaktı. Ancak ihtiyat akçesi sermayenin yüzde 20'sine denk olduktan sonraki harcamaların icrası ve miktarı bu orandan aşağı düşerse gelirden kesinti olacaktı. Otuz yedinci maddede; senelik hasılat hisse başına senelik yüzde 5, birinci gelir faizi veya gelir hissesi itasına yeterli gelmediğinde eksikliği ihtiyat akçesinden ikmal edilecekti. Otuz sekizinci maddede, şirketin iflası, kendisi feshetmesi veya vaktinden evvel kapanması halinde neler yapılacağı hakkında bilgi verilmiştir. Eğer böyle bir durum olursa, şirketin taahhüdü altındaki her şey yerine getirilecek, hiçbir şey havada kalmayacaktı. Geriye kalan meblağ, gerek şirket maliyesinin fazlalığından oluşsun, gerekse ihtiyat sermayesinin kalanından olsun şirket sermayesinin iadesine hizmet edecekti. Bu paralardan şirketin bütün borcu ödendiği takdirde hala elde fazlalık kalmışsa bunun yüzde 10'u şirket memurlarına, hizmetlilerine ve hissedarlara bölünecekti.

Dört maddeden oluşan Sekizinci Fasal şirketin süresi, feshi ve muamelelerini sonlandırması hakkındaydı.

Otuz dokuzuncu maddede; idare meclisi her ne vakit ve her ne sebeple olursa olsun genel kurul toplantıya davetle şirketin süresinin uzatmasını veya sermayesinin bir mislinden fazla artırılmasını veya sonlandırma ve tesviye muamelelerini veyahut başka şirketle birleşmesini teklif edebilirdi. Şu kadar ki süre uzatımı veya bir mislinden fazla sermayesinin artırılması, gerekirse şirketin başka şirketle birleşmesi ve tahvil ihracı ve kurucu hisselerinin hepsine tahsis olunan miktarın eksiltilmesi ve değiştirmemek şartıyla şirketin menfaatini temin edecek surette bu nizamnamenin maddelerinin değiştirilmesi hükümetin belirlediği kurallara uygundur. Kırkıncı maddede; Şirket eğer sermayesini kaybeder yani iflas ederse şirketin feshine veya devamına karar vermek merkez yönetim kuruluna aittir. Yönetim kurulu derhal toplanarak şirketin geleceğini tayin edecekti.

Kırk birinci maddede; şirketin zamanı dolduktan sonra veya süresi dolmadan fesih olunca toplantı yapan genel kurul şirketin tasfiye muamelelerine ve hesaplarına karar verecek ve hesapların tasfiyesi için bir veya birkaç memur tayin edecektir. Genel kurul şirketin mevcut olduğu zamanlarda olduğu gibi hesapların tasfiyesi esnasında dahi iktidar ve salahiyetini kullanmaya devam edecektir. Hesapların tasfiyesine memur olanlar genel kurul kararı ve merkezi hükümetin izniyle fesih olunmuş şirketin hukuk, senetler ve taahhütlerini diğer bir şirkete veya bir kimseye devir veya ferağ edebileceklerdir. Sekizinci fasılda geçen maddelerde gösterilen hususlara karar vermek üzere davet edilecek genel kurul tarafından şirket sermayesinin en azından yarısına denk hisse senetlerine sahip hissedarlarının hazır olmadığı bir toplantıda alınacak kararların geçerli olmadığı kırk ikinci maddede belirtilmişti.

Dokuzuncu ve son fasıl çeşitli 5 maddeyi içeriyordu. Kırk üçüncü maddede; daha önceki altıncı ve onuncu maddede de belirtildiği gibi şirketin kuruluşuna hükümet tarafından onay verildikten sonra bir ay içinde bu olay resmi gazete *Takvim-i Vekâyi* ve diğer basın mecralarında yayınlanması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda şirketin mali tablosuna ait evraklar, aylık ve yıllık olağan yönetim kurulu toplantıları başkent İstanbul ve taşradaki basın bültenlerinde duyurulacaktır.

Kırk dördüncü maddede; Şirketin ihraç edeceği hissedarın bütün kayıtlarının yazılı olduğu tarifnamede, şirketin kuruluşunu, süresini kurucuların isimlerini, sermayedarların sermaye miktarını ve sermaye artış miktarını da beyan etmesi gerekiyordu.

Kırk beşinci maddede, şirket nizamnamesini, şirketi temsil eden veya bu işe talip olan birisi, nizamnameye ait elli nüshayı bir defaya mahsus olmak üzere Ticaret Bakanlığı'na gönderecekti.

Kırk altıncı maddede, daha önceki maddelerde de belirtildiği gibi şirketin istatistiği yani mali tablosu her sene sonu müfettişler tarafından hesaplanıp yönetim kurulunca onaylandıktan sonra Ticaret Bakanlığı'na sunulacaktı.

Kırk yedinci maddede ise; otuz beşinci maddedeki bir eksiklik tamamlanmıştır. Otuz beşinci maddede ihraç edileceği beyan edildiği takdirde, mezkûr maddede belirli oranda yüzde on beş gelirden olacaktı.

Banka'nın Adapazarı merkez binası

Milli Mücadele Döneminde Adapazarı İslam Ticaret Bankası

Ülkenin Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla düşmüş olduğu müşkül duruma rağmen ayakta kalmasını bilen banka, oluşturulan birçok teşebbüse de örnek teşkil etmiştir. Bu durum 1924 yılı İdare Meclisi raporlarında şöyle dile getiriliyordu:

“Müessesemiz 1329(1913) tarihinde muameleyle başlamıştır. Bu tarihte banka muamelatı ile meşgul olmak üzere halkın teşebbüsüyle vücut bulmuş bir şirket henüz mevcut değildi. Mali müessesat-ı milliyemiz başında bulunan İtibari Milli Bankası 10 Kânunusani 1333 (10 Ocak 1918) tarihinde teşkil olunduğu gibi Konya’da ve Anadolu’nun diğer birkaç şehrinde ve kasabamızda diğer bankaların tarihi teşekkülleri 1331 (1915) den sonraya ve ekseriyetle 1334-1335 (1918-1919) senelerine tesadüf etmektedir... Türk Vatanında en kıdemli bir müessese-i milliyeye maliyeye malikiyetle ve bu hususta başkalarına numune ve cesaret vermekle iftihar edebiliriz. Asırların görmediği bin türlü hadisat ve inkılabat ile dolu olan geçen senelerin büyük tehlikelerini atlanmış bulunan müessesemiz memlekete hizmet yolunda hayat ve tekâmül kudretini göstermiş bulunuyor... Umumi tevcih ve itimadın layıkla tezahrüne mani olan ahval-ı harbiye ve memleket muhabbetiyle ve milli iktisad icabatıyla gayr-i kabil telif bazı telefata olsa idi müessesemiz sermayesi daha az zamanda bu miktarın iki misline balığ olacağı kaviyyen memuldü.”¹³³

Adapazarı’nda İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi’nin 1 Ekim 1919’dan 29 Şubat 1920 tarihine kadar birinci mali yılına ait idare meclisi raporuna göre 6 Şubat 1920 tarihinde hissedarlar olağanüstü toplanmışlardı. Burada “*hisse kaydında şayan-ı memnuniyet bir muvaffakiyete mazhar olmuştur.*” denilmiştir. Ekim başında sermaye toplamı 75.000 liradan ibaret iken Şubat sonundan evvel sermaye toplamı 123.374 liraya ulaşmıştır. Bu sermayenin 89.325 lirası anonim hisselerinden, 15.025 lirası henüz tebdil edilmeyen komandit cüzdanlarından ve 18.624 lirası İzmit Terakki Ticaret şirketinden yeni bilançoya geçirilen hesaptan ibaretti.¹³⁴

1 Ekim 1919’dan önceki bankanın komandit kısmına ait yedi ayda 633 kişiye 194.788 lira seneden borç verilmişken 1 Ekim’den itibaren bey ay zarfında 784 kişiye 221.157 lira borç verilmişti. Geçen yedi ayın çek muamelatı 124.153 lira olduğu halde son beş ayınki 139.062 liraydı. Banka bu zor dönemde dikkate değer bir başarı yakalamış ve gelişimini sürdürmüştü. Önceki sene Banka merkezinin (Adapazarı) gayrisafi temettuatı 7.446 lira, İzmit şubesinininki 562 lira ve toplamı 8.008 liraydı. Gayrisafi temettuatın şubenin 562 ve merkezin 2.510 lira idare masrafiyle 1550 lira tevdiat ve kredi faizleri, emtia zararları ve imha akçeleri mahsup edildiğinde Bankanın beş aylık net temettü 3.386,57 liradır.¹³⁵

Bankanın İdare Meclisi azalarından olan Bekir Efendi 1919 yılı içerisinde vefat etmişti. Onun yerine Ali Rıza Efendi bu göreve getirilmişti. 1919-1920 yılını içeren raporuna göre bu dönemde Banka İzmit ve Düzce’de şube açmış ve bazı ticari teşebbüslere de girişmişti.¹³⁶ Bu durumda da gelecek yıl daha iyi bir büyüme yakalanacağı düşünülmüştü ancak savaş koşulları şubelerin faaliyete geçememesine veya kısa süreli faaliyetleri sonrasında kapanmalarına neden olmuştu.

13 Nisan 1920 tarihinde Adapazarı İslam Ticaret Bankası Müfettişi Ahmet Hamdi Bey, banka ile ilgili raporunda şöyle yazıyordu:

“Uhdeme tahmil ve tevdi olunan vazife-i teftişiyeyi kemal-i dikkatle ifa edildiği arz ile kesb-i fahr eylerim. Müessesenin anonim şirketine tahvili tarihinden Şubat 336 gagesine kadar bankada mevcut nukud, esham, tahvilat vesaire tarafımdan tetkik ve teftiş edilerek cümlesinin defterlerdeki kuyud ile mutabık olduğu görüldüğü gibi meclis-i idare tarafından ve vakt-u zamanıyla ita edilen bilanço, kar ve zarar hesabı ve bankanın zimmet ve matlubu ile cümle taahhüdatı nazar-ı tetkik ve teftişten geçirilmiş ve cümlesinin kuyudat ve muamelatında intizam tam müşahede edilmiştir. Binaenaleyh bilanço, kar ve zarar hesabıyla meclis-i idare tarafından vakıa olan teklif dairesinde temettuatın suret-i taksimini tasvip buyurmanızı teklif eylerim.”¹³⁷

Adapazarı İslam Ticaret Bankası’nın gelişimini hızlandırmak maksadıyla yapılan sermaye artırımının ve bünye değişikliğinin olumlu etkileri beklendiği sırada, 1920 yılı başlarında Adapazarı ve çevresinde çıkan olaylar, Adapazarı’nın Yunan işgaline uğraması¹³⁸ ve bu halin uzun süre devam etmesi, bankanın faaliyetlerini büyük ölçüde aksatmıştır. Adapazarı bölgesi kritik duruma girince, Mustafa Kemal Paşa 28 Temmuz 1920 tarihinde İçişleri, Maliye, Milli Savunma Bakanlıklarına ve Batı Cephesi Komutanlığına çektiği telgraflarla, askeri bakımdan durumu önem kazanan Adapazarı’nda bulunan Türk bankalarındaki evrak ve para mevcudunun geçici olarak Eskişehir’e gönderilmesini emretmiş ve bu emir yerine getirilmiştir.¹³⁹ Merkez şube, Yunan istilası kalkıncaya kadar Eskişehir’de kalmıştır. Bu nakil sırasında bankanın bazı emtia ve varlıkları İzmit Osmanlı Bankası’na bırakılmış, orada da düşman kuvvetleri tarafından el konulmuştur.¹⁴⁰ Fakat Adapazarı ve çevresinin 21 Haziran 1921 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmasından sonra, banka tekrar Adapazarı’nda faaliyetine devam edebilmiştir.

1 Mart 1920 den 28 Şubat 1922 tarihine kadar bankanın maruz kaldığı şartlar, İdare Meclisi’nin aynı yıla ait 30 Haziran 1922 tarihli faaliyet raporunda şöyle anlatılmaktadır:

“1336 senesi Mart’ının 26 ıncı (26 Mart 1920) günü Adapazarı’nın düşman istila felaketine maruz kalması ve bu meş’um devrenin aylarca devamı şirketimizin ikinci sene-i maliye içtimaı umumisinin miadında inikadına mani olmuştur. Mütarekeden sonra vatan istiklali uğrunda Anadolu’nun giriştiği kutsal milli direnişe karşı ve memleket ve millet için zararlı olan ters düşüncelerin çok çarpıştığı bölgede bulunması itibariyle, kasabamızın karşı karşıya kaldığı olaylar, birinci mali hissedarlar toplantısından sonra kuruluşumuzu da dolaylı olarak etkilemiştir. Bu nedenle banka işleri durdurulmuş ve Milli Hükümetin emri ile Eskişehir’e nakledilmiştir. 1337 sene-i maliyesi düşman istilası ile başlamış ve istila devresinde ve ondan sonra meclisi idare azalarının ve memurinin Adapazarı’nda bulunamaması ve bilahare müstahdeminin askere alınması uzun müddet bankayı mesdud bırakmıştır. Bu sebep tahtında müessesemiz tüccarı vekayeten hicret zamanları faizini affetmiştir. Müdür ve muhasebecimizin tecilinin yaptırılmaması da sene sonuna kadar matlup olan faaliyetten müessesemizi mahrum etmiştir. Aynı sebep tahtında şubelerimiz de kısmen mesdud ve kısmen atıl kalmıştır. Geçen Kânunusani iptidasında başlayan muamelemiz bankanın vikayeyi itibar ve şahsiyeti için emanet ve mevduatın bir an evvel red ve iadesine inhisar eylemiş ve bir buçuk ay zarfında 50.000 lira derecesinde bir tediyet yapılmıştır.”

¹³⁷ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1336, s.6.

¹³⁸ Yunan ordusu ve buna bağlı Rum ve Ermeni çeteleri tarafından işgalin gerçekleştiği 26 Mart-21 Haziran 1921 tarihleri arasında Adapazarı kazasına ait 25 mahalle ile 45 köyde toplam 415.176 lira kıymetinde bina ve yapı, 2.250.000 lira kıymetinde mal ve mülk tamamen yakılmıştır. Kısmen yakılıp gasp edilen mal ve eşyanın kıymeti 2.360.400 liradır. Bundan başka 2.136.320 lira kıymetinde 334.400 kilo buğday, 132.130 kilo arpa, 188.000 kilo yulaf, 324.500 kilo mısır, 15.930 kilo çavdar ile 127.050 lira kıymetinde 850 at, 28.000 lira kıymetinde 288 katır, 5.100 lira kıymetinde 102 merkep, 1.689.900 lira kıymetinde 12.760 öküz, 1.418.000 lira kıymetinde 11.300 inek, 855.000 lira kıymetinde 75.000 koyun, 21.700.000 lira kıymetinde ticaret eşyası ve 12.970.765 lira nakit para çalınmıştır. Zekeriyâ Türkmen, “Yunan İşgali Döneminde Adapazarı Kazası (26 Mart-21 Haziran 1921)”, *Geçmişten Günümüze Sakarya Sempozyumu*, Adapazarı 2018, s. 464.

¹³⁹ Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919- 2 Kasım 1923), C. VII, Ankara 1975, s. 92.

¹⁴⁰ Kutluata, *Sakarya’da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 31.

¹³³ Adapazarı İslam Ticaret Bankası - Türk Anonim Şirketi 15 Mayıs 340 Tarihinde Suret-i Adiyeye ve Fevkalade Akd-i İctima Eden Hissedarlar Heyet-i Umumiyesi, s. 2-3.

¹³⁴ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1336, s.2-3.

¹³⁵ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1336, s.3-4.

¹³⁶ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1336, s.5.

Adapazarı'nda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 4 Mart 1920 tarihinden sonra kurulmuştu.¹⁴¹ Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kurucuları veya çalışanları da Milli Mücadele'yi desteklemişler ve Millî Mücadelenin başlangıcında Adapazarı'nda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev almışlardır. Bunlar arasında Sipahizade Hamit ve Âsim (İslâm Bankası - Türk Ticaret Bankası Müdürü) özellikle geçmektedir. Adapazarı'nda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev alan diğer isimler: Kaymakam Tahir Bey (Barlas), Fuat Bey, Çerkez Sait Bey, Koçzade Mahmut Bey: tüccardan Hasan Cavit Bey, Arapzade Cevat Bey (Cevat Adapazarlı), Metozade Hüseyin Bey ile yine bu yolda faaliyet ve girişimleriyle ünlü, Belediye Başkanı Fahri, Müderris Harun (Harun Hoca), eşraftan Yakup Ağazade Âdil, Âbidinzade Mehmet Faik, Davavekili Haydar ve Şerif. Ekremzade İbrahim, Malmüdürü İsa Mansur ve Kâzım (Berköz), Ahmet (Aytaç), Sırrı (Bellioğlu, eski Kaymakam), Mehmet Sıtkı, Ömer, Fikri, Necmettin (Fabrika Müdürü), Ali Bey (Rehber-i Terakki Okulu Müdürü), Fuat Bey (Carım, Adapazarı eski Kaymakamı), Hafız Abdullah Efendi (Tüccar, Milletvekili) idi.¹⁴² teşkil edilen kuvvetin başına Metozade Hüseyin Bey getirilmiştir.¹⁴³

Adapazarı'nda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucularından olan Sipahizade Hamit Bey Ermeni bir ortak ile kurduğu ipek fabrikası nedeniyle sıkıntılar yaşamıştı. Fuat Bey'den sonra Adapazarı kaymakamlığına Recai Nüzhet Bey atanmıştı. Bu göreve atanmasının nedeni, kendisinin Adapazarı ve yöresinde türeyen çetelerin tenkilini kesinlikle üstlenmiş olmasıydı. Pek uzun sürmeyen kaymakamlık görevi esnasında Adapazarı eşrafından ve İslam Ticaret Bankası'nın kurucularından olan Sipahizade Hamit Bey'i tehcir suçlusu olarak tutuklatıp İstanbul'a gönderdi.

Sipahizade Hamit ve Ailesi 1928

141 Özel, *Millî Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, s. 50.

142 Erendil, *Dünden Bugüne Sakarya İli*, s. 125.

143 Yusuf Çam, *Millî mücadelede İzmit Sancağı*, Kocaeli, 2014, s.39-40.

Adapazarı Ermenileri de Türkiye'nin diğer yörelerinde olduğu gibi toplumun en müreffeh kesimini oluşturuyor, sosyal açıdan da bir ayırımı tabi tutulmuyorlardı. İslam Ticaret Bankası'nın kurucularından Sipahizade Hamit Bey, Agop Efendiyle kurup işlettiği ipek fabrikasında Ermeniler istihdam ediliyordu.¹⁴⁴ Daha sonraki süreçte Tehcir suçlusu olarak İstanbul'da yargılanan Hamit Bey Harp Divanındaki ifadesinde özetle şöyle demişti:

Adapazarı Rüştüyesinden mezun olup, muhtelif memuriyetlerde bulundum. 20 (veya 22) yıldır ticaretle meşgulüm. Zahirecilikle başladığım iş hayatında ilk sermayem 300 liraydı. Agop Efendiyle ortak ipek fabrikası çalıştırdım. Peynir yaptırmak gibi işlerle uğraştım, aşar aldım. Savaşın önce tüm servetim 2000 lirayken, şimdi 30 000 liralık bir servetin sahibiyim. 23 dükkanım vardır. 1329'da (1913) kurulan İslam Ticaret Bankası'nın kurucularından ve müfettişi oldum. Bankanın komandit şirket statüsünden anonim şirket statüsüne dönüşmesi üzerine 20 hisse almaya mecbur oldum. Meşrutiyetin ilanında (1908) ittihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldım. Hacı Numan Bey başkan, ben veznedardım. O zaman partide Ermeni, Rum ve Museviler de vardı. 1328'de (1912) kulüp kapandı. Daha sonra açıldıysa da savaş nedeniyle hiçbir faaliyet olmadı. Tehcir sırasında Adapazarı'ndaydım. İbrahim Bey adında biri gelerek kimde silah varsa üç güne kadar teslim etmesini ilan etti. Adapazarı'ndaki Ermenileri trenle sevk etti. Civar köylerdeki Ermeniler de daha sonra sevk edildiler. Tehcir işleminde bir rolüm olmadığı gibi, bir Ermeni ailesini evimde muhafaza ettim. İbrahim Bey'in maiyetindekileri tanımıyorum. Fabrikamda hep Ermenileri istihdam ettim. Tehcir edilen Ermenilerin çoğu dönmüştür Emvali metrukeden aldıklarımı müzayedeyle aldım. Bunlar hatırladığıma göre bir balya ipekle, bazı ufak tefekten ibaretti. Sahiplerini bilmiyordum. Emvali metruke komisyonu ilk olarak Servet Efendinin başkanlığında oluşturulmuştu. Aldığım 10-15 ev çok harap oldukları için müzayede fiyatından fazla etmezler. Adapazarı'na atanan Kaymakam Recai Bey beni kendisiyle görüşmeye davet etti. Ertesi gün fabrikaya giderken bir polislin beni kaymakamın çağırdığını söylemesi üzerine, kaymakamlıkta tutuklanıp gönderildim. Daha önce Şevket adında biri tevkif edileceğimi haber vermiş, buna engel olmak için 1000 lira istemişti. Adapazarı'nda Kayaoğlu Petro'yu tanımıyorum. Herkesin aleyhinde bulunmakla tanınmış, İslam mezarlığı kenarında kurduğu fabrikasına mezarlıktan yol açmasına engel olduğum için bana küskün olduğumu biliyorum. Kardeşi Yorgi'yle bir alışverişim yoktur. Bir dükkânı olmadığından, kendisini dükkânında darp ve tehdit ettiğim iddiası doğru değildir. Tenekecioglu Şikon ile bazı ortak işlerim oldu. Kendisini bazı işlerde ücretli olarak istihdam ettim. Boşnak Hacı Ömer Efendi ile ticari münasebette bulundum.¹⁴⁵

Millî mücadele esnasındaki hizmetlerinden dolayı pek çok Adapazarlı gibi Banka yöneticileri de istiklal madalyası ile ödüllendirilmişti. Adapazarı İslam Ticaret Bankası Hukuk Müşaviri Babaeskili Şerif Bey ve Adapazarı İslam Ticaret Bankası Müdürü Ahmet Asım Bey TBMM'nin 18 Mayıs 1926 tarihinde aldığı karar gereği Beyaz Şeritli Madalya ile onurlandırılmışlardı.¹⁴⁶

Banka, Osmanlı Devleti'nin savaşa sürüklenmek üzere olduğu günlerde hissedarlarına “seferberlik dolayısıyla Borçların Erteleme Kanunu'na göre mevduat sahiplerine % 5 ödeme yapılması zorunluluğuna rağmen, borçluların % 20 ile % 30 civarındaki ödemelerinden alınan cesaretle bu oranın % 80'e çıkarıldığı, bankalar ile olan hesapların tamamen ödenmesi dolayısıyla meşru mazereti olmayan hissedarların geciken haftalıklarını düzenli olarak ödemeleri” çağrısında bulunmuştu. Yine aynı tarihli diğer bir duyuruda Amerika Standard Oil kumpanyasının Adapazarı, Hendek, Düzce, Bolu gaz bayiliğinin alındığı, deve markalı gazların Batum gazı ayarında, hatta

144 Özel, *Millî Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, s.10.

145 Özel, *Millî Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, s.10-11.

146 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 25, İçtima 102, 18 Mayıs 1926, s. 8.

yıllık karının % 20 daha fazla olduğu, satın almak isteyenlerin bankaya başvuruları bildirilmişti. İslam Ticaret Bankası, tarımın modernleştirilmesi çabalarına da katkılar yapmış, 1921 yılında Mükellefiyet-i Ziraiyye Kanunu çerçevesinde bir traktör getirtme girişiminde bulunmuştu. 1922 yılında Adapazarlı bazı gençler tarımı modernleştirmek amacıyla “Çiftçiler Birliği” adıyla 5000 lira sermayeli bir şirket kurmuşlardı. Şirket bir traktörle, bir harman makinesi satın almış ve seçilen bir çiftlikte uygulamaya başlamıştı.¹⁴⁷

Bankanın Merkez Dışındaki İlk Şubesi: İzmit

Osmanlı Devleti, zamanında idari sınırların aynı yıl içerisinde dahi değiştiği görülmektedir. Adapazarı'nın bağlı olduğu Kocaeli sancağı, Hüdavendigâr, Bolu ve Cezayir-i Bahr-i Sefid gibi eyaletler de zaman zaman yer değiştirmiştir. Önceleri bir köy, sonra nahiye, kaza, bir şehir ve günümüzde bir vilayet merkezi olan Adapazarı, 20. yüzyıla gelindiğinde Kocaeli sancağının bir kazası olarak geçmesine rağmen, sancak merkezi olan İzmit'ten, nüfus, ekonomik yapı gibi birçok unsuruyla önde olmuştur.¹⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren Adapazarı, Kocaeli sancağı sınırları içerisinde yer almıştır. Ekonomik hayat içerisinde İzmit ve Adapazarı ekonomileri pek çok alanda iç içe geçmiş durumdaydı. Adapazarı ürünlerinin sevkinde coğrafi konumu gereği İzmit önemli bir yere sahipti. Osmanlı topraklarında kurulan ilk milli bankalardan biri olma özelliğine sahip olan Adapazarı İslam Ticaret Bankası büyüme yoluna giderek yeni şubeler açma yoluna gitmişti. Bunların ilki İzmit şubesiydi.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası İzmit Şubesi'nin açılışı Milli Mücadele dönemindeki savaş ortamına denk düşmektedir. Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Adapazarı dışındaki ilk şubesini 22 Ocak 1922 tarihinde İzmit'te Hürriyet Caddesi'nde açmıştı.¹⁴⁹

Bankanın İzmit şubesi çalışanları

147 Özel, *Millî Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, s.33-34.

148 Resül Narin, “Osmanlı Devleti'nin Bir Ticaret Şehri: Adapazarı ve Gümrüğü” *Arşiv ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin'e Armağan*, Ed. Turgut Subaşı, Adapazarı, 2016, s. 260.

149 Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, Kocaeli 2013, s. 24; Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 16,17, 38.

İzmitli bir grup girişimci, daha sonra uzun yıllar Belediye Başkanlığı yapacak olan Aktar Kemal (Öz) önderliğinde “Esnaf Bankası” adı ile bir banka kurmaya kalkıştılar. Başlıca nedeni de İzmit'te kurulan Terakki Ticaret Anonim Şirketi'nin Adapazarı İslam Ticaret Bankası'na katılırken anlaşmaya uyulmamasıydı. 26 Ocak 1927 tarihinde 50.000 TL sermayeli Kocaeli Halk Bankası Türk Anonim Şirketi kuruldu. Bankanın müdürlüğüne Adapazarı İslam Ticaret Bankası İzmit şubesi eski müdürü Edip Bey atanmıştı.¹⁵⁰

1930'ların başında inşa edilmeye başlayan Türk Ticaret Bankası İzmit Şubesi binası, Cumhuriyet'in 10. yıl dönümünde inşaatının bitirilmesi üzerine faaliyete geçmiştir.¹⁵¹ Cumhuriyetin kutlama şenliklerinde ışıklandırılan yapı, kutlama programının önemli bir bölümünü teşkil etmişti. 23 Temmuz 1933 tarihinde resmi açılışı yapılan bu yapı, yakın tarihte bir süre Kocaeli Spor Lokali olarak kullanılmıştır. Yapı 1959 yılında onarılarak, cephesindeki camları büyütülmüştür.¹⁵²

İzmit Şube Binasının Açılışı 23 Temmuz 1933

150 F. Yavuz Uluğün, “Kocaeli (Halk) Bankası”, *Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt 2, s.768, 771.

151 *Türk Yolu*, 12 Ocak 1939.

152 Oya Şenyurt, *1923-1960/İzmit Cumhuriyet'in Tanıkları Binalar ve Kentten Haberler*, TMMOB Mimarlar Odası Kocaeli Şubesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.36; Oya Şenyurt, “1923-1960 Yılları Arasında İzmit'te İnşa Edilen Yapılar ve Kentin Gelişimine Katkıları”, *Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:3, Kocaeli 2015, s. 1669.

Bankanın İzmit Şubesi 1930'lar (Prof. Dr. Emre Dölen Arşivi)

Bankada İlk Dönem Sermaye Kullanımı

1914 yılı sonunda 4.885 lira borç vermede kullanılmaktaydı. 1915 senesinde 6.892 lira borç verilirken 6.350 lira emtia alımında kullanıldı. 1916 senesi sonunda 6.013 lira çek ve senetlere, 7.591 lira emtiaya, 1.962 lira dabbaghaneye (ham derinin işlendiği tesis) yatırım yapılmıştı. 1917 senesinde 29.222 lira çek ve senetlere, 22.084 lira emtiada, 13244 lira debbağhanede kullanılmıştı. 1918 senesi sonunda 59.799 lira çek ve senetlere, 11.220 lira esham ve tahvilatta, 6642 lira emtia ve debbağhanede, 24.699 lira kasada bulunmaktaydı. Anonime devrinde şirketin bilançosu sermayesinden 6.370 lira eshamda, 6073 lira kasada, 84.788 lira çek ve senetlerde, 1.151 lirada emtiada bulunduğunu gösteriyordu.

Bankanın anonim şirkete döndüğü 1919 yılı mali senesi sonunda 117.134 lira çek senetler ve cari hesaplarda, 8.222 lira eshamda, 17.248 lira kasada 5.693 lira bankada, 9.138 lira emtiada görünüyordu. 1920 senesinin olağanüstü dönemi içinde bankanın sermayesi büyük oranda emtiaya intikal etmiş ve durum şu şekli almıştı: 84.456 lira borç vermede, 99.651 emtia, 8.222 lira esham, 41.571 lira kasada mevcut nakit, 18.000 bankaya emanet edilmiş meblağ vardı. Buna göre sermayenin yarısı kullanılmaz bir haldeydi. Çünkü o dönemde savaş koşullarından dolayı ticaret tamamen durmuştu.

1921 senesi sonunda 68.789 lira borç vermede, 51.633 lira emtiada 23.231 kasada, 2779 lira bankada bulunuyordu. 1922 senesinde 90.030 lira borç vermede, 50.456 lira emtiada, 9.760 lira eshamda, 19.395 lira kasada, 2.299 bankaya konulmuştu. 1923 senenin mali vaziyetine gelince: 153.617 lira borç vermede, 34.847 lira ipek vesaire emtiada. 12.535 lira esham ve tahvilatta, 7.799 lira taşınmaz mallarda, 16.353 lira kasalarda bulunmaktaydı. Borç verilip vadeleri geçtiği halde ödeme yapmayanlar mahkemeye verilmiş bir kısım senetler ile emtiadan oluşan alacaklar ilave edilirse borç verilen tutar yekünü 160.000 lirayı bulmaktaydı. 1924 yılında Banka sermayesinin 30.000 lirası İzmit'te, 25.000 Düzce'de, 22.500 lirası Hendek'te kullanılmaktaydı. Merkez sermayesi ise 85.000 liraydı.¹⁵³

Osmanlı Bankası gibi büyük ve milyonlarca lira sermayeli bir bankanın kârı yüzde elliden yukarı pek nadiren çıkmış ve bu dönemde yüzde dokuzu geçmemiştir. Savaş yıllarında birçok müessese kar vermemekteydi. İtibar-ı Milli Bankası gibi bir müessese 1918 senesinden kar verememişti. Anadolu'daki müesseselerin çoğunluğu dahi kar verememişti. Kar dağıtan iki müessesenin kârı da yüzde altı ile on beş arasındaydı. Adapazarı İslam Ticaret Bankası ise ilk sene üç ay için % 18, 1915 senesinde % 50, 1916 senesinde % 23,5, 1917 senesinde % 156, 1918 senesinde % 14,5 ve sonrasında fevkalade savaş durumuna rağmen geçen senelerde vuku bulan bazı zarar hesabıyla yüzde onu bulan temettuatattan bir kısmı ihtiyata aktarılırken yüzde beş nispetinde tevziat yapmıştı. 1922'de 7.678 lira kara mukabil 1923'te 14.700 lira net kar hâsıl olmuştu.¹⁵⁴

¹⁵³ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340, s.4-6.

¹⁵⁴ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340, s.8-9.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi'nin 1 Mart 339 (1923) tarihinden 29 Şubat 340(1924) tarihinde kadar beşinci mali senesi bilançosu şöyleydi:¹⁵⁵

Mevcutlar ve Alacaklar			Sermaye ve Borçlar		
Kuruş	Türk lirası	Açıklama	Kuruş	Türk lirası	Açıklama
	22.000	Hisse senetleri		150.000	Anonim sermayesi
29	16.353	Kasa		3.715	Komandit şirketten müdevver sermaye bakiyesi
	12.535	Esham ve tahvilat	51	6.017	İzmit Terakki Ticaret şirketinden müdevver sermaye
56	7.799	Emval-i gayrimenkule	35	16.749	Hendek-Düzce tütün müstahsilleri şirketinden müdevver sermaye
87	139.001	Senetler, çek ve poliçeler	44	33.781	Cari Hesaplar
56	14.936	Cari hesaplar	42	21.347	Tevdiat
77	34.847	Emtia-i umumiye ve iştirakler	8	14.140	Banka hesap cariyesi
67	5.339	Demirbaş eşya, malzeme ve tesisat	16	4.182	Muhtelif borçlar
48	16.016	Alacaklar	3	15.823	Geçici Hesaplar
94	14.956	Geçici Hesaplar	47	7.462	Hesabat-ı nazıma
47	7.462	Hesabat-ı nazıma	35	2.855	Sinin-i sabıka temettuatı
			13	475	İhtiyat akçesi
			67	14.700	339 senesi temettuatı
61	291.249	Yekûn	60	291.249	Yekûn

Adapazarı İslam Ticaret Bankası – Türk Anonim Şirketi'nin 1 Mart 339(1923) den 29 Şubat 340 (1924) tarihine kadar beşinci mali senesi ait kar ve zarar hesabı şöyleydi:

Zimmet			Alacaklar		
Kuruş	Türk lirası	Açıklama	Kuruş	Türk lirası	Açıklama
50	2.035	Merkezin üç şubenin icar ve vergileri	61	22.734	İfrazat faiz komisyonu
80	7.436	Merkezin üç şubenin idare masrafı	47	1.984	Çek tahsil ve havale ücreti
68	1.048	Kırtasiye, posta ve telgraf, tenvir, tashin ve müteferrika masrafları	25	2.849	Meskûkât ve tahvilat karı
25	1.086	Mahkeme masrafları, hukuk müşavirliği ve hakk-ı huzur	7	785	Komisyon ve arziye ücreti
50	494	Tesisat imha akçesi	47	610	Emtia karı
7	2.452	Tediyat ve kredi faizleri	59	290	Muhtelif muamelat-ı temettuu
67	14.700	Merkez ve şubatin temettuu safiyesi			
46	29.254	Yekûn	46	29.254	Yekûn

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi

Cumhuriyet'in ilanına kadar faaliyetlerini Adapazarı ve İzmit çevresinde yürüten banka, asıl gelişimini Cumhuriyet'in ilanından sonra göstermiştir. Cumhuriyet'in getirdiği olumlu koşullar Bankanın büyümesine zemin hazırlamış ve Banka, yıldan yıla büyüyen bir ivme yakalamıştır. Devlet içerisinde Osmanlı izlerinin silinmek istenmesi etkisini Banka üzerinde de göstermiş ve Bankanın unvanı 15 Mayıs 1924 tarihinde "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi" olarak değiştirilmiştir.¹⁵⁶ Bankanın adındaki "Osmanlı" kelimesi yerine "Türk" kelimesi konmuştur.

1924 yılında Banka İzmit'ten Düzce'ye kadar olan bölgede bir merkez ve üç şubeden oluşan bir teşkilatla çalışmaktaydı. 150.000 lira sermaye ile bu kadar geniş bir sahada çalışmak hatta İstanbul, Bolu ve Geyve gibi bölgelerdeki müşterilerinin taleplerini temin etmekteydi.¹⁵⁷

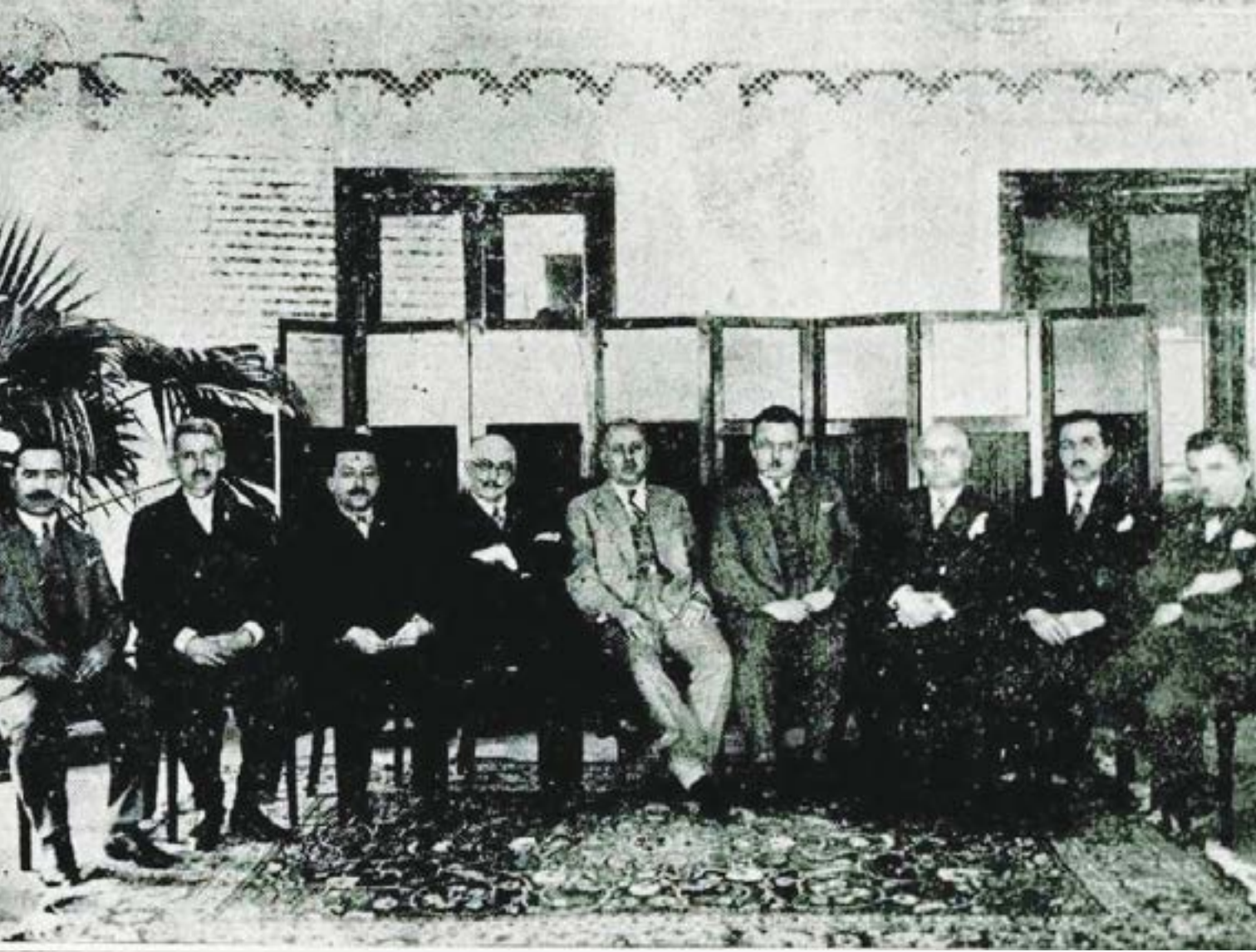
Adapazarı Bankası
İstanbul şubesi
memurlar-1929

¹⁵⁶ Kuruluşundan Bugüne Türkbank, s. 10.

¹⁵⁷ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340, s.6-7.

¹⁵⁵ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340, s.22-23.

Adapazarı Bankası İdare Meclisi Heyeti-1929

1924 senesi Şubatı sonunda Bankanın merkez ve şubelerinin kasalarında 16.353,29 lira, esham ve tahvilat bedeli 12.535 lira, bankaya ait kargir bina ve bitişiğindeki dükkân ve araziler bedeli 7.799,56 lira, merkez ve şubelerde senet ve çekle alacaklar 139.001,87 lira, cari hesap suretiyle alacaklar 14.936,56 lira, müşterek iplikler ve emtia bedeli 34.847,77 lira, günü geçmiş senetlerden ve emtia bedeli vesairenden mütevellit alacaklar ve maliyede emanet 16.016,48 lira, demirbaş eşya ve malzeme ve tesisatta 5.339,67 lira, geçici hesaplarda 14.956,94 lira, kayyum emaneti ve senetler bedeli olarak düzenli hesaplarda 7.462,47 lira, komandit ve şirket cüzdan ve hisseleriyle tebdil edilmeyen hisseler bedeli 22.000 lira olmak üzere bilançonun mevcudat ve alacaklar yekûnu 291.249,61 liraydı.

Sermaye ve borçlar kısmında 150.000 lira anonim sermayesi, 3.715 lira komandit-ten müdevver ve henüz tebdil edilmeyen cüzdanlar bedeli, 6.017,51 lira İzmit Terakki Ticaret Şirketi'nden müdevver sermaye bakiyesi, 16.749,35 lira Hendek Tütün Şirketi'nden müdevver sermaye, 33.781,44 lira cari hesap şeklinde mevduat, 21.347,42 lira muayyen vadeli tevdiat ve emanet, 14.140,08 lira banka cari hesabı, 4.182,16 lira muhtelif borçlar, 15.723,03 lira geçici hesaplarda, 7.462,47 lira emanet kısım ve senetlerin mevdularına ait nazım hesaplar, 2.855,35 henüz sahipleri tarafından alınmayan kârlar, 475,13 lira ihtiyat akçesi ve geçen sene saf kâr 14.700,67 lira olmak üzere 291.249,61 lira olup mevcudat ve alacaklar kısmına uygundu.¹⁵⁸ 1 Mayıs 1924 tarihinde Bankanın İdare Meclisi Reisi Numan Bey'di.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340, s.12-13.

¹⁵⁹ Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1340, s.20.

17 Şubat 1925 tarihinde bankanın Bolu şubesi açılmıştır.¹⁶⁰ Daha sonra 1 Ekim 1919'de açılan fakat kısa bir süre sonra kapatılan İstanbul şubesi, 50.000 lira sermaye tahsis ile 15 Temmuz 1925'te tekrar açılmıştır.¹⁶¹ İstanbul şubesinin açılışıyla ilgili Adapazarı Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi Merkezi tarafından yazılan bir yazıda:

“... 1336 (1920) senesinden beri İzmit, Düzce, Hendek şubelerine ilaveten iş bu kasabalarla ilişkili tüccar ve esnafın muamelelerini kolaylaştırmak arzusuyla müessesemizin, tacir ve alakadarlarımızın yardımımıza istinaden İstanbul'da yeni postahane karşısında Atina Bankası'nı kiralama ile İstanbul'da bir şube açılmıştır. Şubenin evrak ve vesikasıyla vezne muamelelerinde aşağıda imzaları bulunan müdür Nail Bey ile Veznedar İsmail Bey muhasebe ve muhabere evrakında Nail Bey ile muhasebeci Osman Galip Bey'in müştereken imza etmeleri meclis-i idare kararı cümlesinden bulunmakla keyfiyetin dikkate alınması ve müteşekkiri bulunduğumuz itimat ve teveccühün şubemiz hakkında da ibrazı ile kolaylıklar göstermek ve yardım buyurulması rica olunur”¹⁶² deniliyordu.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi, 5 liralık hisse senedi, 1927

Bankanın 1925 yılındaki 200.000 liralık sermayesinin 175.000 liralık kısmı ödenmiş durumdaydı. Ödenmiş sermayenin merkez ve şubelere taksimi şöyleydi: İzmit, Düzce ve Hendek şubelerine 25.000'er lira, merkez şubesine 50.000, İstanbul şubesine 50.000 lira şeklindeydi. Şubelerinde toplanan bankanın kazanç vergisi 520 lira idi. Bu tarihte bankanın şubeleri: İstanbul, İzmit, Düzce, Hendek idi. Muhabirleri ise: İstanbul, Konya ve İzmit bankaları idi.¹⁶³

7 Ağustos 1925 tarihinde şirketin yönetim kurulu aşağıdaki gibiydi:

- Meclis-i İdare Reisi: Adapazarı tüccarından Sipahizâde Hamit Bey
- Meclis-i İdare Reisi müfettişi: Adapazarı tüccarından Hacı Numan Bey

¹⁶⁰ Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihi* (Türk Ticaret Bankası), s. 38.

¹⁶¹ İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi, Sicil No: 2883-1, 15 Temmuz 1341.

¹⁶² İTO, Sicil No: 2883-1, 15 Temmuz 1341; İTO, Sicil No: 2883-1, 19 Temmuz 1925.

¹⁶³ İTO, Sicil No: 2883-1-b6; İTO, Sicil No: 2883-1, 2 Kasım 1926.

- Meclis-i İdare Reisi vekili Adapazarı da'va vekillerinden Şerif Bey
- Aza: Adapazarı tüccarından Diyarbekirlizâde Hayri Bey
- Aza: Adapazarı tüccarından Hacı Salimzâde Ethem Efendi
- Aza: Adapazarı tüccarından Göncüzâde Şevket Bey
- Aza: Adapazarı tüccarından İbrahim Ağazâde İsmail Hakkı Bey
- Aza: Adapazarı İslam Bankası Umum Müdürü Ahmet Asım (Ardaman) Bey
- Merkezde müdür Ahmet Asım, veznedar Fikri, muhasebeci Feyzullah Beyler İstanbul şubesinde müdür Nail, veznedar İsmail, muhasebeci Osman Galip Beyler idi.¹⁶⁴

Adapazarı İslam Ticaret Bankası da diğer pek çok banka gibi çeşitli yayın organlarında reklam vermekte idi. 27 Ağustos 1925 tarihli *Servet-i Fünun* dergisinde verilen ilanda şöyle deniliyordu:

“Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi

Milli ve mahalli sermaye ile 329/1913 senesinde Adapazarı'nda komandit şirketi olarak teşkil edip 1 Teşrinievvel 335 tarihinde anonim şirketine tahvil olunan İslam Ticaret Bankası

İzmit, Düzce, Hendek kasabalarında mevcut şubâtına ilaveten

İstanbul'da yeni postahane karşısında sâbık Atina Bankası binasında bir şube küşad etmiştir.

Maksadı teşkili tüccar ve esnafa sermaye hususunda ve banka muamelelerinde ibraz-ı teshilât eylemek olduğu için esham ve tahvilat, emtia gibi teminat mukabili ve senet iskontosu ile her nevi ikrâzât, hesap cari küşadı, müsait şerait ve faizle vadeli ve vadesiz mevduat kabulü ve tasarruf sandığı muameleleri; muhtelif mahallerde ezcümle İzmit, Düzce ve Hendek ve Adapazarı için telgraf ve mektup havalesi kabulü; çek, poliçe ve kambiyo işleri, komisyon, sigorta ve sair her nevi banka muamelesi, esham ve tahvilat bey' ve şirası ve tahsilatı hususlarında ticaret erbabının her sınıfı müesseseden imkân derecesinde ve kudreti nispetinde mazhar-ı teshilat olacaklarına emin olabilirler.

Müessesemiz, on iki seneyi geçen hayatında her sene bilançosunu kar ile kapatmış ve tarih-i teşkilinde sermaye vaz' edenlere mevzu sermayelerine nazaran on iki misli-ne karib temettü tevzi eylemiştir. Sermaye tezyidi hesabıyla mevki' fûrûhta çıkarılan hisse senedatının mahdûd miktardan ibaret bakiyesi İstanbulda da kayıt ve fûrûht edilmektedir. İştirayı arzu edenlerin şubeye müracaatları mercûdur. Telefon: İstanbul-2042”¹⁶⁵

Servet-i Fünun, 27 Ağustos 1925

Gelişimine uygun olarak bankanın sermayesi 1926 senesinde 200.000 liradan 500.000 liraya çıkarılmış, artırılan sermayenin 200.000 liralık kısmına ait hisse senetleri 3 ay içinde halka satılarak bedeli tamamen tahsil edilmiştir.¹⁶⁶

Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi

1926 senesi idare meclisi raporunda vatandaşların bankaya karşı göstermiş olduğu yakın ilgi ve itimat şu şekilde belirtilmektedir:

“Ulaştığımız neticenin tüccar ve halkımızın izhar buyurdıkları teveccüh ve itimat sayesinde hâsil olduğunu kemali fahur ve şükranla beyan ederiz. Filhakika gerek hisse kaydında, gerek şubatın küşadında ve mevduatın tezayüdünde her yerde tüccarın ve halkın ve memurinin her suretle mazharı muaveneti olduk.”

Yine aynı raporda bankanın unvanında yapılması düşünülen değişikliğin sebebi şöyle açıklanmaktadır:

“Bu sene Heyet-i Umumiye fevkalade olarak içtimaa davet edilmiştir ki ruznameden anlaşılacağı veçhile maksadımız 1329 senesinde Hıristiyanların teşkil ettiği Adapazarı Bankasından tefrik için bankamız unvanına konulan ‘İslam’ sıfatına lüzum kalmadığından İslam kelimesini ceybi, milletimize izafeten ‘Türk’ kelimesiyle tebdili ve şirket unvanının Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi kabildir.”¹⁶⁷

¹⁶⁴ İTO, Sicil No: 2883-1, 7 Ağustos 1925.

¹⁶⁵ *Servet-i Fünun*, 27 Ağustos 1341, sene 34, no 1515-41, s.116.

¹⁶⁶ Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 17.

¹⁶⁷ Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 17.

Bu görüşe uygun olarak 29 Mart 1928 tarihinde yapılan dokuzuncu sene-i maliyesinde alınan kararla bankanın unvanı: “Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi” şeklini almıştır.¹⁶⁸ Bu durum, 27 Kasım 1929’da Adapazarı Türk Ticaret Bankası İstanbul Şubesi’nden İstanbul Ticaret Odası Riyaseti Aliyesine gönderilen yazıda şu şekilde dile getirilmiştir:¹⁶⁹

“İcra vekilleri heyet-i celilesinin 17 Nisan ve 12 Eylül 1929 tarihlerindeki içtimalarında kabul edilen ve Cumhuriyeti riyaset-i celilesinin âli tasdikine iktiran eyleyen ve 6 Teşrinisani 1929 tarihinde Adapazarı’nda tescil ve 18 Teşrinisani 1929 tarihinde ilan olunan esas mukavelename tadilatına nazaran bankamızın unvanı olan (Adapazarı İslam Ticaret Bankası-Türk Anonim Şirketi) tebdil ve: (Adapazarı Türk Ticaret Bankası-Anonim Şirketine) tahvil edilmiş olmakla şubemizin de unvanı ticarisinin ba’dema (Adapazarı Türk Ticaret Bankası-Anonim Şirketi İstanbul Şubesine) tahavvül ettiğinin nazarı dikkate alınması ve keyfiyetin kayıt ve işareti ma’al ihtiram rica olunur.”

Yine aynı yıl bazı ülkelerde bankaların, müşterilerine güven vermek için emlak sahibi olmalarının zorunlu tutulmalarından hareketle banka ihtiyatlarının mülke dönüştürülmesi yoluna gidilmişti. Bankanın 1928 yılında yapılan hissedarlar genel kurulunda yabancı ülkelerde şube açılabilmesi için tüzük değişikliği önerilmiş, yine sermayenin her biri 5 liralık nama yazılı 200.000 hisseden oluşacak şekilde 1.000.000 liraya çıkarılması, memur ve hizmetlilere verilen temettünün % 10’unun da diğer % 90’la birlikte hissedarlara verilmesi yönünde öneriler yapılmıştı.¹⁷⁰ Alınan kararla da aynı yıl bankanın sermayesi 500.000 liradan 1.000.000 liraya çıkarılmış ve beheri 5 Türk Lirası kıymetinde muharrir 200.000 hisseye bölünmüştür. Şirketin hisse senetleri 1, 5, 10 ve 20 adedi bir arada olmak üzere meclis-i idarece uygun görüldüğü miktarlarda dört tertipte bulunuyordu.¹⁷¹ 1927 yılı kâr ve zarar hesabı ve bilançosu aşağıdaki gibidir:

1927 senesi Kar ve Zarar Hesabı

Zimmet			Alacak		
Kuruş	Türk Lirası	Açıklama	Kuruş	Türk Lirası	Açıklama
14	56.581	Merkez ve şubelerin idare masrafı	85	230.140	İkrazât-ı faiz ve komisyonları
84	14.592	Merkez ve şubelerin icar ve vergileri	04	20.020	Çek tahsil ve havale ücretleri
10	12.941	Kırtasiye, posta ve telgraf, tenvir nushin ve müteferrika masrafları	87	1.313	Tahvilât faizi ve temettüü
25	7.157	Muhakeme masrafı ve fevkalade masraflar	98	22.264	Taahhütler ve sigorta komisyonu
79	2.923	Demirbaş eşya ve te’sisât-ı imha akçesi		423	Muhtelif temettüât
83	55.885	Tevdiat ve kredi faizleri			
81	124.085	Merkez ve şubelerin temettüât-ı safiyeleri			
65	274.167	Yekûn	65	284.167	Yekûn

168 Kutluata, *Sakarya’da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 33.

169 İTO, Sicil No: 2883-1, 27 Kasım 1929.

170 Özel, “Türk İktisat Tarihinde Adapazarı”, s. 744.

171 *Adapazarı İslam Ticaret Bankası-Türk Anonim Şirketi Dokuzuncu Sene-i Maliye*, İstikbal Matbaası, Adapazarı 1928, s. 3.

1927 Senesi Bilançosu

Mevcutlar ve Alacaklar			Sermaye ve Borçlar		
Kuruş	Türk Lirası	Açıklama	Kuruş	Türk Lirası	Açıklama
20	124.508	Vezne mevcudu		500.000	Sermaye
	11.585	Hisse senetleri	15	16.979	Şirketler müdürâtı
	5.289	Esham ve tahvilât	74	558.799	cari hesaplar
	14.250	Emvâl-i gayr-i menkule	61	314.382	Vadeli mevduat
94	399.517	Cari hesaplar	26	53.644	Bankalar ve muhabirler
17	971.753	Senet, çek ve poliçeler	51	143.191	Muhtelif hesaplar ve senin-i sabıka temettüâtı
06	22.041	Demirbaş eşya ve tesisât	01	1.806.614	Nazım hesaplar
17	178.400	Muhtelif hesaplar	56	16.261	İhtiyad akçesi
01	1.806.614	Hesebât-ı nazime	71	124.085	927 senesi temettüü
55	3.533.957	Yekûn	55	3.533.957	Yekûn

Servet-i Fünun, 2 Ocak 1927¹⁷²

Servet-i Fünun, 5 Ocak 1928¹⁷³

1927 yılı sonunda banka veznelerinde 124.508 lira bulunuyordu. Mevcut çekler ve senetler 971.753, cari hesaplar şeklindeki ikrazat 399.517 liraydı. Cari hesap şeklindeki mevduat 557.799, muayyende vadeli mevduat 314.382, 1927 yılı safi temettü toplamı 124.085 lira olup, aynı yıl milli bankalardaki mevduat toplamı 12.704.813, yabancı bankalarda ise 4.150.282 lirayı bulmaktaydı.¹⁷⁴

Cumhuriyet dönemi ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak Adapazarı Türk Ticaret Bankası’nın faaliyetleri de artmıştır. İzmit, Bolu ve İstanbul şubelerinin yanında 3 Mart 1927’de Eskişehir şubesi açılmıştır.¹⁷⁵

Şirketin 1928 yılındaki dokuzuncu sene-i maliyesinde şirket nizamnamesinin 34 maddesi kısmen veya tamamen değiştirilmiştir.¹⁷⁶ Değiştirilen önemli maddeler şunlardır:

172 *Servet-i Fünun*, 2 Ocak 1927, sene 35, no 1586-112, s.63.

173 *Servet-i Fünun*, 5 Ocak 1928, sene 36, no 1638-164, s.58.

174 Özel, “Türk İktisat Tarihinde Adapazarı”, s. 744.

175 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 38.

176 *Dokuzuncu Sene-i Maliye*, s. 3-7.

- Nizamnamenin birinci maddesine maksada müteallik mevâd meyânına (mahsulat-ı dahi-liyenin satışına tavassut ve umum i piyasalarda revacı temine delalet) fıkrasının ilavesi.

- İkinci maddede şirketin unvanında mukayyed (İslam) kelimesinin tebdili ve unvanının (Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi) suretinde tadili

- Üçüncü maddenin (şirketin merkezi Adapazarı'dır. Meclis-i idare kararıyla şirket Türkiye Cumhuriyetinin sair bir mahalinde veya memâlik-i ecnebiyede dahi şube açabilir) suretinde tadili ve eski maddede musade fıkrasının tay olunması.

- Beşinci maddenin ilk fıkrasının (şirketin sermayesi bir milyon Türk Lirasından ibaret olup beheri beş Türk Lirası kıymetinde nâme-i muharrir iki yüz bin hisseye munkasımdır) suretinde tadili ve madde nihayetine (şirketin hisse senedâtı birlik ve beş on ve yirmi adedi bir arada olmak üzere meclis-i idarece tensip edilecek miktarlarda dört tertipte tabi' olunacaktır) fıkrasının ilavesi.

- Altıncı maddede (şirketin sermayesinin tamamı imza ve yüzde onu istihsal olunduktan sonra) fıkrasının kanunu mucibince (yüzde yirmi beşi istifa olunduktan sonra) şekline kalbi ve ilanât fıkrasına (Ankara) kelimesine ilavesi.

- Yedinci maddenin ikinci fıkrasının (hisse senedâtının ferağında ahire hibesinde keyfiyetin evvela meclis-i idarece tedkiki ve şirket defâtirine kayd ve tescili zımında beyanname a'zası lazımdır) şeklinde tadili ve kanuna gayr-i muvafık olan üçüncü fıkranın tay edilmesi ve maddenin sonunda tabiye masrafının beş kuruştan on kuruşa iblağı.

- On üçüncü maddenin hisse satışına aid fıkrasının (borsalarda veya müzayede mahallerinde) suretinde tadili.

- Meclis-i idare azasının miktarına aid on birinci maddenin beşten dokuza kadar kaydının (yediden on bire kadar) şekline kalbi.

- Otuz beşinci maddede yüzde beş birinci temettü miktarının altıya iblağı ve iş bu madde nihayetine şu fıkranın ilavesi: Ancak meclis-i idare hisselerini satacak müessillerin talep ve muvafakiyetiyle her müessis hisse senedine ait son yedi senelik temettü'nün yükünden aşağı olmayan bir bedel-i de'diye etmek şartıyla müessis hisse senetlerine banka namına iştirâ eder mubayaa edilen müessis hisse senetlerinin temettüatı bunların etfasına hasır ve tahsis olunur etfa edilen müessis hisselerin temettüatı ihtiyat akçesine zımm edilir.

- Meclis-i idare azalarının şirketle mutad banka muamelelerinde devamlarına musaade itası."

Bu değişikliklerle 29 Mart 1928 tarihinde resmen bankanın unvanından "İslam" kelimesi çıkartılmış ve bankanın ismi Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi olmuştur.

1928 yılına gelindiğinde bankanın İstanbul, İzmit, Bolu, Eskişehir, Düzce, Hendek, Geyve ve Bozüyük'te şubeleri ve muhtelif şehir ve kasabalarda muhabirleri bulunuyordu.¹⁷⁷ Böylece Adapazarı Türk Ticaret Bankası, mahalli bir banka olmaktan çıkarak yurt çapında mali bir kurum haline gelmişti. Bankanın 1926, 1927, 1928 yılları bilanço durumu şöyledir:¹⁷⁸

Sene	Kasa Mevcudatı	Mevduat	İkrazlar	Bilanço Yekûnu
1926	29.994	569.182	844.780	1.413.464
1927	124.568	971.182	1.371.271	3.533.957
1928	262.106	1.354.713	1.888.416	4.377.401

¹⁷⁷ İTO, Sicil No: 2883-1, 2 Eylül 1928.

¹⁷⁸ Tahsin, *Sermaye Hareketi*, s. 259.

Sene	Tesisat	Amortismanlar	Saf kâr	Masraflar
1926	10.534	1.351	72.213	47.787
1927	22.041	2.923	126.085	81.271
1928	29.269	4.420	149.714	128.694

Bankanın 1928 yılındaki murakıpları şu isimlerden oluşmuştu: Maraş mebusu Nurettin, Adapazarı Belediye Reisi Reşat, tüccardan Müezzinzâde Ahmet Behçet.¹⁷⁹

1930 yılı Banka Binası (Resül Narin Arşivi)

Banka'nın İstanbul Şubesinde Bir Dava Süreci

1926 yılı içerisinde Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın İstanbul şubesi bir yolsuzluk olayı ile gündeme geliyordu. Bankanın İstanbul şubesinde çalışan iki memur 2.000 Liralık yolsuzluktan suçlanıyorlardı.

Dönemin gazetelerinden olan *Son Saat* gazetesi konuyu okuyucularına "5.000 Liraya 3.000 Liralık Makbuz! Adapazarı İslam Ticaret Bankası, İki Memurini 2.000 lirasının ziyanından mesul tutuyor" başlığı ile ulaştırıyordu.

Dava ile İstanbul ikinci ceza mahkemesi ilgileniyordu. Bankanın İstanbul şubesi veznedarı Abdülrahman Fitri Beyle tahsildarı Ali Rıza Efendi aylehlerindeki emniyeti suiistimal ile suçlanıyordu.

Dava, 28 Kasım 1926 cumartesi günü akşamı İş Bankasına veznedar tarafından tahsildar vasıtasıyla 5000 lira gönderildiği mevzubahis olmasına karşı, mukabilinde alınan makbuzun 3000 lira verildiğini teyit etmesi üzerine açılmıştır. Muhasebe kâtiplerinden Nazif Bey tarafından muamele gününden bir gün sonra fark edilen bu nokta üzerine, bankaca tetkikat yapılmış, nihayet gerek parayı veren veznedar Abdurrahman Fitri Bey gerek götürülen tahsildar Ali Rıza Efendi, 2000 liranın eksik olmasında mesul tutulmuştur.

¹⁷⁹ Özel, "Türk İktisat Tarihinde Adapazarı", s. 745.

İta fişi ile makbuz arasındaki farkın göze çarpmasıyla açığa vurulan bu meselede iki memurdan hangisinin etkisi bulunduğu henüz meçhuldü. Bu konuda sorulan sorular: Veznedar, tahsildara 2000 lira mı verdi? Yoksa tahsildar, veznedardan 5000 lira aldı da İş Bankası veznesine 3000 lirasını mı teslim etti? Veyahut işin içinde her ikisinin de parmağı mı var? Nihayet son bir ihmâl de her iki memurun herhangi bir suretle bir suiistimale mi uğradılar?

İki memurun mahkemesi, Şubat ayı ile birlikte ikinci ceza mahkemesinde sonuna getirilmiş bulunmaktaydı. Son celsede, savunmaya hazır olunmuş, dava ile alakadar birçok banka memurları dinleyiciler arasında buldukları halde, sanık vekilleri müdafaalarını yapmışlardı.¹⁸⁰

Önce Fitri Bey'in avukatı söz almış ve Banka muameleleri için memurlara karşı bir güven göstermeleri zaruri bulunduğundan nakil kıyafetinin en sona kalan bir iş olduğundan bu iş için senet almaya lüzum görülmediğinden bahsederek sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Zaman olur ki bir banka, diğer bir bankadan 100-150 bin lira tahsiline mecbur olur. Bir araba gönderilir. Paralar sayılıp yükletilir. Eğer bunları teker teker saymak ve imza almak lazım gelse, birçok memurla uzun bir güne ihtiyaç hâsıl olur. Bir banka veznedarı, günde kim bilir kaç tane 5000 lira gönderir. Bu, bir bakkalın fasulye tartması kabilindedir. Günde 30-40 bin lira alıp veren bir adamın elinde, bu 5000 lira, ehemmiyete haiz bir meblağ değildir.

Davacı tarafı, zayı olan parayı müvekkilim Fitri Beyin borsada kaybettiğini iddia ediyor. Hâlbuki müvekkilimin borsada hava oyunu oynaması ne şahitlerle ne de başka bir suretle tahkik etmiştir.

Sonra, İş Bankasından gelen makbuzu, müvekkilim Fitri Beyin, 24 saat sakladığı iddiası var. Bu makbuz, cumartesi akşamı geç vakit gelmiş, müvekkilim ertesi pazar günü muhasebeye tevdi etmiştir. O gün bilerek geç geldiği söyleniyor. Doğru değildir. Diğer taraftan o gün bütün işlerinde fevkaladelik olması, düzenli çalışmayı temin noktasından çabalamasının bir tezahürüdür. Başka hiç bir manası yoktur.

Bankanın müdürü, huzurunuzda “bu işin duyulmasını banka için nahoş gördü. Ondan dolayı kendisine, aylığına zam edeceğimizi, bunu yavaş yavaş ödemesini teklif ettik” demiştir.

Müvekkilim, bunu kabul etmemiş, şüphe altında kalmağa, mahkeme huzurundan alını açık çıkmağı tercih etmiştir.

Veznedar Abdurrahman Fitri Bey'in avukatı neticede görünürdeki durumun Fitri Beyden ziyade Ali Rıza Efendiye müşkül bir vaziyette bıraktığını iddia etmiş, müteakiben, diğer vekil Besim Şerif Bey, etraflı bir mukaddimeyi müteakip, şöyle devam etmiştir:

“Bu hukuki bir hadise midir, yoksa ceza faslı mı? Filhakika, ortada bir zayı var. Fakat beraet-i zimmet asıldır.¹⁸¹

Evvla müvekkilimin, bu parayı saklama, tasarruf veya istimlak ettiği, ispat edilmelidir. Müddei vekil, evvela saklama, sonra istimlak iddiasında bulundu. Çelişkiye düşümler. Acaba hangi iddiayı benimsiyorlar?

Mumaileyh, müvekkilim Fitri Beyin daha evvel kaybetmiş olduğu iddia edilen bir 250 liradan bahis ile müvekkilimin şüpheli bulunduğuna işaret etmiş, mevzubahis makbuzdaki kaydın gözünden kaçmış olması ihtimalini ileri sürmüş ve nihayet müvekkilimin namus ve faziletini İstanbul'un en tanınmış tüccarlarının şahit olduklarını

kaydetmiş, mumaileyhin müdafaası meselenin bir hukuki hadise olduğunda karar kılmıştır.”

Nihayetinde tahsildar Ali Rıza Efendi'nin vekili kendi müvekkilinin suçsuzluğunu anlatmış ve neticede mahkeme kararını bildirmek için ileri bir tarihe ertelenmişti.¹⁸²

Son Saat Gazetesi, 3 Şubat 1926

182 Son Saat, Birinci Sene, Numro, 317, 3 Şubat 1926, s.4.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal imzası ile yayınlana bir kararname bankanın bu dönemdeki durumunu şöyle anlatıyor:

“Matlubat sahiplerinin mevduatını çakerlerinden dolayı sıkıntılı vaziyete düşen Adapazarı Türk Ticaret bankasının muamelâtı üzerinde Millî bankalar müdürlerinin iştirakile yapılan tetkikat neticesinde; Bankanın buhranlı vaziyete düşmesinin su-i niyetten veya usulsüz muamelâttan mütevellit olmadığı anlaşılmış ve memleket hayatı iktisadiyesinde yer tutmuş olan bu müessesenin kuvvetli bir yardımla kurtarılması bir çok cihetlerden faydalı ve lüzumlu görüldüğünden bu maksadın temini için Bankanın tezyit edilecek sermayesine Millî Bankalarla birlikte Hazinesinin de iştiraki münasip görülmüş ve fakat Hazinesinin hissei iştiraki olan 250.000 liranın tesviyesi ancak bir kanunla mümkün olabileceğinden intizara tahammülü olmayan vaziyetin düzeltilmesi için -ileride kanun çıkarılmak üzere Hazine hissесinin şimdiden milli bir banka vasıtasile mevzuubahis bankaya verilmesi Maliye Vekillîğinin 18/9/934 tarihli tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine icra vekilleri Heyetince 19/9/934 te tasvip ve kabul olunmuştur.”¹⁸³

Bankanın bu dönemde yaşadığı süreci başka bir belgede şöyle ifade ediliyordu:

“Maliye Vekilinden Başvekâlet Yüksek Makamına

Bazı şantajcı gazetelerin tahrikâtı neticesinde mevduatlarını çekmek üzere müracaat eden ashabı matlubun talepleri karşısında sıkıntılı vaziyete düşmüş olan Adapazarı Türk Ticaret bankasına usulü dairesinde olmak üzere kuvvetli yardımda bulunarak bankanın bu buhranlı vaziyetten kurtarılması ve aynı zamanda piyasada bir emniyet buhranına meydan verilmemesi hakkındaki emrû devletleri üzerine lazım gelen tetkikat icra ettirilerek şu neticeler elde edilmiştir: Bankanın buhranlı vaziyete düşmesi sui niyetle yapılmış yolsuz ve usulsüz muamelattan mütevellit değildir.

Ancak her hangi buhranlı bir vaziyete karşı bankaların daima nazarı itibarda bulundurmaları icap eden bazı ihtiyat- kârlıklara da riayet edilmemiştir. Mesela; banka muamelatında seyyaliyet kaidesine ehemmiyet verilmemiş ve aynı zamanda bu muamelat lüzumundan fazla dağıtılarak, bazen banka işleri çerçevesi haricine de çıkmıştır. Bankanın bu vaziyetinden haberdar olan bir takım şantajcılar ise, bunu fırsat telakki ederek malum şekilde tahrikâta bulunmuşlardır.

İktisat Vekili beyefendi de hazır bulunduğu halde millî banka müdürlerinin iştirakiyle bu meseleye dair cereyan eden müzakereler neticesinde, senelerden beri faaliyette bulunan ve memleket hayatı iktisadiyesinde yer tutmuş olan bu millî müessesenin kuvvetli bir yardımla kurtarılması işareti devletleri veçhile birçok cihetlerden faydalı ve lüzumlu görülmüş ve bazı kayıt ve şartlar dairesinde olmak üzere sermaye tezyidi suretiyle bu yardımın yapılması takarrür etmiştir.

Bankanın tezyit edilecek sermayesine milli bankalarla hazine iştirak edecek olup bu iştirakte hazinenin hissesi iki yüz elli bin liradan ibaret olacaktır.

Ancak hazinenin bu iştiraki bir kanun istihsaline mutevakkıf bulunduğundan ve buna mukabil muavenetin derhal icrası lazım gelip işin intizara tahammülü bulunmadığından, ileride kanun istihsal edilmek üzere tezyidi sermayeye iştirak hissesi nispetinde milli bir banka delâletiyle Adapazarı Türk ticaret bankasına hazine namına tevdiatta bulunulması hususunun icra vekilleri hey’etince karar altına alınması tensibi samilerine arz olunur efendim.”¹⁸⁴

183 BC.A, 30.18.1.2/ 48.62.7.

184 BC.A, 30.18.1.2/ 48.62.7, lef: 3-4.

Türkiye’yi de geniş çapta etkileyen 1930’lu yılların başındaki dünya ekonomik krizi sonucu tarım sektöründe gelirlerin düşmesi ve ticari faaliyetlerin azalması nedeniyle oluşan umumi iktisadi buhran, tek şubeli yerel bankaların kapanmasına sebep olmuştur.¹⁸⁵ Türkiye’de pek çok şubesi bulunan Adapazarı Türk Ticaret Bankası bu krizden etkilenmiş ama bu etki Bankayı kapatma durumuna getirmemiştir.

İçtihat, 15 Kasım 1929, Sayı 285, s.5296

Milliyet, 19 Mayıs 1929, s.6

1929 tarihinde bankanın malı olarak Adapazarı, Bolu ve Düzce’de muntazam binaları vardı. Banka 1926 ve 1927 yıllarında %25, 1929 da %16 temettü vermiştir. 1929 senesinde 1.000.000 liralık şirket sermayesinin 972.450 liralık kısmı tahsil olunmuş durumdaydı.¹⁸⁶ Yine aynı yıl Adapazarı kasabasının mahalli belediyesi ile birlikte elektrikle aydınlatma işini üzerine almış ve bu konuda da bir limitet şirket kurulmuştur.¹⁸⁷ 2 Ekim 1929 tarihinde banka yeni bir şube daha açmıştı. Bu tarihte açılan Kütahya şubesiyle banka Anadolu’da genişlemeye devam etmişti.¹⁸⁸

Bankanın 1929 yılı için senelik hissedarları toplantısı 21 Mart Perşembe günü saat 14.00’te Adapazarı’ndaki Banka merkezinde gerçekleştirilmişti. Bu toplantı için 20 ya da daha fazla hisseye sahip olanlar toplantı gününden 15 gün önce Adapazarı, İstanbul, İzmit, Bolu, Eskişehir, Düzce, Bozüyük, Hendek, Geyve, Gerede’de banka şubelerine müracaat etmeleri istenmişti.¹⁸⁹

185 Hürriyet, 29 Ekim 1998.

186 Tahsin, Sermaye Hareketi, s. 258.

187 İhsan, “Küçük Bir Türk Kasabasında Çalışkan Bir Türk Müessesesi”, s. 827.

188 Vakıf, 2 Ekim 1929, s.2.

189 Cumhuriyet, 21 Şubat 1929, s. 5.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası Bolu Şubesi

Bankanın Düzce şubesi-bayraklı bina-1929

Bankanın Bolu şubesi - 1929

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal imzasıyla yayınlanan Kararnameye göre: Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi esas mukavelenamesinin değiştirilmiş 35'inci maddesindeki ikinci hisse-i temettü olarak hissedarlara dağıtılacak (Yüzde altmış beş) kelimesinin (Yüzde yetmiş) suretinde tashihi, İktisat Vekâletinin 26/8/929 tarihli tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 12/9/929 tarihli içtimasında kabul olunmuştur.¹⁹⁰

12 Mart 1930 Çarşamba günü saat 14.30'da Adapazarı'nda Banka merkezinde toplanan Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim şirketi hissedarları umumi heyeti, idare meclisi ve denetçilerin hazırladıkları 1929 yılı bilanço ve kar-zarar hesapları kabul edilerek tasdik edilmişti. Buna göre Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi'nin 1929 senesi bilançosu ise şöyleydi:¹⁹¹

¹⁹⁰ BCA, 30.18.1.2/ 5.44.13.

¹⁹¹ Vakıf, 25 Mart 1930, s. 7.

Mevcutat ve Alacaklar			Sermaye ve Borçlar		
Açıklama	Türk Lirası	Kuruş	Açıklama	Türk Lirası	Kuruş
Vezne mevcudu ve bankalara mevduat	430.376	49	Sermaye	1.000.000	00
Hissedarlar	41215	00	Şirketler müdevveratı	13.665	55
İştirakler	150.000	00	Hesabı cariler	970.041	50
Esham ve tahvilat	75.379	08	Vadeli mevduat	639.485	33
Gayrimenkul emval	38.952	09	Bankalar ve muhabirler	45.312	69
Hesabı cariler	784.229	71	Ödenecek çek ve havaleler	33.164	97
Senet, çek ve poliçeler	1.397.668	99	Muhtelif alacaklılar	828.975	93
Demirbaş eşya ve tesisat	48.414	17	Geçici hesaplar	265.790	88
Muhtelif borçlular	828.975	93	Muhtelif hesaplar ve geçen seneler temettüatı	102.706	49
Geçici hesaplar	115.861	38	İhtiyat akçesi	40.641	00
Muhtelif hesaplar	176.675	83	Nazım hesaplar	1.143.271	42
Nazım hesaplar	1.143.271	42	1929 senesi safi temettüatı	150.964	33
Yekûn	5.231.020	09	Yekûn	5.231.020	09

1929 senesi kâr zarar hesabı

Zimmet			Alacak		
Açıklama	Türk Lirası	Kuruş	Açıklama	Türk Lirası	Kuruş
Merkez ve şubelerin idare masrafı	111.310	22	Senetlerin faizleri ve komisyonları	236.822	02
Merkez ve şubelerin icar bedelleri	8.493	30	Cari hesapların faiz ve komisyonları	120.890	96
Merkez ve şubelerin vergileri	596	81	Çek acıyosu	18.924	44
Kırtasiye, posta, telgraf ve telefon masrafları	11.198	06	Havale ücretleri	3.735	96
Tenvir, teshin, müteferrika ve tamirat masraflar	7.715	19	Tahvilat faiz ve temettüü	224	40
İlanlar, vekalet ve sair masraflar	10.287	11	Ardıye ve emtia temettüleri	1.128	93
Fevkalade masraflar	1.760	72	Taahhüdât ve sigorta komisyonları	20.970	82
Demirbaş, tesisat ve emlak imhası	3.878	97			
Tevdiat ve kredi faizleri	96.492	82			
Merkez ve Şubelerin safi karları	150.964	33			
Yekûn	402.697	53	Yekûn	402.697	53

Servet-i Fünun'a Göre 1929 Yılında Banka

1929 yılında Adapazarı Türk Ticaret Bankası merkezini ziyaret eden *Resimli Uyanış Servet-i Fünun* dergisi başyazarı Ahmet İhsan (Tokgöz), "Küçük Türk kasabasında Çalışkan bir İktisat Müessesesi" başlığını taşıyan makalesinde banka ilgili şu bilgileri veriyordu:

"Anadolu'nun başka yerlerine nispetle iyi inkişaf eden Adapazarı'nın iktisat muhitine mensup olan bu zatlar, mesleklerinin pratik hayatına ve faaliyetine girişmiş ve alışmış, kendi başlarına işler kurmuş hakiki tacirler ve kıymetli müstahsiller idi. Adapazarı'na göre çok şirin ve muntazam olan Banka binasını gezdik; İçtima salonları, muhasebe ve idare şubeleri güzel yapılmış ve tanzim olunmuştu, her tarafta ateşli bir çalışkanlık görülüyordu. Çünkü Adapazarı Bankası'nın İstanbul'da, İzmit'te, Bozüyük'te, Bolu'da, Gerede'de, Kütahya, Eskişehir, Geyve, Hendek ve Mudurnu'da dahi şubeleri mevcuttur. Bu şubeler muhitinin çok faydeli bir iktisat amilidir.

Adapazarı Bankası 1913'te ilk defa Komandit olarak kurulmuştur. İlk sermaye 2000 altın lira idi. 1918'de sermaye 75000 lira oldu ve Banka Anonim şirkete tahvil edildi. Müteakib senelerde sermaye 120000 oldu, sonra 290 bin, 500 bin liraya çıktı ve geçen sene bir milyon liraya dolduruldu. Kaydedilen sermayeler tamamen tahsil olunmuştur.

Bankayı tesis edenler hep mahalli tacirler idi, bunların resimleri iç sahifemizde görülmektedir. Banka koza, afyon, tütün, emtia üzerine avans işleriyle uğraşır. İş Bankası, Akşehir Bankası ve sair bankalarla yaptığı itilaf neticesi olarak Türkiye'nin muhtelif şehirleriyle çok muameleler yapar.

Adapazarı Bankası komandit halinde iken bazı senelerde yüzde yüz kâr temin etmiş ve sermayeye zam itmişti. Anonim olduktan sonra %5, 7, 12, 14 temettüler dağıtmış, 1926, 1927'de %25 ve 1929'da %16 vermiştir.

Bankanın malı olarak Adapazarı, Bolu ve Düzce'de muntazam binaları vardır. Adapazarı Bankası, Adapazarı kasabasının mahalli belediyesi ile birlikte elektrik ile tenvir işini üzerine alıyor, Bu bapta bir Limitet Şirket kurulmuştur.

Adapazarı Bankası tesis zamanında ihdas olunan müessis hisselerini banka namına satın almış ve şimdi yalnız nama muharrer hisseler tedavülde kalmıştır.

Ben bu malumatı dinledikten sonra Adapazarı kasabasının küçük ve çalışkan bankasını ve onun iyi görüşlü meclisi idare azalarını yürekten takdir eyledim."¹⁹²

Bankanın İkinci Müdürü: Ahmet Asım Bey

Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın Şumnulu Hacı Mehmet Hilmi Efendi'den sonraki ikinci genel müdürü Ahmet Asım (Ardaman) Bey'di.

1919-1934 yılları arasında Bankanın genel müdürlüğünü yapan Ahmet Asım (Ardaman) Bey İstanbul Âli Ticaret Mektebini bitirmişti. Kendisi Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın ardından Kocaeli Halk Bankası'nın da müdürlüğünü yapmıştır. Asım Bey, Kocaeli Halk Bankasının 83 kurucu kişisinden biriydi.¹⁹³

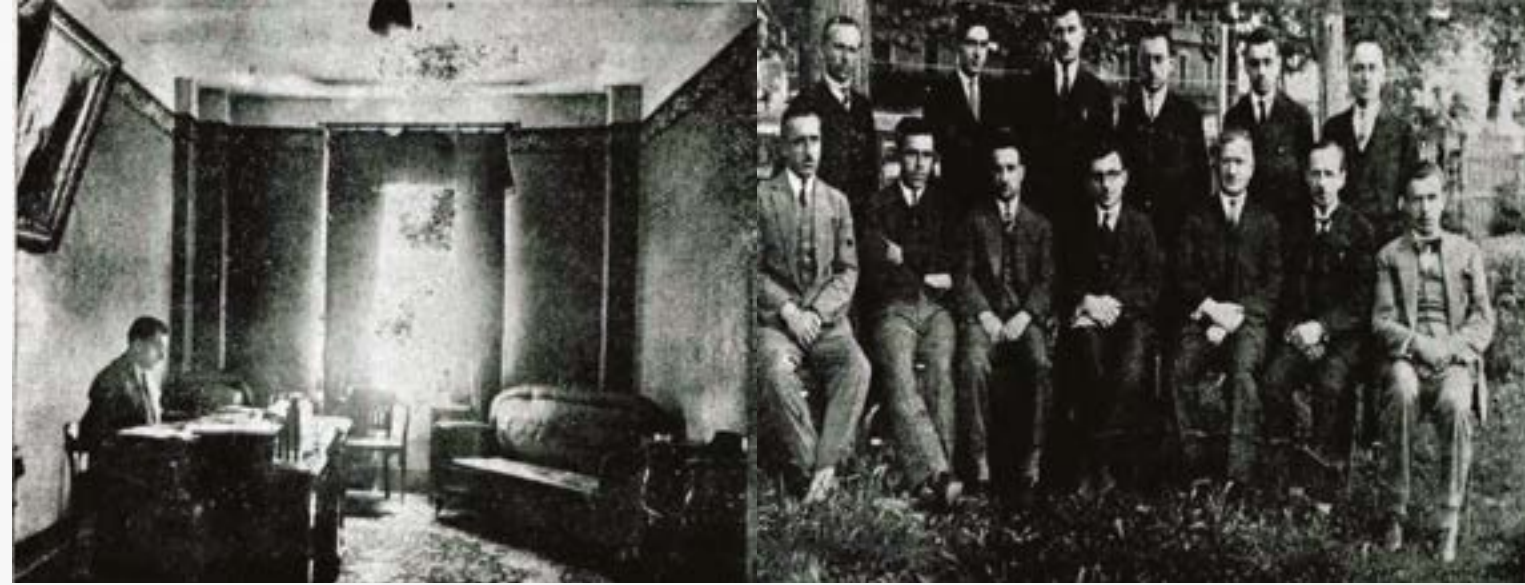
Servet-i Fünun dergisinin sahibi olan Ahmet İhsan (Tokgöz), öğrencisi olan Ahmet Asım Bey ile ilgili şu cümleleri kaleme alıyordu:

¹⁹² İhsan, "Küçük Bir Türk Kasabasında Çalışkan Bir Türk Müessesesi", s. 826-828.

¹⁹³ Atilla Oral, *Selim Sırrı Paşa*, İstanbul, 2010, s. 165; Ulugün, "Kocaeli (Halk) Bankası", s.768-771.

"Büyük harbin ilk senelerine kadar altı sene müddetle Ali Ticaret Mektebinde İktisadi Coğrafya dersi vermiştim. Mektepten çıkan efendilerin bu altı seneye tesadüf edenleriyle aramda çok derin ve tatlı bir rabıta peyda olmuştu. Onlardan hangisini görsem kendilerine karşı beslediğim evlat muhabbetinin tazelenmişini derhal duyarım. Memleketin pek başlangıçta olan iktisat hayatına karışmak üzere yetişen bu gençler, muhtelif yerlerde çok kıymetli unsur oldular; Ticaret Mektebi harpten evvel ve hele harpte pek az efendi yetiştirdi, fakat yetişenler hakikaten iyi yetişiyordu.

Manevi evlâtlarımın arasında bir tanesini mektepten beri ziyade severdim, ismi Asım idi; sınıfının birincisi idi ve çok çalışırdı; anlayışlı, zeki, sakın ve terbiyeli bir efendi idi ve istikbal için ondan çok şeyler umardım. Ticaret Mektebinden 1911 senesinde şahadetname alan Asım Bey şimdi "Adapazarı Türk Ticaret Bankası"nın Umum Müdürüdür; manevi oğlum beni gördükçe, Değirmendere Adapazarına çok uzak değildir, bir defa gelsenize derdi ve onun bu dâvetini sevinçle dinlerdim. Geçenlerde birdenbire kararımı verdim; Değirmendereden karşı yakaya geçtik, Tütünçiftliği istasyonundan bindiğimiz "Adana" treni bizi iki saat sonra Arifiye'ye götürdü; oradan bizi bekleyen Asım Beyle birlikte Adapazarı katarına geçtik ve biraz sonra şirin Adapazarı kasabasında, kasabanın ismini taşıyan çalışkan iktisat müessesesi müdüriyet odasında idik. Daha sonra meclisi idare odasında idim, Meclis içtima halinde idi; Adapazarlı aza beylerin arasında bulunuyordum. Bu, bende tatlı bir ihtisas uyandırdı... Asım B. gibi zeki ve iyi tahsil gördükten sonra doğrudan doğruya memleketin iktisat hayatına atılmış bir genci seçip bulmuş olmalarını, onların iş adamı olduklarını ve kıymet bildiklerine kuvvetli delil addeylerim."¹⁹⁴

1929-Banka Müdürü Asım Beyin mesai odası

Bankanın şube müdürleri, ortada genel müdür Asım Bey

Ahmet Asım Bey, hocası Ahmet İhsan Bey'in kaleme aldığı bu yazıyı okuyunca çok duygulanmış ve hocasına 26 Kasım 1929 tarihinde bir teşekkür mektubu yollamıştı. Mektubunda şöyle diyordu:

"Pek muhterem hocam, Uyanış'ın son nüshasında münderiç ve mensup olduğum müessese ve bendeniz hakkında çok iltifatkar makalenizi memnuniyetle okudum. Türk tüccarının her türlü muavenetten mahrum bulunduğu bir zamanda yekdiğerine yardım kastile teşkil ettikleri Adapazarı Türk Ticaret Bankası on altı senelik haya-

¹⁹⁴ Ahmet İhsan, "Küçük Bir Türk Kasabasında Çalışkan Bir Türk Müessesesi", s. 826-828.

tının son senelerinde biraz canlılık ve faaliyet göstermiş ise bu, ancak, Cumhuriyet Hükümetinin ve onun çok kıymetli ricalinin açtığı feyizli yolda ve büyük milli müesseselere imtisal sayesinde mümkün olmuştur. Ve kemali iftiharla itiraf etmelidir ki bankamızın faaliyeti ve muvaffakiyeti iktisadiyatın en Zor işlerinde Türkün kabiliyetini ispat eden İş Bankası'nın az zamanda gösterdiği faaliyet ve muvaffakiyetler karşısında çok naçiz kalır.

Şüphe yok ki bankacılık sadece ikraz ve istikrazdan, tevdiat kabulünden ve havale işinden ibaret değildir. Memleketin iktisadi hayatı, beklediğimiz mesut neticeyi gösterebilmesi için ticaret âlemi, büyük milli bankalarımızın nazımlık vazifelerinde muvaffakiyetli adımlarını bekliyor ve çok derin görüşlü, azimkâr ve müteşebbis müdürü Celal Beyefendinin ve liyakatli arkadaşlarının himmetile muhtelif iktisadi sahalarda çok büyük teşebbüslerine şahit olduğumuz İş Bankasını takib ediyoruz. Paramızın istikrarı ve mali ve tüccari işlerimizin inkişafı emrinde Devlet Bankasının teşekkül ve müdahalesine intizar ediyoruz.

Hükümetimizin teşebbüsüne teşekkülü yaklaşan Devlet Bankası ve mahalli ihtiyaçların mevludu ve onun canlı bir ifadesi olan küçük bankaların her memlekette ve her işin bidavetinde olduğu veçhile iptidai ve dağılık olsa bile memlekete yabancı olan müessesata nazaran çok samimidir. Vaziyet ve imkâna göre çok müsait, büyük milli müesseselerimizin gidişine ekseriya uygun bulunan mesaimizin ve halkımızı kısmen olsun kredi ihtiyacına çaresiz olarak amansız murabahacılıktan kurtarmağa ve tüccar ve halkın kendi ihtiyaçları için iştirak ve tasarrufa ve mütekabil emniyet ve itimada sevke ve bugüne kadar muattal kalan küçük tasarrufları semeradar kılmağa matuf teşebbüsünün tanzimi ve meşhut bazı hatalı adımların tashihi ve gayri tabiiyetlerin izalesi ve medeni memleketler de olduğu gibi büyük ve küçük müesseselerin iktisadi ve mali sahada vukufu, hesaplı, ahenkdar ve mütesanit bir surette yürümesi dahi mevcut büyük milli müesseselerin ve muvaffak ve mücerrep rüesasının delâlet ve irşadile kabili husuldür. Vukuf ve tecrübemin çok fevkinde bulunan bankacılıkta ufak tefek bir muvaffakiyet istihsaline ve ilk teşekkülünden beri başında bulunan emin bir heyetle halkın teveccühünü celbeden ve muhtelif hadisat arasında hayat kabiliyetini göstermiş bulunan bu en eski mahalli bankamızın inkişafına biraz tesirim olduysa bunu da muhterem üstatlarıma ve benim için en büyük bahtiyarlık ve saadet olan teveccühlerine ve milli müessesatın ve tüccarın itimat ve müzaheretine mazhariyete medyunum. İhtiramlar ve teşekkürlerimin kabulünü ve çok kıymetli teveccühlerinizin devamını diler ve ellerinizden derin hürmetle öperim, üstadım efendim.”¹⁹⁵

Uzun yıllar banka genel müdürlüğünü yapan Asım Bey, bankadaki pek çok yeniliğe öncülük etmiştir. Bankanın kuruluşunun 20. yılı münasebetiyle düzenlenen etkinlikte söz alan Asım Bey bankanın gelişimini şöyle anlatmıştır:

“Müessesemiz, bankadan ziyade milli tasarrufa yardım etmek isteyen bir köy sandığıdır. Büyük şehirlerden çekindik. Küçük şehirlerde çalıştık. Huzurunuzda çıkmak için 20 sene bekledik. Banka İstanbul'a civar bir vilâyette doğmuş, fakat bütün feyzini İstanbul'dan almıştır. Milli hükümetin gösterdiği yolda yürümek en büyük kuvetini teşkil etmiştir. Mütevazı ve ehemmiyetsiz gibi görünen kaynakların birkaç yüz lirası ile işe başlamış ve bugün bir milyon iki yüz bin liralık bir sermayeye malik olmuştur. Müessisler yirmi yedişer lira koymuşlar ve haftada beşer kuruş vererek işe başlamışlardır.”¹⁹⁶

195 *Resimli Uyanış Servetifünun*, 37 inci sene 66-2 inci cilt, 28 Kasım 1929, s. 845.
196 *Son Posta*, 9 Mart 1933, s.7.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası genel müdürlüğünü 15 yıl boyunca sürdüren Asım Bey 1934 yılında bu grevinden istifa etmişti. Onun istifası ile boşalan genel müdürlük koltuğuna ise Banka yönetim toplantısında 1 Ekim 1934 tarihi itibarıyla Zonguldak Maden Kömürü İşletme Türk Anonim Şirketi genel müdür muavini Sait Hamit (Başak) Bey getirilmişti.¹⁹⁷

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın Fabrikaları

Adapazarı Elektrik ve Sanayi Türk Limitet Şirketi

Adapazarı Belediyesi'ne 19 Aralık 1925 tarihinde Kocaeli Valiliği tarafından Adapazarı kasabası ve civarındaki elektrik işlerini yürütme imtiyazı verilmişti. 30 Temmuz 1929 tarihinde ise Adapazarı Belediyesi ve Adapazarı İslam Ticaret Bankası ortaklığıyla Adapazarı Elektrik ve Sanayi Türk Limitet Şirketi kurularak, şehirdeki elektrik üretimi ve dağıtım işi bu şirkete devredilmişti. Şirket, Belediye adına Başkan Reşat Bey ile Banka adına da İdare Meclisi Başkanı Hacı Numan ve Genel Müdür Ahmet Asım Beyler arasında yapılan mukaveleyle 36 sene müddet ile çalışacaktı. Mukavelenameye göre şirket ışıklandırma, ısıtma için elektrik üretme ve dağıtımını yapma, tramvay işletme, telefon bulundurma, soğuk hava depoları tesis etme gibi imtiyazlara sahip olacaktı.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası ile Adapazarı Belediye Dairesi aralarında kurulan bu şirkete İktisat Vekâleti 17 Eylül 1929 tarihinde onay vermişti. Mukavelesi, 22 Temmuz 1929 tarih ve 4664 numara ile Adapazarı Noterliğinden tasdik edilmişti.¹⁹⁸

Adapazarı Elektrik ve Sanayi Şirketi'nin sermayesi 150.000 Türk Lirası idi. Bu sermayenin üçte biri belediye ve üçte ikisi Adapazarı İslam Ticaret Bankası tarafından karşılanmıştır. Şirketin idaresinde ise her 25.000 Lira için bir aza olmasına karar verilmişti. Buna göre şirketin idare heyetinde ilk üç sene için Adapazarı Belediyesi adına Belediye Başkanı Reşat ve azalardan Avukat Seyit Ahmet Bey yer alacaktı. Adapazarı İslam Ticaret Bankası tarafından bu heyete Hacı

Numan, Hayri, Şevket ve Ahmet Asım Beyler atanmıştı. Yani idare heyetinde 2'si Belediye ve 4'ü Bankadan olmak üzere 6 kişi yer almıştı. Şirketin hesap işleri ise Adapazarı Ticaret Bankası tarafından yapılacaktı.

Adapazarı elektrik fabrikası

1935 yılı Adapazarı'na elektrik sağlayan fabrika¹⁹⁹

Adapazarı'nda fabrikanın elektrik üretme santrali (Resül Narin Arşivi)

197 *Milliyet*, 7 Ekim 1934, s.7; *Vakit*, 28 Eylül 1934, s.6.
198 *Tan*, 12 Mayıs 1936, s. 10.
199 *Tan*, 12 Mayıs 1936, s. 10.

Adapazarı Belediyesi, Adapazarı Elektrik ve Sanayi Şirketi'nden yıllık belli bir miktar elektrik alma yükümlülüğü bulunmaktaydı. Belediye, Nisan-Eylül arasında 40.000 kilovat, Ekim-Mart arasında ise 60.000 kilovat olmak üzere yıllık 100.000 kilovat elektrik almayı taahhüt etmekteydi. Belediye bu elektriği kullanmasa da bu miktarın bedelini ödeyecekti.

Şirketin devri sırasında genel aydınlatma durumu muhafaza olunacak ve o tarihte elektrik tesisatı yapılmadığı için aydınlatma yapılmayan mahalle ve sokaklar belediye dairesi tarafından üç kısma ayrılarak senelik masrafı 40.000 lirayı geçmemek şartıyla noksan olan tesisat üç sene zarfında şirket tarafından ikmal edilecekti. Bunun dışında şirket, Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme Fabrikası'ndaki makinelerden en az biri üretime geçecek duruma gelince gündüz kasa-baya elektrik vermeye başlayacaktı.

Şirketin fabrika binası ve diğer tesisatı için uygun görülen ve belediyeye ait olan arsa ve araziden ihtiyaç nispetinde bedeli ile şirkete tahsis edilecekti. Ayrıca Adapazarı'na sağlanan elektrik için gerekli su, Çark Suyu'ndan sağlanıyordu. Belediye, mevcut su tesisatına zarar vermemek ve su tulumbaları için gerekli olan elektriği bedava vermek koşulu ile Çark Suyu'nu kullanma hakkını şirkete vermektedir.

Adapazarı Elektrik ve Sanayi Türk Limitet Şirketi, 11 Kasım 1929 tarihinde faaliyete geçerek, Şubat 1933'e kadar bu yapıda Adapazarı'na hizmet vermiştir. 14 Şubat 1933 tarihinde Adapazarı Belediyesi Meclisi şirketin Adapazarı Türk Ticaret Bankası'na devrini kararlaştırmış ve bu karar 18 Şubat 1933 tarihinde Adapazarı Belediyesi Başkanı Rauf Bey tarafından bankaya iletilmişti. 10 Eylül 1933 tarihinde Adapazarı Belediyesi adına başkan Mehmet Rauf Bey ve Adapazarı Türk Ticaret Bankası adına Genel Müdür Ahmet Asım beylerin imzalarını taşıyan bir sözleşme ile Adapazarı Belediyesi şirket içerisindeki ortaklığını Adapazarı Türk Ticaret Bankası'na devretmekteydi. Devir tarihi ise 1 Ekim 1933 olarak kararlaştırılmıştı. Adapazarı Belediyesi şirket içerisindeki payını sokak aydınlatması için şirkete olan borcuna karşılık devretmişti. Sözleşmede bunun dışında Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi'nin 170'er beygir kuvvetinde iki lanj lokomobilini, buna bağlı elektrik makineleri, dağıtım tabloları ve elektrik tabloları Adapazarı Türk Ticaret Bankası tarafından satın alınmış oluyordu.²⁰⁰ 1935 yılında Banka, Adapazarı'nın elektrik işi ile ilgilenmeye devam etmekteydi.²⁰¹

1936 yılına gelindiğinde Banka elektrik işinden el çekmeye karar verilmişti. 27 Mart 1936 tarihinden itibaren Adapazarı kasabasının elektrik tenviratı imtiyazı Adapazarı Belediyesine devrediliyordu. İki kurum arasında Adapazarı Türk Ticaret Bankası İdare Meclisi ve Genel Müdür Said'in, 2 Nisan 1936 tarih ve 3897/397 numaralı Ankara İkinci Noterliğinden alınan vekâletname ile Adapazarı Türk Ticaret Bankası Adapazarı Şubesi Müdürü Asaf Talâti Ertan ve Adapazarı Belediye Başkanı A. Faik Abasıyanık arasında imzalanmıştı.²⁰²

200 Eyüb Talha KOCACIK Özel Arşivi.

201 *Ülus*, 5 Temmuz 1935, s.3.

202 *Tan*, 12 Mayıs 1936, s.10.

Adapazarı Ağaç ve Demir Eşya Fabrikası (Resül Narin Arşivi)

Adapazarı Ağaç ve Demir Eşya Fabrikası (Resül Narin Arşivi)

Banka'nın Adapazarı'ndaki Fabrikası: Adapazarı Ağaç ve Demir Eşya Fabrikası

10 Kasım 1916 tarihinde Enver Paşa tarafından bizzat açılan Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi, Adapazarı'nda savaş malzemesi dışında zirai ve diğer küçük makineler, pompalar ve değirmen donanımı üretecek büyük bir fabrikaydı. Açıldığında fabrikada 400 işçi ve darüleytamlarda okuyan 50 talebe çalışmaktaydı. Bu fabrikanın Adapazarı sanayi tarihinde önemli yeri vardır. Cumhuriyet döneminde "Demir-Tahta Fabrikası" (DA-TA) adını alan ve istasyonun batısında bulunan bu fabrika (bugünkü Zirai Donatım Kurumu), eskiden sergilere katılacak kadar kaliteli imalat yapıyordu.²⁰³

Şirket Sanayi ve Maadin Bankası ile Ziraat Bankası'na borçlanmış ve bu yüzden 1933 yılında satışa çıkarılmıştır.

Banka Adapazarı ve çevresinin ekonomik kalkınmasındaki etkisini devam ettirerek, Türkiye ve Adapazarı için stratejik önem arz eden Adapazarı Araba Fabrikası'nı 17 Nisan 1933 tarihinde 151.100 lira bedelle satın almış ve Adapazarı Ağaç ve Demir Eşya Fabrikası adıyla yeniden faaliyete geçirmiştir. Bankaya daha sonra Ziraat Bankası ve Etibank sermaye katacaklardır.²⁰⁴ Bu fabrikanın üç önemli özelliği şunlardır:

1. Birinci Dünya Savaşı'nda ordumuzun ihtiyacı olan binlerce araba ve çeşitli levazımı imal etmesi,
2. Adapazarı'nın aydınlatılması için elektrik üretiminin bu fabrikadan sağlanması,
3. Adapazarı'nda kıymetli bir zanaat ocağının canlandırılması.²⁰⁵

Adapazarı Türk Ticaret Bankası tarafından çalıştırılan fabrika, demir ve tahta üzerine iş yapmış, maden kömürü sobaları, pulluklar, ziraat aletleri, en ince mobilyalar, sıhhiye ve nakliye arabaları ve diğer harp malzemesi imal etmiştir. 1939 yılı Ocak ayında Etibank, Ziraat Bankası ve Türk Ticaret Bankası müştereken 700.000 lira sermaye koyarak Demir ve Tahta Fabrikaları Türk Anonim Şirketi veya sadece DETA adı ile bir işletme kurmuşlardır. Fakat buna rağmen istenilen randıman alınamamıştır.²⁰⁶

1943 depreminde tamamen yıkılan bu fabrikanın enkazını TZDK, 22 Kasım 1944 tarihinde Türk Ticaret Bankası'ndan 400 bin liraya satın almış ve "Ziraat Aletleri ve Makineleri Müessesesi" haline getirmiştir. Daha sonra Atatürk Orman Çiftliği'ndeki pulluk fabrikası sökülerek Adapazarı'na getirilmiş ve hayvan pullukları üretimine geçmiştir.²⁰⁷

1944 TZDK Fabrikası (Resül Narin Arşivi)

1935 yılı Adapazarı'na elektrik sağlayan fabrika²⁰⁸

208 *Son Posta*, 29 Eylül 1935, s.4.

203 Mustafa Bozdemir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*, İTO Yayınları, İstanbul 2011, s. 43.

204 Enis Şahin, *Kronolojik Adapazarı-Sakarya Tarihi (1923-2004)*, Adapazarı 2005, s.21.

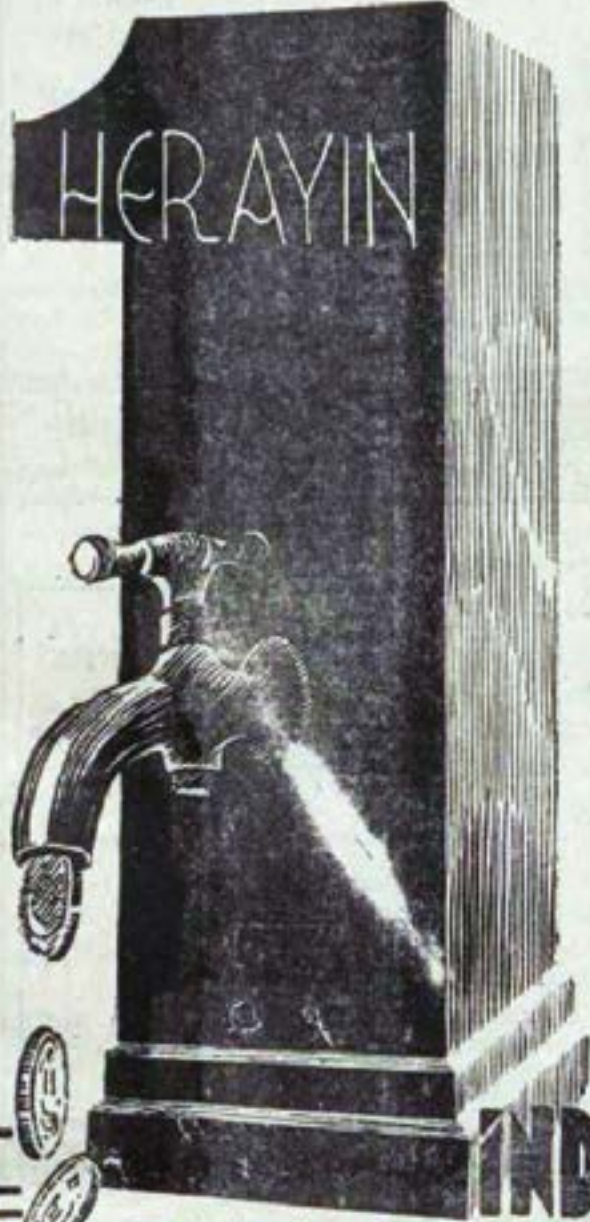
205 Atilla Oral, "Türk Ticaret ve Sanayi Tarihinde İzmit Körfezi", *Özgür Kocaeli Pazar Eki*, 7 Mart 2004, s. 6.

206 *Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası Adres Kitabı*, Işık Basımevi, Adapazarı 1968, s.11-14.

207 Bozdemir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*, s.409-410.

ADAPAZARI TÜRK TİCARET BANKASI

Çorakay

YILDA
%6
HESABİLE
PARANIN FAİZİNİ VERİR

BÖLÜM III

ADAPAZARI TÜRK TİCARET BANKASI (1930-1950)

1930'lu Yılların Başı

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, 1930 yılında şubelerini artırmaya devam etmiştir. Bu yıl içerisinde bankanın Kütahya, Gerede, Mudurnu²⁰⁹, Bartın²¹⁰ ve Karamürsel şubeleri açılmıştı. Karamürsel şubesi bankanın 18. şubesi olmuştu.²¹¹ Karamürsel şubesinin açılışına Banka Genel Müdürü Asım Bey, İzmit Valisi Mehmed Eşref ile birlikte gitmiş ve gazeteci Ahmed İhsan (Tokgöz) Bey de buna eşlik etmiştir.²¹² Bu şubelerin dışında yine 1930 yılında Banka Gemlik ve Yenişehir'de de birer şube açarak şube sayısını 20'ye çıkarmıştır.²¹³

Şube sayısını artıran Adapazarı Türk Ticaret Bankası, çeşitli gazetelerde verdiği ilanlar ile halkın tasarruflarını çekmeye çalışmaktaydı. 11 Aralık 1930 tarihli *Hür Fikir* gazetesinde bu amaçla verilen ilan şu şekildeydi:

“Adapazarı Türk Ticaret Bankası tasarruf mükâfatı Banka idaresi yılbaşı gecesi kumbara alanlar arasında kura kaidesiyle, kazananlardan 16'sına nakdi ve bir kısmına da küçük hediyeler olmak üzere tasarruf mükâfatı verecektir. Çocuklarınızı tasarrufa teşvik ve yılbaşı talihinizi tecrübe etmek için 15.12.1930'a kadar Bankadan kumbara almayı unutmayınız.”²¹⁴

Banka bu müddet içinde 200 adet kumbara satmıştı.²¹⁵ Buna benzer promosyon reklamlar çeşitli gazetelerde ilerleyen yıllarda da devam etmiştir.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, 12. senelik hissedarlar umumi heyeti toplantısını Adapazarı'nda banka merkezinde yapmayı planlamıştı. Toplantıya esas mukavelenamenin 24. maddesi gereğince asaleten veya vekâleten 20 veya daha fazla hisseye sahip olan kişiler katılabilecekti. Toplantı gündeminde ise İdare Meclisinin ve murakabe heyetinin raporlarının okunması, 1930 senesi bilanço ve kâr - zarar hesabının tetkik ve tasdiki, temettü dağıtılmasına karar verilmesi, müddetleri biten idare meclisi azalarının ve murakabe heyetinin seçilmesi ve esas mukavelenamede bazı maddelerindeki değişiklikleri vardı.²¹⁶

209 İTO, Sicil No: 2883-1, 19 / 2 / 1930.

210 *Vakit*, 27 Mayıs 1930, s. 2.

211 *Vakit*, 12 Temmuz 1930, s. 6.

212 Kemalettin Kuzucu, “Türkiye'nin İlk Armatörlerinden Rıza Bedri Bey ve Kocaeli Vapur Şirketi”, *Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:2, Kocaeli, 2015, s. 1074.

213 *Vakit*, 18 Aralık 1930, s. 4.

214 *Hür Fikir*, 11 Aralık 1930, s. 4.

215 *Vakit*, 18 Aralık 1930, s. 4.

216 *Vakit*, 16 Şubat 1931, s. 8; *Milliyet*, 16 Şubat 1931, s. 5.

7 Mart 1930 tarihli Banka ilanı²¹⁷

Türk Ticaret Bankası 12. senelik hissedarlar toplantısı, 12 Mart 1931 tarihinde Adapazarı'nda Banka merkezinde yapılmıştı. Toplantıda 1930 senesi bilançosu ile kâr ve zarar hesabı tasdik edilerek Meclis-i İdare ve murakıpların ibrasına karar verilmiştir. Toplantıda ayrıca seçilme süreleri sona eren İdare Meclisi azalarından Hayri, Mehmet ve Asım Beylerin azalığa ve murakıp Ahmet Behçet ve Mustafa Osman beylerin ilave üçer sene müddetle murakıplığa seçilmelerine karar verilmiştir. Bankanın 1931 yılında Adapazarı'nda merkez şubesinin dışında İstanbul, İzmit, Eskişehir, Bolu, Düzce, Geyve, Bilecik, Bozüyük, Kütahya Eskişehir, Gemlik, Mustafa Kemal Paşa, Bandırma, Karamürsel, Biga, Bartın, Hendek, Gerede ve Mudurnu şubeleri bulunmaktaydı.

1930 yılı Banka'nın Adapazarı'ndaki merkez binası (Resül Narin Arşivi)

217 Vakıf, 7 Mart 1930, s.7.

Toplantıda kabul edilen Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi 1930 senesi bilançosu şu şekildedir:

Mevcutat ve Alacaklar		Sermaye ve Borçlar	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Vezne mevcudu ve bankalarda mevduat	902.014,52	Sermaye	1.000.000,00
İştirakler	174.763,03	Şirketler müdevveratı ve hissedarlar tevdiat	43.161,05
Esham ve tahvilat	71.431,36	Hesabı cariler ve tasarruf sandığı	1.572.344,70
Gayrimenkul emval	58.935,65	Vadeli mevduat	931.010,34
Hesabı cariler	813.447,56	Bankalar ve muhabirler	42.044,05
Senet, çek ve poliçeler	1.708.820,31	Ödenecek çek ve havaleler	39.702,39
Demirbaş eşya ve tesisat	72.498,36	Muhtelif alacaklılar	780.258,41
Muhtelif borçlular	780.258,41	Muvakkat hesaplar	197.428,78
Muvakkat hesaplar	170.686,12	Muhtelif hesaplar ve geçen seneler temettüatı	135.153,81
Muhtelif hesaplar	186.321,13	Nazım hesaplar	1.125.232,85
Nazım hesaplar	1.125.232,85	İhtiyat akçesi	55.73741,43
		1930 senesi safi temettüatı	142.438,49
Yekûn	6.054.509,30	Yekûn	6.064.509,30

Zimmet		Alacak	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Merkez ve şubelerin idare masrafı	145.865,15	Senetlerin faizleri ve komisyonları	287.806,69
Merkez ve şubelerin icar bedelleri	11.843,74	Cari hesapların faiz ve komisyonları	98.247,21
Merkez ve şubelerin vergi ve harçları	1.000,72	Çek acıyosu	19.415,54
Kırtasiye, posta, telgraf ve telefon masrafları	12.529,24	Havale ücretleri	4.500,96
Tenvir, teshin, müteferrika ve tamirat masraflar	6.990,76	Tahvilat faiz ve temettüü	64,39
İlanlar, vekalet ve sair masraflar	11.873,93	Emtia ve ardiye temettüleri	3.382,66
Fevkalade masraflar	2.669,92	Taahhütler ve sigorta komisyonları	25.253,53
Demirbaş, tesisat ve emlak imhası	4.157,68		
Tevdiat ve kredi faizleri	99.501,33		
Merkez ve Şubelerin safi karları	142.438,49		
Yekûn	438.670,98	Yekûn	438.670,98

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1930 senesi kar-zarar hesabı ise şu şekildedir:

1930 yılı Banka reklamı²¹⁸

Adapazarı Türk Ticaret Bankası İdare Meclisi, 12 Mart 1931 günü normal toplantısı bitikten sonra sıra fevkalade toplantıya gelmişti. Bu toplantıda bankanın sermayesinin tedricen 1 milyon lira artırımla 2 milyon liraya çıkarılmasına, 500.000 lirayı geçmemek şartıyla münasip miktarda hamiline hisse senedi çıkarılmasına karar verilmiştir. Toplantıda ayrıca esas mukavele-namenin 19, 23, 24, 33, 35, 39, 47. maddelerinin de tadil edilmesi kararlaştırılmıştı. Tadil edilen 23. maddeye göre banka yıllık toplantısını artık her senenin Mart ayında değil, hesap senesinin bitimini takiben 3 ay içerisinde yapabilecekti. 33. maddede ise temettülerin taksimi yeniden düzenlenmişti.²¹⁹

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, sermaye artışlarını İstanbul Ticaret Odası'na bildirmek zorundaydı. Ancak 12 Mart 1931 tarihli toplantıda alınan bankanın sermayesinin artırım kararı bir yana, henüz 1928 yılında yapılan sermaye artışının İstanbul Ticaret Odası'na bildirilmediği ortaya çıkmıştı. Bu bildirim yapılmadığı için Adapazarı Türk Ticaret Bankası, İstanbul Ticaret Odası'na hala ikinci sınıf olarak kayıtlıydı ve odaya yılda 30 lira kayıt ücreti ödemekteydi. Ancak bankanın sermayesinin 1928'de 1.000.000 liraya çıkarılmasıyla sınıfının da fevkaladeye yükselmiş olmasından dolayı odaya ödemesi gereken ücret de artacaktı.²²⁰ Bu durum Ticaret Odası tarafından 24 Mayıs 1931 tarihinde banka merkezine aşağıdaki yazı ile dile getirilmiştir:

".... Bankanız sermayesinin 28/3/1928 de bir milyon liraya iblağ edildiği ve İstanbul'a mahsus sermayenin 125 bin liradan ibaret olduğu memurumuzun bankanızda yaptığı tahkikatla anlaşılmıştır. Bankanız sermayesinde vukua gelen bu değişimin iki ay zarfında odamıza bildirilmesi kanunen icab ederken maalesef bu işler şimdiye kadar yapılmamış ve odamız hukuku ziya uğratılmıştır. Tezyid edilen sermayeye göre bankanızın 1928 senesinden itibaren fevkalade sınıf adedi ve İstanbul'a mevzu sermayeye nazaran da senede 62.5 lira oda ücreti itası lazım gelmektedir. Binaenaleyh 62.5 liradan itası icab ederken 30 lira olarak tahsil edilen 1929, 1930, 1931 seneleri

218 *Milliyet*, 5 Haziran 1930, s.5.

219 *Cumhuriyet*, 18 Mart 1931, s. 6; *Vakit*, 18 Mart 1931, s. 6; *Milliyet*, 19 Mart 1931, s. 6.

220 İTO, Sicil No: 2883-1, 12 / 5 / 1931.

ücretleri kayıtları için 32.5 liradan cem'an 97.5 liralık ücret farkının gönderilecek memurumuza tevdiini rica eder ve bil-vesile te'yidi ihtiram eyleriz."²²¹

İstanbul Ticaret Odası yıllık 30 lira olan ücretin sermaye artışı ile 62,5 liraya çıktığı için toplam 97,5 liralık ücret farkının ödenmesini talep etmişti. Adapazarı Türk Ticaret Bankası ise 25 Mayıs 1931 tarihinde İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'na "fiilen bankamız sermayesinin 1.000.000 liraya iblağı 1930 senesi sonunda kabil olmuştur. Şubelerimize sermaye, ihtiyaca göre tahsis olunmuş ve şubemizin 1928 senesi bidayetinde sermayesi 125.000 liraya iblağ edilmiştir. Bilvesile teyidi ihtiram olunur efendim" şeklinde mektup göndererek gecikmenin nedenlerini belirtmiştir.²²²

İstanbul Ticaret Odası ile yaşanan sıkıntıları gidermeye çalışan Adapazarı Türk Ticaret Bankası, 11 Haziran 1930 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na hissedar olan bankalar arasına girmişti. Adapazarı Bankası, Nisan 1931'de 20.000 lira ile Merkez Bankası'na hissedar olmuştur.²²³

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, 1931 yılında da şube sayısı artmıştı. 1931 Mayıs ayı içerisinde bankanın Bursa şubesi²²⁴, 30 Ekim 1931 tarihinde ise Safranbolu şubesi açılmıştır. Safranbolu şubesi bankanın 23. şubesi olmuştur.²²⁵ Bu arada 1931 yılı Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kuruluşunun 7. yıldönümü olması nedeniyle, bankanın İstanbul şubesinde bir tören yapılmıştır.²²⁶

1931 yılı Bankanın Bursa Şubesi

221 İTO, Sicil No: 2883-1, 24 Mayıs 1931.

222 İTO, Sicil No: 2883-1, 27 / 5 / 1931.

223 *Yarın*, 7 Nisan 1931, s. 1; *Milliyet*, 7 Nisan 1931, s. 1.

224 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihi* (Türk Ticaret Bankası), s. 38.

225 *Vakit*, 31 Ekim 1931, s. 2. Bankanın diğer 22 şubesi ise şunlardır: Adapazarı, Biga, Bursa, Bandırma, Bolu, Bartın, Bozüyük, Bilecik, Düzce, Eskişehir, Gerede, Geyve, Gemlik, Hendek, İstanbul, İzmit, Kütahya, Karamürsel, Mudurnu, Mustafa Kemal Paşa, Tekirdağ ve Yenisehir (*Milliyet*, 8 Ekim 1931, s. 6).

226 *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1931, s. 2.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1931 senesi kar-zarar hesabı ise şu şekildedir:

Zimmet		Alacak	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Merkez ve şubelerin idare masrafı	164.378,08	Senetlerin faizleri ve komisyonları	341.637,66
Merkez ve şubelerin icar bedelleri	14.747,79	Cari hesapların faiz ve komisyonları	104.272,53
Merkez ve şubelerin vergi ve harçları	1.462,38	Çek acıyosu	21.970,85
Kırtasiye, posta, telgraf ve telefon masrafları	15.003,64	Havale ücretleri	6.322,97
Tenvir, teshin, müteferrika ve tamirat	9.091,17	Tahvilat faiz ve temettüü	579,72
Vekâlet mahkemeler, yol, hakk-ı huzur ve ilam masrafları	14.453,25	Emtia ve ardiye temettüleri	5.839,05
Heyet-i umumiye ve şubelerin fevkalade masrafları	4.209,00	Taahhütler ve sigorta komisyonları	17.428,05
Demirbaş eşya, tesisat ve gayrimenkul emval itfa akçesi	7.076,26		
Tevdiat ve kredi faizleri	143.923,49		
Merkez ve Şubelerin safi karları	123.705,84		
Yekûn	498.050,90	Yekûn	498.050,90

Adapazarı Türk Ticaret Bankasında İktisat Haftası, 14 Aralık 1932

227 Akşam, 16 Mart 1932, s. 12; Cumhuriyet, 17 Mart 1932, s. 8; Milliyet, 17 Mart 1932, s. 8; Son Posta, 21 Mart 1932, s. 12.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, senelik hissedarlar umumi heyeti toplantısı 10 Mart 1931 tarihinde gerçekleştirildi. Toplantıda 1931 senesi bilançosunun kabul ve tasdikine, idare meclisi ve murakabe heyeti azalarının ibrasına, %10 hesabıyla 13 numaralı çift kupon mukabilinde her bir hisseye 50 kuruş temettü dağıtılmasına karar verilmiştir. Ayrıca süreleri biten idare meclisi azalarından Şerif, Reşat ve Asım Beyler azalığa tekrar seçilmişlerdir. 1932 yılında bankanın Adapazarı merkezinde dışında, İstanbul, İzmit, Eskişehir, Düzce, Bolu, Bursa, Tekirdağ, Bozüyük, Kütahya, Mustafa Kemal Paşa, Biga, Bandırma, Bartın, Safranbolu, Gerede, Geyve, Hendek, Bilecik, Yenişehir, Mudurnu, Gemlik ve Karamürsel şubeleri bulunmaktaydı.

Türk Ticaret Bankası'nın toplantıda kabul ve tasdik edilen 1931 senesi bilançosu şu şekildedir:

Mevduat ve Alacaklar		Sermaye ve Borçlar	
Açıklama	T. L. Krş..	Açıklama	T. L. Krş.
Vezne mevcudu ve bankalarda mevduat	845.478,04	Sermaye	1.000.000
İştirakler	190.125,25	Şirketler müdevverleri ve hissedarlar tevdiat	117.843,10
Esham ve tahvilat	77.953,83	Hesabı cariler ve tasarruf sandığı	1.612.350,40
Gayrimenkul emval	58.257,50	Vadeli mevduat	1.320.989,69
Hesabı cariler	966.774,65	Bankalar ve muhabirler H. C.	80.569,57
Senet, çek ve poliçeler	1.982.120,40	Ödenecek çek ve havaleler	40.118,39
Demirbaş eşya ve tesisat	88.498,72	Muhtelif alacaklılar	443.735,61
Muhtelif borçlular	443.735,61	Muvakkat hesaplar	170.292,27
Muvakkat hesaplar	182.595,58	Muhtelif hesaplar ve geçen seneler temettüatı	92.069,24
Muhtelif hesaplar	236.110,07	Nazım hesaplar	805.049,41
Nazım hesaplar	805.049,41	İhtiyat akçesi	69.981,27
		1931 senesi safi temettüatı	123.705,84
Yekûn	5.876.699,06	Yekûn	5.876.699,06

Adapazarı Türk Ticaret Bankasında İktisat Haftası, 14 Aralık 1932

Adapazarı Türk Ticaret Bankası şubelerinin bulunduğu yerlerde halktan bankanın faaliyetleri ile ilgili olumlu geri dönüşler de olmaktadır. Bunlardan biri Gemlik'teki halkın kozalarını işlemek için bankanın çok yardımını görmeleri idi. Bankanın bu yöre halkına alâkası ve yardımı buradaki ticaret unsurlarını pek memnun etmekteydi.²²⁸ Bir diğer olumlu haber ise Bilecik'ten gelmişti. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Bilecik Şubesi kendine bir bina yaptırmış ve Adapazarı Türk Ticaret Bankası tarafından derhal kiralanmıştı.²²⁹

Adapazarı Türk Ticaret Bankası şubeleri ile alakalı diğer bir hadise ise bankanın İstanbul şubesinin 8. yıldönümü münasebetiyle bir merasim yapılmasıydı. 7 Temmuz 1932 tarihinde yapılan merasime meclisi idare azasından Kavalalı Mehmet Kamil, murakıp Behçet, Bankanın İstanbul Müdürü Namık Beyler ve kalabalık bir davetli grubu katılmıştı. Banka yetkilileri davetlilere bankanın tarihçesini anlattıktan sonra banka hakkında kısaca şu bilgileri vermişlerdir: Bankanın tamamı ödenmiş 1.200.000 lira sermayesi bulunmaktadır. Bankanın sermayesinin ise artırılması için hükümete başvuruda bulunmuştu. Bu sermaye artırımını ile banka halk nezdinde daha fazla açılma imkânına sahip olacaktır. Bankanın merkezle beraber 23 şubesi bulunmaktaydı. Banka ilk şubesini İzmit'e açmıştır. Bankanın Adapazarı, Düzce ve Eskişehir şubelerinin binaları kendisine aitti. Banka Adapazarı Belediyesi ile Adapazarı'nın aydınlatılması işinde ortak olup, Büyükderbent'te kendi malı olan bir kereste fabrikasını da işletmektedir. Banka Mayıs 1932 ortalarından beri de komisyon işlerine başlamıştı.²³⁰

228 *Vakit*, 2 Temmuz 1932, s. 7.
229 *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1932, s. 5.
230 *Son Posta*, 8 Temmuz 1932, s. 8.

Hiç Yoktan Meydana Gelen Bir Eser Adapazarlılar, Bankalarını Nasıl Teşkil Etdiler

8 Temmuz 1932, *Son Posta* gazetesinde Bankanın İstanbul şubesi

4 Ocak 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan reklamda Adapazarı Türk Ticaret Bankası hakkında bilgilere de ulaşmaktayız. Reklamdaki bilgilere göre bankanın merkezi Adapazarı ve sermayesi 1.200.000 idi. Ayrıca bankanın İstanbul, Bandırma, Bartın, Biga, Bilecik, Bolu, Bozüyük, Bursa, Düzce, Eskişehir, Gemlik, Gerede, Geyve, Hendek, İzmit, Karamürsel, Kütahya, Mudurnu, M. Kemal Paşa, Safranbolu, Tekirdağ ve Yenişehir'de şubeleri bulunmaktaydı. Banka işlemleri olarak mevduat ve havale kabul etmekte, tahsile senet alıp borç vermekteydi.²³¹

231 *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1933, s. 8.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1933 senesi hissedarlar umumi heyeti toplantısı 2 Mart'ta tarihinde yapılmıştı. Toplantıda 1932 senesi bilançosu ile kâr zarar hesabı ittifakla kabul edilmiş, 14 numaralı çift kupon karşılığında her bir hisseye 50 kuruş hesabıyla %10 temettü dağıtılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca seçilme müddetleri biten idare meclisi azalarından Hacı Numan, İsmail Hakkı ve Şevket Beylerin üçer sene müddetle yeniden azalığa seçimleri ve merhum Şerif Bey'in yerine idare meclisi tarafından azalığa seçilen Gaffar Bey'in seçilmesinin tasdiki ittifakla kabul edilmiştir.²³² Toplantıda bunların dışında Adapazarı elektrik imtiyazının Adapazarı Belediyesi'nden tamamen alınması konusu da görüşülmüş ve bu proje oybirliği ile kabul edilmiştir.²³³

1932 tarihli bankaya ait zarf (Resül Narin Arşivi)

Toplantıda kabul ve tasdik edilen bankasının 1932 senesi bilançosu şu şekildedir:

Mevcutat ve Alacaklar		Sermaye ve Borçlar	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Vezne mevcudu ve bankalarda mevduat	735.686,40	Sermaye	1.200.000,00
İştirakler	194.543,43	Şirketler müdevverleri	9.501,15
Esham ve tahvilat	99.884,38	Alacaklı hesabı cari ve tasarruf sandığı	1.822.461,49
Gayrimenkul emval	71.575,96	Vadeli mevduat	1593.916,08
Borçlu hesabı cariler	1.086.932,92	Bankalar ve muhabirler hesabı carileri	26.508,43
Senet, çek ve poliçeler	2.469.781,43	Ödenecek çek ve havaleler	15.348,89
Demirbaş eşya ve tesisat	99.628,55	Muhtelif alacaklılar	518.529,94
Muhtelif borçlular	518.529,94	Muvakkat hesaplar	308.904,30
Muvakkat hesaplar	327.341,86	Muhtelif hesaplar ve geçen seneler temettüatı	137.582,45
Muhtelif hesaplar	277.216,26	Nazım hesaplar	761.292,81
Nazım hesaplar	761.292,81	Muhtelif; ihtiyat akçesi	112.484,63
		1932 senesi safi temettüatı	135.903,77
Yekûn	6.642.413,94	Yekûn	6.642.413,94

²³² Milliyet, 8 Mart 1933, s. 6; Son Posta, 7 Mart 1933, s. 11.

²³³ Milliyet, 5 Mart 1933, s. 2.

Bankanın 1932 senesi kar-zarar hesabı ise şu şekildedir:

Zimmet		Alacak	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Merkez ve şubelerin idare masrafları	180.308,98	Senetlerin faizleri ve komisyonları	337.543,53
Merkez ve şubelerin icar bedelleri	14.735,09	Cari hesapların faiz ve komisyonları	130.062,11
Merkez ve şubelerin vergi ve harçları	4.200,42	Çek acıyosu	19.214,17
Kırtasiye, posta, telgraf ve telefon masrafları	15.026,74	Havale ücretleri	7.135,19
Tenvir, teshin, müteferrika ve tamirat masrafları	5.921,05	Tahvilat, faiz ve temettüü	3.664,69
Vekâlet, mahkeme, yol, hakk-ı huzur ve ilanlar masrafları	16.853,23	İştirakler ve emtia temettüleri	35.626,72
Heyet-i umumiye ve şubelerin fevkalade masrafları	2.419,81	Satış ve sigorta komisyonları	14.843,00
Demirbaş eşya, tesisat ve gayrimenkul emval imha akçesi	8.249,56	Taahhütler ve sigorta komisyonları	16.065,81
Meşkül alacaklar karşılı	3.000,00	Bankalarda mevduat faizleri	5.694,20
Tevdiat faizleri	183.230,77		
Merkez ve şubelerin safi karları	135.903,77		
Yekûn	560.849,42	Yekûn	569.849,42²³⁴

Son Posta, 9 Temmuz 1933, s.8

²³⁴ Milliyet, 8 Mart 1933, s. 6; Son Posta, 7 Mart 1933, s. 11.

Bankanın 20. Yıldönümü Kutlamaları

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın kuruluşunun 20. yıldönümü münasebetiyle 8 Mart 1933 tarihinde Perapalas Oteli'nde bir ziyafet verilmiştir.²³⁶ Ziyafete Vali ve Belediye Reisi Muhittin Bey, parti temsilcisi, gazeteciler, bankacılar ve bankanın müşterileri davet edilmişti. Verilen ziyafetin ardından bankanın kurucusu İbrahim Bey'in oğlu İbrahim Bey söz alarak, davete icabetten dolayı bir teşekkür konuşması yapmıştır.

İbrahim Bey'den sonra iktisatçı Zühtü Bey söz alarak bankanın kısa bir tarihçesini anlatmıştır. Zühtü Bey, İbrahim Bey'in 20 sene evvel Bosna-Hersek'te yapılan bir müessesenin küçük bir numunesini Türkiye'de yapmak istediğini ve Balkan Savaşlarının en şiddetli günlerinde Sultanhamamı'nda Karamürsel ticarethanesinin arkasında bu bankanın müzakeresinin yapıldığını ve Adapazarı'nda ilk temelini atıldığından bahsetmiştir. Zühtü Bey'den sonra bankanın genel müdürü Asım Bey söz alarak, "bir köy bankasının düğünü"ne iştirak edildiğinden dolayı misafirlere teşekkür etmiş ve özetle şunları söylemiştir:

"Müessesemiz, bankadan ziyade milli tasarrufa yardım etmek isteyen bir köy sandığıdır. Büyük şehirlerden çekindik. Küçük şehirlerde çalıştık. Huzurunuzda çıkmak için 20 sene bekledik. Banka İstanbul'a civar bir vilâyette doğmuş, fakat bütün feyzini İstanbul'dan almıştır. Milli Hükümetin gösterdiği yolda yürümek en büyük kuvvetini teşkil etmiştir. Mütevazı ve ehemmiyetsiz gibi görünen kaynakların birkaç yüz lirası ile işe başlamış ve bugün 1.200.000 liralık bir sermayeye malik olmuştur. Müessisler yirmi yedişer lira koymuşlar ve haftada beşer kuruş vererek işe başlamışlardır. Tesis 9 Mart 1914 tarihidir. Evvelâ komandit şirketti. İlk muamelesi mısır mubayaası ile bir köylüye (10) lira ikraz olmuştu. Komandit müddeti 5 sene 8 ay devam etti. 13 sene 3 aydan beri de anonim şirket halindedir. Banka, ikrazdan başka hububat, komisyon, sigorta işleri yapmaktadır. Kereste imalâtı ve elektrik tenviratı ile meşgul olmaktadır.

Bunlardan başka banka, tesis ettiği 23 adet şubesinde murabahacılarla mücadele etmiş, teşkilâtını birçok vilâyetlerin kazalarına teşmil etmiş ve namuslu tacirleri sonuna kadar muhafaza etmiştir.

Bankanın 11 vilâyetle alâkası vardır. Çiftçiyi şehirlere, dolayısıyla bankaya değil, bankayı köylere, çiftçiye yaklaştırmıştır. Merkez ve şubemizin ekseri binaları kendi malımızdır. Banka hayır müesseselerine, fakir çocuklara, spor teşekküllerine, mesleki mecmualara yardım etmekte, tasarruf kumbaralarını teşvik etmektedir. Her türlü imtiyazdan aridir. Senede 60 bin lira vergi verir. Mesleki tahsil görmüş 200 den fazla memuru vardır. Sermayesini 2 milyona çıkarmaya karar vermiştir. 10 bin kişi ile alâkadardır. Her aileyi beş nüfus hesap edersek 50 bin kişi ile münasebeti var demektir".

Asım Bey'in konuşmasından son Vali ve Belediye Reisi Muhittin Bey, genç Türkiye'nin genç bankacılarını tebrik ederek Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın gelecekte de başarılı olmasını temenni etmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul temsilcisi Cevdet Kerim Bey, bankanın bu başarılarını duymaktan oldukça memnun olan davetliler nezdinde Adapazarı Türk Ticaret Bankası'na şu şekilde iltifat etmiştir:

"Bu salonda Cumhuriyetin tesis sene-i devriyelerini tesit ettik, bu salonda İstanbul'un Kurtuluş günlerini yadettik. Şimdi yine bu salonda bu gece Türk iktisadiyatının kurtuluşunu tesit ediyoruz. Mimar Sinan, muazzam eserlerinin en ehemmiyetsiz bir tarafına silik bir yazı ile nasıl ismini atmış ise bankanın müdürü Asım Bey de iktisadiyatın Mimar Sinanı gibi işlerinden büyük tevazu ile bahsetti."

Bankanın 1933 yılına ait gazete reklamlarından örnekler²³⁵

236 Vakir, 8 Mart 1933, s. 10.

ADAPAZARI
Türk Ticaret Bankası
Merkezi: Adapazarı
İstanbul şubesi: Yeni postane karşısı Tel. 22042
Sermayesi 1,200,000
Şubeleri:
BANDIRMA - BARTIN - BİGA - BİLECEK - BOLU
BOZÜYÜK-BURSA - DÜZCE-ESKİŞEHİR-GEMLİK
GEREDE - GEYVE - HENDEK - İZMİT - KARA
MURSA - KONYA - NİĞNİ - N. KEMAL -
PAŞA - SAFRANBOLU - TEKİRDAĞ - YENİŞEHİR
Müasit şerhile mevduat, havale kabul eder
Tahsil senet alır ve ikraz muamelesi yapar
Mevduat tahsil senetleri 150, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000
Krediler tahsil senetleri 150, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000
Kamudan ve Ticaret İsmi her nevi emtia ticaretine
Sermaye yapar. Telefon 22022

ADAPAZARI
TÜRK TİCARET BANKASI
Merkezi: Adapazarı
İstanbul şubesi: Yeni postane karşısı Tel. 22042
Sermayesi 1.200.000
Şubeleri:
BANDIRMA - BARTIN - BİGA - BİLECEK - BOLU - BOZ
ÜYÜK - BURSA - DÜZCE - ESKİŞEHİR - GEMLİK - GEREDE -
GEYVE - HENDEK - İZMİT - KARAMÜRSEL - KİTAPÇI -
KUTAYPA - M. KEMAL PAŞA - SAFRANBOLU - TEKİRDAĞ - YENİŞEHİR
Müasit şerhile mevduat, havale kabul eder tahsil senet alır ve ikraz muamelesi yapar
Mevduat tahsil senetleri 150, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000
Kamudan ve Ticaret İsmi her nevi emtia ticaretine
Sermaye yapar. Telefon 22022

ADAPAZARI
TÜRK TİCARET BANKASI
merkezi: Adapazarı
İstanbul şubesi: Yeni postane karşısı Tel. 22042
Sermayesi 1,200,000
ihtiyat akçesi 130,000
ŞUBELERİ
BANDIRMA - BARTIN - BİGA - BİLECEK - BOLU - BOZÜYÜK -
BURSA - DÜZCE - ESKİŞEHİR - GEMLİK - GEREDE - GEYVE -
HENDEK - İZMİT - KARAMÜRSEL - KİTAPÇI - KUTAYPA -
M. KEMAL PAŞA - SAFRANBOLU - TEKİRDAĞ - YENİŞEHİR
Müasit şerhile mevduat, havale kabul eder tahsil senet alır ve ikraz muamelesi yapar
Mevduat tahsil senetleri 150, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000
Kamudan ve Ticaret İsmi her nevi emtia ticaretine
Sermaye yapar. Telefon 22022

ADAPAZARI
Türk Ticaret Bankası
Merkezi: ADAPAZARI
İstanbul şubesi: Yeni postane karşısında Tel. 22042
Sermayesi: 1,200,000
İhtiyat akçesi: 130,000
ŞUBELER
BANDIRMA - BARTIN - BİGA - BİLECEK - BOLU - BOZÜYÜK -
BURSA - DÜZCE - ESKİŞEHİR - GEMLİK - GEREDE - GEYVE -
HENDEK - İZMİT - KARAMÜRSEL - KİTAPÇI - KUTAYPA -
M. KEMAL PAŞA - SAFRANBOLU - TEKİRDAĞ - YENİŞEHİR
Müasit şerhile mevduat, havale kabul eder tahsil senet alır ve ikraz muamelesi yapar
Mevduat tahsil senetleri 150, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000
Kamudan ve Ticaret İsmi her nevi emtia ticaretine
Sermaye yapar. Telefon 22022

Son Posta gazetesi ise bu yıldönümü törenini okuyucularına “Köy Bankasının Düğününde!” başlığı ve “Adapazarı Türk Ticaret Bankası 20 nci Yıldönümü Münasebetile Parlak Bir İmtihan Vermişdir” alt başlığı ile vermişti. Gazete bir “köy güzeli” olarak ifade ettiği Adapazarı Türk Ticaret Bankası’nın halktan aldığı kuvvetle ve herkesin takdirleri arasında tevazuyla İstanbul ticaret hayatına girdiğini yazmıştır.²³⁷

Köy Bankasının Düğününde! Adapazarı Türk Ticaret Bankası 20 nci Yıldönümü Münasebetile Parlak Bir İmtihan Vermişdir.

Adapazarı Türk Ticaret Bankasının ziyafet ve imtihanında hazır bulunanlar

10 Mart 1933, Bankanın 20. yıl dönümü kutlamaları

Mevduat Koruma Kanunu ve Adapazarı Türk Ticaret Bankası

Adapazarı Türk Ticaret Bankası gün geçtikçe büyümesine ve İstanbul piyasasına daha sağlam adımlarla açılmasına rağmen Ankara hükümetinin 30 Mayıs 1933 tarihinde Mevduatı Koruma Kanunu’nu²³⁸ çıkarması nedeniyle sıkıntıya düşmüştü. Çünkü bu kanuna göre sermayesi 1.500.000 liradan az olan bankalar faaliyetlerine devam edemeyeceklerdi. Adapazarı Türk Ticaret Bankası sermayesini 200.000 lira artırmaya rağmen ancak 1.200.000 liraya ulaşmıştı. Banka, faaliyetlerine devam edebilmek için öncelikle sermayesini 300.000 lira artırma kararı almıştı.²³⁹ Adapazarı Türk Ticaret Bankası, bu önlemlerin dışında 1929 yılında İstanbul’da kurulan Üsküdar Bankası ile 1933 yılı Eylül ayı içerisinde birleşmiştir.²⁴⁰ Banka ayrıca sigorta işlerini de yürütmek için Ekim 1933’te İtimad-ı Milli Türk Sigorta Şirketi ile birleşmiştir.²⁴¹

²³⁷ *Son Posta*, 10 Mart 1933, s. 7.

²³⁸ Kanun hakkında detaylı bilgi için bkz.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc012/kanuntbmmc012/kanuntbmmc01202243.pdf (21 Kasım 2020)

²³⁹ *Milliyet*, 28 Haziran 1933, s. 3

²⁴⁰ Namık Aydemir, “Dünden Bugüne Bankacılık”, *YDK Dergisi*, Sayı: 3, s. 7-28

²⁴¹ *Milliyet*, 4 Ekim 1933, s. 8.

İTİMADI MİLLÎ
TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ
ADAPAZARI TÜRK TİCARET BANKASİLE
Birleşerek teşkilâtını tevsi etmiştir. Mallarımızı bu Türk şirketine sigorta ettiriniz. Galata Bankalar caddesi
İTİMADI MİLLÎ HAN
Acentaları: Adapazarı Türk Ticaret Bankası merkezi ve şubeleri
9364

İTİMADI MİLLÎ
Yangın – TÜRK SİGORTA ANONİM ŞİRKETİ – Nakliyat
Bankası: Adapazarı Türk Ticaret Bankasıdır
Adapazarı Türk Ticaret Bankasının Merkez ve Şubelerinin bulunduğu mahallerle memleketin bellibaşlı Ticaret merkezlerinde
ACENTALARI VARDIR
Tel: İTİMAT İstanbul-Galata İtimadı Milli Hanı Telefon: 41937

İtimad-ı Milli Sigorta Şirketi reklamları²⁴²

Adapazarı Türk Ticaret Bankası hissedarları umumi heyeti senelik toplantısını 1 Mart 1934 tarihinde yapmayı planlamıştı. Toplantı her sene olduğu gibi Adapazarı’nda banka merkezinde yapılacaktı. Toplantının gündemi ise şu şekildeydi: 1933 senesi muamelâtına ait idare meclisi ve murakabe heyeti raporlarının okunması; 1933 senesi bilanço ve kâr zarar hesaplarının tetkik ve tasdiki ve heyetlerin ibrası; temettü tevzine karar verilmesi ve müddetleri biten idare meclisi azalarının ve murakıpların intihabı. Bunun dışında aynı gün fevkalade toplantıda yapılacaktı. Bu toplantıda ise Adapazarı Türk Ticaret Bankası’nın Üsküdar Bankası ile birleşmesi ve esas mukavelenamenin 5, 6, 7, 11, 12, 30, 35, 36, 37 ve 47. maddelerinin tadili meselesi görüşülecekti.²⁴³

Adapazarı Türk Ticaret Bankası hissedarlar umumî heyeti planlandığı gibi 1 Mart 1934 tarihinde alelade toplantısını yaptıktan sonra fevkalâde toplantıya geçmişti. Toplantıda bankasının sermayesinin 2.500.000 liraya çıkarılması karar altına alınmıştı. Bunun üzerine 500.000 liralık hâmiline mahsus hisse senetlerinin de satılmasına başlandığından rüçhan hakkına sahip hissedarlardan hisse satın almak isteyenlerin 15 Nisan 1934 tarihine kadar bankanın merkez ve şubelerine müracaat etmeleri istenmiştir.²⁴⁴

²⁴² *Milliyet*, 4 Kasım 1933, s.8; *Akşam*, 14 Eylül 1934, s.11.

²⁴³ *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1934, s. 8; *Akşam*, 31 Ocak 1934, s. 11; *Akşam*, 1 Şubat 1934, s. 14; *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1934, s. 7.

²⁴⁴ *Cumhuriyet*, 18 Mart 1934, s. 8.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası kumbaralı çocuklar

Adapazarı Türk Ticaret bankası 1934 senesi Mart ayı bilançosu şu şekildedir:

Aktif		Pasif	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Banknot	907.486,59	Sermaye	1.200.000,00
Dâhildeki muhabir bankalar	83.522,52	İhtiyatlar	131.376,45
Senetler Cüzdanı	1.536.334,23	Muhabir bankalar	85.276,21
Esham ve tahvilat cüzdanı	238.389,90	Mevduat	195.561,50
Avanslar	695.408,73	Cari hesaplar	1.578.656,62
Borçlu hesabı cariler	1.137.258,43	Tasarruf mevduatı	2.408.959,21
Muhtelif borçlular	762.188,52	Tediye emirler	39.442,93
İpotek mukabili avanslar	334.333,31	Sair muhtelif alacaklılar	694.834,00
İştirakler	354.394,41	İtfa tahsisatı	12.710,02
Menkuller:	132.452,78	Talep olunmamış temettü- ler ve kuponlar	120.296,97
Gayrimenkuller:	285.344,49	Nazım hesaplar	1.262.732,38
Nazım hesaplar:	1.262.732,38		
Yekûn	7.729.846,29	Yekûn	7.729.846,29 ²⁴⁵

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, bankacılık işlerinin dışında Adapazarı Ağaç ve Demir Eşya Fabrikası'nda ağaç-kereste işleriyle de uğraşmaktaydı. 1934 yılında Nafia Vekâleti tarafından yeni inşa edilmekte olan tren hatlarında kullanılmak üzere gerekli görülen traverslerin bir kısmını Adapazarı Bankası imal edecekti. Banka ile Kocaeli Orman Müdürlüğü arasında imzalan sözleşmeye göre Hendek kazası dâhilinde bulunan Çamdağı ormanı 1934 senesi sonuna kadar bu iş için banka tarafından kullanılabilirdi. Banka sene sonuna kadar 6000 mikabına muadil 70.100 adet travers imal etmeyi planlamıştı. Bu miktarın yarıya yakını Mayıs 1934 gibi imal edilmiş ve teslim edilmek üzere Derince'ye nakledilmiştir.²⁴⁶

1934 yılı içerisinde Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın bazı aylardaki bilançolarına ulaşabilmekteyiz. Bankanın 1934 senesi Haziran ayı bilançosu ise şu şekildedir:

Aktif		Pasif	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Banknot	251.464,06	Sermaye	1.200.000,00
Dahili Muhabir Bankalar	10.064,87	İhtiyatlar	131.376,45
Senetler Cüzdanı	1.425.750,34	Muhabir bankalar	84.335,81
Esham ve tahvilat cüzdanı	864.424,90	Mevduat	249.608,50
Avanslar	1.045.304,28	Cari hesaplar	1.258.729,22
Borçlu hesabı cariler	1.392.145,83	Tasarruf mevduatı	2.141.119,88
Muhtelif borçlular	588.743,90	Tediye emirleri	52.390,65
İpotek mukabili avanslar	310.112,59	Sair muhtelif alacaklılar	1.321.069,84
İştirakler	233.518,19	İtfa tahsisatı	13.791,87
Menkuller	133.382,75	Talep olunmamış temettü- ler ve kuponlar	101.049,80
Gayrimenkuller	298.560,31	Nazım hesaplar	1.411.216,41
Nazım hesaplar	1.411.216,41		
Yekûn	7.964.688,43	Yekûn	7.964.688,23 ²⁴⁷

1934 yılı Mart ayında Adapazarı Türk Ticaret Bankası çalışanları kendi aralarında bir istihlak (tüketim) kooperatifi kurmuşlardı.²⁴⁸ Bu arada 19 Temmuz 1934 *Vakit* gazetesinde çıkan bir habere göre Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın Adapazarı'ndaki bir fabrikasında tren vagonu inşası için bir tesisat yapılacaktı. Sümerbank ise bu tesisata sermayesiyle iştirak edecekti. Fabrikada vagonların çelik kısımlarının dışındaki tüm aksamı yapılacaktı.²⁴⁹

²⁴⁶ *Milliyet*, 19 Mayıs 1934, s. 7.

²⁴⁷ *Akşam*, 20 Aralık 1934, s. 14; *Milliyet*, 18 Aralık 1934, s. 8.

²⁴⁸ *Vakit*, 17 Mart 1934, s. 3.

²⁴⁹ *Akşam*, 18 Temmuz 1934, s. 5; *Vakit*, 19 Temmuz 1934, s. 2.

²⁴⁵ *Akşam*, 19 Haziran 1934, s. 10; *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1934 s. 7; *Zaman*, 8 Eylül 1934, s. 8; *Zaman*, 15 Eylül 1934, s. 8; *Zaman*, 23 Eylül 1934, s. 8.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası 1934 senesi Eylül bilançosu şu şekildedir:

Aktif		Pasif	
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Banknot	101.836,20	Sermaye	1.200.000,00
Senetler Cüzdanı	915.533,18	İhtiyatlar	131.376,45
Esham ve tahvilat cüzdanı	753.462,98	Muhabir bankalar	412.560,25
Avanslar	826.945,37	Mevduat	201.349,65
Borçlu hesabı cariler	864.975,66	Cari hesaplar	867.088,71
Muhtelif borçlular	793.284,69	Tasarruf mevduatı	1.625.745,36
İpotek mukabili avanslar	398.579,12	Tediye emirleri	19.577,76
İştirakler	140.000,00	Sair muhtelif alacaklılar	694.411,64
Menkuller	134.854,68	İtfa tahsisatı	14.186,80
Gayrimenkuller	311.706,87	Talep olunmamış temettüleri ve kuponlar	74.884,13
Nazım hesaplar	1.3722.714,48	Nazım hesaplar	1.372.714,48
Yekûn	6.613.895,23	Yekûn	6.613.895,23 ²⁵⁰

Banka Hakkında Yalan Neşriyat ve Hükümetin Yardımı

Adapazarı Türk Ticaret Bankası görüldüğü üzere özellikle İstanbul, Adapazarı ve yakın çevresinde faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı. Ancak 1934 yaz aylarında İstanbul'da çıkan bir *Ticaret Gazetesi* Adapazarı Türk Ticaret Bankası hakkında gerçek olmayan, iftiraya varacak şekilde neşriyatla bulunmuştu. Ancak banka, “memleketin cidden iftihar edeceği sağlam mali müesseselerinden” biri olduğunu, gazetenin neşriyatı üzerine telaşa kapılarak paralarını almak üzere banka şubelerine gelen mevduat sahiplerinin isteklerini “bir dakika bile” bekletilmeden yeri getirilmesi ile göstermiştir.

Aslında Adapazarı Türk Ticaret Bankası hakkında asılsız haber yapan bu gazete, daha sonra yaptığı haberin uydurma olduğu da tekdip etmek zorunda kalmıştı.²⁵¹ Zaten banka hissedarlarının bir kısmı bu tür haberlerin uydurma olduğunun farkında idi. Nitekim bu neşriyat üzerine Bolu'daki bankanın hissedarlarıyla mevduat sahiplerinden büyük bir kısmı ve esnaf mümessilleri Belediyede durum değerlendirmesi yapmak üzere toplanmışlardı. Bu kişiler “parlak mazisiyle ve meşhûr faaliyetiyle tanınan bu millî müessesimizin aleyhinde kastı mahsusla neşriyat ve şantajcılıkta bulunanları nefretle karşılamışlar” ve bu suçu işleyenlerin cezalandırılmaları için Başvekâlete, Dâhiliye, İktisat ve Maliye Vekâletlerine müracaat etmişlerdir.²⁵²

Bu arada Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın mali vaziyetini kötü duruma düşürecek şekilde neşriyatla bulunan bu *Ticaret Gazetesi*, İstanbul Vilayeti tarafından müddeiumumiliğe (savcılığa) verilmiştir. Vilayet, aynı zamanda banka hakkında da tahkikat yaptırmış, bankanın durumun oldukça emniyette olduğunu görmüştür.²⁵³ Böyle bir hadisenin yaşanmasında bankanın özellikle küçük esnaf ve köylülere kredi vererek onların tefecilerin elinden kurtarmasının bazı kişileri rahatsız etmesinin rolü olmalıdır.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası ve devlet yetkilileri olaylar karşısında bu gibi tedbirler olsa da bankacılık işlerinde bu türden haberler “şüyü vukuundan beter” sözünü hatırlamaktadır. Nitekim Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın mevduat sahipleri de bu haberler üzerine “birdenbire ve toplu bir surette” şubelere giderek paralarını çekmişlerdir. Bu durum ise Bankanın sıkıntıya düşmesine neden olmuştur.²⁵⁴

Türkiye'nin bu ilk millî bankasının bu sıkıntıdan kurtarılması için Türk hükümeti, diğer millî bankaları ve hazineyi bankaya destek olmak üzere hareke geçirmiştir. Maliye Vekâleti, Başvekâlete bir yazı göndererek bankaya destek olunmasının önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Maliye Vekilinden Başvekâlet Yüksek Makamına

Bazı şantajcı gazetelerin tahrikatı neticesinde mevduatlarını çekmek üzere müracaat eden ashabı matlubun talepleri karşısında sıkıntılı vaziyete düşmüş olan Adapazarı Türk Ticaret bankasına usulu dairesinde olmak üzere kuvvetli yardımda bulunarak bankanın bu buhranlı vaziyetten kurtarılması ve aynı zamanda piyasada bir emniyet buhranına meydan verilmemesi hakkındaki emrî devletleri üzerine lazım gelen tetkikat icra ettirilerek şu neticeler elde edilmiştir:

Bankanın buhranlı vaziyete düşmesi sui niyetle yapılmış yolsuz ve usulsüz muamelelattan mütevellit değildir.

Ancak her hangi buhranlı bir vaziyete karşı bankaların daima nazarı itibarda bulundurmaları icap eden bazı ihtiyat- kârlıklara da riayet edilmemiştir. Mesela; banka muamelelerinde seyyaliyet kaidesine ehemmiyet verilmemiş ve aynı zamanda bu mu

²⁵¹ *Son Posta*, 7 Ağustos 1934, s. 4.

²⁵² *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1934 s. 3.

²⁵³ *Son Posta*, 15 Ağustos 1934, s. 2.

²⁵⁴ *Milliyet*, 8 Kasım 1934, s. 1.

1934 yılı, Orhan Cami minaresinden Banka binası (Resül Narin Arşivi)

250 *Milliyet*, 20 Aralık 1934, s. 7; *Akşam*, 18 Aralık 1934, s. 10.

amelat lüzumundan fazla dağıtılarak, bazan banka işleri çerçevesi haricine de çıkmıştır. Bankanın bu vaziyetinden haberdar olan bir takım şantajcılar ise, bunu fırsat telakki ederek malum şekilde tahrikatta bulunmuşlardır.

İktisat Vekili beyefendi de hazır bulunduğu halde millî banka müdürlerinin iştirakiyle bu mes'eleye dair cereyan eden müzakereler neticesinde, senelerden beri faaliyette bulunan ve memleket hayatı iktisadiyesinde yer tutmuş olan bu millî müessesenin kuvvetli bir yardımla kurtarılması işareti devletleri veçhile birçok cihetlerden faydalı ve lüzumlu görülmüş ve bazı kayıt ve şartlar dairesinde olmak üzere sermaye tezyidi suretiyle bu yardımın yapılması takarrür etmiştir.

Bankanın tezyit edilecek sermayesine milli bankalarla hazine iştirak edecek olup bu iştirakte hazinenin hissesi iki yüz elli bin liradan ibaret olacaktır.

Ancak hazinenin bu iştiraki bir kanun istihsaline mutevakkıf bulunduğundan ve buna mukabil muavenetin derhal icrası lazım gelip işin intizara tahammülü bulunmadığından, ileride kanun istihsal edilmek üzere tezyidi sermayeye iştirak hissesi nispetinde millî bir banka delâletiyle Adapazarı Türk Ticaret Bankasına hazine namına tevdiatta bulunulması hususunun icra vekilleri hey'etince karar altına alınması tensibi samilerine arz olunur efendim."²⁵⁵

Maliye Vekâleti'nin bu yazısı üzerine İcra vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) 19 Eylül 1934 tarihinde Adapazarı Türk Ticaret Bankası'na diğer millî bankalarla birlikte destek olunmasını ve hazine tarafından bankanın sermayesine 250.000 liranın verilmesini kararlaştırmıştır. Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası bulunan bu kararname şu şekildedir:

"Matlubat sahiplerinin mevduatını çakerlerinden dolayı sıkıntılı vaziyete düşen Adapazarı Türk Ticaret bankasının muamelâtı üzerinde Millî bankalar müdürlerinin iştirakile yapılan tetkikat neticesinde; Bankanın buhranlı vaziyete düşmesinin su-i niyetten veya usulsüz muamelâttan mütevellit olmadığı anlaşılmış ve memleket hayatı iktisadiyesinde yer tutmuş olan bu müessesenin kuvvetli bir yardımla kurtarılması bir çok cihetlerden faydalı ve lüzumlu görüldüğünden bu maksadın temini için Bankanın tezyit edilecek sermayesine Millî Bankalarla birlikte Hazinenin de iştiraki münasip görülmüş ve fakat Hazinenin hisse iştiraki olan 250.000 liranın tesviyesi ancak bir kanunla mümkün olabileceğinden intizara tahammülü olmayan vaziyetin düzeltilmesi için -ileride kanun çıkarılmak üzere Hazine hissesinin şimdiden millî bir banka vasıtasile mevzuubahis bankaya verilmesi Maliye Vekilliğinin 18/9/934 tarihli tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine icra vekilleri Heyetince 19/9/934 te tasvip ve kabul olunmuştur."²⁵⁶

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1 milyon liralık artırılan sermayesine 250 bin lira ile hazine namına iştirak etmeğe dair kanun 26 Aralık 1934 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun şu şekildedir:

"Adapazarı Türk Ticaret Bankasının tezyid olunan sermayesine Hazinenin iştiraki hakkında Kanun

Kanun no: 2628

Kabul tarihi: 20/12/1934

Madde 1 – Adapazarı Türk Ticaret Bankasının tezyid olunan bir milyon liralık sermayesine iki yüz elli bin lira ile Hazine namına iştirak etmeğe Maliye Vekili mezdur.

²⁵⁵ *BCA*, 30.18.1.2/ 48.62.7, lef: 3-4.
²⁵⁶ *BCA*, 30.18.1.2/ 48.62.7.

Madde 2 –Bu iki yüz elli bin lira Hazinede mevcut tahvilât karşılık gösterilerek bulunacak kredilerle veya bu meblâğı karşılayacak miktarı satılmak suretile temin edilerek bir taraftan varidat bütçesinde hususî bir fasla irad, diğer taraftan Maliye bütçesinde (Adapazarı Türk Ticaret Bankası sermayesine Hazinenin hisse iştiraki) namile açılacak bir fasla tahsisat kaydi suretile sarfolunur.

Madde 3 – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 – Bu kanunun hükümlerini icraya Maliye Vekili memurdur. 23/12/1934"²⁵⁷

Böylece Türk hükümeti sıkıntıya düşen millî bir müesseseye destek vererek ayakta kalmasını sağlamıştır. Banka sıkıntı günler geçirdiği bu dönemde bir genel müdürden yoksundu. Çünkü Bankanın Genel Müdürü Ahmet Asım Bey, 1933 sonlarında görevinden istifa etmişti.²⁵⁸ Banka Meclisi İdaresi 5 Ekim 1934 tarihinde bir toplantı yaparak bankanın genel müdürlüğü vazifesine Zonguldak Maden Kömürü İşletme Türk Anonim Şirketi müdürü yardımcısı Sait Hamit Bey tayin edilmiştir.²⁵⁹

Bankanın Yeni Merkezi: Başkent Ankara

1934 yılı yaz aylarında sıkıntılı günler geçiren Adapazarı Türk Ticaret Bankası idare heyeti bankanın statüsünde köklü değişiklikler yapmak üzere Hissedarlar Umumi Heyeti'ni 25 Ekim 1934 tarihinde Adapazarı'nda bankanın merkezinde toplantıya çağırmişti. Toplantıda bankanın sermayesinin 1.000.000 lira artırılarak 2.200.000 liraya çıkarılması ve yeni idare azalarının seçmelerinin tasdiki meseleleri görüşülecekti. Toplantının bir diğer gündemi ise bankanın merkezinin Adapazarı'ndan Ankara'ya taşınması için esas mukavelenin 3. maddesinde değişiklik yapılmasıydı. Ayrıca mukavelenin 5., 6., 7., 11., 12., 24., 30., 35., 36., 37 ve 47. maddelerinde de bazı değişiklikler yapılacaktı.²⁶⁰

Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi Hissedarlar Umumi Heyeti fevkalade olarak planlandığı gibi 25 Ekim 1934 tarihinde Adapazarı'nda Banka merkezinde toplanmıştı. Toplantıda ruznamenin müzakeresine Sümer Bank umum müdür muavini Osman Nuri Bey'in başkanlığında başlanmıştı. Toplantıda yedi azadan oluşan idare meclisinden istifa eden beş azanın yerine Cumhuriyet Merkez Bankası idare meclisi azalarından Mahmut Nedim, Hakkı Saffet, Nusret Namık, Sümer Bank'tan Osman Nuri, İş Bankası umum muhasebe müdürü Muvaffak Beyler seçilmişlerdir.²⁶¹

Toplantıda ayrıca şirket sermayesinin 1.000.000 lira arttırılarak, 2.200.000 liraya çıkarılması karar altına alınmıştı. Bankanın sermayesinin artırılması, esas mukavelenin 5. maddesindeki değişiklik ile sağlanmıştı. Buna göre şirketin sermayesi her biri beş Türk lirası kıymetinde 440.000 hisse senedinden oluşan 2.000.000 Türk lirasından ibarettir. Hisse senetleri ise A ve B olarak iki olup; A tertibi, 1.200.000 liralık birinci kısım sermayeyi teşkil eden ve 1 Nisan 1932 tarihine kadar ihraç edilen 240.000 hisse senedinden oluşmaktadır. Bunlardan 1.100.000 liraya tekabül eden 220.000 hisse senedi nama muharrer ve 100.000 lira kıymetinde 20.000 hisse senedi de hâmiline mahsustur. B tertibi ise 25 Ekim 1934 tarihinde 1,000.000 liralık sermaye tezyidini temsil eden 200.000 imtiyazlı ve hâmiline mahsus hisse senedinden meydana gelmekteydi.²⁶² Bunun dışında 12 Mart 1931 ve 1 Mart 1934 tarihlerinde verilip tamamen tatbik olunamayan sermaye artırı

²⁵⁷ *Resmî Gazete*, 26 Aralık 1934, sayı: 2890.

²⁵⁸ *Milliyet*, 15 Kasım 1934, s. 5.

²⁵⁹ *Milliyet*, 8 Ekim 1934, s. 7; *Akşam*, 8 Ekim 1934, s. 11; *Hakimiyet-i Milliye*, 10 Kasım 1934, s. 5.

²⁶⁰ *Milliyet*, 23 Eylül 1934, s. 7; *Haber-Akşam Postası*, 25 Eylül 1934, s. 7; *Zaman*, 25 Eylül 1934, s. 7; *Son Posta*, 23 Eylül 1934, s. 11; *Vakit*, 1 Kasım 1934, s. 12.

²⁶¹ *Zaman*, 27 Ekim 1934, s. 2; *Milliyet*, 1 Ekim 1934, s. 6; *Akşam*, 26 Ekim 1934, s. 2.

²⁶² *Ulus*, 24 Aralık 1934, s. 10.

mı kararları da iptal edilmişti. Toplantıda esas mukavenamenin 3. maddesinin birinci fıkrası, 6. maddesinin üçüncü fıkrası, 7. maddesinin ikinci ve üçüncü firkaları 11., 12., 24., 30., 36., 37., 47. maddelerinde de değişiklikler yapılmıştı.²⁶³

25 Ekim tarihli fevkalade toplantının en önemli maddesi ise Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın merkezinin Adapazarı'ndan Ankara'ya nakliydi. Bankanın esas mukavelesinin 3. maddesinin 1. fıkrasının değişikliği ile bankanın idare merkezinin Ankara olması kabul edilmişti.²⁶⁴ Ayrıca yapılan teklif üzerine bankaya himaye ve müzakerelerini ibzal buyuran Başvekil İsmet Paşa ve İktisat vekili Mahmut Celal Bey'e Heyet-i Umumiyenin şükran ve tahassüslerinin telgrafla arz edilmesine de karar verilmiştir.²⁶⁵

Adapazarı Türk ticaret Bankası'nın 25 Ekim 1934 tarihli Genel Kurul toplantısında tarihi nitelikte 2 karar alınmıştı. Bunlardan birisi bankanın merkezinin Ankara'ya taşınmasıydı. Banka, Ankara'ya taşınması ile artık yerel olmaktan iyice çıkarak ulusal bir banka haline gelmişti. Bunun yanında eski merkez binası ise Adapazarı şubesi olarak hizmet verecekti.²⁶⁶ Genel Kurul toplantısında alınan diğer önemli karar ise bankanın sermayesinin 1 milyondan 2.2 milyon Türk lirasına yükseltilmediydi. Alınan kararla bankanın hisse senetlerinin (A) ve (B) serisi olarak iki kısma ayrılmış ve bunlardan son arttırılan bir milyon lirayı temsil eden (B) serisi hisse senetlerine bazı imtiyazlar verilmişti.²⁶⁷ Sermayenin 1 milyon liralık kısmı Maliye Bakanlığı ve devlet bankalarınca satın alınmıştı.²⁶⁸

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın Ankara'daki yeni merkez binası için Işıklar Caddesi'nde Eskişehir mebusu Emin Bey'in evi tutulmuştu. Kasım 1934 sonlarında bankanın taşınma işlemi tamamlanacaktı.²⁶⁹ 1934 yılında Adapazarı Türk Ticaret Bankası, Adapazarı merkez şubesinin yanında, İstanbul, Bandırma, Bartın, Bilecik, Biga, Bolu, Bozüyük, Bursa, Eskişehir, Hendek, İzmit, Karamürsel, Kütahya, Mudurnu, M. Kemal Paşa, Galata, Gemlik, Gerede, Geyve, Safranbolu, Tekirdağ, Üsküdar ve Yenişehir'de olmak üzere 23 şubesi bulunmaktaydı. Bunun dışında sigorta işleri için İtimad-ı Millî bulunmaktaydı. Bankanın sermayesi 1.200.000 lira olup ihtiyat akçesi ise 130.000 liraydı.²⁷⁰

263 *Vakit*, 27 Ekim 1934, s. 2.

264 *Ulus*, 24 Aralık 1934, s. 10.

265 *Milliyet*, 31 Ekim 1934, s. 6.

266 *Akşam*, 25 Kasım 1934, s. 6.

267 *BCA*, 30.18.1.2/ 56.60.10, lef: 3.

268 Şahin, *Kronolojik Adapazarı-Sakarya Tarihi (1923-2004)*, s. 28.

269 *Vakit*, 19 Kasım 1934, s. 2.

270 *Zaman*, 2 Eylül 1934, s.7; *Son Posta*, 21 Aralık 1934, s. 12.

Bankanın Müfettişi Aziz Etçioğlu'nun Bilecik şubesi denetimi.²⁷¹

271 Erkal Etçioğlu Özel Arşivi.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1934 yılı için son bilanço olan 31 Aralık 1934 tarihli bilançosu ise şu şekildedir:

Aktif			
Açıklama	T. L. Krş.	Açıklama	T. L. Krş.
Kasa	203.184,05	Sermaye	2.200.000,00
Bankalar	334.309,07	İhtiyatlar (kanunî ve nizami)	131.375,45
Hissedarlar	155.439,52	Muhabir bankalar	388.440,86
Ticari senetler cüzdanı	963.331,60	Alacaklı cari hesaplar	528.851,06
Esham ve Tahvilat cüzdanı	253.349,37	Tasarruf tevdiatı	549.493,34
Avanslar	752.856,81	Vadeli mevduat	1.091.631,54
Borçlu hesabı cariler	416.908,94	Sair muhtelif alacaklılar	182.797,11
Sair muhtelif borçlular	294.012,78	Tediye emirleri	18.943,28
Gayrimenkuller	459.016,68	Kefaletten dolayı alacaklılar	923.005,60
Menkuller	137.970,82	İtfa tahsisatı	33.886,86
Kefaletten dolayı borçlular	623.005,60	Talep olunmamış temettümler ve kuponlar	52.621,13
Muvakkat hesaplar	1.112.096,61	Muvakkat hesaplar	214.418,86
İştirakler	50.000,00	Nazım hesaplar	123.774,13
Nazım hesaplar	123.774,13		
Zarar	259.983,31		
Yekûn	6.439.240,22	Yekûn	6.439.240,22 ²⁷²

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nda zamanı geçtiği halde alınmayan ve sahiplerine ulaşılamayan tevdiatlar (bankaya yatırılan paralar) bulunmaktaydı. Banka 17 Mart 1935 tarihinde gazetelere ilan vererek bu tevdiat sahiplerini ve miktarlarını ilan etmişti. Bu tevdiatlar şu şekildedir:

Adapazarı Türk Ticaret Bankası Tevdiatı			
İsim	Adres	Tevdi Tarihi	Meblağ
Razo	Adapazarında Değirmenci	3.12.933	150,--
Nikola Manto	Adapazarı Su değirmeni kâtibi	3.12.933	275,--
Salim	İzmitte keresteci	3.12.933	10,--
Pandalâki Todoridis	Adapazarı	3.12.933	20,--
Gül Baba oğlu Arşimit ve İhsan	Adapazarı	3.12.933	60,--
Koç oğlu Halim	Adapazarı Hocaşade mahallesinden	3.12.933	25,--
Gül Baba oğlu Arşimit ve İhsan	Adapazarı	3.12.933	20,--
Hacı İlya	Rum Mehmet Ef. Mahallesinde	3.12.933	20,--

272 Ulus, 11 Nisan 1935, s. 6.

Vasil oğlu Yorgi	Rum Subaşı mahallesinde	3.12.933	100,--
Koç oğlu Pandalâki	Mehmet Ef. Mahallesinde	3.12.933	25,--
İzmitli Mustafa Çavuş	Adapazarı	3.12.933	15,--
Hariyos	Rum Mehmet Ef. Mahallesinde	3.12.933	25,--
Pandeli	Rum Mehmet Ef. Mahallesinde	3.12.933	75,--
Anastas	Rum Mehmet Ef. Mahallesinde	3.12.933	25,--
İsak oğlu Haim	Rum Mehmet Ef. Mahallesinde	3.12.933	10,--
Yuan oğlu Yorgi	Rum Subaşı Mahallesinde	3.12.933	30,--
Gül Baba oğlu Petraki mahdumu Arşimit	Adapazarı	3.12.933	25,--
Ahçıyan Takkora	Adapazarı	3.12.933	30,--
Bogos	Adapazarı	3.12.933	10,--
İlyazer	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	10,--
Şabat biraderi Mordo Niyago	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	10,--
Derbentli Hüseyin oğlu Mustafa Çavuş	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	10,--
Andon Haralambo	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	5,--
Gül Baba oğlu Petraki mahdumu Arşimit	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	25,--
Tavukçu Lâzari	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	20,--
İzmitli Mustafa Çavuş	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	15,--
Gül Baba oğlu Arşimit	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	80,--
Gümlüneli Mehmet	Semerciler Mahallesinde	3.12.933	20,--

Son Posta, 5 Eylül 1935, s.8

Adapazarı Türk Ticaret Bankası Tevdiatı			
İsim	Adres	Tevdi Tarihi	Meblağ
Bülbül zade İsmail	Adapazarı	3.12.934	20,--
Gülbaba oğlu Arşimit	Adapazarı	3.12.934	25,--
Tüccardan Dimosteni	Adapazarı	3.12.934	20,--
Gülbaba oğlu Petraki	Adapazarı	3.12.934	50,--
Gülbaba oğlu Petraki	Adapazarı	3.12.934	80,--
Bakkal Boşnak Agan Ağa	Adapazarı	3.12.934	20,--
Adapazarlı Dimosten	Adapazarı	3.12.934	20,--
Adapazarlı Celep Ahmet oğlu Şaip	Adapazarı	3.12.934	20,--
Celep İdris	Adapazarı	3.12.934	20,--
Tüccardan Mordo	Adapazarı	3.12.934	20,--
Refail	Adapazarı	3.12.934	10,--
Gülbaba oğlu Petraki	Adapazarı	3.12.934	15,--
Gülbaba oğlu Petraki mahdumu Arşimit	Adapazarı	3.12.934	40,--
Gülbaba oğlu Petraki mahdumu Arşimit	Adapazarı	3.12.934	40,--
Remzi	Adapazarı İcra Memuru sabıkı	3.12.934	6,23
Lütfi	Adapazarı İcra esbak kâtibi	3.12.934	3,17
Saffet Bey	Belediye oteli müsteciri	3.12.934	2,27
Eczacı M. Ziyaettin	Belediye oteli müsteciri	3.12.934	1,37
Manifaturacı Hayim oğlu Nesim	Belediye oteli müsteciri	3.12.934	6,92
Dr. İbrahim ve Şeriki Ziya B.	Belediye oteli müsteciri	3.12.934	2,15
Tüccardan İstavri Koronyo	Belediye oteli müsteciri	3.12.934	3,31
Yüzbaşı Halit	Belediye oteli müsteciri	3.12.934	00,--
Dramalı Fuat	Belediye oteli müsteciri	3.12.934	5,60
Komisyonecu Tefvik	İzmit'te	3.12.934	2,61
Müteveffa Hafız Naim validesi Zehra	Adapazarı	3.12.934	3,67
Sadi	Adapazarı	3.12.934	5,--
Savarzade zevcesi Zekiye	Adapazarı	3.12.934	36,28
İrani M. Mustafa	Adapazarı	3.12.934	4,83

Adapazarı Türk Ticaret Bankası Tevdiatı			
İsim	Adres	Tevdi Tarihi	Meblağ
Hafız İsmail	Adapazarı	3.12.934	23,68
Kaptan Ahmet	Adapazarı	3.12.934	12,85
Osman Efendi namına Ethem	Adapazarı	3.12.934	4,77
Fesciyan Dikran	Adapazarı	3.12.934	6,50
Fahrettin	Araba Fabrikası Müdürlerinden	3.12.934	6,37
Nafiz	İdadi Mektebi Müdürü	3.12.934	1,39
Bedros Ovakimyan	Adapazarı	3.12.934	2,90
Ali Rıza	Kavafiye Tüccarı	3.12.934	1,22
Kazak İsmail	Fabrikacı	3.12.934	2,19
Konyalı Mehmet Ziyaettin	Adapazarı	3.12.934	3,34
Emin Kızı Rabia Hanım	Adapazarı Çarka Lâtfе Karyesinden	3.12.934	7,10
Hüseyinzade Mustafa	Adapazarı	3.12.934	30,--
Kandırallı Yamak Zade Şevket	İzmir	3.12.934	1,40
Cezarzade Ziya	İzmir	3.12.934	1,38 ²⁷³

Adapazarı Türk Ticaret Bankası tarafından ilan edilen tevdiat sahiplerine bakıldığında Türklerden olduğu kadar Ermeni ve Rum milletinden de olduğu görülmektedir. Bankanın Adapazarı'nda bu milletten insanlarla da bankacılık işlemleri yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca I. Dünya Savaşı ve sonraki süreçte yaşanan olaylar nedeniyle bu şahısların ülkeyi terk ettikleri için tevdiatlarının hala bankada kalması da mümkün gözükmektedir.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası Kendisini Toparlıyor

Ekim 1934 yılında bankanın sermayesini 1.000.000 lira artırması ve merkezini Ankara'ya taşınması ulusal basın da nazarlarını üzerine çekmesine neden olmuştu. Nitekim *Milliyet* gazetesinin 5 Ocak 1935 tarihli nüshasında "Adapazarı Türk Ticaret Bankası Yeni Teşkilatla Yepyeni ve Sağlam Bir Şekilde Faaliyete Geçti" başlığıyla bankanın geçirdiği gelişim ele alınmıştı. Haberde Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın piyasada günden güne kuvvet bulduğunu ve çok kısa bir zamanda kıymetli kredi unsuru milli bankalarımız arasında esaslı bir yer aldığını belirtmiştir.

Daha sonra gazete, bankanın 1934 yılında geçirdiği sarsıntıya değinmiş ve başta Türk hükümeti ve Maliye Bakanlığı olmak üzere diğer milli bankaların yaptıkları yardımı dile getirmiştir. Türkiye'deki bankaların arasında çok kuvvetli bir dayanışmanın olduğunu ifade eden gazete, devletin bütün tasarruf ve iş adamları ile ilgilenen kredi kurumlarıyla çok yakından alakadar olduğunu ve onlara her türlü yardımı esirgemediğini okuyucularına aktarmıştır.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1 milyon liralık sermaye artırımında gitmesini de konu edinen gazete, bankanın sermayesine katılan bu miktarın 250 bin lirasını bir kanunla Maliye Bakanlığı, İş ve Ziraat Bankaları 250'şer bin, Emlâk Bankası 150 bin, Sümer Bank 100 bin lira verdiklerini ifade etmiştir. Gazete Adapazarı'nda kurulan ve memleketin birçok yerlerinde şubeler açan bankanın memleketin kredi ihtiyacına büyük hizmetler yaptığını ve bu hizmetlerinden dolayı da hükümetin ve milli bankalarının yardımına koştuklarından bahsetmiştir. Haber son olarak bankanın merkezi Ankara'ya nakledilerek teşkilatın yeniden yapıldığını ve bankanın idarenin daha da güçlendiğini ifade etmiştir.²⁷⁴

²⁷³ *Hilâliabmer*, 17 Mart 1935, s. 15.

²⁷⁴ *Milliyet*, 5 Ocak 1935, s. 1, 5; *Milliyet* gazetesinde çıkan haberin bir benzeri 9 Ocak 1935 tarihinde *Akşam* gazetesinde "Yakında Tevdi Adapazarı Türk Ticaret Bankası Daha Sağlamlaştı" başlığıyla çıkmıştı. Haberde 1934 yılında sıkıntıya düşen bankanın hükümetin yardım ederek bu süreci atlattığı yazılmıştı. Haberde ayrıca bankanın sermayesinin artırılmasına ve merkezin Ankara'ya taşınmasına da değinilmişti (*Akşam*, 9 Ocak 1935, s. 6).

26 Ocak 1935 tarihli Ulus gazetesinde çıkan bir haberde ise Ankara Defterdarlığı, Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi'nin sermaye artırımını suretiyle çıkaracağı 1.000.000 liralık (B) serisi hisse senetlerinin damga resminin 24 Ocak 1935 tarihli makbuz mukabilinde alındığını ilan eden duyurmuştu.²⁷⁶

1935 yılı Mart ayında bu kez Haber gazetesinde Adapazarı Türk Ticaret Bankası hakkında bir haber çıkmıştı. Haberde bankaya ait Tophane'deki tütün deposunda çalışan 300'e yakın işçilerini bırakmışlardı. İşçilerin iddiasına göre grev meselesi yevmiyelerin azlığından kaynaklanmaktaydı. Ancak banka yetkilileri tarafından işçilerin grev yapmadığı, yalnız işlenecek tütün kalmadığı için işlerine nihayet verildiği şeklinde açıklama yapılmıştı.²⁷⁷ Durum ne olursa olsun şu bir gerçek ki, Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın İstanbul Tophane'de en az 300 kişinin çalıştığı bir tütün deposuna sahip olduğudur.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası hissedarları umumi heyeti 1935 senesi toplantısının 31 Mart tarihinde Ankara'da Işıklar Caddesi'nde Banka merkezinde yapılması kararlaştırılmıştı. Bu toplantı Adapazarı dışında yapılan ilk senelik toplantı olacaktı.²⁷⁸ Bankanın yönetin kurulunda artık Merkez Bankası yönetim kurulundan 3, İş Bankası'ndan 1, Ziraat Bankası'ndan 1 ve Sümerbank'tan 1 delege de yer almaktaydı.²⁷⁹

Ulus, 5 Temmuz 1935

1934 yılında Bankanın gazete reklamlarından örnekler²⁷⁵

Toplantıda ilk önce 1934 yılında yapılan faaliyetleri anlatan idare meclisi raporu okunmuştu. Raporda sermayeye eklenecek 1.000.000 liraya hissedar olacaklar için bazı imtiyazlar kabul edilmiştir. Raporda ayrıca bankanın son yıldaki durumu ile alınan tedbirler, avans hesapları adı altında hesaplanan 752.856,81 liranın hangi işlerde kullanıldığı, bankanın sanayi alanındaki mü-

²⁷⁵ Zaman, 9 Eylül 1934, s. 8; Zaman, 24 Eylül 1934, s. 8; Son Posta, 21 Aralık 1934, s. 8; Akşam, 14 Nisan 1934, s. 12; Akşam, 18 Ağustos 1934, s. 11; Vatan, 28 Eylül 1934, s.20; Akşam, 28 Nisan 1934, s. 12; Milliyet, 10 Haziran 1934, s. 8.

²⁷⁶ Ulus, 26 Ocak 1935, s. 8.
²⁷⁷ Haber, 28 Mart 1935, s. 1.
²⁷⁸ Akşam, 28 Şubat 1935, s. 14; Ulus, 28 Şubat 1935, s. 2.
²⁷⁹ Ulus, 5 Temmuz 1935, s. 1.

nasebetleri bankanın mevcut durumlara iştirak, doğrudan doğruya idare ve ortaklık gibi şekillerde 12 kurum ve iş üzerinde çalıştığı bilgileri de yer almaktaydı.

Bunların dışında toplantıda bankanın menkullerinin 137.970,82 liraya ulaştığı belirtilmiş ve 1934 yılındaki sarsıntıdan dolayı meydana gelen 259.983,31 liralık zararın 131.376,45 lirasının ihtiyat akçesinden karşılandığı, geri kalan 128.606,88 liranın zarar adı altında 1935 yılına geçirilmesi de kararlaştırılmıştı. Ayrıca Mahmut Nedim'den boşalan idare meclisi üyeliğine Said Hamid'in seçilmesi kabul edilmiştir.²⁸⁰

1934 yılında Adapazarı Türk Ticaret Bankası 43.912 lira kâr etmiştir. Diğer bankalar ise İmar Bankası 10.492, Emlak ve Eytam Bankası 37.576, Akhisar Tütüncüler Bankası 37.514 lira kâr etmişlerdir.²⁸¹ Bu bankalara göre Türk Ticaret Bankası'nın kâr durumunun oldukça iyi olduğu söylenebilir.

Banka toplantısını yaptıktan sonra eski hesapları arttırmak ve onları sağlam esaslara bağlamak suretiyle işleri daha düzgün bir yola girmişti. Bunların dışında bankanın 1935 yılında borçlularına karşı yapılandırma uygulanmış ve alacaklar da taksitlendirilmiştir. Böylece bankanın eski alacaklarından imkân nispetinde faydalanması sağlanmıştı. Bunun dışında yeni uygulanan bir yöntemle bankaya 50, 100, 150, 200 ve 250 gibi para yatırımlarına, içerisinde aylara bölünmüş kupon bulunan bir cüzdan verilmekteydi. Bu kuponlarla her ay yatırılan paranın faizi bankadan alınabilmekteydi. Banka bu kuponlara % 6 faiz verilmekteydi. Banka bunun dışında cüzdan sahiplerinden günü gelince parasını almayanların haklarının saklı olması, her zaman para yatırma ve çekme imkânı bulunması, karnelerinde mühürlü fotoğrafları bulunan para sahiplerinin diledikleri şubeden para alabilmeleri, para sahiplerinin kendileri ve başkaları adına gönderecekleri paralardan gönderme parası alınmaması gibi pek çok yenilik getirmişti.

Bakanın iş alanı daralan bazı şubeleri de kapatılmış, kalan şubeleri de verimli bir hale sokulmuştur. 1935 yılında bankanın şubeleri arasında Ankara Merkez, Adapazarı, Eskişehir, Bandırma, Bartın, Safranbolu, Bolu, Biga, Bozüyük, Bursa, Düzce, Gemlik, İstanbul, İzmit, Kütahya ve Tekirdağ bulunuyordu.²⁸² Yani bankanın şube sayısı 26'dan 16'ya düşmüştü. Bankanın Bilecik, Hendek, Karamürsel, Mudurnu, M. Kemal Paşa, Galata, Gerede²⁸³, Geyve, Üsküdar ve Yenişehir şubeleri kapatılmıştı.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası ile ilgili bu kez *Son Posta* gazetesinin 9 Haziran 1935 tarihli nüshasında haber çıkmıştı. Gazetede "*Adapazarı Pek Yakında Kocaeli Mıntıkasının Endüstri Merkezi Olacak*" başlıklı haberde bankanın Adapazarı'nda elektrik, demir ve ağaç fabrikaları ile ilgili şu bilgiler mevcuttu:

"Belediye ile ortaklaşa işletilen elektrik fabrikası Adapazarı'nın aydınlatma ihtiyacından başka endüstri evlerini işletecek elektrik gücünü de sağlamaktadır. Demir ve ağaç eşya fabrikasında da her çeşit döküm, torna ve tesviye işleri, ağaç eşya yapılmaktadır. Şimdiye kadar yumurta istifinde Romanya talaşı kullanılıyordu. Şimdi bu fabrikada yumurta istifi için kullanılan talaş da yapılmaya başlanmıştır. Yakın zamanda fabrikanın işi genişletilecek işçi sayısı 500'e çıkarılacaktır".

Haberde Adapazarı'nda diğer sanayi kuruluşlarına yer verilmiş ve haber şu şekilde bitmiştir: "*Adapazarı'nda fabrikacılık sabasında pek kısa zamanda büyük inkişaf göstereceği umulmaktadır. Bu takdirde burası Kocaeli mıntıkasının endüstri merkezi olacak, işçilik sabası genişleyecektir*"²⁸⁴. Yine bu

280 *Ulus*, 3 Nisan 1935, s. 2.

281 *Kurun*, 20 Haziran 1935, s. 3.

282 *Ulus*, 5 Temmuz 1935, s. 1, 3.

283 Bankanın Gerede şubesi 1 Mayıs'tan itibaren kapatılmıştır (*Son Posta*, 24 Mayıs 1935, s. 4).

284 *Son Posta*, 9 Haziran 1935, s. 4.

sıralarda Adapazarı Türk Ticaret Bankası, Adapazarı'nda bir Alman grubundan demir ve tahta işleri fabrikasını satın almıştı. Banka bu fabrikayı vagon inşaat atölyesi haline getirilmesi için tetkiklere de başlamıştır.²⁸⁵

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın yaptığı aylık faiz uygulaması birçok kimseyi bilhassa da küçük bütçeli insanları memnun etmiştir. Bu insanlar paralarını Türk Ticaret Bankası'na yatırmakta ve her ayın ilk gününde şubeye gidip aylık faizlerini alabilmektedir. *Son Posta* gazetesi okuyucularına bu gelişmesi "*Türk Bankacılığında Bir Tekâmül Örneği Daha*" başlığı ile vermiştir. Gazete küçük gelirli insanların apartman almak yerine bu uygulama nedeniyle tasarruflarını bankaya yatırdıklarını yazmaktadır.²⁸⁶

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın faaliyetleri basın dışında devlet yetkililerinin de dikkatini çekmekteydi. Nitekim Ekonomi Bakanı Celâl Bayar İstanbul'da bulunduğu sırada Adapazarı Türk Ticaret Bankasını teftiş etmiş, bankanın işlerinde gördüğü düzgünlükten dolayı hoşnutluğunu bildirmiştir. Celâl Bayar, yaptığı ziyaretin teftiş mahiyetinde olmadığını söyledikten sonra, bankanın, biriktirmek için kasasına yatırılan paraların faizini her ay müşterilerine vermek suretiyle gösterdiği yeniliğe işaret ederek şunları söylemiştir: "*Adapazarı Türk Ticaret Bankası kelimenin tam manasıyla mükemmel bir müessese haline gelmiştir. Bilhassa yapmış olduğu son yeniliğin çok büyük bir alâka ve rağbet bulunduğunu memnuniyetle gördüm. Bankanın bugünkü halini eski vaziyetiyle mukayese etmek çok yanlış olur. Çünkü banka bugün eski haliyle mukayese edilemeyecek mükemmeliyettir*"²⁸⁷

Orhan Cami Minaresinden Banka Binası-(Resül Narin Arşivi)

285 *Aksam*, 7 Temmuz 1935, s. 1.

286 *Son Posta*, 5 Eylül 1935, s. 8.

287 *Ulus*, 7 Eylül 1935, s. 3.

Adapazarı Türk Ticaret bankası 31 Aralık 1935 senesi bilançosu şu şekildedir:

Aktif		Pasif	
	T.L. Krş.		T.L. Krş.
Kasa	1.433.850,00	Sermaye	2.200.000,00
Ticari senetler cüzdanı	963.048,29	Muhabir Bankalar	10.321,56
Esham ve Tahvilat cüzdanı	108.178,60	Mevduat	116.605,47
Avanslar	647.312,81	Alacaklı Cari Hesaplar	1.611.457,55
Borçlu hesabı cariler	197.199,22	Tasarruf Tevdiatı	1.419.719,65
Sair muhtelif borçlular	285.270,09	Tediye Emirleri	3.005,54
Gayrimenkuller	278.885,76	Sair Muhtelif Alacaklılar	252.820,30
Menkuller	110.434,51	Kefaletten Dolayı Alacaklılar	702.173,41
Kefaletten dolayı borçlular	702.173,41	İtfa Tahsisatı	7.840,28
Muvakkat hesaplar	855.191,19	Talep olunmamış temettüleri ve Kuponlar	49.068,98
Fabrikalar ve Ticari teşebbüsler	7 52.083,48	Muvakkat Hesaplar	177.512,07
İştirakler	89.000,00	Nazım Hesaplar	139.810,60
Nazım hesaplar	139.810,60	Tahsis Edilmiş Karşılıklar	709,41
Zarar (1934 senesinden müdevver zarar bakiyesi)	128.606,86		
Yekûn	6.691.044,82	Yekûn	6.691.044,82

Adapazarı Türk Ticaret bankası 31 Aralık 1935 senesi kar-zarar hesabı ise şu şekildedir:

Borç		Alacak	
Masraflar	264.556,74	Alınan Faiz ve Komisyonlar	242.630,80
Verilen Faizler	202.460,93	Bank hizmetleri mukabilinde alınan ücret ve komisyonlar	17.008,40
Verilen Komisyonlar	869,76	İştiraklerden kâr	159.755,15
Muhtelif Zararlar	17.964,64	Muhtelif kârlar	75.007,41
Amortismanlar	7.840,28		
Kâr	709,41		
Yekûn	494.401,76	Yekûn	494.401,76 ²⁸⁸

1935 yılına ait Bankanın gazete reklamları²⁸⁹

²⁸⁹ Akşam, 26 Eylül 1935, s.12; Kurun, 14 Ocak 1935, s.12; Akşam, 10 Ocak 1935, s.16; Son Posta, 30 Temmuz 1935, s.12; Akşam, 1 Ağustos 1935, s.16; Akşam, 6 Temmuz 1935, s.16; Akşam, 1 Ocak 1935, s.16; Haber, 3 Ocak 1935, s.16; Milliyet, 1 Ocak 1935, s.8; Ulus, 15 Aralık 1935, s.8; Ulus, 16 Aralık 1935, s.8; Zaman, 16 Temmuz 1935, s. 8; Ulus, 18 Temmuz 1935, s.8; Akşam, 2 Mayıs 1935, s. 16; Akşam, 29 Haziran 1935, s.15; Ulus, 5 Temmuz 1935, s. 8.

²⁸⁸ Ulus, 8 Nisan 1936, s. 6.

Adapazarı Ticaret Bankası, 1936 yılı senelik umumi hissedarlar toplantısını 30 Mart 1936 tarihinde bankanın merkez binasında gerçekleştirmiştir. 1934 senesi ortalarında hükümetin ve milli büyük bankaların 1.000.000 lira sermayeyle iştirakleri sayesinde bu banka, bir sene gibi kısa bir zamanda içinde bulunduğu zorluklardan²⁹⁰ kuvvetlenerek çıkmasını bilmişti. İdare heyeti de toplantıda raporunun bir sene önceki vaziyetle elde edilen neticeyi uzun, detaylı ve mukayeseli bir şekilde izah etmiş ve gereken müspet neticeleri ortaya koyması bütün hissedarları üzerinde gerçek bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın Ankara'dan batıya doğru İstanbul'a kadar uzanan geniş bir bölgede 16 şubesiyle halkın kredi ihtiyacını karşıladığı görülmektedir. Türkiye'nin en zengin bölgesi olan çevrenin tütün, fındık, hububat ve ipek gibi ürünleri bankanın koruyucu yardımıyla piyasalarda hakiki değeriyle satılmaktadır. Yine bu dönemde Adapazarı Türk Ticaret Bankası kredi işlerinden başka bir kısım işletmeleri de başarıyla yürütmektedir. Bunlardan Adapazarı Demir ve Ağaç Eşya Fabrikası, 1935 yılı içerisinde Kayseri ve Ereğli, Nazilli kombinalarında demir kısımlarını taahhüt etmiş ve birçok işleri arasında bunları başarmıştır. Bunun yanında bankanın Bolu, Bartın, Kütahya, Bozüyük ve İzmit bölgelerinde orman işletmeleri de bulunmaktadır.²⁹¹

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1934 yılı sonunda 2.169.975 lira olan mevduat 1935 yılında 1.000.000 lira artarak 3.000.000 lirayı geçmiştir. Bu arada vadeli mevduatta faizlerin aylık kuponlarla ödenmesi sistemi, halkın bankaya olan ilgisinin artmasına neden olmuş ve halkın bankaya para yatırmayı kolaylaştırmıştır. Bankanın mukayeseli bilanço cetvelleri incelendiğinde kasa mevcudunda %80 nispetinde bir artma kaydedilmiştir. Esham ve tahvil hesaplarında ise 150.000 liralık fazlalık vardır. 1936 yılında bankanın genel direktörü B. Sait Hamit Başak idi. İdare Heyeti ise Cumhuriyet Merkez, İş, Emlak ve Eytam, Ziraat bankalarıyla Sümer Bank mümessillerinden oluşmaktaydı.²⁹²

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, yeni idareye intikalinde diğer bankalara olan 670.000 lira civarında borcunun 1936 Mart ayında tamamen kapatmıştı. Bankaya yapılan mevduat bir evvelki seneye göre 977.807 lira fazladır.²⁹³

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın 1934 yılında 25 şubesi bulunmaktaydı. Ancak bu şubelerin bir kısmı küçük kazalarda bulunmakta ve bu şubeler daima zarar etmekteydiler. İş sahasını genişletmek suretiyle bu şubelerin verimli hale getirilmelerine de imkân olmayacağı ve bunun yanında bir şehirde birden fazla şubenin gereksiz olduğu anlaşıldığı için bu şubelerden bir kısmının kapatılması kararı almıştı. Bu nedenle ilk önce Karamürsel, Mudurnu ve Üsküdar şubelerinin kapatılması kararlaştırılmıştı. Ancak bunun yeterli olmaması üzerine daha sonra Gerede, Galata, Hendek, Mustafakemalpaşa, Yenişehir, Bilecik ve Geyve şubelerinin kapatılması kararı alınmıştı. Banka bu şubelerde temin olunmuş 345.000 küsur liralık mevduatı sahiplerine tamamen iade ve alacaklarını tasfiye işlerini, yakınlıkları dolayısıyla, İstanbul, Bursa, Adapazarı, Bolu ve Eskişehir şubelerine devretmiştir.²⁹⁴

Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın da iştirakiyle 1936 yılında Ormanlık ve Endüstri Limitet Şirketi adıyla kerestecilik ve ormancılıkla ilgili bir şirket kurulmuştu. Merkezi Bartın'da olan bu şirket, şirketin iş kadrosu kısa sürede tamamlanmıştı. Adapazarı Bankası, İstanbul Şubesi ikinci müdürü Nuri Tanberk'i Bartın'a göndererek ortaklarla birlikte idare mekanizmasını düzenlemiştir. Şirket 1 Nisan 1936 tarihinden itibaren faaliyet geçecekti.²⁹⁵

1936 yılında meydana gelen diğer bir gelişme ise Adapazarı Türk Ticaret Bankası'nın da iştiraki ile Ankara Sigorta Şirketi'nin kurulmasıydı. Şirket Adapazarı Ticaret Bankası'nın dışında İş Bankası, Eti Bank ve Anadolu Sigorta Şirketi'nin ortaklığıyla 500.000 lira sermaye ile kurulmuştu. Anadolu Şirketi 1 Ağustos 1936 tarihinde Yenipostane karşısında açılmış ve çalışmaya başlamıştır. Ankara Sigorta Şirketi'nin ilk hizmeti, Refii Bayar'ın eşyalarını 500 liraya sigorta ettirmesiydi.²⁹⁶ Bu şirketin ayrıca Avrupa'da da şubelerinin açılması düşünülmüştü.²⁹⁷

Şirketin açılma töreninde bulunan davetliler

Ankara Sigorta Şirketi dün merasimle açıldı

İş, Eti ve Adapazarı Türk Ticaret Bankaları ile Anadolu Sigorta Şirketinin müştereken tesis ettikleri, 500.000 Türk lirası sermayeli Ankara Sigorta Şirketinin açılma merasimi, dün, öğleden evvel, Yeni Postahane karşısında Kınacıyan Hanındaki dairede yapılmıştır.

Davetliler, saat on birde toplanmış bulunmaktaydılar. Açılış merasimi için güzel ve zengin bir büfe hazırlanmıştı. Davetliler büfeden izaz ve ikram edilirlerken, millî Reasürans direktörü Refi Celâl Bayar, şirketin ilk muamelesi olmak üzere eşyasını 500 liraya sigorta ettirmiştir.

Açık Söz, 2 Ağustos 1936

296 Açık Söz, 2 Ağustos 1936, s. 3; Kurun, 2 Ağustos 1936, s. 3.

297 Akşam, 29 Temmuz 1936, s. 5.

²⁹⁰ *Ulus*, 31 Mart 1936, s. 1.

²⁹¹ *Ulus*, 31 Mart 1936, s. 5.

²⁹² *Akşam*, 4 Nisan 1936, s. 5.

²⁹³ *Son Posta*, 9 Nisan 1936, s. 5.

²⁹⁴ *Tan*, 11 Nisan 1936, s. 8.

²⁹⁵ *Ulus*, 29 Mart 1936, s. 6.

1936 yılında banka adına gerçekleştirilen diğer bir hadise ise Adapazarı şehrinin elektrik aydınlatma imtiyazının Adapazarı Belediyesi'ne devredilmesi idi. Adapazarı Türk Ticaret Bankası ile Adapazarı Belediye Dairesi aralarında yaptıkları mukavelename her iki tarafın rıza ve muvafakatleriyle feshedilmişti. 27 Mart 1936 tarihinden itibaren Adapazarı şehrinin elektrik aydınlatma imtiyazı belediye tarafından yürütülecekti. Fesih ve devir işlemlerinin altında Banka Meclisi İdaresi ve Umum Müdürü Said Bey'in vekili Asaf Talâti Ertan ve Adapazarı Belediye Başkanı A. Faik Abasıyanık'ın imzaları bulunmaktaydı.²⁹⁸ Ancak burada belirtilmesi gereken husus ise Belediye'nin sadece elektrik imtiyazını aldığı gerçeğiydi. Elektrik Fabrikası'nın sahibi ise hala banka olacaktı.

Adapazarı Elektrik Fabrikası'nı banka 4 yıl önce 150.000 liraya metruk bir halde iken satın alınmıştı. Banka fabrikayı daha işlevsel hale getirmiş ve fabrikada elektrik işlerinin dışında kamyon karoseri, masa, kanepeler ve diğer mobilyaların yapım işini de yürütmüştü. Bankanın Büyük derbent, Sapanca, Kütahya ve Bartın'da icarı altında ormanlar bulunmaktaydı. Bu ormanların hepsinde fabrikalar bulunmakta, Bartın'da bulunan 4 fabrikaya ilave olarak 2 fabrika daha kurulması düşünülmekteydi. Elektrik imtiyazı belediyeye verilince belediyede hâlihazırda bir elektrik santraline sahip olmadığından yine cereyanı bankaya ait fabrikasından 3 sene müddetle kilovatını 9,5 kuruştan satın alacaktı. Belediye üzerine devir almış olduğu şehirdeki elektrik tesisatı için de Adapazarı Bankası'na 73.000 lira ödeyecekti. Bu borç da yapılandırılarak 10 seneye yayılmıştı. Belediye ileride bir elektrik santrali yaptığı takdirde bu konuda fabrika ile alakasını kesecekti.²⁹⁹

Adapazarı Türk Ticaret Bankası fabrikalarından bir görünüm

Adapazarı Türk Ticaret bankası 31 Aralık 1936 senesi bilançosu şu şekildedir:

Aktif		Pasif	
	T.L. Krş.		T.L. Krş.
Kasa	1.101.577,56	Sermaye	2.200.000,00
Bankalar	212.637,12	Mevduat	2.134.381,64
Mevduat Karşılığı	158.250,00	Tasarruf Tevdiatı	1.972.505,19
Ticari senetler cüzdanı	1.015.169,04	Tediye Emirleri	6.277,54
Esham ve Tahvilat cüzdanı	168.847,55	Sair Muhtelif Alacaklılar	242.997,32
Avanslar	1.245.617,62	Kefaletten Dolayı Alacaklılar	1.838.661,16
Borçlu hesabı cariler	523.647,28	İtfa Tahsisatı	40.584,00
Sair muhtelif borçlular	491.560,69	Talep olunmamış temettü-ler ve Kuponlar	30.998,11
Gayrimenkuller	292.747,33	Muvakkat Hesaplar	264.726,05
Menkuller	108.882,94	Nazım Hesaplar	3.739.775,90
Kefaletten dolayı borçlular	1.838.661,16	Tahsis Edilmiş Karşılıklar	44.187,89
Muvakkat hesaplar	668.546,90	Kâr (1936 senesi kârı)	3.103,28
Fabrikalar ve Ticarî teşebbüs-ler	791.379,54		
İştirakler	39.000,00		
Nazım hesaplar	3.739.775,90		
Zarar (1934 senesinden mü-devver zarar bakiyesi)	127.897,45		
Yekûn	12.524.198,08	Yekûn	12.524.198,08

Adapazarı Türk Ticaret bankası 31 Aralık 1936 senesi kar-zarar hesabı ise şu şekildedir.

Borç		Alacak	
Masraflar	246.146,80	Alınan Faiz ve Komisyonlar	285.556,41
Verilen Faizler	151.119,71	Bank hizmetleri mukabilinde alınan ücret ve komisyonlar	74.217,01
Verilen komisyonlar	873,94	İştiraklerden kâr	182.447,54
Muhtelif Zararlar	107.408,44	Muhtelif kârlar	43.362,82
Amortismanlar	32.743,72		
Provizyonlar	44.187,89		
Kâr	3.103,28		
Yekûn	585.383,78	Yekûn	585.583,78 ³⁰⁰

²⁹⁸ Tan, 12 Mayıs 1936, s. 10; Resmi Gazete, 13 Mayıs 1936, sayı: 3302.

²⁹⁹ Son Posta, 16 Nisan 1936 s. 5.

³⁰⁰ Ulus, 7 Nisan 1937, s. 7.

1936 ve 1937 yılı reklamlarından örnekler³⁰¹

Adapazarı Türk Ticaret Bankasının Adı Değişiyor

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, tarihindeki dönüm noktalarından birisini 31 Mart 1937 tarihindeki Heyet-i Umumiye toplantısında yaşayacaktı. Çünkü bu toplantıda esas mukavelede köklü değişiklikler yapılması öngörülmekteydi. Bunlardan birisi de bankanın adının yer aldığı 12. maddedeki değişiklikti. Artık bankanın adı "Türk Ticaret Bankası" olacaktı. Bunun dışında mukavelememin 3., 11., 14., 21., 23., 29., 36. ve 47. maddelerde değişiklikler yapılacaktı.³⁰²

Adapazarı Türk Ticaret Bankası senelik heyet-i umumiye toplantısı planlandığı gibi 31 Mart tarihinde Ankara'da Işıklar Caddesi'ndeki bankanın merkezinde idare meclisi başkanı Nusret Neraya başkanlığında yapıldı. Toplantıda heyeti idare azalığına Emlak Bankası Umum Müdürü Cevdet Bey seçilmiştir. Diğer azalıklar aynı şekilde kalmıştır. Murakıplıklara ise Ziraat Bankası hukuk müşaviri Mazhar Nedim Göknil, Anadolu Ajansı, muhasebecisi Cemil Okten seçilmişlerdir.³⁰³

Toplantıda sunulan rapora göre bankanın envanter yekûnu geçen seneye nazaran 6 milyon Türk lirasından fazla bir artış göstermiştir. 1936 yılındaki safi kar 179.981 lira olmuştu. Bu safi kârdan 99.551 lirası eski idare zamanına ait işlerden likidasyonu yapılabilenlere, 32.743 li

301 Açık Söz, 12 Ağustos 1936, s.8; Akşam, 4 Nisan 1936, s.15; Ulus, 16 Aralık 1936, s.6; Ulus, 6 Aralık 1937, s.12; Akşam, 14 Mart 1937, s.11; Son Posta, 21 Mart 1937, s.12.

302 Akşam, 12 Mart 1937, s. 10; Cumhuriyet, 12 Mart 1937, s. 8; Tan, 12 Mart 1937, s. 8; Ulus, 12 Mart 1937, s. 8; Kurun, 14 Mart, s. 10.

303 Tan, 1 Nisan 1937, s. 3.

rası amortismanlara, 44.187 lira eski plasman meşkûk matbuatına karşılık olarak, 3.103 lira da 1934'ten devredilen mahsup edilmek üzere ayrılmıştır.³⁰⁴ 1934 senesinde bankaya umumi mevduat 2.169.975 lira iken bu miktar 1935 senesinde 3.147.782 liraya yükselmiş, 1936 da ise 4.106,886 liraya ulaşmıştır. Bilanço genel toplamı eski senelere nazaran bir misli fazlasıyla ile 12.524.198 liradır.³⁰⁵

Raporda ele alınan diğer bir husus ise Elektrik Fabrikası üzerinde Banka ile Adapazarı Belediyesi arasında ihtilafın senelerce sürüncemede kaldıktan sonra meselenin bankanın lehine olmak üzere bir neticeye bağlanmasıdır. Ayrıca vaziyeti çok zorda olan ve bankanın çok büyük oranda hissedarı olduğu Bolu Orman İşletme Türk Anonim şirketi meselesi de çözülmüştür.³⁰⁶

Toplantıda ele alınan diğer bir mesele ise Ankara'da merkez binasının taşınması meselesiydi. Bankanın merkezinin Ankara'ya taşınmasının aceleye gelmesi ile tutulan ilk bina, servislerin tamamının gerçekleştirilmesi için küçük olması ve kirasının ise çok fazla olması nedeniyle bankanın merkezi daha uygun bir binaya taşınmıştı.³⁰⁷

31 Mart 1937 tarihindeki Heyet-i Umumiye toplantısında alınan kararlardan en önemlisi bankanın isminin değiştirilmesiydi. Bankanın isminden Adapazarı kelimesi çıkarılacak sadece "Türk Ticaret Bankası" unvanını alması ittifakla kabul edilmiştir. Bunun nedeni de tatbikatta bazı yanlışlıklara sebebiyet verdiği ve haberleşmenin Adapazarı'na kadar gönderildiğiydi.³⁰⁸ Artık Türk Ticaret Bankası ismini alan banka, bankanın merkezinin Ankara'ya taşınması ile epey yol kat ettiği ulusal bir banka olma yolunda emin adımlarla ilerlemeye devam etmiştir.

1937 yılı Adapazarı-Bankası Genel Heyeti³⁰⁹

1937 yılında bankanın dâhil olduğu icraattan birisi de umumi mağazaların kurulması meselesiydi. İktisat Vekâletince kararlaştırılan umumi mağazaları tesis ve işletmek üzere Ziraat, İş, Emlak ve Eytam ve Adapazarı Türk Ticaret Bankaları 200.000 lira sermayeli bir anonim şirket kurma kararı almışlardır. 1937 yılı Mart ayı içerisinde bankalar bu şirkete verecekleri

304 Cumhuriyet, 1 Nisan 1937, s. 3.

305 Cumhuriyet, 31 Mart 1937, s. 7; Son Posta, 31 Mart 1937, s. 3; Akşam, 31 Akşam 1937, s. 5.

306 Kurun, 31 Mart 1937, s. 5.

307 Ulus, 1 Nisan 1937, s. 2.

308 Cumhuriyet, 1 Nisan 1937, s. 3; Tan, 1 Nisan 1937, s. 3; Son Posta, 1 Nisan 1937, s. 3; Kurun, 1 Nisan 1937, s. 4.

309 Ulus, 1 Nisan 1937, s. 1.

hisse miktarını İktisat Vekâlet'ine arz edeceklerdi. İlk umumi mağazanın ise Mersin'de kurulması planlanmıştı. Alınacak neticeler üzerine diğer ticaret şehirlerde de mağazalar düşünülmekteydi. Ayrıca aynı şirket İskenderun'da büyük bir transit antrepo açacaktı.³¹⁰ Yapılan hazırlıklardan sonra 1937 Haziran ayında Umumi Mağazalar Türk Anonim Şirketi kuruldu. Merkezi Ankara olan şirket 50 sene müddetle kurulmuştu. Şirketin sermayesi 2.000.000 lira idi. Bu sermayeye Ticaret odaları 600.000, Ziraat Bankası 450.000, İs Bankası 400.000, Sümer Bank 150.000, Osmanlı Bankası 200.000, Emlak ve Eytam Bankası 100.000 ve Adapazarı Türk Ticaret Bankası 100 000 lira taahhüt etmişti.

Umumi Mazağalar Türk Anonim Şirketi şu işlerle meşgul olacaktı: Bütün antrepo işleri; eşyanın tamamı veya belirli kısımları için emre yazılı makbuz ve rehin; tevdi olunan eşyanın müşterek veya müteferrik sigortaları; eşyanın işlenmesi, manipülasyon; zarfların tebdili, tamir ve tecdidi; eşya numunelerinin alışı ve musaddak numune şahadetnamesi itası; eşyanın ekspertizi; eşyanın tahliye, tahmil ve sevk muameleleri; tevdi olunan eşyanın arzu ile veya cebren satışı gibi umumi mağazaların faaliyeti sahasına giren bütün işler; şirket mevzuunun muhtaç olduğu gayri menkulü inşa ve iktisap etmek.³¹¹

Türk Ticaret Bankası'nın 1938 senesi başlarında iştirakleri merkezi Ankara'da olan Ticaret Türk Anonim şirketi, merkezi Bartın'da olan Ormancılık ve Endüstri Ltd. Şirketi ve 1937'de merkezi İstanbul'da olmak üzere kurulan Ürün Ticaret Türk Ltd. Şirketi'dir. Bankanın son yıllarda gösterdiği gelişmelerin seyri, bilanço rakamları üzerinden takip edilebilmektedir. 1934 senesi bilançosu 6.439.240 lira 22 kuruş iken, 1935 senesi bilançosu 6.691.044 lira 82 kuruş olmuştur. 1936 senesinde ise yaklaşık 2 kat daha artarak bilanço 12.524.198 lira 8 kuruş olurken, 1937 senesinde ise yine yaklaşık 2 kat artış ile 22.067.592 lira 6 kuruşa ulaştığı görülmektedir. Yani bilanço 1934'ten 1937'ye kadar yaklaşık 4 kat artmıştır.³¹² 1937 yılı başlarında Türk Ticaret Bankasının şubeleri şu şekildedir: Ankara merkez, İstanbul, Adapazarı, Bandırma, Bartın, Bolu, Bozüyük, Bursa, Düzce, Eskişehir, Gemlik, İzmit, Safranbolu ve Tekirdağ.³¹³ Yani bankanın son 2 yılda şube sayısını değiştirmemiştir.

Türk Ticaret Bankası'nın 1938 senesi hissedarlar umumi heyeti toplantısı 28 Mart tarihinde yapılmıştı. Banka İdare Meclisi Reisi ve Ziraat Bankası Umum Direktörü Nusret Meray'ın başkanlığında yapılan toplantıda Ekonomi Bakanlığı Komiseri olarak Vedad Hakkı Elden, Maliye Vekâleti adına Rüştü Unul, İşbankası adına Kemal Türköner, Sümer Bank adına Kemal Akand da hazır bulunmuşlardır.³¹⁴

Toplantıda rutin olarak idare meclisi ve murakıpların raporları tasvip ile 1937 bilançosu ve kâr ve zarar hesabı tasdik edilmiştir. Toplantıda ayrıca süreleri dolan idare meclisi azalıklarına Hakkı Tarık ve Sait Hamit Başak tekrar ve Ankara'dan ayrılan Kemal Ziya Eritman'ın yerine de Sümerbank muamelat direktörü Hilmi Bey, banka murakıplıklarına ise tekrar Ziraat Bankası Hukuk İşleri Direktörü Mazhar Nedim Göknil, Anadolu Ajansı muhasebe direktörü Cemil Ökten seçilmişti.³¹⁵

1937 senesi bilançosuna ilişkin kâr ve zarar hesabına göre, bankanın bu sene 682.721 lira kâr temin ettiği görülmektedir. Bu kârdan, 54.638 lira amortisman ve provizyona ayrıldıktan ve genel masraflar ve mevduata verdiği faizler çıktıktan sonra bakiye kalan kârdan 1934'ten evvelki işlerden mütevellit 27.497 lira zarar imha edilmiş ve bundan başka 1934 senesinde tahakkuk edip her sene kârlarından kısmen imha suretiyle bakiye kalmış olan 124.794 lira dahi bu sene tamamen kapatılmıştır.

1934-1937 yılları arasındaki bilançolara ait mevduat artışı ile eski plâsmanların yavaş yavaş azalışı ve yeniden iş safhasına dağıtılan meblağ aşağıdaki tablodaki gibidir:

MEVDUAT		
1934		2.169.975,94
1935		3.147.782,67
1936		4.106.886,83
1937		5.689.963,20
PLASMAN		
Eski	Yeni	Yekûn
2.133.097,35	---	2.133.097,35
1.278.662,68	528.887,64	1.807.550,32
1.040.144,47	1.744.289,47	2.784.433,94
734.887,65	3.291.102,70	4.025.090,35 ³¹⁶

Yukarıdaki rakamlar bankanın 1934 yılındaki sıkıntıdan kurtulduğunu ve yıldan yıla gelişmeler kaydettiğini göstermektedir. Özellikle 1937 yılında gösterdiği gelişme takdire şayandır.

Türkiye ilk kez mevduat hesaplarında aylık faiz verilmesi sistemini uygulayan Türk Ticaret Bankası, 1938 yılı Nisan ayında yine ilk kez olmak kaydıyla "gece kasası" sistemini getirtmiştir. İngiltere'den getirilen ve bankanın cephe kısmına yerleştirilen gece kasası sistemi şu şekilde çalışmaktadır: Bankanın belli başlı müşterilerine müessese tarafından deriden imal ettirilmiş, çelik fermuarlı, ağzı kilitli torbalar dağıtılmaktadır. Bu torbaların içine arzu edilen kıymetli evrak ve para konulmaktadır. Bu sistemin işleyişi ise şu şekildedir: Akşamları bankanın kapanma saatlerine tesadüf eden zamanlarda ellerindeki parayı bankaya vermek zorunda olan müşteriler, bu torbaların ağzını kilitleyip veznedeki kasanın ağzından bunları içeri bırakmaktadır. Bu torbalar otomatik tesisatla bankanın içerisinde bulunan ve her türlü yangın tehlikelerine karşı emniyetli bulunan kasa içerisine yerleşmektedir.³¹⁷ Banka gece kasası sistemiyle Türkiye bankacılık tarihine yenilikler katmaya devam etmektedir.

310 *Kurun*, 6 Mart 1937, s. 4.

311 *Tan*, 27 Haziran 1937, s. 9.

312 *Tan*, 27 Mart 1938, s. 9.

313 *Ulus*, 12 Şubat 1938, s. 12.

314 *Ulus*, 29 Mart 1938, s. 8.

315 *Yeni Asır*, 29 Mart 1938, s. 3; *Ulus*, 29 Mart 1938, s. 8.

316 *Cumhuriyet*, 27 Mart 1938, s. 3; *Son Posta*, 27 Mart 1938, s.4.

317 *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1938, s. 5.

Bankanın gece kasası reklamları³¹⁸

Basında Türk Ticaret Bankasının Faaliyetleri

Türk Ticaret Bankası'nın kurduğu fabrikalar ve işletmeler basının da ilgisini çekmekteydi. 29 Ekim 1937 tarihli *Ulus* gazetesinde neredeyse tam sayfa Türk Ticaret Bankası'nın fabrikaları konu edilmişti. Gazete haberinde özetle şu bilgiler vardı: Bugün Türk Ticaret Bankası ismi altında bütün yeni iş sahalarında faal ve dinç hüviyeti görülen eski Adapazarı İslam Ticaret Bankası, bir komandit şirketi olarak 15 Kânunusani 1329 – 28 Ocak 1914 tarihinde 1.178 lira sermaye ile kurulmuştu. Anadolu'nun bir kaza merkezinde ve bu tarihte bir bankanın kuruluşu, yarı sömürgeleşmiş ve milli ekonomiye temel olabilecek her şeyin yabancı imtiyazının tekeline terkedildiği bir dönemde böyle bir milli bankanın kurulması çok önemli bir hadisedir. Zamanın ve hadiselerin olumsuz seyrine rağmen Cumhuriyet'e kadar ayakta kalma kudretini gösteren Adapazarı Türk Ticaret Bankası, Cumhuriyet döneminde de kendisine yer bulmuştur.

Trakya'yı son manevralarda görenler; bu verimli yurt parçası üzerindeki kalkınmanın iki vasıtasıyla da tanıştılar: Pulluk ve dört tekerlekli araba... Türkiye'de köye ait olan her şey çok mühimdir. Çünkü bunu 13 milyon kullanmaktadır. Karasaban ve kağının asırlarca kullanıldığı Trakya köylerinde hep bir model hepsi aynı randıman veren bu seri araba ve pullukların tamamı Türk Ticaret Bankası fabrikalarında yapılmaktadır. Bünyesi ne olursa olsun, bir ticaret müessesesi olan herhangi bir bankanın, bu kadar verimli ve faydalı bir iş sahasında birçok taraflı bir memleket işini bağdaştırdığı kolay kolay gösterilemez. Pulluk ve araba yapan bir banka, yeni Türkiye'de "En büyük bir davamız olan bol istihlal işinde ana şart olan modern ziraat aletlerinden birini, en iyi ve en ucuz olarak, Türk köylüsünün emrine vermiştir". Bunun dışında yine aynı vasıfları taşıyan arabası ile kağınyı yok etmiştir.

Türk Ticaret Bankası'nın bu fabrikası, Karabük Demir Çelik Fabrikaları bir tarafa bırakılacak olursa, Türkiye'nin tekniği en çok gelişmiş demir endüstrisine de sahip olduğu görülmektedir. Fabrika, birinci beş senelik planın ana eserleri olan Kayseri, Ereğli, Nazilli kombinalarının demir işlerini büyük başarı ile gerçekleştirmiştir. Bu durum son zamanlara kadar Türkiye dışına giden milyonları, yurt içinde kalması anlamına gelmektedir.

Bu özelliklerinin dışında Türk Ticaret Bankası'nın diğer bir hususiyeti ise onun bir de modern mobilya atölyesi ve çok sayıda kereste fabrikalarının olmasıdır. "Ateş ve baltanın elinden kurtarıp ileri işletmenin emrine verdiği yurdun en güzel ormanlarından bize üzerinde rahat ve benimseyerek oturduğumuz ev eşyası yapan bir fabrika..." Bu fabrika Türkiye'de o dönemlerde inşa edilen modern mimarinin değerli eserleri olan Harp Okulu, Polis Enstitüsü, Bayındırlık Bakanlığı, Teknik Okulu gibi kuruluşların mobilya/kereste işlerini gerçekleştirmiştir. Türk Ticaret Bankası'nın Türkiye'nin ekonomisi için kuruluşuna iştirak ettiği müesseseler arasında Umumi Mağazalar da bulunmaktadır. İhracat mallarımızın kolay ve düzenli satışı için çok lüzumlu olan bu müesseselere, Türk Ticaret Bankası geniş ölçüde iştirak etmiştir.

Türk Ticaret Bankası'nın diğer tesislerinden olan TİTAŞ ise Ankara'nın en büyük meselesi olan mesken işini çözmüştür. TİTAŞ, geniş sermayesi olmayan ve evsizlik yüzünden sıkıntı çeken vatandaşları mesken sahibi yapmak için kurulan Bahçelievler Kooperatif Mahallesi'nin inşasını üzerine almıştır. Bankanın sadece bu işi bile, "Ankara'nın büyük derdinin hala bir Cumhuriyet vatanı olarak halledilmiş görmek isteyen millet için kuvvetli bir sevgi bağı teşkil etmektedir."

Türk Ticaret Bankası'nın bu kadar geniş iş hacmi olmasına rağmen sermayesi ancak 2.200.000 liradır. Ancak banka "bugün Türk tasarruf hayatının mesnetlerinden biridir. Ve budatsız bir millet itimatının kaynaklarına kök salmıştır." 1934 yılında Bankanın sıkıntılı günler geçirdiği gören devlet, Ziraat Bankası'ndan sonra Türkiye'nin en eski bankası olan bu bankaya destek olmuştu. Devletin direktifi ile Maliye Vekâleti, Sümer, İş, Ziraat ve Emlak Bankaları Türk Ticaret Bankası'na 1.000.000 liralık yardımda bulunmuşlardır. Devletten aldığı destekle banka, Banka "memleketin bütün ana endüstri ve ticaret işlerinde kendi hissesine düşen şerefli vazifenin başarılmasına çalışmaktadır."

Türk Ticaret Bankası'nın iştirakleri olan Ticaret Türk Anonim Şirketi, Ormancılık ve Endüstri Limitet Şirketi, Ürün Ticaret T. Lt. Şirketi ve Ankara Sigorta Şirketi müesseseleri kendi iş sahalarında başarılı müesseseler olmuşlardır. Bunun dışında Meclisin istediği mahrukat/yakıt kanununun tatbikinde, Türk Ticaret Bankası, kömür soba fabrikaları yaparak mühim bir vazife almış bulunmaktadır. Bankanın sobaları Enternasyonal Kömür Sergisi'nde altın madalya da almıştır. Kömür sobaların bu kadar kullanışlı ve yaygın olmasının diğer bir sonucu da memleket yeşilliğinin son servetinin korunmasında ve "bir medeniyet ölçüsü olan kara elmasın" bol kullanılması ile ülkenin yeşilliğinin korunması olacaktır.

1934 ve 1935 yıllarında Türk Ticaret Bankası'nın iş hacmi 5 milyon iken, 1936'da bu rakam 12 milyonu bulmuş; 1937'nin ilk dokuz ayında ise 25 milyonu aşmıştır. İki sene arasındaki bu büyük farkın tek izahı halkın güveninin kazanılması olmalıdır. Bankanın mevduatı ise 5 milyonu aşmıştır. Banka aylık faizler verilmesi sistemini Türkiye'de ilk kez uygulayarak tasarrufun halk tabakaları arasında yer bulmasına öncülük etmiştir.

Gazetenin haberi ise şu şekilde bitmektedir:

"Bu müessese için daha başka ne söylenebilir? Köyde kara sapandan pulluk, kağından araba inkılabını yapan en ucuz ziraat aletlerini köylüye hediye eden evlerimizde modern ve rahat hayatın bir vasıtası alan mobilyayı yerleştiren; kömür yakan Türkiye davasına ucuz ve sağlam mamulatiyle hizmet eden, nihayet tasarruf hayatımızın temellerinden olan bir müessese için kalbimizde bir yer ayırmaktan daha tabii ne olabilir?"³¹⁹

Görüldüğü üzere gazete Türk Ticaret Bankası'nın kısa bir tarihçesinden başlayarak bütün fabrikalarını ayrıntılı bir şekilde tanıtmıştır. Bankanın fabrikalarında bir taraftan Türk köylüsü için gerekli pulluk, araba üretilirken, diğer taraftan büyük fabrikaların demir işlerini, büyük binaların

318 *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1938, s. 5; İkdâm (Sabah Postası) 15 Ağustos 1939, s. 8

319 *Ulus*, 29 Ekim 1937, s. 23.

mobilya işlerini gerçekleştirmiştir. Ayrıca Ankaralılar için ucuz meskenler inşa ederek müteahhitlik işine girmiş ve kömür sobası üretimini de yapmıştır. Gazetenin de dediği gibi bir banka daha başka ne yapabilir ki.

Türk Ticaret Bankası'nın Türk ticaret hayatına katkıları ulusal basının da dikkatini çekmeye devam etmekteydi. *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi gazetenin 20 Nisan 1938 tarihli nüshasında “*Milli Bankacılığın Memlekette Oynayacağı Büyük Rol*” başlığı altında bankanın çalışmalarını okurlarına duyurmuştu. Yunus Nadi, “*Türk Ticaret Bankası adını taşıyan ve kendi âleminde mütevazı, fakat çok ciddi çalışan milli bir müessesemiz*” sözleriyle başladığı yazısında bankanın Adapazarı Bankası unvanıyla kurulduğunu son yıllarda ciddi bir krizle karşı karşıya kalsa da Türk hükümetinin desteğiyle bu krizden çıkmayı başarabildiği yazmıştır.

1938 Mart ayında Bankanın yaptığı toplantıya da değinen Yunus Nadi, bankanın gösterdiği gelişmeleri “*milli bankacılığın Türk umumi hayatında çok büyük roller oynamağa namzed bulunduğunu bildiğimiz için fırsat buldukça bu faaliyet şubemizin takip ettiği tekâmülü temaşa etmekten zevk duyarız*” ifadeleriyle okuyucuyla paylaşmıştı. Yunus Nadi köşe yazısına şu şekilde devam etmiştir:

“Türk Ticaret Bankası bu işe eğer istenirse tevdiat mukabilinde aylık i faiz hesap etmek ve hatta bunu böyle tediye eylemek yolunda kendisine mahsus bir yenilik ifadesiyle yeni bir hız vermiştir. Ticaret Bankası bankacılık ruhu ile çok istina etmiş kimselerin kifayetli ellerindedir. Onun için sağlam yürüyor ve daha büyük milli bankalarımızdan ibaret yaşlı kuvvetli diğer ağabeylerinin yanı başlarında hepimize daha parlak yarınlar vadediyor”.

Yunus Nadi daha sonra Türk ekonomisi hakkında kısa bilgiler vererek yazısına “*karınca kaderince güzel işler gören Türk Ticaret Bankasını işte bilhassa bilgili, ihtiyath, sağlam, fakat daima ileri adımlarından dolayı takdir ediyoruz*” sözleriyle son vermiştir.³²⁰

Yunus Nadi'nin başyazarından sonra bu kez *Ulus* gazetesinin 19 Mayıs 1938 tarihli nüshasında tam sayfa olarak Türk Ticaret Bankası ve müesseseleri haberleştirilmişti. Haberin başlığı ise “*Geniş Teşkilatlı Modern Teknikli Bir Bankamızı Tanıtıyoruz: Türk Ticaret Bankası A.Ş. ve Tesisleri*” idi. “*Türk Ticaret Bankası'nın çok eski ve şerefli bir mazisi vardır. Bu banka, kuruluş tarihiyle Anadolu'nun bağrında şahsi teşebbüs ve iş hayatının, tasarruf islahatının sembolüdür*” sözleriyle başlayan gazetenin haberin ilk önce bankanın 1934 yılından itibaren bilanço, mevduat ve ticari planlamalarına yer verilmişti. Bu rakamlar yukarıda verildiği için tekrar edilmeyecektir. Ancak bu haberde ayrıca bankanın tasarruf hesapları hakkında da bilgiler bulunmaktaydı. Buna göre 1934'de tasarruf hesapları 549.443 lira idi. 1935'de bu miktar hemen hemen üç misline yakın bir fazlalık kaydederek 1.419.719 lira olmuştu. 1936'da 1.972.505 lirayı bulmuş ve 1937'de de dört sene evveline göre beş misli fazlasıyla 2.504.454 liraya çıkmıştı. Bu rakamlar ise halkın bankaya olan güveninin ve itimatının nasıl arttığını göstermekteydi.

Haberin devamında “*Banka Köylüye İdeal Tip Arabayı Fabrikasında Yaptı*” alt başlığı ile Türk Ticaret Bankası'nın araba fabrikası ve ürettiği arabalar hakkında şu bilgiler verilmiştir:

“Kağnıdan kurtulmak Türkiye'nin üretim reformunun baş davalarından biridir. Türk Ticaret Bankası, köylü için bir anane, sermaye, iskân işi olan bu büyük meseleyi, kendi modern fabrikasında ve memleketin menfaatine işleyen tekniğine dayanarak en mükemmel bir tarzda halletmek çaresini bulmuştur. Alakalıların üzerinde hassasiyetle duracaklarına şüphe olmayan bu tedbir, yepyeni ve bütün ihtiyaçları karşılayan, çok kullanışlı ve muhtelif işler yaptığı nispette ucuz olan yeni model bir araba tipinin bulunmasıdır. Köylü mukavemet ve dayanma kabiliyetini çok yükselten yekpare obutlu olan bu arabayı isterse sap arabası olarak, isterse yük arabası olarak kullanacak;

ihtiyaç olursa istendiği kadar uzayıp kısalan orta kısmıyla her çeşit eşya taşıyabilecek; isterse at, isterse öküz koşabilecek; hatta yine isterse tek, isterse çift hayvan kullanabilecektir.”

Gazete haberinde gerçekleştirilmesi planlanan Büyük Ziraat Kongresi'nin, ele alacağı meseleler arasında bulunan köylünün nakil vasıtaları meselesinin bulunduğu vurgu yaparak “*bir milli bankamızın böyle bir tip araba imal etmesi, cidden takdir değer bir haldir*” sözlerine yer vermiştir. Haberde Türk Ticaret Bankası'nın ürünlerinin bir hususiyeti de bu mamullerin geniş halk yığınlarına ait olması dolayısıyla en ucuz ve seri olmasıdır. Haberde bu konu ile ilgili şu bilgiler okuyucuyla paylaşılmıştır:

“Bu tarz, bilhassa araba, pulluk ve diğer çok kullanılan mamullerin her zaman ve her yerde yedek parça meselesidir. Türk Ticaret Bankası tip ve seri olan bütün imalatında bu mühim nokta üzerinde bilhassa durmaktadır. Banka, kendi imalatının memleketinin birçok yerlerinde bulunan şubeleri ve acentaları vasıtasıyla bütün yedek parçalarını bulundurmaktadır. Bu da onun yalnız kar için değil; halk için imalat yaptığını anlatan bir misaldir. Bu tip arabadan bir model Ankara'ya gelmiştir ve banka, arzu edenlere bu enteresan tip hakkında izahat ve malumat vermektedir.”

Haberin diğer bir kısmında ise “*Büyük Demir İşleri*” alt başlığı ile bankanın gerçekleştirdiği demir işlerinden bahsedilmiştir. Buna göre; Kayseri, Nazilli, Ereğli fabrikalarının bütün demir işlerini Türk Ticaret Bankası yapmıştır. Buradan şu sonuç ortaya çıkıyor ki Türkiye'nin en büyük tesislerden olan bu fabrikaların demir kısımları gibi, inşasının en esaslı kısmını yapacak kadar, bankanın demir fabrikası modern cihazlarla donatılmıştı. Banka ayrıca ülkenin muhtelif yerlerinde de demir inşalarını da başarıyla gerçekleştirmektedir. Büyük inşalardan başka demir fabrikası türlü demir ürünler, aletler ve malzemeler üretmektedir.

Ulus gazetesinin haberinin devamında “İdeal Bir Soba” alt başlığı ile Türk Ticaret Bankası'nın ürettiği kömür sobaları hakkında bilgi verilmiştir. Mecliste müzakere edilen konulardan olan “mahrukut/yakıt kanunu”nun tatbik edilmesi için Türk Ticaret Bankası'nın fabrikalarında çok ucuz ve kullanılması kolay bir soba tipi imal edilmesi haberde yerini almıştı. Ayrıca banka bilhassa köylü için bir soba imaline çalışmaktaydı. Bu soba, Türk köyünü tezekten ve ormanların harap olmaktan kurtaracak olan “*devlet tedbirinin emrinde faydalar temin edecektir.*”

Haber daha sonra Türk Ticaret Bankası'nın en önemli müessesesi olan TİTAŞ'ı “*TİTAŞ'ı Tanıyor musunuz?*” alt başlığı ile tanıtmıştı. Bu bilgilere göre TİTAŞ, Türk Ticaret Bankası'nın, birçok iş sahalarında başarıyla çalışan bir tesisidir. TİTAŞ'ın, cidden geniş olan iş sahaları arasında iki mühim iş en başa geçmektedir: Kereste fabrikaları ve ormancılık işleri. TİTAŞ'ın uğraştığı diğer bir alan ise inşaat işleriydi. Ankara'da yapılan bahçeli evler inşaatı tamamıyla TİTAŞ tarafından yapılmıştı. Böylece banka Ankara'ya yeni bir mahalle kazandırmış oldu.

Gazetenin haberine göre TİTAŞ'ın diğer faaliyet sahaları şunlardır: Demiryolu malzemesi, porselen izolatörler, inşaatla kullanılan beton karıştırma makineleri, dokuma tezgâhları, çelik yazıhane mobilyaları, kasalar, ahşap malzeme fabrikaları tesisleri, kalorifer tesisatı, telefon ve telsiz malzemesi, çelik tel halatlar, muhtelif tulumbalar, vasi mikyasta kamyon işleri, bilumum harp malzemesi ve tayyareler, maden ocakları ile alakalı tesisat ve malzemeler, gar vasıtaları, alüminyum külçe levha ve borular, ağır traktörler, ziraat aletleri, büyük mikyasta çamaşır makineleri ve tesisatı, dizel ve benzin motorları, kompresörler, her güçte vinç, kimyevi maddeler, bilcümle hassas mesaha aletleri, yol silindirleri ve drezinler. TİTAŞ'ın çok geniş bir ürün yelpazesi olduğu görülmektedir.

TITAS'ı tanıyor musunuz?

Titas, Türk Ticaret Bankasının, birçok iş sahalarında mevcut fabrikalarıyla çalışan bir tesistir. Titas'ın, eskiden geniş alan işleri mevcut olanlarında iki mühim iş birliği yapıyor: Kereste fabrikaları ve ormanlık işleri.
Bütün inşaat işlerinde de... Ankara'ya yeni bir şekilde hizmet eden birleşik olanlar Titas'ın bir üyesidir.

Gazetelerde TITAS reklamları³²¹

Gazete haberinde Türk Ticaret Bankası'nın diğer bir iştiraki olan OVEL Kerestecilik ve Orman İşleri Türk Limited Şirketi hakkında da kısaca şu bilgileri vermişti: Türk Ticaret Bankası'nın en mühim meselelerinden biri de Ormanlık ve Endüstri Limited Şirketi'dir. Merkezi Bartın'da olan ve Bartın, Kastamonu, Safranbolu havalisinde çalışan şirket, o sahalarda bulunan ormanlardan çıkarttığı keresteleri, uygun fiyatlarla piyasaya arz etmektedir. Bu şirket, her çeşit inşaat kerestesi imal ettiği gibi, maden direği ve keresteciliğe ait diğer işleri de başarıyla gerçekleştirmektedir. Son senelerde tomruk üretimi, 23.000 metre mikâp gibi büyük bir rakamı bulmuştur.

Gazete bu bilgileri verdikten sonra OVEL Şirketi hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Orman ve ormanlığın mühim bir memleket mevzuu olarak tetkik edildiği bir zamanda, modern vasıtalarla ve fenni şartlarla işleyen bu müessese, memleketin en zengin ormanlarının mevcut bulunduğu faaliyet mıntıkasında çok verimli olmuştur... Birçok inşa sahalarının temeli olan ve düzgün, fenni ve ticaret zihniyetiyle memleketin bu sahadaki menfaatlerini birleştiren bir telakki isteyen orman ve ağaç endüstrisi mevzuu üzerinde OVEL, bütün benzer müesseseleri için tam ve güzel bir örnek olmuştur”.

321 *Ulus*, 19 Mayıs 1938, s. 21; *Ulus*, 24 Nisan 1939, s.12

BETON KARIŞTIRMA Makineleri
OTTO KAİSER K. G. FABRİKASI MAMULATINDAN AMERİKAN SİSTEMİ TAMBURLU ZİNCİRLİ, MAZUT VE BENZİNLE İŞLER, HER TAKATTE BETON KARIŞTIRMA MAKİNELERİ STOK HALİNDE MEVCUTTUR.

MAKİNELER:
Ticaret Türk Anonim Şirketi'nin İstanbul'da 4 üncü Vakıf Hanı altındaki
MESHERİNDE
görülebilir.

Unum Türkiye yegâne vekili:
"TİTAS"
TİCARET TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
Ankara: Koçak Han — Ulus Meydanı P. K. : 196. Tel 2305 - 2338 Telg. TİTAS.
İstanbul: Taş Han — Bahçekapı P. K. : 448. Tel. 23247 - 23271 Telg. TİTAS.

OVEL
Kerestecilik ve Orman İşleri
Türk Limited Şirketi
MERKEZİ : BARTIN
Ağaç ve Kereste ile alakalı bütün işler.
Modern tesisli Fabrika ve Atölyeler.

Türk Ticaret Bankasının en mühim meselelerinden biri de Ormanlık ve Endüstri Limited Şirketi'dir. Merkezi Bartın'da olan ve Bartın, Kastamonu, Safranbolu havalisinde çalışan şirket, o sahalarda bulunan ormanlardan çıkarttığı keresteleri, uygun fiyatlarla piyasaya arz etmektedir. Bu şirket, her çeşit inşaat kerestesi imal ettiği gibi, maden direği ve keresteciliğe ait diğer işleri de başarıyla gerçekleştirmektedir.

Orman ve ormanlığın mühim bir memleket mevzuu olarak tetkik edildiği bir zamanda, modern vasıtalarla ve fenni şartlarla işleyen bu müessese, memleketin en zengin ormanlarının mevcut bulunduğu faaliyet mıntıkasında çok verimli olmuştur... Birçok inşa sahalarının temeli olan ve düzgün, fenni ve ticaret zihniyetiyle memleketin bu sahadaki menfaatlerini birleştiren bir telakki isteyen orman ve ağaç endüstrisi mevzuu üzerinde OVEL, bütün benzer müesseseleri için tam ve güzel bir örnek olmuştur.

ÜRÜN
İhracat İşleri Ticaret Türk Limited Şirketi
MERKEZİ : İSTANBUL
Memleketin her çeşit mahsulünü Dünyanın bütün piyasalarında sattıran geniş teşkilatlı müessese

Ulus gazetesinde OVEL reklamı³²²

Bu şirketlerin dışında Türk Ticaret Bankası tarafından yeni kurulan Ürün İhracat İşleri Ticaret Türk Limited Şirketi de İstanbul merkezli olarak faaliyet yürütmekteydi. Bu şirket haberde ise “memleketin her çeşit mahsulünü dünyanın bütün piyasalarında sattıran geniş teşkilatlı müessese” olarak okuyucularına takdim edilmiştir.³²³

Bankanın faaliyetleri basının dikkatini çektiği gibi devlet yetkililerinin de dikkatini çekmekteydi. İktisat Vekili Şakir Kesebir 3 Ağustos 1938 tarihinde Türk Ticaret Bankası'nın Genel Merkezi'ni ziyaret ederek Genel Müdür Said Başak'tan bankanın faaliyetleri hakkında bilgi almıştır. Said Başak, bankanın plâsman ve mevduat vaziyeti ve diğer faaliyetleri hakkında İktisat Vekili'ne malumat vermiştir. İki saatten fazla bankada kalan Şakir Kesebir, bu açıklamamalardan çok memnun kalmış ve iyi intibalarla bankadan ayrılmıştır.³²⁴

Türk Ticaret Bankası fabrikalarında üretilen tahta arabalardan Ankara Ziraat Müdürlüğü yüklü bir şekilde sipariş vermiştir. Bu arabalar 72 lira gibi, piyasa fiyatlarına göre çok ucuz bir para ile köylü için hem sap, hem yük arabası olarak kullanılacak vasıflarda olduğundan Müdürlük tarafından tercih edilmiştir. Arabalar Ankara'da Sergi Evi'nin arkasındaki sahaya getirilerek köylü

322 *Ulus*, 19 Mayıs 1938, s. 21.

323 *Ulus*, 19 Mayıs 1938, s. 21.

324 *Akşam*, 5 Ağustos 1938, s. 2; *Ulus*, 4 Ağustos 1938, s. 1.

lerin hizmetine sunulmuştur. Bu arabalar, köylü için birçok pratik vasıflar taşımakta olup, arabaya hem at, hem öküz koşulabilmektedir. Aynı zamanda yük ve sap arabası olarak kullanılabilmesi, köylünün bütün işlerini bir tek araba ile görmesine imkân vermektedir. Ankara Ziraat Müdürlüğü aracılığıyla köylülere verilen bu arabaların parası köylüden taksitle alınmaktaydı. Bu nedenle köylü ödeme sıkıntısı çekmeden kağının yerine “modern ve güzel bir araba” sahibi olabilecektir.³²⁵

Türk Ticaret Bankası'nın 25. Yıldönümü

1939 yılı Türk Ticaret Bankası için de anlamlı bir yıl idi. Çünkü Banka, bankacılık alanında çeyrek asır faaliyetini sürdürerek 25. yılının sene-i devriyesini yaşamaktaydı. Türk basınında ise bu bankanın 25. yılını kutlaması geniş bir yer tutmuştu. *Akşam* gazetesinin 12 Ocak 1939 tarihli nüshasında “*Türk Ticaret Bankası Yarın kuruluşunun 25'inci Yılına Kutluyor*” başlığı ile bu kutlamalar haberleştirilmişti. Gazete haberine “*Yirmi beş sene evvel geniş bir muntikanın transit merkezi olan Adapazarı'nda (Adapazarı İslâm Ticaret Bankası) ismiyle kollektif şirket olarak kurulan bu müessese bu havalide Türk tacirlere beş buçuk sene kadar kredi temin etmeğe muvaffak olmuştu*” sözleriyle başlamıştı.

Gazete daha sonra bankanın kısa bir tarihçesini anlatmış ve 1929 senesinde Adapazarı Türk Ticaret Bankası ve 1937 senesinde de Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi isimlerini aldığını belirtmiştir. 1934 senesi içinde bankanın geçici olarak sıkıntıya düştüğünü ve bu durumdan hükümetin desteği ve büyük milli bankalarımızın yeniden bir milyon liralık sermaye iştirakleri ile kurutulduğundan bahseden haber, bankanın merkezinin Ankara'ya nakledilmesi ile “*bu müessesenin hayatında yepyeni ve kudretli bir inkişafa yol açtığını*” sütunlarına taşımıştı.

Haberde daha sonra “*küçük bir kazada halkın teşebbüs kudretiyle kurulan bu ufak müessesenin sermayesi on beş sene gibi çok kısa bir zaman içinde takriben on beş misline*” çıktığı vurgulanarak sermayenin 2.200.000 lirayı bulduğu belirtilmiştir. Son olarak ise “*Yirmi beşinci yılını idrak eden Türk Ticaret Bankası'nın müessis ve idarecileri tebrike lâyıktırlar*” denilerek haber bitirilmiştir.³²⁶

Son Posta gazetesi ise 13 Ocak tarihli nüshasında “*Milli Bir Bankamız 25'inci Yılına Muvaffakiyetle Doldurdu*” başlığı, “*küçük bir kazada halkın teşebbüs kudretiyle kurulan mütevazı Adapazarı bankası Cumhuriyet'in yardımları ve başında bulunanların muvaffak çalışmalarıyla büyük bir mali müessese halini aldı*” alt başlığı ile bu yıldönümü haberini okuyucuları ile paylaşmıştı. *Son Posta* gazetesinin haberindeki bilgiler *Akşam* gazetesinin haberi ile büyük bir benzerlik taşıdığı için sadece temas edilen farklı noktalar vurgulanacaktır.

Son Posta gazetesinin haberinde Cumhuriyet'in ilk senesinde bu müessesedeki mevduat miktarının ancak 15.000 lira iken, 15 yıllık Cumhuriyet devrinde artma oranı 533 katına çıktığı ve 8.000.000 liraya yükseldiği ifade edilmiştir. Bunun dışında özellikle Türk Ticaret Bankası tarafından ilk defa Türkiye'de uygulanan kuponlu vadeli mevduat hesaplarının büyük bir alaka uyandırdığı, Cumhuriyetin ilk senesinde 70.000 lira olan ticari plasmanın 15 sene içerisinde 93 misli bir artışla 6.500.000 liraya³²⁷ ulaştığı bilgileri de verilmişti. Gazete haberini “*müessesenin başında bulunan Umum Müdür Said Başak'ın da bu büyük inkişafta başarılarıyla mühim amil olduğu şüphesiz bulunmaktadır*” sözleriyle bitirmişti.

³²⁵ *Akşam*, 18 Ekim 1938, s. 8.

³²⁶ *Akşam* 12 Ocak 1939, s. 4.

³²⁷ Gazete haberinde 650.000 olarak vermesine rağmen 6.500.000 olmalıdır.

Türk Ticaret Bankası yirmi beş yaşında ...

1913 te Adapazarında mütevazı bir şekilde kurulan müessese, büyük bir inkişaf içindedir

Cumhuriyet, 13 Ocak 1939, s.1

Türk Ticaret Bankası'nın 25. yıldönümü haber yapan diğer bir gazete *Cumhuriyet* idi. Gazetenin 13 Ocak tarihli nüshasının 1. 5. ve 6. sayfalarında bu konu yer bulmuştu. “*Türk Ticaret Bankası 25 Yaşında*” başlığı ve “*1913'te Adapazarı'nda Mütevazı bir Şekilde Kurulan Müessese, Büyük bir İnkişaf İçindedir*” alt başlığı ile 1. sayfadan verilen haberin 6. sayfadaki devamı şu şekildeydi: “*Milli bankalarımızın ilki ve tabii en eskisi olan Türk Ticaret Bankası bugün, tesisinden beri 25 yıl geçirmiş bulunmaktadır. Milli bankacılık tarihimizin mütevazı, fakat hususi bir mevki işgal etmekte bulunan Türk Ticaret Bankası, rubu asırdan beri memleket iktisadiyatında daima dürüst, daima faydalı bir mesai sarfetmiştir*”. *Cumhuriyet* gazetesi de bankanın geçirdiği evreleri, kısa bir tarihçesini ve bilançolarını anlatmıştı. Gazetenin haberine göre 1923 yılında 230 bin lira olan bilanço bakiyesi, 1938 yılında 23 milyon liraya çıkmıştı.

Cumhuriyet gazetesinin haberinde daha sonra Türk Ticaret Bankası'nın diğer teşebbüsleri sayılmıştı. Bunlar: Demir ve Tahta Fabrikaları Tahbank, Ticaret Türk Anonim Şirketi, Ormancılık ve Endüstri Limited ve son olarak Ürün Ticaret Türk Limited Şirketi. Bunların dışında Bankanın 11 anonim şirkette de hissesinin bulunması, “*bankanın memleketin iktisadi ve sınıai kalkınmasında ne büyük bir rol almakta olduğunu göstermektedir*”.³²⁸

³²⁷ *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1939, s. 1, 6.

Cumhuriyet gazetesinin 5. sayfasındaki diğer bir haberde “Türk Ticaret Bankası namıyla ve bankacılığın her türlü teknik kemaline vasıl olmuş bir vaziyette bulunan bu müessese, hepimizin de göğsünü kabartacak bir durumdadır. Çeyrek asır, bankacılık gibi, zamanın bin bir icaplarına, hâdiselerine yakından alâkası olan bir iş için kısa görülemeyecek bir müddettir. Türk Ticaret Bankası da bütün bu hâdiseler içinde istihaleler geçirmiş, fakat daima ayakta kalmıştır” sözleriyle bankanın 25. yılı kutlanmıştır.³²⁹

Türk Ticaret Bankası’nın yıldönümünü haber yapan diğer bir gazete Tan idi. Tan gazetesi de “yurdumuzun milli bankacılık tarihinde mütevazı, fakat hususi bir mevki işgal eden “Türk Ticaret Bankası” bugün yirmi beşinci yılını idrak etmiştir” sözleriyle başlanan haberde bankanın tarihçesi, sayısal verileri ve müesseseleri verilmiştir. Gazete haberini “bankanın Türk mahsullerinin kıymetlen- dirilmesi ve satılması ile beraber ihracını temin maksadıyla kurduğu ürün şirketi bütün piyasalarımızda muvaffakiyetle iş gören bir müessese haline getirilmiştir. Yirmi beşinci yıldönümü dolayısıyla Türk Tica- ret Bankası’na muvaffakiyet temenni ederiz” sözleriyle bitirmiştir.³³⁰

Neredeyse bütün ulusal basın Türk Ticaret Bankası’nın 25. yıldönümü ile ilgili haberler yapmışlar ve iyi dileklerini ortaya koymuşlardır.

II. Dünya Savaşı’na Girerken Türk Ticaret Bankası

Türk Ticaret Bankası 1939 yılı başlarında bünyesine yeni sanayi müessesleri katmaya devam etmektedir. 1939 yılı Ocak ayı içerisinde Türk Ticaret Bankası’nın da iştirakiyle *Demir ve Tahta Fabrikaları Türk Anonim Şirketi* adıyla yeni bir şirket kurulmuştur. 700 bin lira sermayeli bu şirketin diğer ortakları ise Ziraat Bankası, Etibank, Ticaret Türk Anonim Şirketi ve Ürün Ticaret Türk Limited Şirketi’ydi. Şirketin merkezi Ankara’da olacak ve şirket gerek Türkiye’de, gerekse yabancı ülkelerde şubeler açabilecektir. Şirketin kurulma amacı ise şu şekildedir: Demir ve tahta ile zirai aletler ve sanayi ile iştigal etmek, her nevi fabrikalar kurmak, orman işletmek, orman mahsullerini alıp satmak. Bunun dışında Teşvik-i Sanayi Kanunu’ndan istifade eden bilumum teşebbüsleri gerçekleştirmek, esham ve tahvilât alıp satmak, bilcümle zirai, ticari ve sınai muameleleri ifa etmek ve her nevi şirket kurmak.³³¹

Banka'nın Adapazarı'ndaki DETA Fabrika reklamı³³²

329 Cumhuriyet, 13 Ocak 1939, s. 5.
330 Tan, 13 Ocak 1939, s. 6.
331 Akşam, 20 Ocak 1939, s. 2.
332 Ulus, 5 Mayıs 1939, s.12.

Şubat 1939'da bankaların verebilecekleri teminat mektupları hakkında Maliye Vekâleti tamim yayınlamıştı. Türk Ticaret Bankası'nın verebileceği teminatlar toplamı ise 1.650.000 lira olarak belirlenmişti. 1939 yılı başından geçerli olmak üzere Türk Ticaret Bankası'nın daireler ve müesseselerine hitaben verebileceği teminat mektuplarının şubelere ayrılmış olan limitleri ise şu şekildedir: Ankara 1.000.000 lira, Adapazarı 50.000 lira, Bolu 15.000 lira, Bartın 30.000 lira, Bursa 30.000 lira, Eskişehir 30.000 lira, İstanbul 450.000, İzmit 15.000 lira, Safranbolu 15.000 lira ve Tekirdağ 15.000 lira olmak üzere toplam 1.650.000 lira.³³³

Türk Ticaret Bankası fabrikalarının Türk ticari hayatına geri dönüşümleri devam etmekteydi. 1939 yılı başlarında Belediyeler Bankası küçük belediyelere ait muhtelif inşaatlarda kullanılmak üzere seri halinde demir malzeme yaptırmaya karar vermişti. Belediyeler Bankası bu demir malzemelerini ise Türk Ticaret Bankası fabrikalarında yaptıracaktı. Demir malzemelerin dışında Türk Ticaret Bankası fabrikalarında üretilen arabalardan da sipariş gelmekteydi. Ankara Vilayeti Türk Ticaret Bankası fabrikalarında yaptırılıp 1929'dan beri 2.000 adedi alınıp köylüye dağıtılmış olan dört tekerlekli arabalardan bu sene 500 adet daha yaptıracaktı.³³⁴

Türk Ticaret Bankası'nın 1939 senesi hissedarlar umumi heyet toplantısı 28 Mart tarihinde bankanın merkezinde Nüsret Mithat Meray'ın başkanlığında, İktisat Vekâleti'nden gönderilen murakıp komiser Fuad Şakir Kabağağaç'ın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Toplantıda bankanın 1938 senesi muamelelerine ait idare meclisi ve murakıplar raporlarıyla kâr ve zarar hesapları tasdik edilmiştir. Toplantıda ayrıca müddetleri biten idare meclisi azasından Muvaffak Cevdet İşmen, Mümtaz Bahri Kuru ile Nusret Uzgören tekrar idare meclisi azalarına intihap ve 1939 senesi murakıplığına da Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Tekaüd sandığı müdürü Zühtü Tingiz ile Anadolu Ajansı muhasebe müdürü Cemil Ökten mütefikan tayin edilmişlerdir.³³⁵

İdare heyeti raporuna göre 1938 yılında bankaya yapılan tasarruf tevdiatı 1.377.515 lirası vadesiz olmak üzere 3.329.544 liraya ulaşmıştır.³³⁶ 1937 yılında ticari mahiyette yapılan borçlar 4 milyon iken 1938 senesinde 9 milyon lirayı aşmıştır.³³⁷ 1937 yılında yapılmış olan tasarruf tevdiatı yekûnu ise 2.504.454 lira idi. Yine rapora göre, genel mevduat hesaplarında 1937 senesine göre 2 milyon 908 bin 713 liralık bir artış vardır. Bankanın 1937 sonunda 682.721 lira olan tutar gayrisafi kârı bu sene 103 lirası geçen yıldan müdevver olmak üzere 1.026.027 liraya ulaşmıştır.³³⁸ Bu kârdan umumi masraf ve mevduata verilen faizler çıktıktan sonra 142.327,01 lira muhtelif zararların imhasına ve bakiye 227.353,87 lira da amortisman ve karşılıklara ayrılmıştır.

333 Tan 5 Şubat 1939, s. 6.

334 Haber, 10 Şubat 1939, s. 3.

335 Ulus, 28 Mart 1939, s. 2.

336 Haber, 28 Mart 1939, s. 2; Tan, 28 Mart 1939, s. 10; Vakit, 28 Mart 1939, s. 3.

337 Tan, 27 Mart 1939, s. 2; Cumhuriyet, 27 Mart 1939, s. 5; Son Posta, 27 Mart 1939, s. 4.

338 Cumhuriyet, 28 Mart 1939, s. 3.

1939 yılı raporuna göre 1934-1938 yıllarına ait bankanın bilanço, umumi mevduat bakiyeleri ve umumi plasman vaziyeti ise şu şekildedir:

Yıl	Bilanço	Genel mevduat bakiyeleri	Genel plâsman vaziyeti
1934	6.439.240.22	2.169.975.94	2.133.097.35
1935	6.591.044.82	3.147.782.67	1.807.550.32
1936	12.524.198.08	4.106.886.83	2.784.433.94
1937	22.067.592.06	5.689.963.20	4.025.990.35
1938	31.513.118.57	8.598.677.02	9.095.497.37 ³³⁹

Türk Ticaret Bankası, 1937 yılına göre yaklaşık %50 bilançosunu, yaklaşık %70 mevduat bakiyesini, %100'den fazla da plasmanını artırmıştır.

II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk Ticaret Bankası

1939 yılı sonlarında II. Dünya Savaşı'nın başlaması dünyadaki pek çok ekonomiyi olduğu gibi Türkiye ekonomisini de etkilemişti. Bu durumda Türk Ticaret Bankası'nın da etkilendiği görülmektedir. Bu durum 21 Mart 1940 tarihinde bankanın gerçekleştirdiği Hissedarlar Umumi Heyeti Senelik Toplantısı'nda da ele alınmıştı. Toplantı, İdare Meclisi Reisi Hakkı Saffet Tarı (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Meclisi Azası) başkanlığında toplanmıştır. Toplantıya Reis Vekili Mümtaz Bahri Kuru (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Müdürlerinden), ile azalar Cevat Sami Özelsel (Türkiye İş Bankası İzmir Şubesi Sabık İkinci Müdürü) Hilmi Bayındırlı (Sümer Bank Muamelat Şubesi Müdürü), Hüseyin İzdemir (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Hukuk İşleri İkinci Müdürü), Nusret Namık Uzgören (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Meclisi Azası) ve Nizamettin Tezcan (Emlak ve Eytam Bankası Merkez Müdürü) katılmışlardır. Ayrıca murakıplar Cemil Ökten (Anadolu Ajansı Muhasebe Müdürü) ve Zühtü Tıngız (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Memurları Tekaüt Sandığı Müdürü) toplantıda hazır bulunmuşlardır.

Toplantının en önemli gündem maddesi II. Dünya Savaşı'nın ekonomi üzerinde etkisiydi. Toplantıda aslında daha savaş başlamadan 1939 yılı başlarında dünya siyasetindeki kararsızlığın başladığı ve bunun ekonomi sahasında da tesirini göstererek bankalardaki mevduatın çekilmesine neden olduğu belirtilmişti. Ancak savaş başladıktan sonra yılsonuna doğru buhranın artması ve her tarafa yayılması neticesinde bankalardan mevduatın çekilmesi adeta hücum şeklini aldığı vurgulayan Türk Ticaret Bankası yetkilileri, halkın taleplerinin zamanında alınan tedbirler neticesinde gününde karşılandığını açıklamıştır. Türk Ticaret Bankası'nın bu süreçte köklü plasman eksiltilmiş, vaziyetin icap ettirdiği yeni işler askıya alınmış, kasada mevduatı karşılayacak miktarda disoniblite bulundurmağa mecbur etmiştir. Ancak bu ve benzeri tedbirlerin 1939 yılı hesaplarının bir önceki yıllara oranla daha az verimli olmasına neden olmuştur.

Toplantıda Bankanın Nusret M. Meray Bey'in İdare Meclisi Başkanlığından ayrılması da gündeme gelmiş, Meray'ın bankanın en buhranlı dönemlerinde İdare Meclisi başkanlığını yürüterek bankanın daha itimatlı, güvenli ve sağlam bir mevkie ulaştırdığı için kendisi şükranla yâd edilmiştir.

Toplantıda ayrıca Bankanın 1938 senesinde Düzce ve Bozüyük şubelerinin kapatıldığı, 1939'da da Bandırma ve Gemlik şubelerinin de faaliyetlerine son verildiği ve 1940 senesi başlarında da Tekirdağ şubesini kapatmak için tedbir alındığı belirtilmiştir. Böylece banka küçülerek bu sıkıntılı süreçleri atlama yoluna gitmiştir.

Toplantıda İdare Meclisi üyelerinin görev değişiklikleri de gündeme gelmişti. Buna göre; İdare Meclisi asli azası bulunan Banka Umum Müdürü Said Hamid Başak ile Türkiye İş Bankasını temsil eden Fazıl Adnan Öziş ve Muvaffak Cevdet İşmen ve Emlak ve Eytam Bankasını temsil eden Cevdet Gölet, İdare Meclisi Azalığından istifa etmişlerdir. Nusret M. Meray'dan boşalan azalığa ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasını temsilen Hüseyin İzdemir ve Fazıl Arınlı Öziş'den boşalan azalığa Türkiye İş Bankasını temsilen Cevad Sami Özelsel ve Cevdet Gölet'den boşalan azalığa Emlak ve Eytam Bankasını temsilen Nizamettin Tezcan seçilmişlerdir.

Toplantıda kabul edilen Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1939 tarihli bilançosu şu şekildedir:

AKTİF	T.L. Krş.	PASİF	T.L. Krş.
Kasa	717.725,15	Sermaye	2.200.000,00
Bankalar	958.828,59	Mevduat	4.205.751,04
Mevduat karşılığı	750.000,00	Tasarruf Tevdiatı	2.033.134,42
Hazine bonoları	414.700,09	Tediye emirleri	9.662,66
Ticari Senetler Cüzdanı	1.742.340,91	Sair muhtelif alacaklılar	420.857,62
Esham ve Tahvilat Cüzdanı	722.025,45	Kefaletten dolayı alacaklılar	21.408.218,26
Avanslar	2.231.341,38	Muvakkat hesaplar	1.576.965,09
Borçlu hesabı cariler	959.916,67	Nazım hesaplar	1.604.590,18
Sair muhtelif borçlular	572.462,48		
Gayrimenkuller	189.106,16		
Menkuller	89.262,69		
Kefaletten dolayı borçlular	21.408.218,26		
Muvakkat hesaplar	1.083.661,26		
İştirakler	15.000,00		
Nazım hesaplar	1.604.590,18		
Yekûn	33.459.179,27	Yekûn	33.459.179,27

Türk Ticaret Bankası'nın kabul edilen 31 Aralık 1939 tarihli kâr-zarar tablosu ise aşağıdaki gibidir:

BORÇ	T.L. Krş.	ALACAK	T.L. Krş.
Masraflar	340.792,32	Alınan Faizler	657.715,10
Verilen faizler	384.453,23	Banka Hizmetleri Mukabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	210.002,33
Verilen komisyonlar	4.050,93	İştiraklerden Kâr	8.483,49
Muhtelif zararlar	45.721,04	Kambiyo Kârı	27.050,48
Amortismanlar	20.977,45	Muhtelif Kârlar	31.109,19
Provizyonlar	138.365,62		
Yekûn	934.360,59	Yekûn	934.360,59 ³⁴⁰

Tablodan da açıkça görüldüğü üzere Türk Ticaret Bankası'nın 1939 yılı karı bir önceki yıllara oranla nerdeyse 5 kat kadar azalmıştı.

³⁴⁰ Türk Ticaret Bankası Hissedarlar Umumi Heyeti Senelik İctiması: 21 Mart 1940, TİTAŞ Basımevi, 1940.

³³⁹ Ulus, 28 Mart 1939, s. 2.

Türk Ticaret Bankası, kendi aldığı tedbirler ve Türk hükümetinin bankalara yaptığı yardım ile 1939 yılındaki bu ilk sarsıntıyı bu şekilde atlattı. Ancak 10 Haziran 1940 tarihinde İtalya'nın Mihver Devletlerin yanında savaşa girmesi Türkiye'de yeni bir dalgalanmaya neden olmuş, halk banlara hücum ederek mevduatlarını çekmeye başlamışlardı. Bu dururum üzerine Türk Ticaret Bankası Umum Müdürlüğünden 12 Temmuz 1940 tarihinde Başvekâlete bir istida gönderilerek bu zor durumdan yardım istenmiştir. İstidada özetle şu bilgiler bulunmaktaydı:

“Bankalarımızdan mevduatın çekilmesi son bir hafta içinde daha fazla olmuştur. Müessesemizin günden güne uğramakta olduğu şu müşkül vaziyetini, daha önceden de olduğu gibi hükümetimizi kıymetli yardımıyla kendisini kurtaracağına emindir. Geçen Eylül buhranında olduğu gibi şimdi de müessesemize mevduatı karşılamak üzere para tedariki hususunda başta Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Sümer Bank ve Emlak ve Eytam Bankalarının talep vukuunda eski gibi yardım yapılmasını istirham ederiz.”

Müdürlüğün istidasının “Vaziyet Hakkında İzah” başlığıyla eki de bulunmaktaydı. Bu ekte ise şu bilgiler bulunmaktaydı: 1939 başında Bankadaki mevduat 9.264.478 lira iken 1940 başında 6.400.976 liraya, 1940 Haziran sonunda ise 5.213.858 liraya düşmüştür. Bu gibi dalgalanmalar dönemin diğer bankalarında da görülmekte idi. Türk Ticaret Bankası yetkilileri de lüzum gelen tedbirleri alarak plasmanları azaltma yoluna gitmiştir. Nitekim 1939 başında plasmanlar 10.547.843 lira iken 1940 başında 5.834.135 liraya ve 1940 Haziran sonunda ise 4.995.953 liraya kadar indirilmiştir. Bu tedbirin dışında Cumhuriyet Merkez Bankası'nın da yardımları ile bu sarsıntı kolay atlatılmıştı. Ancak son günlerde yeniden buhranlı durum ortaya çıkmıştı. Son hafta içinde Türk Ticaret Bankası, 7000.000 lira gibi külliyetli bir mevduat çekilmesine maruz kalmıştı. Bankanın kasa mevcudu 1.300.000 liraya inmiş etmiş ve bundan da hazineye yatmış bulunan mevduat karşılığı olan 750.000 lira da düşürüldüğünde ancak 550.000 lira nakit mevcudu kalmıştı.

Özetle yukarıda bilgileri veren Türk Ticaret Bankası'nın genel müdürü, daha sıkıntılı bir duruma düşülmemesi için bir an önce yardımların yapılmasını arzu etmektedir.³⁴¹

Türk Ticaret Bankası'nın yardım talebi başvurusunu Maliye Bakanlığı incelemiş ve şu kanaata varmıştır: Eylül 1939 ayında savaşın başlamasını takiben mevduatın önemli bir miktarda çekilmesi üzerine fevkalade zamanlara mahsus tedbirler alınmış ve bu tedbirlerin de yardımı ile bankaların talepleri zamanında ve süratle karşılanması mümkün olmuştur.

İtalya'nın savaşa girmesi üzerine 11 Haziran'da başlayan ve kısa bir müddet devam eden mevduat çekilişini bankalar aldıkları tedbirlerle kendileri karşılamış bu sırada ancak bir iki banka tarafından Cumhuriyet Merkez Bankası'na müracaat edilmiş olduğundan bu son hadise fevkalade zamanlarda alınan tedbirlerin ittihazını icap ettirecek mahiyette görülmemiştir. Bu bir iki bankadan biri olarak Türk Ticaret Bankası da Cumhuriyet Merkez Bankası'na müracaat etmiştir.

Türk Ticaret Bankası'nın şirketin imzasını taşıyacak senetlerin Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından kabulü şeklindeki bu müracaatın, Cumhuriyet Merkez Bankası'nca, Bankadan çekilen mevduat miktarı ve şirketin imzasını hamil senetlerin ihdas sebepleri ve mezkûr şirketin malî ve umumî vaziyeti göz önünde bulundurularak tetkik edildiği görülmektedir. Cumhuriyet Merkez Bankası ise Türk Ticaret Bankası'na senetler üzerine avans açılması halinde bu hesabın mütemmim temine üzere portföylerinde bulunan ticarî mahiyetteki senetlerin bankalarına tevdiini talep etmişti. Ancak Banka yetkilileri tarafından şimdiye kadar bu şekilde bir muamele icrası için yeniden müracaatta bulunulmadığı öğrenilmiştir.

Maliye Bakanlığı bu vaziyete göre Cumhuriyet Merkez Bankası'nca, mevzuatı dâhilinde gösterilmesi kabil olan kolaylıklar hakkında Türk Ticaret Bankası'na cevap da verildiği anlaşılmakta ve bu hususta Hazine tarafından ayrıca yapılacak bir muamele bulunmadığına karar verilmiştir.³⁴² Bu noktada Türk Ticaret Bankası'nın yardım talebinin Maliye Bakanlığı tarafından uygun görülmediği anlaşılmaktadır.

Türk Ticaret Bankası 1940 yılı senelik toplantısını 21 Mart 1940 tarihinde Ankara'da Işıklar Caddesi'nde bulunan Banka'nın merkezinde yapmayı planlamıştır. Toplantının gündemi geçmiş toplantılarda olduğu gibi; 1939 senesi muamelâtına ait idare meclisi raporuyla murakıplar raporu okunması; 1939 bilançosu ve kâr ve zarar hesaplarının tasdiki ile idare meclisinin ibrası; istifa edenlerin yerine idare meclisince seçilen azanın tasdiki ve müddetleri bitenlerin yerine aza seçimi gibi meselelerdir.³⁴³

Türk Ticaret Bankası, II. Dünya Savaşı sırasında zor günler geçirse de Türk askerlerine yardım etmeyi ihmal etmemektedir. Nitekim 1940 Aralık ayı içerisinde Türk askerlerinin kış hediyesi tedarik edilmek üzere Türk Kızılayı genel merkezi veznesine 5.000 lira verilmişti. Kızılay Cemiyeti de hediyelerin tedarikine derhal tevessül etmiştir.³⁴⁴

1940'lı yıllar Banka çekleri

341 *BCA*, 30.10.0.0/138.989.8, lef: 4-7.

342 *BCA*, 30.10.0.0/138.989.8, lef: 1-3.

343 *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1940, s. 7; *Aksam*, 18 Şubat 1940, s. 19; *Tan*, 21 Şubat 1940, s. 7.

344 *Son Posta*, 8 Aralık 1940, s. 3; *Haber*, 8 Aralık 1940, s. 4.

II. Dünya Savaşı döneminde 2.200 bin liralık sermayeyi koruyan Türk Ticaret Bankası'nın bu dönem mevduatı ise 3.750 bin liraya yaklaşmıştı. Türk Ticaret Bankası'nın kabul edilen 31 Aralık 1940 tarihli bilançosu şu şekildedir:

AKTİF	T.L. Krş.	PASİF	T.L. Krş.
Kasa	1.400.942,95	Sermaye	2.200.000,00
Bankalar	49.524,71	Mevduat	3.736.466,85
Mevduat karşılığı	850.000,00	Tasarruf Tevdiatı	2.100.208,36
Hazine bonoları	257.133,91	Tediye emirleri	16.486,12
Ticari Senetler Cüzdanı	1.157.294,04	Sair muhtelif alacaklılar	486.973,60
Esham ve Tahvilat Cüzdanı	736.102,90	Kefaletten dolayı alacaklılar	16.252.428,25
Avanslar	2.247.953,65	Muvakkat hesaplar	730.124,32
Borçlu hesabı cariler	802.460,04	Tahsis edilmiş karşılıklar	703.366,63
Sair muhtelif borçlular	1.307.067,62	Nazım hesaplar	1.616.454,82
Gayrimenkuller	166.983,67		
Menkuller	70.093,47		
Kefaletten dolayı borçlular	16.252.428,25		
Muvakkat hesaplar	912.568,02		
İştirakler	15.500,00		
Nazım hesaplar	1.616.454,82		
Yekûn	27.842.508,95	Yekûn	27.842.508,95

Türk Ticaret Bankası'nın kabul edilen 31 Aralık 1940 tarihli kâr-zarar tablosu işe aşağıdaki gibidir:

BORÇ	T.L. Krş.	ALACAK	T.L. Krş.
Masraflar	313.362,93	Alınan Faizler	548.641,49
Verilen faizler	249.702,59	Banka Hizmetleri Mukabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	181.966,76
Verilen komisyonlar	941,27	İştiraklerden Kâr	7.256,49
Muhtelif zararlar	17.170,30	Ticari Teşebbüsler Kârı	132.616,14
Amortismanlar	313.505,24	Kambiyo Kârı	560,86
		Muhtelif Kârlar	35.793,05
Yekûn	906.834,79	Yekûn	906.834,79 ³⁴⁵

345 Ulus, 2 Nisan 1941, s. 6; Akşam, 7 Nisan 1941, s. 7.

1940 yılında yaklaşık 140 bin lira kâr ettiği tespit edilen Türk Ticaret Bankası'nın 1942 yıllarına ait kayda değer bir bilgiye ulaşılammıştır. 1943 yılında ise Bankanın sermayesi yine 2.200 bin olup mevduatı 11 milyonu aşmıştır. Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1943 tarihli bilançosu şu şekildedir:

ZİMMET	T. L. Krş.	PASİF	T. L. Krş.
Kasa ve Merkez Bankası	2 925 661 59	Sermaye	2.200.000,00
Kanuni Karşılıklar Kasası	2 200 000 00	İhtiyatlar	224 015 83
Bankalar	5 683 931 90	Taahhütlerimiz	21 689 14
Senetler Cüzdanı	3 002 011 75	Mevduat ve cari hesaplar	11 146 993 21
Esham ve Tahvilat Cüzdanı	319 585 10	Tediye emirleri	41 286 27
Avanslar	3 485 193 76	Muhtelif alacaklılar	484 383 45
Borçlu Cari Hesaplar	1 157 666 53	Sair pasifler	313 099 22
Muhtelif Borçlular	41 668,87	Kâr	322 737,31
İştiraklerimiz	304 920 00		
Menkuller	56 099 74		
Gayrimenkuller	156 184 38		
Sair Aktifler	546 942 45		
Yekûn	14 754 204,48	Yekûn	14 754 204 48
Nazım Hesaplar	13 118 432 14	Nazım Hesaplar	13 118 432 14
Umumi yekûn	27 872 636 62	Umumi yekûn	27 872 636 62

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1943 tarihli kâr-zarar hesabı ise şu şekildedir:

Borç	T. L. Krş.	Alacak	Türk Lirası Krş.
Personel Masrafları	415.676,32	Alınan Faizler	954.729,05
Vergi ve Harçlar	62.161,29	Banka Hizmetleri Mukabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	168.457,63
Sair Masraflar	133.378,92	Kambiyo Kârı	24.117,61
Verilen Faiz ve Komisyonlar	346.533,05	İştiraklerimiz Kârı	21.897,40
Muhtelif Zararlar	233.928,47	Esham ve Tahvilat Cüzdanı Gelirleri	9.576,21
Amortismanlar	17.721,93	Ticari Teşebbüslerimiz Kârı	197.598,31
Karşılıklar	1.358,41	Muhtelif Kârlar	157.119,38
Kâr	322.737,31		
Yekûn	1.533.495,70	Yekûn	1.533.495,70 ³⁴⁶

346 Ulus, 20 Mart 1944, s. 6.

Türk Ticaret Bankası'nın 1943 yılı sonuna doğru II. Dünya Savaşı'nın buhranlarını tamamen atlattığı görülmektedir. Çünkü bu dönemde bankanın kârı 350.000 TL'yi aşmıştı. 1941 yılında bankanın kârı ancak 140.000 civarındaydı.

Türk Ticaret Bankası'nın savaş yıllardaki sarsıntı atlattığı için şubelerinin bir kısmını kapattığı da görülmektedir. Bir zamanlar 25 şubeye sahip olan banka, 1943 yılı itibarıyla şube sayısını 8'e düşürmüştü.³⁴⁷

Türk Ticaret Bankası, 1943 yılı sonlarında aksiyonlarını yeniden bastırmıştı. Banka bunun üzerine eski hisse senetlerinin bu yeni basılan aksiyonlarla değiştirilmesi için 21 Aralık 1943 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesinde bir ilan yayınlamıştı. Bu değişim süreci ise şu şekilde olmasını planlamıştı: Elinde eski hisse senetleri veya bunların yerine muvakkat ilmühaberleri bulunanlar, Türk Ticaret Bankası'nın merkez ve şubelerinden birine müracaatla hisse senetlerini veya muvakkat ilmühaberleri tevdi ile mukabilinde bir makbuz alacaklardır. Bunlar tetkik ve kayıtlara uygunluğu tespit edildikten sonra makbuzlar geri alınarak yeni aksiyonlar verilecektir. Değiştirme işine 27 Aralık 1943'te başlanarak 30 Aralık 1944 günü akşamında son verilecektir.³⁴⁸

Bankanın anahtarlık örneklerinden (Resül Narin Arşivi)

Türk Ticaret Bankası 1944 yılı sonunda sermayesi 2.200.000 TL olup, ihtiyatları 300 bini aşmış, mevduatı ise 15 milyona yaklaşmıştı. Bankanın 31 Aralık 1944 tarihli bilançosu şu şekildedir:

Zimmet	T. L. Krş.	Pasif	T. L. Krş.
Kasa ve Merkez Bankası	3.661.267,72	Sermaye	2.200.000,00
Kanuni Karşılıklar Kasası	3.000.000	İhtiyatlar	301 533 38
Bankalar	7.403.822,97	Karşılıklar	53 785,00
Senetler Cüzdanı	3.626.442,16	Mevduat ve cari hesaplar	14 978 289 75
Esham ve Tahvilat Cüzdanı	3.853.630	Tediye emirleri	113 146 16
Avanslar	1.861.799,26	Muhtelif alacaklılar	547 347 49
Borçlu Cari Hesaplar	981.329,24	Sair pasifler	201 157 14
Muhtelif Borçlular	41.413,76	Kâr	326 704 50
İştiraklerimiz	298.920		
Menkuller	47.488,80		
Gayrimenkuller	168.351,74		
Sair Aktifler	486.504,24		
Yekûn	18.732.213,37	Yekûn	15.722.213,37
Nazım Hesaplar	15.983.129,26	Nazım Hesaplar	15 983 129 26
Umumi yekûn	34.705.342,63	Umumi yekûn	34.705.342,63

Türk Ticaret Bankası 31 Aralık 1944 Kâr-Zarar Tablosu şu şekildedir:

Zimmet	T. L. Krş.	Alacak	T. L. Krş.
Personel Masrafları	455.357,18	Alınan Faizler	928.380,46
Vergi ve Harçlar	25.451,70	Banka Hizmetleri Mukabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	290.084,38
Sair Masraflar	123.847,80	Kambiyo Kârı	46.258,83
Verilen Faiz ve Komisyonlar	410.347,21	Esham ve Tahvilat Cüzdanı Gelirleri	58.380,71
Muhtelif Zararlar	16.443,55	Ticari Teşebbüslerimiz Kârı	24.230,38
Amortismanlar	19.745,30	Muhtelif Kârlar	91 117,12
Karşılıklar	50.550,14		
Kâr	326.704,50		
Yekûn	1.435.706,88	Yekûn	1.438.446,88 ³⁴⁹

³⁴⁷ Kuruluşundan Bugüne Türkbank, s. 15.

³⁴⁸ *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1943, s. 4; Daha sonra bu ilan 21 Ocak 1944'te gazetelerde yeniden yayınlamıştır. *Aksam*, 21 Ocak 1944, s. 4.

³⁴⁹ *Ulus*, 20 Mart 1945, s. 6.

Türk Ticaret Bankası'nın 1944 yılı sonundaki kârı bir önceki yıllara göre düşüş göstererek 85.000 liraya kadar inmiştir. Bankanın 1947 yılı sonunda 2.200.000 TL sermayesi varken, ihtiyatları 725.000 liraya yaklaşmış, 22.000.000 lirayı aşmıştı. Bankanın 31 Aralık 1947 tarihli bilançosu şu şekildedir:

Aktif	T. L. Krş.	Pasif	T. L. Krş.
Kasa ve Merkez Bankası	4.423.407,61	Sermaye	2.200.000,00
Kanuni Karşılıklar Kasası	3.670.420,00	İhtiyatlar	724.528,80
Bankalar	1.945.819,59	Karşılıklar	1.650.020,17
Senetler Cüzdanı	6.609.079,60	Mevduat ve cari hesaplar	22.429.780,47
Esham ve Tahvilat Cüzdanı	2.160.446,63	Tediye emirleri	119.925,20
Avanslar	9.294.890,72	Talep olunmamış kıymetler	56.706,80
Borçlu Cari Hesaplar	748.480,36	Muhtelif Alacaklılar	1.939.406,32
Muhtelif Borçlular	48.671,84	Sair pasifler	458.134,98
İştiraklerimiz	684.795,00	Kâr	700.716,10
Sabit Kıymetler	175.478,88	Yekûn	30.279.218,84
Sair Aktifler	523.223,11	Nazım Hesaplar	28.280.552,74
Yekûn	30.270.218,28		
Nazım Hesaplar	28.280.552,74		
Umumi yekûn	58.559.771,58	Umumi yekûn	58.559.771,58

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1947 tarihindeki kâr-zarar durumu ise aşağıdaki gibidir:

Zimmet	T. L. Krş.	Alacak	T. L. Krş.
Personel Giderleri	972.859,54	Alınan Faizler	1.534.008,86
Vergi ve Harçlar	25.813,42	Banka Hizmetleri Mükabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	948.520,90
Sair Masraflar	180.820,36	Kambiyo Kârı	19.008,20
Verilen Faiz ve Komisyonlar	768.946,91	Esham ve Tahvilat Cüzdanı Gelirleri	234.888,66
Aktifteki kıymet tenezzülleri	117.257,50	Muhtelif gelirler	49.841,54
Muhtelif Zararlar	4.502,93		
Amortismanlar	19.751,40		
Kâr	700.716,10		
Yekûn	2.785.768,16	Yekûn	2.785.768,16 ³⁵⁰

350 *Ulus*, 4 Nisan 1948, s. 5; *Akşam*, 1 Nisan 1948, s. 8.

1947 yılında Türk Ticaret Bankası'nın kambiyo kârı 19 bin lirayı geçmiştir. Türk Ticaret Bankası'nın 1948 yılı hissedarlarının senelik genel kurul toplantısı 26 Mart tarihinde bankanın Ankara'daki merkez binasında yapılmıştır. Toplantıda sunulan rapora göre banka 1947 yılına oranla verimi %30 nispetinde olup yeniden ayrılanlarla birlikte ihtiyat akçesi miktarı 1.079.255 liraya ulaşmıştır. Ayrıca genel kurul, hissedarlara % 7 temettü dağıtılmasına karar vermiştir.³⁵¹

Türk Ticaret Bankası, 17 Mart 1949 tarihinde olağanüstü genel kurulu yapmıştır. Banka yetkilileri bankanın sermayesinin artırılmasına dair bir karar almıştır. Bunun için de bankanın nizamnamesinin 5, 7, 8, 9, 43 ve 52'nci maddelerinde değişikliğe gidilmiştir.³⁵² Bankanın 1.100.000 liralık sermaye artırımını ile ilgili hususlar ise banka tarafından şu şekilde ilan edilmiştir:

1- Beheri 5 lira itibarı kıymette yarısı hamiline diğer yarısı nama yazılı cem'an 220.00 adet (C) tertibi aksiyonları üzerinde kanun ve statümüz hükümlerine göre ellerindeki aksiyonların yarısı nispetinde ve her iki nevi aksiyondan mütesaviyen haiz oldukları rüçhan haklarını kullanarak mubayaada bulunmak isteyen sayın (A) ve (B) tertibi aksiyonerlerimiz 15 Nisan 1949 tarihinden itibaren 30 gün zarfında merkez ve şubelerimize müracaat ile iştirak taahhünamelerini imzalamaya davet olunurlar.

2- Beher aksiyonun ihraç bedeli 5 Türk lirasıdır.

3- Taahhünamenin imzasıyla birlikte peşinen ödenecek miktar ihraç bedelinin %25'tir. Bakiye bedel, sermayenin arttırılmasına ait kanuni formalitelerin ikmalinden sonra idare meclisince tespit ve ayrıca ilan edilecek tarihlerde talep edilecektir.

4- Muayyen tarihe kadar müracaatla taahhünamelerini imza etmemiş ve %25 bedellerini vermemiş olanlar, rüçhan haklarını iskat etmiş addolunacaktır³⁵³.

Bu ifadelerle göre 17 Mart 1949'da olağanüstü toplantıda alınan kararla Türk Ticaret Bankası'nın sermayesi 1.100.000 lira kadar artırılmıştır. Bunun içinde biri 5 TL kıymetinde olan 220.000 adet (C) tertibi aksiyon 15 Nisan'dan itibaren satışa çıkarılmıştı. A ve B tertibi aksiyonlar ise 440 adet olan toplam 2.200.00 TL idi. Böylece bankanın toplam sermayesinin 3.300.000 TL'ye ulaşması hedeflenmiştir.

Türk Ticaret Bankası'nın 1948 yılı bilançosunun ortaklar genel kurulunca tasdiki ve mevcut sermayenin 1.100.000 liralık bir ilave ile uygun görülmesi münasebetiyle Banka Genel Müdürü Sadi Batu tarafından 26 Mart 1949 tarihinde bankanın Bahçekapı'daki şubesinde bir kokteyl tertip edilmiştir. Kokteyilde basın ve banka mensupları hazır bulunmuş, Genel Müdür Sadi Batu bir konuşma ile bankanın çalışmalarını anlatmıştır.

Sadi Bey, bankanın mahalli ve bir halk bankası olarak Adapazarı'nda kurulduğunu, gün geçtikçe gelişerek Türkiye Ticaret Bankası haline geldiğini, halkın yanında maliye ve büyük bankaların da bankanın sermayesine katıldığını, bugünkü verimli neticenin ciddi ve ağır başlı bir çalışma mahsulü olduğunu orada hazır bulunanlara izah etmiştir. Sadi Bey ayrıca 1948 senesi bilançosunun sermayenin %30'unu teşkil eden 703.000 lira gibi büyük bir karla kapatıldığını ve hissedarlara %8 temettü verildiğini memleketin diğer bölgelerinde de şubeler açılması için çalışmalar yapıldığını ve çok kısa zaman zarfında Adana'da bir şube ve Laleli'de bir ajans kurulacağını da ilave etmiştir.³⁵⁴

351 *Ulus*, 27 Mart 1948, s. 2.

352 *Akşam*, 1 Mart 1949, s. 7.

353 *Ulus*, 14 Nisan 1949, s. 5.

354 *Son Posta*, 27 Mart 1949, s. 6.

Son Posta, 27 Mart 1949

Bu arada 15 Nisan tarihinde satışa çıkan aksiyonların 30 gün içerisinde tamamının satıldığını gören banka yetkilileri 30 Haziran 1949 tarihinde yeniden olağanüstü bir Genel Kurul yaparak 17 Mart tarihindeki 220.000 adet (C) tertibi aksiyonları 440.000 adede çıkarmıştır. Bu aksiyonların satış şartları da 17 Mart tarihidelikler gibi olacaktı.³⁵⁵ Bu karara göre bankanın sermayesi 1.100.000 TL daha artırılarak toplam sermaye 4.400.000'e çıkarılacaktır.

Türk Ticaret Bankası Anonim Ortaklığı'nın ana sözleşmesinin sermayeye dair olan 5'nci maddesiyle 7, 8, 9, 43 ve 52. maddelerinin değiştirilmesi için Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na başvurulmuştu. Bakanlık bu durumu 9 Kasım 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu'na iletmisti. Bakanlığın bu yazı ile ortaklık sermayesinin 2 kez artırılan 2.200.000 liralık kısmının dörtte birinin yatırıldığını gösteren Ziraat Bankası merkez müdürlüğünün 18 Ekim 1949 tarihli mektubu Bakanlar Kurulunca 21 Kasım 1949 tarihinde incelenerek; sözü geçen maddelerin değiştirilmesi kararlaştırılmıştı.³⁵⁶

1949 yılı içerisinde Türk Ticaret Bankası adına gerçekleşen diğer bir olay ise Laleli ajan-sının açılmasıydı. 15 Temmuz 1949 tarihinde gerçekleşen açılış töreninde banka idare meclisi başkanı, üyeleri, genel müdür, şube müdürü, basın mensupları ve İstanbul'un ileri gelen tüccarları ile kalabalık bir halk kitlesi hazır bulunmuşlardır. İdare Meclisi başkanı Hakkı Saffet Tarı'nın kısa konuşmasından sonra törende hazır bulunanlar tarafından hesaplar açılmış ve şube banka işlemlerine başlamıştır.³⁵⁷

³⁵⁵ Akşam, 5 Temmuz 1949, s. 8.

³⁵⁶ BCA, 30.18.1.2/ 120-81-10. 1949 yılı içerisinde banka tarafından iki kısım yapılan 2.200.000 sermaye artırımları ile bankanın sermayesi 4.400.000 TL'ye çıkmıştı. Bu yeni statü Ticaret Bakanlığı tarafından tasdik ve Ticaret siciline tescil edilmiştir. Bu durum ise Banka tarafından 18 Şubat 1950 tarihli Akşam gazetesinde ilan edilmiştir (Akşam, 18 Şubat 1950, s. 8; Yeni Sabah, 18 Şubat 1950, s. 6).

³⁵⁷ Yeni Sabah, 16 Temmuz 1949, s. 3.

1930'lu yıllar Adapazarı'nda Banka merkezi

Adapazarı'ndaki Banka Binası

Türk Ticaret Bankası'nın doğduğu yer olan Adapazarı şubesinin yeni binası 4 Temmuz 1949 yılında açılmıştı. Aslında bunun nedeni, Adapazarı İslam Ticaret Bankası 1913 tarihinde kurulduğu ilk binanın³⁵⁸ 1943 yılında Adapazarı ve Hendek'te meydana gelen 6.6 şiddetindeki deprem nedeniyle yıkılmasıydı.³⁵⁹ Bina depremde yıkıldıktan sonra bir süre Adapazarı'nda yeni bina yapımı için beklenmiş ve nihayetinde 1947 yılında yıkılan binanın arsasında yeni binanın temeli atılmıştı.

29 Kasım 1947 günü bankanın yeni binası için temel atma töreni düzenlenmişti. Törene şehrin ileri gelen memurları ve tüccarları, Ticaret Bankası İdare Meclisi Başkanı Hakkı Saffet Tarı ve Genel Müdür Yardımcısı Feyzullah Köprülü hazır bulunmuşlardı. Kurban kesildikten sonra Kaymakam Fazıl Kaftanoğlu tarafından temele ilk harç konmuştu.³⁶⁰ Binanın temeli atıldıktan iki sene sonra yapım işi bitmiş ve faaliyete hazır hale getirilmişti. 4 Temmuz 1949 tarihinde Türk Ticaret Bankası'nın Adapazarı'nda inşa ettirdiği bina, Kocaeli Valisi Fazlı Güleç ve ilçenin ileri gelenlerinin katıldığı bir törenle hizmete açıldı.³⁶¹

³⁵⁸ Burada Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın binasının yapılması, bölgenin adının şekillenmesine de vesile olmuştur. Aynı bölgede, şehir eşrafından Arapzadelerin öncülüğünde 1919 yılında Adapazarı Emniyet Bankası da kurulmuştu. Bunun dışında Orhan bölgede Ziraat ve Osmanlı bankalarının da şubesinin açılmasıyla; Gümrükönü'nden Ağa Cami'ye kadar olan caddeye de doğal olarak Bankalar Caddesi adı verilmişti (Fahri Tuna, *Adapazarı Yazıları*, İstanbul 2007, s.44).

³⁵⁹ Erendil, *Dünden Bugüne Sakarya İli*, s. 8.

³⁶⁰ Ada Postası, 2 Aralık 1947, s. 1

³⁶¹ Şahin, *Kronolojik Adapazarı-Sakarya Tarihi (1923-2004)*, s. 71.

1943 Adapazarı depreminde enkaz olan Banka binası

1947 yılı, Adapazarı Türk Ticaret Bankası yeniden inşa edilirken.

1970'li yıllar, Türk Ticaret Bankası Adapazarı Şubesi

Nesillerin, nesillere armaganı

Türk Ticaret Bankası

TÜRK BANK
"KİNCİ ADRESİNİZ"

73 yıllık tecrübe

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufları güvenesdir.

TÜRK TİCARET BANKASI

TÜRK TİCARET BANKASI
SUNGURLU ŞUBESİ'nde

hesap açtıracak sayın müşterilerimiz için

60.000
LİRALIK
ÖZEL İKRAMIYE ÇEKİLİŞİ

5 MİLYON' LUK
YILSONU ÇEKİLİŞİNE de

AYRICA

TÜRK TİCARET BANKASI

TÜRK TİCARET BANKASI
SAYDAM CADESİ ŞUBESİ'nde

hesap açtıracak sayın müşterilerimiz için

50.000
LİRALIK
ÖZEL İKRAMIYE ÇEKİLİŞİ

AYRICA

5 MİLYON' LUK
YILSONU ÇEKİLİŞİNE

KATILMA HAKKI

Vadeli her elli vadesiz her yüz lira ya da her kuruşunuza FAİZ VE EN GENİŞ İMKANLAR...

TÜRK TİCARET BANKASI

Milli Ekonominin Güçlü Lokomotifini

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK
"KİNCİ ADRESİNİZ"

BUGÜN açılıyor

FINDIKLI AJANSIMIZ

Bu ajansımız ait hizmeti kesintisiz FETİH ve CUMHURİYET ALTINLARI vardır.

TÜRK TİCARET BANKASI
Hesap açanlar için zarif hediyeler

TÜRK TİCARET BANKASI
MUMHANEĞNÜ ŞUBESİ'nde

hesap açtıracak sayın müşterilerimiz için

50.000
LİRALIK ÖZEL ÇEKİLİŞİ

AYRICA

1/4 MİLYON LİRA TUTARINDA
ÖZEL İKRAMIYE ÇEKİLİŞİ

1 MİLYON LİRA TUTARINDA
KÖY MEVDUATI
ÖZEL ÇEKİLİŞİ

AYRICA

1973 YILININ
9,5 MİLYON
LİRA TUTARINDA İKRAMIYE PLANININ

TÜRK TİCARET BANKASI

TÜRK TİCARET BANKASI
BURHANIYE ŞUBESİ'nde

hesap açtıracak sayın müşterilerimiz için

50.000
LİRALIK
ÖZEL İKRAMIYE ÇEKİLİŞİ

AYRICA

1974 YILININ
10 MİLYON
LİRALIK
GENEL ÇEKİLİŞLERİNE
KATILMA HAKKI

BANKAMIZDA :

- * KÖY MEVDUATI ve Memleket dışında çalışan yurttaşlarımız için ZENGİN ÖZEL ÇEKİLİŞLER
- * Her kuruşunuza faiz; vadeli her elli vadesiz her yüz liraya bir kur'a numarası...

TÜRK TİCARET BANKASI

hizmet daha önemli ise...

- Ticaret ve Sanayi Bankası
- Para Ekonomisi Bankası
- Yurt Bankası
- Sosyal ve Kültürel Bankası

hizmet daha önemli ise...

TÜRK TİCARET BANKASI

SANAYİ ÇARŞISI ŞUBESİ

ÖZEL İKRAMIYE ÇEKİLİŞİ

60.000
LİRA

AYRICA...

SAHANE APARTMAN DAIRESİ ve MİLYONLARCA LİRALIK FAİZ

YIL SONU ÇEKİLİŞİNE

AYRICA...

KÖY MEVDUATI ÖZEL ÇEKİLİŞİ

500.000 LİRA

TÜRK TİCARET BANKASI

TÜRK TİCARET BANKASI
FENER ŞUBESİ'nde

hesap açtıracak sayın müşterilerimiz için

100.000
LİRALIK ÖZEL ÇEKİLİŞİ

AYRICA

1973 YILININ
10 MİLYON
LİRALIK GENEL ÇEKİLİŞLERİNE

KATILMA HAKKI

Vadeli her elli vadesiz her yüz lira ya da her kuruşunuza FAİZ VE EN GENİŞ İMKANLAR...

TÜRK TİCARET BANKASI

BÖLÜM IV

TÜRK TİCARET BANKASI (1950-2001)

Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

1950 yılında iktidara iktisadî liberalizm ilkesini benimseyen Demokrat Parti'nin gelmesi özel sermaye birikiminin artmasına neden olmuştu. Bunun yanında bu dönemde özellikle tarımda makineleşmenin artması ve hızla genişleyen ekim alanları ile art arda iyi ekim yıllarının yaşanması da özel sermayeyi önemli ölçüde artırmıştı. Özel sektörün güçlenmesi ve sanayileşme politikasında meydana gelen değişiklik, etkisini bankacılık sektörü üzerinde de göstermiştir. Bu dönem özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur.³⁶² Böyle bir ortamda Türk Ticaret Bankası da gelişimini büyük ölçüde hızlandıracaktır.

1950'li yıllardan itibaren Türk Ticaret Bankası yıldan yıla büyüyen bir ivme yakalayıp, her yıl yeni şubeler açacaktır. 1950'li yıllardan itibaren bankaların yeni bir şube açılışına Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmekteydi. Türk Ticaret Bankası'nın Beyoğlu ve Gaziantep şubelerinin açılması talebine, Bakanlar Kurulu 3 Ağustos 1950 tarihinde onay vermişti.³⁶³ Nitekim Gaziantep şubesi 17 Kasım 1950 tarihinde,³⁶⁴ Beyoğlu şubesi ise İstiklal Caddesi'nde 25 Kasım 1950 tarihinde faaliyete geçecektir.³⁶⁵

Bu arada şubelerin yanında Türk Ticaret Bankası'nın ajansları da açılmaktaydı. Haziran 1950'de Türk Ticaret Bankası'nın Kadıköy ajansı açılmıştı. Açılışta küçük bir tören düzenlenmiş, törene Bankanın İdare meclis üyesi, Genel Müdürü, İstanbul Şubesi Müdürü ile Kadıköy Kaymakamı ve Kadıköy'ün tacir ve esnafları da katılmıştı. İstanbul'un kalabalık ve faal bir semti olan Kadıköy'de Türk Ticaret Bankası'nın bir ajans açmış olması Kadıköylüleri de memnun etmişti.³⁶⁶

Türk Ticaret Bankası'nın 1951 yılı hissedarlar umumi heyet toplantısı 23 Mart'ta banka merkezinde yapılmıştı. Toplantıda ilk gündem maddesi İdare Meclisi'nin seçimi meselesiydi. Bankanın sermayenin %10'undan fazlasını temsil eden hissedarların ki bunlar Maliye, Ziraat, İş, Sümer ve Emlâk Bankalarıydı, İdare Meclisinin yeniden seçilmesi teklifi gelmişti. İdare Meclisi bu teklifi müzakere etmiş ve bu konunun görülmesi için 19 Nisan 1951 tarihinde yeni bir toplantı yapılmasına karar vermişti.

Bankanın, Eski Yönetim Kurulu üyeleri şu şekildeydi: Başkan Hakkı Safvet Tarı, Başkan vekili Arif Çubukçu (Ankara Milletvekili), üyeler Numan Yöntem (Banka kurucularından Eski Yön. Kur. Başkanı ve Adapazarı Tüccarlarından), Bülend Büktaş (Sümerbank. U. Müdür Muavini), Hamid Bayhun (T. İş Bankası Merkez Müdürü), Cemal Gücü (T. Emlâk ve Kredi Ban. Merkez Müdürü) ve Halit Kalaycıoğlu (T.C. Ziraat Banka Müdürlerinden). Bankanın Yeni Yönetim Kurulu Üyeleri şu kişilerden oluşmaktaydı: Başkan Seyfi Uran, üyeler Necmi Erdi (T. İş Bankası M. Müdürü), Lebib Divanlıoğlu (Avukat), Mecid Necdet Başak (İstanbul tüccarlarından), Osman Kuleyin (Trabzon tüccarlarından), Hikmet Yazıcıoğlu (Zafer yazarlarından) ve Nuri Kınık.³⁶⁷

³⁶² Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul 2002, s. 123-124,140-141; Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 325-328.

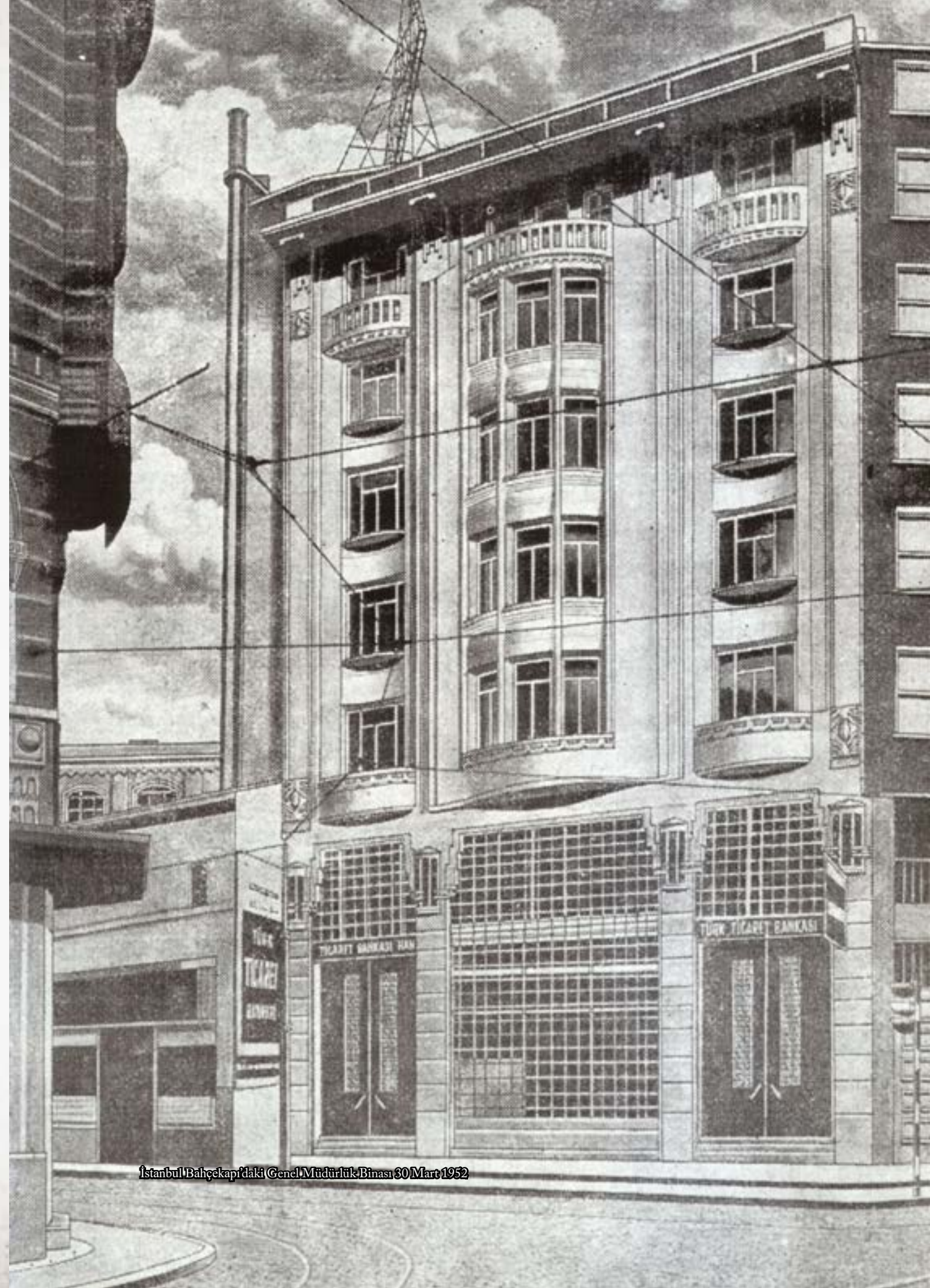
³⁶³ *BCA*, 30.18.1.2/ 123-63-3; *Resmî Gazete*, 19 Ağustos 1950, sayı: 7587

³⁶⁴ *Milliyet*, 16 Kasım 1950, s. 5.

³⁶⁵ *Milliyet*, 25 Kasım 1950, s. 1.

³⁶⁶ *Milliyet*, 6 Haziran 1950, s. 2.

³⁶⁷ *BCA*, 490.1.0.0/ 1632.677.2, lef: 7.

İstanbul Bahçekapı'daki Genel Müdürlük Binası 30 Mart 1952

Türk hükümetinin bankalara destekleri 1951 yılında da devam etmekteydi. Bu durumdan Türk Ticaret Bankası da nasibini almıştı. Bakanlar Kurulu'nun 12 Mayıs 1951 tarihinde aldığı karara Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı'ndan bankalara uygun şartlarda para aktarımını söz konusu olmuştu. Buna göre Sümerbank'a 5 milyon lira, Türk Ticaret Bankası'na 1 milyon lira, Türkiye İmar Bankası'na 2 milyon lira yatırılması kararlaştırılmıştı.³⁶⁸

1952 yılında da Türk Ticaret Bankası şube sayısını artırmaktaydı. Nitekim 9 Mayıs 1952 tarihinde bankanın Tarsus Şubesi törenle hizmete açılmıştır. Açılış törenine İçel Valisi Şakir Alp; Bankanın İdare Meclisi Reisi Ferit Nomer; İrade Meclisi azaları; Genel Müdür Sadi Batu; İstanbul ve Ankara'dan gelen gazeteciler; Çukurova bölgesinin özel ve resmî bankalarının müdürleri ve kalabalık bir halk katılmışlardır. Türk Ticaret Bankası Genel Müdürü Sadi Batu bankanın 1952 yılı içinde yeni şubelerinin açılacağını söylemiştir.³⁶⁹ Sadi Batu Bey'in belirttiği gibi bankanın yeni şubeleri açılmaya devam etmişti. Bu amaçla bankanın başvuruları neticesinde 9 Temmuz'da Düzce,³⁷⁰ 10 Temmuz 1952'de Konya, Ceyhan, Mersin, İskenderun ve Antalya,³⁷¹ 6 Ağustos'ta Sivrihisar şubelerinin açılmasını Bakanlar Kurulu onaylamıştı.³⁷²

Türk Ticaret Bankası, 10 Temmuz 1952 tarihinde bir toplantı yaparak bankanın sermayesini artırmayı planlamıştı. Buna göre bankanın sermayesi 4.400.000 liradan 11.000.000 liraya çıkarılacaktı. Ayrıca 5 lira olan aksiyonların her birinin bedeli 50 lira olacaktı. Bunun dışında bu toplantıda ana sözleşmede bir takım değişiklikler de yapılacak, yeni şube ve ajansların açılacaktı. Bunlardan en önemlisi Bankanın kanuni merkezi Ankara olarak kalırken, iş merkezi İstanbul'un olmasıydı. Ayrıca şirketin sermayesi A, B ve C tertibi aksiyonların birleştirilerek tek tertip aksiyon haline getirilecekti. Bunun dışında sermaye artışından dolayı bazı diğer maddelerin de değiştirilmesi öngörülmekteydi.³⁷³ Bankanın sermayesinin artırımı ve statüsünde yapılan tadilat hakkında Genel Müdür Sadi Batu şu açıklamayı yapmıştı:

"Memleketimizde hususi teşebbüsün kurduğu ilk banka olarak uzun bir hizmet mazisine sahip olan Türk Ticaret Bankası iş hayatımızda emniyet telkin eden bir mevki almış ve bu suretle devamlı bir inkişafa mazhar olmuştur. Sayın cumhurbaşkanımızın bankaların yeni aksiyonlar çıkararak ticaret rejimimizin temin ettiği geniş imkânlardan faydalanarak sermaye terakümüne daha çok hizmet edilmesine dair vaki irşatkâr beyanatlarından faydalanılarak sermayemizin artırılmasına teşebbüs edilmiştir. Bankanın aksiyonları 50 liralık eşit hakları haiz tek tertip aksiyona tahvil edilmiş ve (B) tertibi aksiyonlara ait imtiyazların kaldırılması hissedarlarımız tarafından karar altına alınmıştır. Bu kararın ittihazında Maliye Bakanlığının gösterdiği anlayış ve feragati umumi heyetimizin şükran ile karşıladığını ifade etmek isterim"³⁷⁴

Türk Ticaret Bankası'nın sermayesinin 6.600.000 lira artırılmasından dolayı piyasaya sürülen aksiyonlar kısa sürede tamamen satılmış ve suskripsiyon kapanmıştı.³⁷⁵ Aksiyonların kısa sürede kapanması halkın bankaya gösterdiği teveccühü ortaya koymaktadır.

Türk Ticaret Bankası'nın sermayesinin artırımı ve bankanın ana sözleşmesindeki bazı değişikliklerin Bakanlar Kurulu tarafından da onaylanması gerekiyordu. Bu nedenle Banka yetkilileri bu durum ile birlikte satışa çıkan aksiyonların dörtte birinin de yatırıldığını gösteren mektubu Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na göndermişti. Bakanlık da 12 Kasım 1952 tarihinde bu mektubu Bakanlar Kuruluna iletmış Bakanlar Kurulu da 20 Kasım 1952 tarihinde sermaye artırımı

ile birlikte diğer maddelerinin de değiştirilmesini karar altına almıştır.³⁷⁶ Böylece Türk Ticaret Bankası'nın sermaye artırımı onaylanmıştır.

Türk Ticaret Bankası'nın 10 Temmuz tarihli toplantısının yapıldığı gün, Bakanlar Kurulu da Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı sermayesinden bazı kuruluşlara belli oranlarda para aktarımı kararını almıştı. Buna göre Emekli Sandığı sermayesinden 500.000 lira 1,5 yıl vade ve % 4 faizle Ankara Halk Sandığı'na ve 1.000.000 lira da 1,5 yıl vade ve % 4 faizle Türk Ticaret Bankası'na yatırılacaktı.³⁷⁷

1952 yılı sonlarında banka adına diğer bir gelişme ise Türk Ticaret Bankası Genel Müdürünün değişmesiydi. İstanbul Ticaret Odası Başkanı Hayri Gönen, Türk Ticaret Bankası Genel Müdürlüğüne tayin edilmiştir.³⁷⁸

1953 yılı Türk Ticaret Bankası'nın umumi heyet toplantısı bankanın Ankara'daki Işıklar Caddesi'ndeki merkez binasında yapılmıştır. Toplantıda öncelikle idare meclisi raporu okunmuştur. Raporda bankanın sermayesinin 11.000.000 liraya yükseltildiği, ortaklara % 12 temettü dağıtılacağı ve ihtiyatların 3.000.000 lirayı aştığı, bankadaki mevduatın da geçen yıldan 11.000.000 lira fazla olarak 65.000.000 liraya yükseldiği yer almaktaydı. Toplantıda ayrıca 1952 yılı içinde Tarsus, Sivrihisar, Düzce ve Yenisehir (Ankara) şubelerinin açıldığı belirtilmiş ve bu yıl ise Konya, Antalya, Ceyhan, Trabzon ve Mersin şubeleriyle İstanbul'da mevcut ajanslara ilaveten Fatih, Beşiktaş; Bebek ve Küçükpazar'da birer ajans açılmasını kararlaştırılmıştı.³⁷⁹

Toplantıda alınan karar gereği Türk Ticaret Bankası önemli bir ticarî merkez olan Konya'da 10 Ağustos'ta bir şube açmıştır. Şubenin açılış merasimine vali, kolordu komutanı, belediye başkanı, banka idarecileri ve şehrin ileri gelenlerinin katıldığı çok yoğun bir halk kitlesi de eşlik etmiştir. Merasimde Vali Kemal Hadımlıoğlu, Türk Ticaret Bankası idare meclisi başkanı Ferit Nomer birer konuşma yapmışlardı. Daha sonra Kemal Hadımlıoğlu'nun kurdeleyi kesmesi ile bankanın şubesi hemen faaliyete başlamış ve birçok vatandaş banka gişelerine mevduatta bulunmuştu.³⁸⁰ Konya'daki bu şubenin dışında Mart 1953'te genel idare heyeti tarafından alınan karar doğrultusunda Türk Ticaret Bankası, Ceyhan, Mersin, Trabzon ve Antalya'da birer şube, İstanbul'da Beşiktaş, Bebek ve Küçükpazar,³⁸¹ Fatih³⁸² ve Üsküdar ajanslarını açmıştı.³⁸³

Bankanın ülke çapında şube sayısı arttıkça banka çalışanlarının sayısı da artmıştı. Banka çalışanları ucuz ev sahibi olmak için kooperatif benzeri iştirakler kurmaktaydılar. Bu kooperatiflerden birisi de Türk Ticaret Bankası İzmir Şubesi Memurları Yapı Kooperatifiydi. Ortaklarını ev sahibi yapmak amacıyla merkezi İzmir olmak üzere 30 yıl müddet ve en az 2.000 Türk lirası sermaye ile kurulan kooperatif, ana sözleşmesinin Bakanlar Kurulu tarafından 29 Ağustos 1953 tarihinde onaylanması üzerine faaliyete başlamıştır.³⁸⁴

368 *BCA*, 30.18.1.2/ 125-34-17.

369 *Milliyet*, 11 Mayıs 1952, s.7. Bakanlar Kurulu Tarsus şubesinin açılması kararını 15 Kasım 1951 tarihinde almıştı (*BCA*, 30.18.1.2/ 127.84.1; *Resmî Gazete*, 19 Aralık 1951, s. 7986.

370 *BCA*, 30.18.1.2/ 129.54.2; *Resmî Gazete*, 18 Ağustos 1952, sayı: 8187. Türk Ticaret Bankası'nın Düzce şubesi 27 Kasım 1952 tarihinde hizmete girmiştir (*Milliyet*, 28 Kasım 1952, s. 3).

371 *BCA*, 30.18.1.2/ 129.54.4; *Resmî Gazete*, 18 Ağustos 1952, sayı: 8187.

372 *BCA*, 30.18.1.2/ 129.60.4; *Resmî Gazete*, 26 Eylül 1952, sayı: 8217.

373 *Akşam*, 19 Haziran 1952, s. 7.

374 *Vatan*, 15 Temmuz 1952, s. 1, 5.

375 *Milliyet*, 26 Eylül 1952, s.3.

376 *BCA*, 30-18-1-2 / 130.85.16; *Resmî Gazete*, 30 Aralık 1952, sayı: 8296.

377 *BCA*, 30-18-1-2 / 129.57.2

378 *Milliyet*, 9 Aralık 1952, s. 2; *Milliyet*, 10 Aralık 1952, s. 1.

379 *Milliyet*, 21 Mart 1953, s. 2.

380 *Milliyet*, 11 Ağustos 1953, s. 2.

381 Atalay, *Türk Milli Bankacılığı (Bankacılık ve Tarihçesi)*, s. 186. Bakanlar Kurulu, Trabzon şubesinin açılması için 20 Temmuz 1953'te tarihinde karar almıştı (*BCA*, 30.18.1.2/ 132.59.19; *Resmî Gazete*, 14 Eylül 1953, sayı: 8507).

382 *Milliyet*, 22 Mayıs 1953, s. 2.

383 *Milliyet*, 21 Kasım 1953, s.3.

384 *BCA*, 30.18.1.2/ 137.100.5, lef: 4.

1953 yılında bankanın sermayesi 11.000.000 lira olup, ihtiyatları ise 3.335.500 liraydı. Bankanın aktif bilanço yekûnu 117.524.710 lira, mevduatları ise 72.733.031 liraya ulaşmıştı. Türk Ticaret Bankası'nın 1953 yılında kârı ise 2.000.000 lirayı aşmıştı. Bankanın 1953 yılına ait detaylı kâr-karar tablosu ise şu şekildedir:

Zimmet	Türk Lirası Krş.	Alacak	Türk Lirası Krş.
Masrafları	3.901.332,55	Alınan Faizler	5 225 067 56
Verilen Faiz ve Komisyonlar	1.600.963,24	Banka Hizmetleri Mukabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	2 397 181 61
Amortismanlar	237.115,60	Kambiyo Kârı	8 544 01
Karşılıklar	263.505,23	Esham ve Tahvilat Cüzdanı Gelirleri	129 857 82
Akitfteki Kıymet Tenezzülleri	24.883,63	İştiraklerimizin Kârı	84 495 01
Kâr	2.018.275,80	Muhtelif gelirler	200 930 04
Yekûn	8.046.076,05	Yekûn	8 046 076 05 ³⁸⁵

1953 tarihli Banka çeki (Resül Narin Arşivi)

1955 tarihli Banka çeki (Resül Narin Arşivi)

385 Vatan, 6 Nisan 1954, s. 6.

Türk Ticaret Bankası İdare Meclisi 1954 yılı Ocak ayında gazetelere ilan vererek 10 Temmuz 1952 tarihinde yapılan fevkalade umumi heyet toplantısında sermayenin artırılmasına dair verilen karar gereğince suskripsiyona arz edilerek %75'i tahsil olunan aksiyon bedellerinin kalan %25'inin istenmesine karar verildiğini duyurmuştur. Ortaklara ise bu husustaki taahhütlerini yerine getirmeleri için 18 Ocak 1954 tarihinden 18 Şubat 1954 tarihine kadar süre verilmiştir.³⁸⁶

1954 yılı Türk Ticaret Bankası'nın kuruluşunun 40. yıldönümüydü. Bu nedenle 10 Mart tarihli *Akşam* gazetesinde "Kırkıncı Yılı Kutlayan Türk Ticaret Bankası" başlığıyla bir haber yayınlanmıştı. Türk Ticaret Bankası'nın millî bankacılığına vurgu yaparak başlayan haberde "Millî bankacılığımızı kuranlar, millî iktisat binasının temelini hazırlamıştır" denilerek, "onun içindir ki, dün kırkıncı yılını idrak eden Türk Ticaret Bankası üzerinde alaka ve sempati ile durmaktan kendimizi alamıyoruz." sözleri sarf edilmiş ve daha sonra bankanın kısa bir tarihi anlatılmıştır. Haberin devamında ise banka ile şu özet bilgiler okuyucular ile paylaşılmıştır:

Banka başlangıçta 25.000 lira gibi küçük bir sermaye ile işe başlamış, ilerleyen yıllarda sermayesinin tedricen yükselerek, tamamen tahsil edilmiş olarak 11 milyon lirayı bulmuştur. Bu sermayenin 3 milyon liralık iştirakle başta gelen hissedarları Maliye Vekâleti ile Ziraat, İş, Sümer ve Emlak Kredi bankalarıdır. Kalan 8 milyon lira şahıslara aittir. Bankanın merkezi ise 1934 senesinde Ankara'ya nakledilmiş ve 1952'de kanuni merkezi yine Ankara olmak üzere İstanbul'da

Bahçekapı'da kendi binasını iş merkezi olarak ittihaz etmiştir. Türk Ticaret Bankası'nın halen muhtelif şehirlerde 17 şubesi ve 15 ajansı vardır. Cari hesaplara yapılan mevduat son bir sene zarfında artarak 80 milyon lirayı bulmuştur. Bankanın sermayeden başka ihtiyat akçesi ise 4 milyon liraya ulaşmıştır.

Haber son olarak şu sözlerle bitmektedir:

"Tarihçesinden de anlaşıldığı gibi, bu bankanın bilhassa dikkati çeken tarafı, Anadolu'nun ortasında, Birinci umumi harbin başlangıcında, yani iktisadi zavallılığımızın milletçe en fazla anlaşıldığı bir devirde, yerli müteşebbisler tarafından kurulmuş, yürütülmüş, bugünkü durumuna arızasız ulaştırılmış olmasıdır. Dünya ve yurt türlü sarsıntılar geçirmişken, bu banka, başka memleketlerin gıpta uyandıran asırlık sağlam müesseselerinden biri olmaya doğru inkişaf etti, ediyor"³⁸⁷

13 Mart 1954 tarihinde Türk Ticaret Bankası, tedavülde kaldırılacak olan A, B, C tertibi banka aksiyonlarının statüde tespit edilen 50 liralık yeni aksiyonlarla değiştirilmesini kararlaştırmıştı. Bu aksiyon değiştirme işinde izlenecek yol ise şu şekilde olacaktır:

1- Değişirme işine ise 15 Mart 1954 tarihinde başlanacak, eski 5 liralık aksiyonların her 10 adedine karşılık yeni aksiyonlardan 50 liralık bir aksiyon verilecekti.

2- Değişmeye kifayet etmeyen eski hisselerini 50 liraya tamamlamak isteyenler eski aksiyonlardan tedarik edebileceklerdir.

30 Haziran 1954 tarihinde kadar ellerindeki eski aksiyonları 50 liraya iblağ etmemiş ve bunları başkalarına devretmemiş olanların aksiyon defter kayıtlarına göre tespit edilerek her 10 adedi bir yeni aksiyona tahvil edildikten sonra borsa rayici üzerinden satılarak bedelleri sahiplerine hisseleri nispetinde ödenmek üzere emanet hesabına alınacaktır.

3- Sermaye artırımını dolayısıyla taahhüt olunan 6.600.000 liralık aksiyonlar bedelinin son

386 *Akşam*, 16 Ocak 1954, s. 12.

387 *Akşam*, 10 Mart 1954, s. 3.

taksiti 1954 senesinde tahsil edildiği cihetle ortaklara bundan evvel ödedikleri taahhüt bedellerine tekabül eden miktarda yeni aksiyon verilecektir.³⁸⁸

Bu aksiyonların değiştirilmesi ile hem bankanın sermayesi artırılmış olacak hem de aksiyonlar tek tertip haline gelmiş olacaktı.

1954 yılında bankanın sermayesi değişmeyip yine 11.000.000 lira olarak kalmıştı. Bankanın ihtiyatları 1953 yılına göre yaklaşık 715.700 lira artarak 4.051.200 liraya, mevduatları ise yaklaşık 22.000.000 lira artarak 94.817.700 liraya ulaşmıştı. 1954 yılı bankanın aktif bilanço yekûnu yaklaşık 30.000 lira artarak 147.770.987 liraya kadar çıkmıştı. Türk Ticaret Bankası'nın 1954 yılına ait kâr-karar tablosu ise şu şekildedir:

Zimmet	Türk Lirası Krş.	Alacak	Türk Lirası Krş.
Masrafları	5.001.747,27	Alınan Faizler	6.537.862,43
Verilen Faiz ve Komisyonlar	2.547.583,--	Banka Hizmetleri Mukabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	3.242.665,73
Amortismanlar	175.411,75	Kambiyo Kârı	34,22
Karşılıklar	157.351,05	Esham ve Tahvilat Cüzdanı Gelirleri	120.150,49
Aktifteki Kıymet Tenez-zülleri	21.492,14	İştiraklerimizin Kârı	52.541,24
Muhtelif Zararlar	21.440,18	Muhtelif gelirler	166.965,52
Kâr	2.115.245,15		
Yekûn	10.440.272,54	Yekûn	10.440.272,54 ³⁸⁹

Bankanın kârı ise bir önceki yıla göre çok az artmış ve 2.115.245 liraya ulaşmıştı.

1954 yılında Bakanlar Kurulu Türk Ticaret Bankası'nın 15 Haziran 1954'te Zonguldak,³⁹⁰ 15 Ekim 1954'te İstanbul Galata,³⁹¹ 30 Aralık 1954'te Aydın, Söke, Diyarbakır, Erzurum, Manisa, Samsun ve Balıkesir şubelerinin açılmasına kararı vermiştir.³⁹² Bu şubelerin dışında bankanın Gerede ajansının 31 Temmuz 1954,³⁹³ Beykoz ajansının da 2 Ağustos 1954 tarihlerinde açılması planlanmıştı.

³⁸⁸ *Akşam*, 13 Mart 1954, s. 7.

³⁸⁹ *Milliyet*, 2 Nisan 1955, s. 6.

³⁹⁰ *BCA*, 30.18.1.2/ 136.55.19; *Resmî Gazete*, 19 Temmuz 1954, sayı: 8758. Zonguldak şubesi, 1 Kasım 1954 tarihinde hizmete girmiştir (*Milliyet*, 1 Kasım 1954, s. 3).

³⁹¹ *BCA*, 30.18.1.2/ 137.84.18; *Resmî Gazete*, 17 Kasım 1954, sayı: 8855.

³⁹² *BCA*, 30.18.1.2/ 138.108.10; *Resmî Gazete*, 11 Şubat 1955, sayı: 8928. Bankanın Erzurum şubesi, 25 Temmuz 1955 tarihinde hizmete girmiştir (*Milliyet*, 26 Temmuz 1955, s. 4).

³⁹³ *Milliyet*, 28 Temmuz 1954, s. 3.

TÜRK TİCARET BANKASI

1955 İKRAMIYE PLANI

12 APARTMAN DAİRESİ 250.000

HER 150 LIRAYA
BİR KUR'A NOKTASI

LIRA TUTARINDA PARA İKRAMIYELERİ

YALNIZ BANKAMIZA MAHSUS
İKRAMİYELİ

GRUP MEVDUATI

Tasarruf Mevzuunda Bir Yeniliktir.

Hesabı Olan Her 100 Kişilik Gruptan
1 Kişiye Parasının 3 Misli
24 KİŞİYE MUHTELİF PARA
İKRAMIYELERİ VERİLİR.

Grup Mevduatı Sahipleri Ayrıca Apartman Daireleri Keşidelerine İştirak Ederler.

15 Şubat 1955, *Akşam* Gazetesinde banka reklamı³⁹⁴

Türk Ticaret Bankası'nın 1955 yılı alelade umumi heyet toplantısı 28 Mart tarihinde Ankara'da bankanın merkez binasında yapılmıştır. Toplantıda okunan faaliyet raporunda, Türkiye'nin iktisadi hayatındaki gelişmeye de temas edilerek bankanın 1954 yılı çalışmalarının başarılı olduğu belirtilmiştir. Raporda 22.084.669 liralık bir artışla mevduatın 94.817.700 liraya ulaştığı, 2.315.245 lira safi kâr kaydedildiği ve bu kârın hissedarlara % 12 nispetinde dağıtılacağı açıklanmıştır. Toplantıda ayrıca murakıplığa Nasuhi Baydur ve Cezmi Başak seçilmişlerdir.³⁹⁵

Türk Ticaret Bankası'nın 1955 yılı sermayesi yine 11.000.000 lira olup ihtiyatları ise 660.000 lira artarak 4.712.000 liraya ulaşmıştı. Bankanın aktif yekûn bilançosu 1954 yılına oranla yaklaşık 38.000 artarak 185.965.687 liraya çıkmıştı. 1955 cirosu ise 260.000 lira olmuştu.

³⁹⁴ *Akşam*, 15 Şubat 1955, s. 6

³⁹⁵ *Akşam*, 29 Mart 1955, s. 3.

Türk Ticaret Bankası'nın 1955 yılına ait kâr-karar tablosu ise şu şekildedir:

Zimmet	Türk Lirası Krş.	Alacak	Türk Lirası Krş.
Personel Masrafları	7.116.642,03	Alınan Faizler	7.948.879,50
Verilen Faiz ve Komisyonlar	2.972.650,21	Banka Hizmetleri Mukabilinde Alınan Ücret ve Komisyonlar	5.668.015,16
Amortismanlar	662.438,43	Kambiyo Kârı	196,39
Karşılıklar	774.719,81	Esham ve Tahvilat Cüzdanı Gelirleri	116.591,99
Aktifteki Kıymet Tenezzül-leri	463,00	İştiraklerimizin Kârı	102.345,49
Muhtelif Zararlar	24.099,27	Muhtelif gelirler	135.330,39
Kâr	2.420.346,17		
Yekûn	13.971.358,92	Yekûn	13.971.358,92

1955 yılında bankanın şube sayısı artmaya devam etmiştir. Bakanlar Kurulu, Türk Ticaret Bankası'nın 14 Mayıs 1955'te Kayseri, Nazilli, Akhisar, Salihli ve İstanbul'da Galatasaray, Osmanbey, Laleli, Çarşıkapı, Fatih ve Kadıköy şubelerini;³⁹⁶ 6 Eylül 1955'te Gerede ile İstanbul Küçükpazar ve Hasırcılar şubelerinin açılmasına karar vermiştir.³⁹⁷

Türk Ticaret Bankası'nın 1956 yılında ödenmiş sermaye ve ihtiyatları yekûnu 14.910.900,44 liraya ulaşmıştır. Şubelere ifraz olunan sermaye miktarları ise şu şekildedir:

Şubeler	İfraz olunan sermaye	Şubeler	İfraz olunan sermaye
Ankara	1.000.000	Gerede (Ajans) (X)	50.000
Adana	500.000	İstanbul	1.000.000
Adapazarı	50.000	İzmir	500.000
Antalya (X)	50.000	İzmit	50.000
Beyoğlu	---	İskenderun (X)	50.000
Bolu	50.000	Konya	125.000
Bursa	500.000	Mersin (X)	50.000
Ceyhan	50.000	Sivrihisar	50.000
Düzce	50.000	Tarsus	50.000
Eskişehir	125.000	Trabzon	50.000
Gaziantep	125.000	Zonguldak (X)	50.000
		<i>Toplam</i>	4.525.000 ³⁹⁸

Yukarıda tabloda yanlarında işaretli olan şubeler, yeni açılan şubelerdi. Bu şubelerin dışında Bakanlar Kurulu, Türk Ticaret Bankası'nın 24 Mayıs 1956'da Denizli, Afyonkarahisar, Ödemiş ve Tire;³⁹⁹ 3 Eylül 1956'da ise Rize, Malatya, Çorlu ve Bartın şubelerinin açılması kararını almıştı.⁴⁰⁰

³⁹⁶ Resmi Gazete, 1 Ekim 1955, sayı: 9118.

³⁹⁷ BCA, 30.18.1.2/ 140.81.13; Resmi Gazete, 20 Ekim 1955, sayı: 9134.

³⁹⁸ BCA, 30.18.1.2/ 136.55.19.

³⁹⁹ BCA, 30.18.1.2/ 143.44.19; Resmi Gazete, 27 Ekim 1956, sayı: 9444.

⁴⁰⁰ BCA, 30.18.1.2/ 144.73.13; Resmi Gazete, 3 Ekim 1956, sayı: 9423.

Bakanlar Kurulu tarafından açılmasının onayı verilen Türk Ticaret Bankası'nın Denizli şubesi 7 Aralık 1956 tarihinde bir merasimle açılmıştı. Açılış merasimine vali, vilayet meclis azaları, Türk Ticaret Bankası'nın İdare Meclisi azaları, genel müdürü ve şehrin tanınmış tacirlerinin hazır buldukları kalabalık bir davetli topluluğu katılmıştı. Açılış merasiminde bankanın idare meclisi reisi Mümtaz Ulusoy kısa konuşma yaparak müessesenin 43 senelik faaliyetini ve memleket çapındaki hizmetleri hakkında bilgi vermiştir.⁴⁰¹

Bankanın Denizli şubesinin açılışından sonra 10 Aralık 1956 tarihinde Germencik (Aydın) Ajansı da şehrin ileri gelenleri, tanınmış tüccarları, Türk Ticaret Bankasının İdare Meclisi Reis ve Azaları ve Umum Müdürünün katıldığı bir törenle halkın hizmetine girmiştir.⁴⁰²

1957 yılında Türkiye'de banka şubeleri

Türk Ticaret Bankası, 19 Haziran 1958 tarihinde sermayesini artırmak üzere bir olağanüstü umumi heyet toplantısı gerçekleştirmişti. Toplantıda sermayenin 5.500.000 lira artırılmasına karar verilmişti. Sermayenin artırımı ile ilgili yol haritası ise şu şekilde olacaktır:

1- Yeniden ihraç edilecek 5.500.000 liralık her biri beş yüz Türk Lirası itibari kıymette 5.500 adet nama ve 5.500 adet hamiline yazılı hisse senedi 4 Temmuz 1958 tarihinden itibaren 30 Eylül 1958 tarihine kadar bankanın merkez ve şubelerinde suskripsiyona arz edilecektir.

2- Banka hissedarları 4 Ağustos 1958 günü akşamına kadar sahip oldukları hisse senetlerinin her biri 1.000 liralığına karşılık 500 liralık yeni hisse senedi almak hususunda umumi heyetçe kabul edilmiş bulunan rüçhan haklarını kullanmak üzere bankanın merkez ve şubelerine müracaat ederek iştirak taleplerini imzalayacaklardır. Bu müddet içinde müracaat etmeyenlerin rüçhan hakları kalker.

3- Hissedar olmayan halkın iştirak talepleri de rüçhan haklarının istimalinden kalan miktar nisbetinde 5 Ağustos 1958 tarihinden itibaren 30 Eylül 1958 akşamına kadar kabul olunacaktır.

4- Yeni hisse senetlerinin ihraç bedeli, rüçhan hakkını kullanacak hissedarlar için nominal kıymeti olan 500 lira, bu hakka sahip olmayanlar için de 600 lira olacaktır.

⁴⁰¹ Milliyet, 9 Aralık 1956, s.2.

⁴⁰² Milliyet, 11 Aralık 1956, s.2.

5- İştirak talepnamelerinin imzasıyla birlikte taahhüt edilen hisse senetlerinin ihraç bedelinin %25'i peşinen ödenecektir. Bakiye bedel ayrıca tespit ve ilan edilecek tarihlerde talep edilecektir.⁴⁰³

1960-1980 Yıllarında Türk Ticaret Bankası

Türk Ticaret Bankası'nın 1960 yılı umumi heyet toplantısı 26 Mart'ta yapılmıştı. Toplantıda okunan idare meclisi rapor, bilanço, kâr ve zarar hesaplarına göre bankanın sermayesi 16.500.000 lira olup, 1960 yılı için kârdan ayrılanlarla birlikte ihtiyatlar yekûnu 8.875.000 lirayı aşmıştır. 1959 yılında 3.177.000 lira net kâr sağlayan banka, hissedarlarına %10 nispetinde temettü dağıtacaktır. İdare meclisi raporunun okunması ve ittifakla kabul edilmesinden sonra boş bulunan idare meclisi azalıklarına Tarık Güreker, Burhanettin Semi, İrfan Ülkü, Peyami Öven, Ferit Basmacı, Azad Demirer, Orhan Kubat ve murakıplıklara Cezmi Başak, Macit Selen seçilmişlerdir.⁴⁰⁴

1960 yılı Haziran ayında da Türk Ticaret Bankası'nın İdare Meclisi'nde bir takım değişiklikler meydana gelmişti. Buna göre İdare Meclisi'ne Abdurrahman Nafiz Gürman, Suat Saim Onat, Esat Tekeli, murakıplığa ise Cezmi Başak seçilmişlerdir.⁴⁰⁵

Türk Ticaret Bankası, 1960 yılında da şube sayısını artırmaya devam etmiştir. Şube sayısı 1960 yılı sonunda, İstanbul'da 34, İzmir'de 6, Ankara'da 4, Adapazarı, Bursa, Eskişehir, Konya, Adana, Nazilli, Denizli ve Erzurum'da ikişer ve diğer belli başlı il ve ilçe merkezlerinde birer olmak üzere 92 şubeye çıkmış bulunmaktaydı.⁴⁰⁶ Böylece bankanın hizmet ve imkânlarını daha geniş bir vatandaş kitlesinin istifadesine sunulmuştu.

Bu arada Bankanın yayın hizmetleri de olmuştur. Türk Ticaret Bankası'nın Rüştü Dağlaroğlu ve Haluk San adına kültür hizmeti olarak hazırladığı "Türk Futbol Tarihi" isimli kitap 12 Nisan 1960 tarihinde yayımlanmıştı.⁴⁰⁷ Bankanın bu tarzda kültür ve sosyal hizmetleri ilerleyen yıllarda da devam edecekti.

1962 Mart ayında Türk Ticaret Bankası Genel Müdürlük değişikliği yaşanmıştı. Bankanın Genel Müdürlüğü, 31 Ekim 1961 tarihinde Ali Şakir Ağanoğlu'nun bu makamdan ayrılmasıyla boş kalmıştı.⁴⁰⁸ 5 aylık bir süreçten sonra Genel Müdürlüğe Sabri Sağıroğlu tayin edilmiş⁴⁰⁹ ve Sağıroğlu 14 Mart 1962 tarihinde vazifesine başlamıştır. Sabri Sağıroğlu uzun yıllar Ziraat Bankasında müfettiş, Müdür ve Genel Müdür Muavini vazifelerinde bulunduktan sonra, İller Bankası Genel Müdürlüğü yapmıştı.⁴¹⁰

Türk Ticaret Bankası'nın sermayesi 1963 yılında da artırılmıştı. Bankanın 15 Temmuz 1963 tarihinde yapılan Umumi Heyet toplantısında sermayesinin 16.500.000 liradan 20.000.000 liraya çıkarılması kararı verilmişti. Bu artırım üzerine Banka İdare Meclisi, 3.500.000 liralık hisse senetlerini 15 Ağustos 1963 ile 17 Ekim 1963 tarihleri arasında suskripsiyona arz etmiş ve bu hisse senetlerinin tamamı kısa sürede taahhüt ve % 25 bedelleri tahsil edilmişti.⁴¹¹

1960'lı yılların ortalarından itibaren Türk Ticaret Bankası'nın şubelerinde dönenim şartlarına da uygun olarak grevler yaşanmaya başlanmıştı. Bu çerçevede 1965 yılı Mayıs ayında Türk Ticaret Bankası'nın Bahçekapı Merkez, Laleli, Beyoğlu, Karaköy ve Osmanbey şubelerinde grev

403 *Milliyet*, 3 Temmuz 1958, s. 2.

404 *Milliyet*, 27 Mart 1960, s. 1, 5.

405 *Milliyet*, 21 Haziran 1960, s. 4.

406 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihiçesi (Türk Ticaret Bankası)*, s. 18.

407 *Milliyet*, 12 Nisan 1960, s. 4.

408 *Kuruluşundan Bugüne Türkbank*, s. 4. Ali Şakir Ağanoğlu ileride milletvekili ve devlet bakanı olacaktır (*Milliyet*, 28 Ekim 1962, s. 7).

409 *Milliyet*, 13 Mart 1962, s. 3.

410 *Milliyet*, 14 Mart 1962, s. 2.

411 *Milliyet*, 14 Kasım 1963, s. 5.

1960'lı yıllarda banka çalışanları: İstanbul

ilan edilmişti.⁴¹² Türk Ticaret Bankası yetkilileri ise basına bir açıklamada bulunarak bankanın 1785 çalışanından ancak 67'sinin bu greve katıldığını ve grevin kanunsuz olduğunu ilan etmişti. Banka yetkililerinin açıklamasından 1965 yılında Türk Ticaret Bankası'nın 97 şubesi ve 1785 çalışanı olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.⁴¹³

Türk Ticaret Bankası yetkilileri, 1963 tarihinde kararı alınan 3.500.000 lira sermaye artırımının %50'sini tahsil etmişti. Kalan % 50'sinin de tahlisi için 21 Mart 1966 tarihinde ilana çıkmıştı. Buna göre tahsilata 11 Nisan 1966 günü başlanacak ve 11 Mayıs 1966 Çarşamba akşamı son verilecekti.⁴¹⁴

1966 yılı Mart ayında yapılan Türk Ticaret Bankası'nın Genel Kurul toplantısında İdare Meclisi üyelerinin bazıları değiştirilmiştir. İdare Meclisi, üyeler Sadık Arda, Feyzullah Köprülü, Peyami Öven ile yeni seçilen üyeler Hayati Ataker, Saim Gökner, Cevat Konuralp, Edip Kandırmir şeklinde oluşmuştur. Şubelerinin sayısı 100'ü bulan banka bu yıl da çeşitli yerlerde 16 şube daha açmayı planlamıştır.⁴¹⁵

1967 yılında Türk Ticaret Bankası'nın kuruluşunun 54. yıldönümü olması nedeniyle bankanın kuruluş yeri Adapazarı'nda bir tören düzenlenmesine karar verilmiştir. Törene bankanın yönetim kurulu, üyeler ve diğer yöneticiler katılacaklardı. Törenden sonra katılımcılar kurucuların kabirleri ziyaret edeceklerdi. Türk Ticaret Bankası Yönetim Kurulu da bu haftaya mahsus olmak üzere Adapazarı'nda toplanacaktı.⁴¹⁶

1968, ATSO Adres Kitabı'nda banka reklamı⁴¹⁷

412 *Milliyet*, 19 Mayıs 1965, s. 3.

413 *Milliyet*, 14 Haziran 1965, s. 2.

414 *Milliyet*, 21 Mart 1966, s. 2.

415 *Milliyet*, 31 Mart 1966, s. 3.

416 *Milliyet*, 9 Mart 1967, s. 7.

417 *ATSO Adres Kitabı 1968*, 1968, Adapazarı, s.138.

1967 Mart ayında Türk Ticaret Bankası Genel Müdürlüğü'ne Nafiz Ergeneli atanmıştır. Ergeneli daha önce İller Bankası, Et ve Balık Kurumu'nda Genel Müdür olarak görev almış, İktisadi Devlet Teşekkülleri İdare Meclisi üyeliğinde ve Gima İdare Meclisi Başkanlığında bulunmuştu.⁴¹⁸ Nafiz Ergeneli, bankanın genel müdürlüğünde ancak bir seneden biraz fazla kalabilmişti. Haziran 1968'de Türk Ticaret Bankası Genel Müdürlüğüne, bankanın Genel Müdür Muavini Turgut Sızmaoğlu tayin olunmuştur.⁴¹⁹

Türk Ticaret Bankası'nın yeni şubeleri açılırken çeşitli kampanyalar ile açılışların daha çok duyulur hale getirilmesi istenilmekteydi. Banka'nın 96. şubesi olan Bakırköy şubesi 25 Şubat 1965 tarihinde açılırken bu şubede hesap açtıranlara çekilişle 30.000 liralık çekiliş hakkı veriliyordu. Yine bankanın Bandırma şubesi 40.000 lira değerinde özel bir çekiliş ile 17 Eylül 1966 tarihinde açılmıştı. 19 Ağustos 1968'de açılan Fethiye şubesi 50.000 liralık ikramiye ile açılırken bu çekilişte 1 kişiye 10.000, 1 kişiye 5.000, 2 kişiye 2.500 ve 315 kişiye 1.000'er lira dağıtılmıştı.⁴²⁰

3 Nisan 1969 tarihinde İstanbul'da Erenköy, Çatalca, Ankara'da ise Yıldırım Beyazıt şubeleri açılmıştır.⁴²¹ 1969 yılı Temmuz ayında ise 9 Temmuz'da Kastamonu, 10 Temmuz'da İnegöl, 14 Temmuz'da Bitlis, 25 Temmuz'da Çaycuma açılmış, 28 Temmuz'da Seydişehir ve Tophane, 30 Temmuz'da Sağmalcılar ve Muğla şubelerinin açılması planlanmıştı. Bu yeni 8 şubenin açılışında 50.000 liralık özel çekiliş yapılacaktı.⁴²²

Türk Ticaret Bankası'nın 26 Kasım 1969'da İstanbul'da toplu şube açılışı gerçekleştirmişti. Banka İstanbul'un muhtelif semtlerinde 43 şubesinin yanında Tarlabası, Nişantaşı, Gaziosmanpaşa, Suadiye ve Sultanhamam şubelerinin açılışını yapmıştır. Tarlabası ve Nişantaşı şubelerinin her biri için ayrı ayrı 75.000'er liralık, Gaziosmanpaşa, Suadiye ve Sultanhamam şubelerinin her biri için de ayrı ayrı 60.000'er liralık özel çekilişler düzenlemişti.⁴²³ Banka bu yeni açılan şubelerle İstanbul'daki şube sayısını 48'e yükseltirken, şube açılışlarındaki çekiliş düzenleme geleneğini de sürdürmüştür.

Türk Ticaret Bankası 1960'lı yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan bilgisayar sistemi ile otomasyona geçen ilk Türk bankası olma özelliğine sahiptir.⁴²⁴

1970 yılı Mart ayında ise 11 Mart'ta 40.000 lira özel çekiliş ile Sivrihisar şubesi yeni binasında taşınmıştır. 18 Mart'ta İstanbul Aksaray şubesi 60.000 lira, 24 Mart'ta Aksaray (Niğde) şubesi 50.000 liralık, 26 Mart'ta Sirkeci şubesi 60.000 liralık özel çekilişle açılmıştır.⁴²⁵ 20 Ekim 1970 tarihinde açılan Giresun şubesinin açılışında ise 60.000 Liralık bir özel çekiliş gerçekleştirilmişti.

Türk Ticaret Bankası'nın 1968 yılında şube sayısı 124'e, 1970 yılı sonunda ise 51'i İstanbul vilayeti dâhilinde, 118 tanesi de diğer yerler olmak üzere 169'a yükselmiştir. Bankanın şube sayısındaki artışa paralel olarak, personel adedi de yıldan yıla artan bir seyir göstermiştir. Bankada çalışmakta olan personel sayısı, 1969 yılı sonuna nazaran 261 kişi artmış ve 1970 yılının sonunda 3.022 kişiyi bulmuştur.

418 *Milliyet*, 19 Mart 1967, s. 9.

419 *Milliyet*, 29 Haziran 1968, s. 3.

420 Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 93.

421 *Milliyet*, 3 Nisan 1969, s. 3.

422 *Milliyet*, 27 Temmuz 1969, s. 3.

423 *Milliyet*, 27 Kasım 1969, s. 4.

424 *Kuruluşundan Bugüne Türkbank*, s. 27.

425 *Milliyet*, 24 Mart 1970, s. 3.

Yeni şubelerin açılması ile genişleyen teşkilat ve iş hacmine paralel olarak bankanın mali bünyesi de kuvvetlendirilmiştir. Yapılan sermaye artırımlarıyla bankanın sermayesi 1967 yılında 30.000.000 liraya çıkarılmış⁴²⁶, ayrıca biriken kanuni ihtiyatların yanı sıra bankanın statüsüne uygun olarak fevkalade ihtiyatlar da ayrılmıştır. Bu suretle 1968 yılı sonunda bankanın tamamı ödenmiş sermaye ve ihtiyat akçelerinin yükünü 50.000.000 lirayı bulmuştur. Türk Ticaret Bankası'nın mevduatı da bankanın gelişmesine uygun bir artış göstererek, 1968 yılı sonunda 1.000.000.000 liraya ulaşmıştır.⁴²⁷

1970 yılı sonunda Türk Ticaret Bankası'nın mevduatı 1.792.976.205 Lirayı bulmuştur. Bu miktar da 1969 yılı sonu mevduatına nazaran % 24.86 nispetinde ve 357.039.183 liralık bir artış ifade etmektedir.⁴²⁸ Bankanın sermayesi 50.000.000 olup ihtiyat akçesi ise 28.679.706 liraya ulaşmıştı. Bankanın ödenmiş sermayesi ise 15.000.000 lira idi. Bankanın genel bilanço yekünü ise 5 milyar Türk lirasına ulaşmıştı. Bankanın 31 Aralık 1970 tarihi itibarıyla kar-zarar hesabı şu şekildedir:

BORÇ		ALACAK	
Açıklama	Türk Lirası Krş.	Açıklama	Türk Lirası Krş.
Personel Giderleri	66.185.371,94	Alınan Faiz ve Komisyonlar	162.591.818,00
Vergi ve Harçlar	9.128.927,43	Tahviller ve Hisse Senetleri Gelirleri	1.231.326,00
Verilen Faiz ve Komisyonlar	53.727.960,14	Banka Hizmetleri Karşılığında Alınan Faiz ve Komisyonlar	16.578.632,01
Tasarruf Teşvik İkramiyeleri	5.700.000,00	Kambiyo Karları	109.953,00-
Amortisman ve Karşılıklar	11.552.715,58	İştiraklerimiz Karları	1.372.614,00
Diğer Masraf ve Zararlar	33.299.109,58	Muhtelif Karlar	10.267.682,33
Kar	12.557.991,81		
Yekûn	192.152.076,40	Yekûn	192.152.076,40 ⁴²⁹

Türk Ticaret Bankası'nın 1971 yılı sonlarında sermayesi 50 milyon TL olup, ihtiyat akçesi ise 30 milyon TL idi. Bankanın senelik mevduatı ise yaklaşık 700 bin TL artarak 2,5 milyon TL'ye, aktif bilanço ise 2 milyar TL artarak 7 milyar TL'ye ulaşmıştı. Bankanın kârı da bir önceki yıla göre 5 milyon TL artmıştı. Bankanın 31 Aralık 1971 tarihinde detaylı kâr-zarar durumu şu şekildedir:

BORÇ		ALACAK	
Açıklama	Türk Lirası Krş.	Açıklama	Türk Lirası Krş.
Personel Giderleri	80.636.467,44	Alınan Faiz ve Komisyonlar	206.657.858,14
Vergi ve Harçlar	12.431.614,92	Tahviller ve Hisse Senetleri Gelirleri	2.312.587,77
Verilen Faiz ve Komisyonlar	77.599.460,04	Banka Hizmetleri Karşılığında Alınan Faiz ve Komisyonlar	22.871.869,09
Kambiyo Zararları	205,89	Kambiyo Karları	336.410,48
Tasarrufu Teşvik İkramiyeleri	6.755.000,00	İştiraklerimiz Karları	2.160.661,96
Amortisman ve Karşılıklar	16.704.114,24	Muhtelif Karlar	14.785.334,39
Diğer Masraf ve Zararlar	37.634.549,08		
Kar	17.363.308,24		
Yekûn	249.124.719,85	Yekûn	249.124.719,85 ⁴³⁰

1970 yılı
Ankara/Kızılay

426 Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 93-94.
427 Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihi* (Türk Ticaret Bankası), s. 18.
428 Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 87
429 *Milliyet*, 14 Nisan 1971, s. 4.

430 *Milliyet*, 13 Nisan 1972, s. 3.

1970'li yıllar Bankanın bir etkinliği (Resül Narin Arşivi)

1970'li yıllar Bankanın bir etkinliği (Resül Narin Arşivi)

Türk Ticaret Bankası, 1971 yılında da şubelerinin sayısını artırmaya devam etmiştir. 16 Ağustos 1971 tarihinde Silivri, Karaman (Konya) ve Devrek (Zonguldak) ilçelerinde 3 yeni şube açmıştır.⁴³¹

⁴³¹ Milliyet, 17 Ağustos 1971, s. 3.

Türk Ticaret Bankasının kuruluşunun 59. yıldönümünde kutlamalar yapılmıştır. 9 Mart 1972 akşamı bütün Türkiye Radyo ve Televizyonlarında özel programlar düzenlenmiştir. Halen 2.5 milyar lirayı aşan mevduatı, 1.5 milyarı geçen kredileri ve yurt sathına dağılan 189 şubesiyle yurt ekonomisine katkıda bulunan Türk Ticaret Bankasının şube sayısının 1972 yılı içerisinde 200 ün üzerine çıkacağı açıklanmıştır.⁴³²

Türk Ticaret Bankası hissedarlar genel kurulu 1972 yılı Mart ayında toplanmıştır. Toplantıda bankanın 1971 yılı faaliyetini müzakere ve tasdik etmiştir. Yapılan görüşmelerden anlaşıldığına göre bankanın mevduatı 2,5 milyarı aşmış, mali ve ticari plasmanlar 1,6 milyara ulaşmıştır. Ayrıca yeni ve verimli iştiraklere gidilmesi, hissedarlar tarafından tasviye karşılanmıştır. Bunun dışında Türk Ticaret Bankasının 1971 yılı net karının da geçen yıllara oranla önemli gelişme kaydederek 17.4 milyona vardığı görülmüş ve hissedarlara %13 temettü dağıtılması kararlaştırılmıştır.⁴³³

Türk Ticaret Bankası'nın 28 Mart 1972 günü toplanan olağanüstü genel kurul toplantısında, bankanın sermayesi 50.000.000 liradan 125.000.000 liraya yükseltilmişti. Bankanın nominal sermayesine Hazine % 12.5 oranında katılımı temin etmiş, artırılan sermayeye rüçhan hakkı kullanılarak % 2.48 oranında 1.860.000. lira ile katılım sağlanmıştı. Rüçhan hakkına ilâveten 12.525.000, liraya kadar diğer ortakların almayacakları payların da Hazine tarafından satın alınması Bakanlar Kurulu tarafından 18 Kasım 1972 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁴³⁴

Türk Ticaret Bankası'nın 1972 yılında sermaye, ihtiyat akçeleri, karşılıkları 205.431.225 lira-yı, ödenmemiş sermayesi ise 56.250.000 lirayı bulmuştu. Bankanın aynı yıl taahhütleri 48.246.143 liraya, mevduatı 3.630.115.015 liraya, tahviller ve hisse senetleri cüzdanı 77.700.950 liraya, tasarrufu 2.065.024.265 çıkmıştır. 1972 yılında bankanın ticari plasmanları 2.376.045.751 lira, iştirakleri 71.353.448 lira olmuş, karı 30.484.499 lira ve genel bilanço yekûnu ise 4.154.223.961 liraya ulaşmıştır.

Türk Ticaret Bankası, 1972 yılında 23 yeni şube açarak toplam şube sayısını 211'e ulaştırmıştır. Bankanın personel sayısı 3729 kişiye yükselmiştir. Türk Ticaret Bankası ticari faaliyetlerin dışında sosyal ve kültürel çalışmalar da gerçekleştirmekteydi. Özellikle çocuk tiyatrosu, ilkokullar arası folklor şenlikleri ve çocuk mecmuası çalışmaları bulunmaktaydı.⁴³⁵

Şube sayısını 211'e çıkaran Türk Ticaret Bankası 1972 yılında Türkiye'de diğer bankalar arasında şube sayısı bakımından 6. sırada, 3.730 personel sayısı ile 7. sırada, 3.630.115.000 liralık mevduatla 5. sırada, 772.048 mudi sayısı ile 5. Sırada, 2.376.046 kredi hacmi bakımından da 7. Sırada olmuştur.⁴³⁶

Türk Ticaret Bankası'nın 28 Mart 1972 tarihinde yapılan Hissedarlar Genel Kurulu'nun Fevkalade Toplantısında, sermayenin artırılmasına dair alınan karar Eylül 1972 tarihinde yürürlüğe konulmuştu. Bu amaçla gazetelere verilen ilan da sermaye artırımı için izlenecek süreç şu şekildedir:

1- Yeniden ihraç edilecek olan hiç biri 500 TL nominal değerinde 75.000 adet nama ve 75.000 adet hamiline yazılı 150.000 adet (toplam 75.000.000- TL'lik) hisse senetleri 16 Eylül 1972 tarihinden 15 Kasım 1972 tarihine kadar bankanın merkez ve şubelerinde suskripsiyona arz edilmiştir.

2- Bankanın Hissedarları, 15 Ekim 1972 gününe kadar sahibi buldukları hisse senedi almak hususunda Umumi Heyetçe kabul edilmiş bulunan rüçhan haklarını kullanmak üzere bankanın merkez ve şubelerine müracaat ederek iştirak taahhütnamelerini imzalamaya davet edilmişlerdir.

⁴³² Milliyet, 9 Mart 1972, s. 3.

⁴³³ Milliyet, 30 Mart 1972, s. 9.

⁴³⁴ BCA, 30.18.1.2/ 290.85.4.

⁴³⁵ Milliyet, 22 Nisan 1973, s. 3.

⁴³⁶ Milliyet, 1 Kasım 1973, s. 11.

3- Rüçhan haklarının kullanılmasından sonra açık kalan ve taahhüt edilmeyen sermaye kısmı için 16 Ekim 1972 tarihinden 15 Kasım 1972 akşamına kadar ortakların ve üçüncü kişilerin sermaye taahhütleri kabul olunacaktır.

4- İştirak taahhütnamelerinin imzalanması ile birlikte taahhüt edilen hisse senetlerinin ihraç bedelinin %25'i peşinen ödenecektir.⁴³⁷

Türk Ticaret Bankası'nın hissedarları 1973 yılı olağan genel kurul toplantısı 27 Mart 1972 tarihinde İstanbul'da Bahçekapı'daki Genel Müdürlük binasında yapılması planlanmıştı. Toplantıda İdare Meclisi ve Murakıplar raporunun okunması, 1972 yılı bilançosu ve kar ve zarar hesabının tasdiki ile hesap devresi içinde vazife görmüş olan İdare Meclisi Azaları ile Murakıpların ibrası, karın oranlarının dağıtılması gibi meseleler görüşülecekti.⁴³⁸

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1973 tarihinde sermayesi 125.000.00'e çıkmıştı. İhtiyat akçeleri ise 54.600.000 lira, mevduat 4.500.000.000 lira, ödenmiş sermaye 18.750.000 lira, toplam aktif bilanço ise 13.268.126.418 lira olmuştu. Bankanın 31 Aralık 1973 tarihli kar ve zarar hesabı ise şu şekildedir:

BORÇ		ALACAK	
Açıklama	Türk Lirası Krş.	Açıklama	Türk Lirası Krş.
Personel Giderleri	139.903.883,49	Alınan Faiz ve Komisyonlar	345.625.628 18
Vergi ve Harçlar	25.906.567,22	Tahviller ve Hisse Senetleri Gelirleri	7.882.249 02
Verilen Faiz ve Komisyonlar	125.716.956,68	Banka Hizmetleri Karşılığında Alınan Faiz ve Komisyonlar	39.390.363 73
Kambiyo Zararları	6.329,32	Kambiyo Karları	729.165 21
Tasarrufu Teşvik İkramiyeleri	9.500.000,00	İştiraklerimiz Karları	4.774.239 76
Amortisman ve Karşılıklar	23.052.212,78	Muhtelif Karlar	27.980.156 43
Diğer Masraf ve Zararlar	62.045.052,11		
Kar	40.250.800,73		
Yekûn	426.381.802,33	Yekûn	426.381.802,33 ⁴³⁹

Türk Ticaret Bankası'nın hissedarları 1973 yılı olağan genel kurul toplantısı 29 Mart 1974 tarihinde İstanbul'da Bahçekapı'daki Genel Müdürlük binasında yapılması planlanmıştı. Toplantının gündemi ise İdare Meclisi ve Murakıplar raporunun okunması, 1973 Yılı Bilançosu ve Kar ve Zarar hesabının tasdiki, karın tevzi şekli ve gününün kararlaştırılması gibi konulardı.⁴⁴⁰

Türk Ticaret Bankası'nın hissedarları 1974 yılı olağan genel kurul toplantısı 29 Mart tarihinde toplandı. Toplantıda Bankanın 1973 yılı faaliyeti müzakere ve tasdik edilmiş, tasarruf mevduatında %26 bir artış gösterdiği ve mevduatın 4,5 milyara ulaştığı belirtilmiştir. Bunun dışında

bankanın mali ve ticari plasmanının 3 milyarı aştığı ve net karının 40 milyonu geçtiği belirtilmiş %13 temettü dağıtılmasına karar verilmiştir. Ayrıca 1973'te yeni açılan 29 şube ile şube sayısının 240'a, bankada çalışan sayısının da 4.166'ya yükseldiği ifade edilmiştir.⁴⁴¹

Türk Ticaret Bankası İdare Meclisi tarafından 28 Mart 1972 tarihli Hissedarlar Genel Kurulu'nun fevkalade toplantısında alınan karara arttırılan ve %75'i evvelce tahsil edilmiş bulunan 75.000.000 sermayenin dördüncü ve son %25'inin 1 Ekim-15 Kasım 1974 tarihleri arasında talep edilmesi uygun görülmüştür.⁴⁴² Bu talep işlemi sona erdiğinde, 1972 tarihli sermaye artırımını da sonlanmış olacaktır.

Türk Ticaret Bankası, Hissedarlar Genel Kurulu 26 Mart 1975 İstanbul'da Bahçekapı'daki Banka Merkez binasında toplanmıştı. Toplantıda sunulan rapora göre,⁴⁴³ Bankanın 1974 yılı sonunda ödenmiş sermayesi 225.299.492 lira, taahhütleri 265.130.691 lira, mevduatı 5.405.946.869 lira, ticari plasmanları 3.595.939.976 lira, iştirakleri 118.013.946 lira olmuştu. Yekûn bilançosu 6.325.566.435 lira olan banka 1974 yılında 58.591.709 lira kar etmişti. Bu hesaplamalara göre Türk Ticaret Bankası'nın mevduatı bir evvelki yıla nazaran %18 nispetinde 837.150.000 lira kadar artmıştır. Ticari plasmanı ise yine bir evvelki yıla göre %17 nispetinde 523.616.000 liralık artış kaydedilmiştir. Bankanın iştirakleri, temel sınıai teşebbüslere yatırım prensibine uygun olarak bir evvelki yıla nazaran %46,8 nispetinde 37.658.050 liralık bir artış sağlanmıştır. 1974 yılında bankanın 42 yeni şubesi açılarak toplam şube adedi 282'ye ulaşmış, personel sayısı ise 5.000 kişiye yükselmiştir. Bu çalışmaların dışında bankanın sosyal ve kültürel çalışmaları da devam etmiştir. Çocuk Tiyatrosu ve Çocuk Dergisi bu sene de faaliyetleri sürdürmüştür.⁴⁴⁴

Türk Ticaret Bankası 1977 yıllık olağan Genel Kurul toplantısını Mart 1977 sonunda gerçekleştirmiştir. Yapılan müzakerelerden anlaşıldığı üzere banka, 1976 yılında da önemli aşamalar göstermiştir.⁴⁴⁵ Toplantıda kabul edilen bankanın 1976 yılında bilanço özeti şu şekildedir: Ödenmiş sermaye 295.866.541 lira, taahhütleri 960.036.553 lira, mevduat 9.507.065.079 lira, ticari plasmanları 6.411.890.792, tasarruf 4.936.009.728 lira, iştirakleri 203.298.296 lira. 1976 yılında banka 179.882.394 lira kar ederken, genel bilanço yekunu ise 11.528.403.791 lira olmuştur.

Bu hesaplamalara göre bankanın 1976 yılı mevduatı bir evvelki yıla göre %28 nispetinde oranında 2.069.820.240 liralık artış sağlanmıştır. Ticari plasmada ise bir önceki yıla nazaran %37 nispetinde 1.736.727.283 liralık artış kaydedilmiştir. Bankanın iştiraklerinde temel sınıai teşebbüslere yatırım prensibine uygun olarak bir evvelki yıla nazaran %41 nispetinde 59.126.850 liralık bir artış sağlanmıştır. Türk Ticaret Bankası 1976 yılında 11 yeni şube daha açmış, bankanın şube adedi ise toplam 311'e ulaşmıştır. Personel adedi 5.682 kişiye yükselmiştir.⁴⁴⁶

Türk Ticaret Bankasının 31 Aralık 1977 tarihli bilançosuna göre sermayesi 125.000.000 lira, karı 58.772.029,09 lira, genel bilanço yekunu ise 44.317.804.107 liraydı.⁴⁴⁷ Bankanın 1977 yılı ticari plasmanları 8.572.435.416 lira, iştirakleri 257.527.815 lira, ödenmiş sermayesi 385.972.825 lira, taahhütleri 3.100.094.536 lira, mevduatı 12.410.670.267 lira, tasarrufu 6.577.845.996 liraydı. Banka 1977 yılında 203.444.326 lira kar ederken, bilanço genel yekunu ise 17.384.320.796 lira olmuştu.

441 *Milliyet*, 31 Mart 1974, s. 3.

442 *Milliyet*, 1 Ekim 1974, s. 3.

443 *Milliyet*, 29 Mart 1975, s. 3.

444 *Milliyet*, 3 Nisan 1975, s. 9.

445 *Milliyet*, 26 Mart 1977, s. 7.

446 *Milliyet*, 5 Nisan 1977, s. 3.

447 Türk Ticaret Bankası 31 Aralık 1977 bilançosu. Bkz. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/108336> (21 Kasım 2020).

Türk Ticaret Bankası, 1977 yılında bir evvelki yıla nazaran %31 nispetinde 2.903.605.00 TL bir mevduat artışı olmuştur. Ticari plasmanı ise 2.160.546.000 TL artmıştır. Bankanın iştirakleri bir evvelki yıla nazaran 54.229.519 liralık bir artış sağlanmıştır. 1977 yılında bankanın 47 yeni şubesi açılmış, şube adedi 358'e ulaşmıştır. Personel sayısı ise 6.032 kişiye yükselmiştir.⁴⁴⁸

13 Mart 1978 tarihinde bankanın emeklileri için "Türk Ticaret Bankası Emeklileri Yardım-ışma Derneği" kurulmuştur. Derneğin kurucuları Z. Gündüz Yavuzer, M. Münevver Epirden, Turgut Ünsal, Nazım Topuzluoğlu, Ertuğrul Kurtçebe, Ahmet Hulusi Nasuhoğlu, M. Kadri Er-san, Mustafa Özyurt ve Kemalettin Başaral gibi şahıslardır.⁴⁴⁹

TÜRK TİCARET BANKASI			
31 ARALIK 1978 BİLANÇOSU			
No	AKSİYER	Yükü	PASİF
1	TÜRKİYE HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
2	YATIRIM HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
3	MEVDUAT VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
4	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
5	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
6	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
7	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
8	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
9	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
10	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
11	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
12	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
13	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
14	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
15	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
16	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
17	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
18	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
19	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
20	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
21	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
22	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
23	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
24	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
25	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
26	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
27	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
28	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
29	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
30	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
31	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
32	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
33	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
34	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
35	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
36	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
37	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
38	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
39	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
40	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
41	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
42	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
43	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
44	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
45	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
46	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
47	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
48	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
49	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
50	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
51	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
52	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
53	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
54	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
55	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
56	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
57	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
58	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
59	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
60	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
61	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
62	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
63	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
64	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
65	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
66	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
67	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
68	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
69	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
70	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
71	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
72	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
73	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
74	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
75	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
76	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
77	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
78	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
79	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
80	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
81	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
82	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
83	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
84	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
85	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
86	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
87	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
88	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
89	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
90	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
91	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
92	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
93	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
94	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
95	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
96	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
97	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000
98	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ	1.000.000.000	1.000.000.000
99	YATIRIM VE İHTİSAP HESAPLARI	1.000.000.000	1.000.000.000
100	İŞTİRAKLER	1.000.000.000	1.000.000.000

Türk Ticaret Bankası 31 Aralık 1978 bilançosu (Hürriyet, 29 Mart 1979)

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1978 tarihli bilanço özeti şu şekildedir: Kasa ve bankalar 6.743.256.565 lira, tahviller ve hisse senetleri cüzdanı 1.382.718.968 lira, ticari plâsmanlar 10.727.379.599, iştirakler 299.129.778, ödenmiş sermaye 498.367.361 lira, taahhütler 5.494.083.248 lira, mevduat 16.231.575.231 lira, tasarruf 8.638.704.673 lira. 1978 yılında bankanın genel bilanço yekûnu 24.590.463.673 lira olup, bankanın kârı da 242.855.137 olmuştur.

1978 yılında Türk Ticaret Bankası'nı mevduatı bir evvelki yıla göre 3.820.904.964 lira, ticari plasmanı 2.154.944.182 lira, iştirakleri 41.601.963 lira kadar bir artış sağlamıştır. Bankanın 1978 yılında şube adedi 362'ye, personel adedi 6.115 kişiye ulaşmıştır.⁴⁵⁰

Türk Ticaret Bankası, 1979 yılı Ortaklar Genel Kurulu toplantısını 23 Mart tarihinde yapmıştır. Bu toplantıda alınan karar gereğince banka hissedarlarına 2 Nisan tarihinden itibaren 1978 yılında elde edilen kardan %16 net temettü dağıtılmasına karar verilmiştir.⁴⁵¹

Türk Ticaret Bankasının 31 Aralık 1979 tarihli bilançosuna göre; kasa ve bankalar 10.156.447.573 lira, tahviller ve hisse senetleri cüzdanı 1.994.548.767 lira, ticari plâsmanlar 15.989.399.486 ve iştirakler 574.327.365 liraydı. Bankanın aynı yıl ödenmiş sermayesi 637.591.418 lira, taahhütleri 6.945.125.306 lira, mevduatı 25.178.046.035 lira, tasarrufu 12.949.624.565 lira olmuştu. Bankanın 1979 yılında kârı 81 milyonu, genel bilanço yekûnu ise 37 milyar lirayı aşmıştı.⁴⁵²

Bankanın yeni açılan şubelerin birisi de bankanın doğduğu Sakarya'da idi. 19 Mart 1979 tarihinde Türk Ticaret Bankası'nın Sapanca şubesi, Sakarya Valisi Necdet Kanbur'un da katıldığı bir törenle hizmete açılmıştı.⁴⁵³

Türkiye'nin belli başlı büyük bankaları arasında yerini alan Türk Ticaret Bankası, yukarıda belirtilen verilerle de sabit olduğu üzere sürekli olarak gelişmeye devam etmiş ve 1970'li yıllarda en büyük dört özel milli bankadan biri olmuştur.⁴⁵⁴

1975 BEREKET YILI 10 MİLYON

- HER KURUŞUNUZA kamunun tanıdığı en yüksek FAİZ
- vadeli her ELLİ, vadesiz her YÜZ liranız için bir kura numarası
- YURT EKONOMİSİNE HER ALANDA KATKI
- çok yönlü sosyal ve kültürel çalışmalar
- en yüksek kazanma şansı
- **2 BÜYÜK GENEL ÇEKİLİŞ**
- köy mevduatı ve yurt dışında çalışan mudilerimiz için **MİLYONLUK özel çekiliş**
- HER YENİ ŞUBE İÇİN ÖZEL ÇEKİLİŞ

TÜRK TİCARET BANKASI

448 Milliyet, 30 Mart 1978, s. 2.
449 http://www.turkbank-dernek.org (3 Ocak 2017).
450 Milliyet, 28 Mart 1979, s. 3.

451 Milliyet, 2 Nisan 1979, s. 2.
452 Türk Ticaret Bankası 31 Aralık 1979 bilanço özeti. Bkz. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/123126 (21 Kasım 2020).
453 Şahin, *Kronolojik Adapazarı-Sakarya Tarihi (1923-2004)*, s. 98.
454 Kutluata, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, s. 53.

Bankanın son dönem çekleri (Resül Narin Arşivi)

Türk Ticaret Bankası (1980-1994)

Türk Ticaret Bankası Genel Müdürü Turgut Sızmazoğlu'nun Londra'da vefat etmesi üzerine, 16 Nisan 1980 tarihinde yapılan Banka Genel Yönetim Kurulu toplantısında Genel Müdürlüğü vazifesine ittifakla Behzat Tuncer getirilmiştir. Tuncer, 1953 yılından beri hizmet ettiği bankanın 11 yıldan beri de Genel Müdür Yardımcılığı görevini sürdürmekteydi.⁴⁵⁵

19 Ağustos 1980 tarihinde Genel Müdür Behzat Tuncer'in başkanlığında yapılan Banka'nın olağanüstü genel kurulunda, Banka'nın 125 milyon lira olan sermayesi 500 milyon liraya çıkartılmıştı. Türk Ticaret Bankası 1972 yılından bu tarihe kadar ilk kez sermaye artırımını yapmıştı. 1980 yılı itibarıyla bankanın şube sayısı 404'tür.⁴⁵⁶

19 Ağustos tarihli toplantıda alınan karar gereği bankanın 125 milyondan 500 milyona çıkan sermayenin 375 milyonluk ek hisse senetleri satışa çıkarılmıştı. Ancak bankanın Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü Behzat Tuncer'in yaptığı açıklamaya göre, bu hisse senetlerinin satışı rüçhan hakkına ilişkin süre sona ermeden bitmişti.⁴⁵⁷

Bu arada 31 Ağustos 1979 tarihinde yürürlüğe giren ve Bankalar Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren 28 sayılı kararname bütün bankaları hisse senetlerinin 1 Ağustos 1981'e kadar "isme yazılı" hale getirilmesini zorunlu kılıyordu. Türk Ticaret Bankası da Olağanüstü Ortaklar Genel Kurul Toplantısı yapmış ve tüm hisse senetlerinin "isme yazılı" hale getirilmesine karar vermişti. Toplantıda durum değerlendirmesi yapan Genel Müdür Behzat Tuncer, 1 Ağustos'a kadar elindeki hamiline hisse senedi bulunan ortaklar, bunları isme yazılı olanlarla değiştirmelerse, temettü hariç, Türk Ticaret Bankası'ndaki ortaklık haklarının hiçbirinden yararlanamayacaklarını söylemişti.⁴⁵⁸

Türk Ticaret Bankası Genel Müdürü Behzat Tuncer, Kasım 1981 tarihinde Türk bankacılığı açısından bir öneri getirmişti. Bu öneriye göre; mevduat sertifikalarının T. C. Merkez Bankası tarafından basılarak, ihtiyaçları oranında bankalara dağıtılacaktı. Behzat Tuncer, bu öneri ile mevduat sertifikalarının devlet tahvili kadar değerli ve para niteliğinde olduğu görüşünü savunmaktaydı. Mevduat sertifikalarının ayrı ayrı bankalar tarafından basılmasının sahtelerinin çıkmasına yol açabileceğini ve bunun kontrol edilmesinin zor olduğunu belirten Genel Müdür Tuncer, yeni uygulama ile mevduat sertifikası faiz kuponlarının pazarlamasının önleneceğini de ileri sürerek, "Biz banka olarak hiçbir zaman mevduat sertifikalarını bankalar aracılığı ile pazarlamadık. Bu konuda getirilen önlem yerindedir" demiştir.⁴⁵⁹

Türk Ticaret Bankası'nın 1980 ve 1981 yıllarına ait karşılaştırmaları bilanço şu şekildedir:

	2 Ocak 1980	2 Ocak 1981	ARTIŞ ORANI (%)
Öz Kaynaklar	677. Milyon	1 Milyar 488 Milyon	120
Mevduat	25 Milyar 178 Milyon	41 Milyar 807 Milyon	66
Plasmanlar	15 Milyar 989 Milyon	26 Milyar 77 Milyon	63
İştirakler	574 Milyon	772 Milyon	34
Sabit Kıymetler	629 Milyon	950 Milyon	51
Kar	82 Milyon	709 Milyon	765
Aktif Yekûnu	37 Milyar 296 Milyon	58 Milyar 198 Milyon	56⁴⁶⁰

455 *Milliyet*, 17 Nisan 1980, s. 7.

456 *Milliyet*, 20 Ağustos 1980, s. 6.

457 *Milliyet*, 18 Ekim 1980, s. 7.

458 *Milliyet*, 11 Temmuz 1981, s.10.

459 *Milliyet*, 20 Kasım 1981, s. 4.

460 *Milliyet*, 8 Nisan 1981, s. 2.

Türk Ticaret Bankası'nın 1980 yılına göre 1981 yılında öz kaynaklar, mevduat, plasmanlar gibi değerler ciddi artışlar gösterirken, kar %765 oranında yaklaşık 90 kat artarak tarihî bir rekor kırmıştır. 1981 yılı sonlarında Türk Ticaret Bankası'nın Yatağan/Muğla şubesi hizmete girecektir.⁴⁶¹

1981 yılında sermayesi 500 milyon liraya yükseltilen Türk Ticaret Bankası'nın yeni bir sermaye artırımıyla sermayesini 10 kat artırarak 5 milyar liraya yükseltme kararı almıştır. Banka Genel Müdürü Behzat Tuncer yaptığı açıklamada, bankaların köklü bir itibar müessesesi olduğunu belirterek, "Tasarruf sahiplerinin huzur içinde bulunmalarının sağlanması bilinciyle hareket eden bankamız, Türkiye'nin her tarafına dengeli şekilde yayılmış 406 şube ve yurtdışı temsilciliklerine sahiptir. Halkımızın bankamıza yönelen büyük ilgisi karşısında yeniden genişletilmesi ekonomimizde girişilen ve dünyaya açılan ticari atılımlar, sanayicimiz, tüccarımız ve ihracatçılarımız ile çeşitli yatırım ve üretim kuruluşlarının taleplerinin daha büyük ölçüde karşılanması için sözü geçen sermaye artırımını gerekli bir hal aldı" demiştir.

Behzat Tuncer öz kaynakların artırılmasının, bankanın modern ve süratli bankacılık fonksiyonunu elde etmesi sonucunu doğuracağını da belirtmiştir. Tuncer, ayrıca Türk Ticaret Bankası'nın, kambiyo ve dış ticarete dönük yeni merkezler, dış temsilciliklerle bankanın kendine ait hizmet binalarında elektronik cihazlar (bilgisayar) ile donatılmış olarak Türk ekonomisindeki fonksiyonunu kendine yarıştır nitelikte gerçekleştireceğini ifade etmiştir.⁴⁶²

Bankanın kuruluşunun 69. yılının kutlandığı tarih olan 9 Mart 1982'de 406 şubesi ve 6.798 personeli ile Türkiye'nin en büyük bankalarından biri olmaya devam etmekte idi. Yıldönümü münasebetiyle gazeteye demeç veren Genel Müdür Behzat Tuncer şu şekilde konuşmuştur: "Bir itibar müessesesi olmanın bilinci içinde, modern ve teknik imkânların donatılmış, çeşitli konularda eğitilmiş tecrübeli bir kadro ile yaptığımız güvenli çalışmalarla, ülke ekonomisi ve vatandaşlarımız için en verimli neticelerin gerçekleştirilmesi başlıca amacımızdır."⁴⁶³

1982 yılı için diğer bir gelişme ise Mart ayında Türk Ticaret Bankası'nın % 20 hissesini Ercan Holding'in satın almasıydı. Ercan Holding başta otomotiv olmak üzere, çeşitli sanayi dallarında ve turizm sektöründe 26 kadar şirketi kontrolü altında bulundurmaktadır.⁴⁶⁴ Aynı yıl içerisinde diğer bir gelişme ise Türk Ticaret Bankası'nın yurt dışında şubeler açmaya başlamasıydı. Nitekim Almanya'da ilk önce Frankfurt'ta, daha sonra da Hannover'de şube açmıştır.⁴⁶⁵ Böylece Banka yurt dışındaki ilk şubelerine kavuşmuştur.

Türk Ticaret Bankası, Almanya'ya kadar şubelerini yayarken, doğduğu topraklar olan Sakarya'yı unutmamaktaydı. 1982 yılı itibarı ile Türk Ticaret Bankası'nın Sakarya il merkez şubeleri Adapazarı ve Yenicami Şubeleri idi. İl içerisindeki diğer şubeler ise: Geyve, Hendek, Karasu, Pamukova ve Sapanca'da yer almaktaydı.⁴⁶⁶

Türk Ticaret Bankası'nın 1982 yılı sonunda sermayesi 500.000.000 lira olup, kasa 8.283.104.127 lira, yedek akçeler 1.409.148.884 lira, mevduat 82.919.433.157 lira, krediler 46.568.473.388 lira, iştirakler 1.231.177.365 liraydı. 1982 yılında bankanın kârı 480.233.824 lira olurken genel bilanço yekûnu ise 282.741.729.490 liradır. Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1982 tarihli kâr-zarar hesabı ise şu şekildedir:

BORÇ		ALACAK	
Açıklama	Türk Lirası Krş.	Açıklama	Türk Lirası Krş.
Personel Giderleri	6.324.882.554,97	Alınan Faizler	19.620.601.061,05
Vergi ve Harçlar	713.950.689,20	Alınan Ücretler ve Komisyonlar	3.884.817.830,54
Verilen Faizler	15.634.412.476,65	Kambiyo Karları	326.266.363,25
Verilen Komisyonlar	99.443.836,21	İştiraklerimizden Alınan Kar Payı	153.023.139,82
Amortismanlar	79.099.651,52	Muhtelif Gelirler ve Karlar	876.751.521,39
Karşılıklar	50.454.867,02		
Muhtelif Giderler ve Zararlar	1.478.982.015,98		
Kar	480.233.824,50		
Yekûn	24.861.459.916,05	Yekûn	24.861.459.916,05 ⁴⁶⁷

Türk Ticaret Bankası, 14 Ocak 1983 tarihinde fevkalade umumi heyet toplantısında bankanın sermayesinin 4.500.000.000 TL artırılmasına karar verilmişti. Yeniden ihraç edilecek her biri 1.000 TL nominal değerinde 4.500.000 adet nama yazılı hisse senetleri, 28 Ocak 1983 tarihinden 28 Şubat 1983 günü akşamına kadar bankanın merkez ve şubelerinde suskripsiyona sunulmuştu.⁴⁶⁸ Son sermaye artışını 1980 tarihinde yapan banka, bu son artışla 10 kat daha büyük bir sermayeye sahip olacaktı.

1905 yılı Adapazarı

⁴⁶⁷ Milliyet, 30 Mart 1983, s. 13.
⁴⁶⁸ Milliyet, 23 Ocak 1983, s. 12.

⁴⁶¹ Milliyet, 25 Aralık 1981, s. 9.

⁴⁶² Milliyet, 29 Aralık 1982, s. 4.

⁴⁶³ Milliyet, 9 Mart 1982, s. 4.

⁴⁶⁴ Milliyet, 20 Mart 1982, s. 4.

⁴⁶⁵ Milliyet, 21 Eylül 1982, s. 4.

⁴⁶⁶ Türkiye İller Ansiklopedisi, Cilt 2, Fasikül 45, 1982 s. 365. Bu yıllarda Sakarya ili açısından diğer bir gelişme ise 13 Ağustos 1984 tarihinde Türk Ticaret Bankası'nın Adapazarı'nda inşa edilen yeni şube lokali törenle hizmete girmesiydi. Böylece banka kendi malı olan modern bir şube lokaline daha kavuşmuş oluyordu (Milliyet, 13 Ağustos 1984, s.4).

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK
"İKİNCİ ADRESİNİZ"

Yurdumuzun en önemli ticaret ve sanayi merkezlerinden biri olan, bereketli topraklarında çeşitli ürünler yetiştirilen bu güzel ilimiz ayrıca bankacılık tarihi ve bankamız yönünden özellik taşır. Türk Ticaret Bankası 1913 yılında Adapazarı'nda kurulmuş, çalışmalarıyla milli bankacılıktaki bugünkü saygın ve önemli yerini almıştır.

Sakarya yöremiz, verimli toprağı ve yeşil bahçeleriyle meyvecilik, tarım ve hayvancılık alanında olduğu kadar, sanayii ve ticaret bakımından da yurt ekonomisine büyük katkıda bulunmaktadır.

Türk Ticaret Bankası 1913 yılından bu yana Sakarya'da bankacılık hizmeti sunmanın mutluluğunu duymaktadır.

Sakarya İl Merkez Şubeleri:
Adapazarı, Yenicami.
Sakarya İl Şubeleri
Geyve, Hendek, Karasu, Pamukova, Sapanca.

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK
"İKİNCİ ADRESİNİZ"

1982 yılı Sakarya Merkez şube fotoğrafı reklam⁴⁶⁹

469 Türkiye İller Ansiklopedisi, Cilt 2, Fasikül 45, 1982, s. 365.

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1984 tarihli bilançosuna göre, sermaye 5.000.000.000 lira, kasa 14.692.248.468,53 lira, yedek Akçeler 6.029.402.305 liraya ulaşmıştır. Aynı yıl krediler 102.863.988.548 lira, mevduat 171.199.376.383 lira, iştirakler ise 2.865.949.865 lira olmuştur. Bankanın 1984 yılı karı 5.509.600.647 lira olurken, genel bilanço yekünü ise 580.815.244.217 olmuştur. Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1984 tarihli kar-zar hesabı ise şu şekildedir:

BORÇ		ALACAK	
Açıklama	Türk Lirası Krş.	Açıklama	Türk Lirası Krş.
Personel Giderleri	12.296.813.872,21	Alınan Faizler	51.724.915.385,08
Vergi ve Harçlar	659.326.781,93	Alınan Ücretler ve Komisyonlar	3.819.216.090,87
Verilen Faizler	36.535.175.246,63	Kambiyo Karları	1.830.331.777,54
Verilen Komisyonlar	129.964.510,39	İştiraklerimizden Alınan Kar Payı	439.750.240,30
Amortismanlar	156.741.652,48	Muhtelif Gelirler ve Karlar	1.610.027.341,95
Karşılıklar	378.188.608,58		
Muhtelif Giderler ve Zararlar	3.758.429.516,16		
Kar	5.509.600.647,36		
Yekün	59.424.240.835,74	Yekün	59.424.240.835,74 ⁴⁷⁰

Türk Ticaret Bankası'nın verileri gün geçtikçe artmaktaydı. Nitekim Bankanın 31 Aralık 1986 tarihli bilançosu şu şekildedir: Nakit Değerler 34.268.005.237 lira, mevduat 493.959.182.373 lira, menkul değerler cüzdanı 42.218.633.335 lira, krediler 280.226.272.540 lira, kar 25.120.019.380 lira, iştirak ve kuruluşlar 5.865.549.865 lira, toplam bilanço yekunu 905.072.267.802 lira. Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1986 tarihli kar-zar hesabı ise şu şekildedir:

Gelirler			
Açıklama	Türk Lirası	Açıklama	Türk Lirası
Mevduata Verilen Faizler	99.883.519.097	Kredilerden Alınan Faizler	128.949.230.030
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	772.932.298	Bankalardan Alınan Faizler	6.228.874.844
Diğer Faiz Giderleri	6.403.953	Menkul Değerler Cüz. Alınan Faizler	23.451.072.969
Personel Giderleri	27.255.194.113	Diğer Faiz Gelirleri	1.919.511.026
Vergi ve Harçlar	861.075.898	Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar	5.458.003.721
Verilen Ücret ve Komisyonlar	392.071.588	Bankacılık Hizmet Gelirleri	1.897.113.564
Tahsili Gecikmiş Alacaklar Karşılığı	4.222.203.819	Kambiyo Karları	2.937.205.550
Vergi Karşılığı	2.922.178.766	İştirak ve Kuruluşlardan Alınan Kar Payları	1.063.331.422
Diğer Faiz Dışı Giderler	14.662.281.535	Diğer Faiz Dışı Gelirler	4.193.537.321
Kar	25.120.019.380		
Yekün	176.097.880.447	Yekün	176.097.880.447 ⁴⁷¹

470 Milliyet, 2 Nisan 1985, s. 14.

471 Milliyet, 2 Nisan 1987, s. 7.

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK

*Bayramınızı en iyi dileklerle kutlar,
saygılar sunarım.*

Tel : 196 07
120 16

IHSAN BANGER
Türk Ticaret Bankası A. Ş.
Adapazarı Şubesi Müdürü

Türk Ticaret Bankası Bayram Tebrik Kartı – (Resül Narin Arşivi)

Türk Ticaret Bankası 1988 yılı itibariyle 407 şubesi, yurt dışındaki temsilcilikleri ve 8.000'i ulaşan personeliyle 75. kuruluş yıldönümünü idrak etmektedir. Bankanın kuruluş yıldönümü nedeniyle demeç veren Genel Müdür Behzat Tuncer, şunları söylemiştir: “*En son teknolojinin bütün imkânlarıyla donatılmış şubelerimizde, sürekli şekilde eğitilen kalifiye personelimizin etkin çalışmalarıyla bankamız, milli bankacılığımızın doruğuna ulaşmıştır*”. 1980 yılına göre bankanın sermayesinin % 9.900, ihtiyatlarının % 8.373, mevduatlarının % 1.912, karının ise % 7.988 oranlarında artmıştır.⁴⁷²

⁴⁷² Milliyet, 9 Mart 1988, s. 10.

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1988 tarihinde nakit değerleri 112.264.354.027 lira, mevduatı 1.135.318.495.610 lira olurken, menkul değerler cüzdanı 259.286.713.838 lira, kredileri 440.370.281.159 lira, iştirakleri ise 14.350.080.581 lira olmuştur. Toplam bilanço 4.467.199.034.158 lira olan Bankanın 31 Aralık 1988 tarihli kar-zar hesabı ise şu şekildedir:

Gelirler			
Açıklama	Türk Lirası	Açıklama	Türk Lirası
Mevduata Verilen Faizler	261.914.714.045	Kredilerden Alınan Faizler	276.369.380.174
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	1.140.336.528	Mevduat Munzam Karşılıklarından Alınan Faizler	755.885.421
Diğer Faiz Giderleri	45.803.826	Bankalar Arası Para Piyasası İşl. Al. Faizler	11.588.046.320
Personel Giderleri	89.276.244.559	Bankalardan Alınan Faizler	28.846.094.840
Vergi ve Harçlar	2.945.785.388	Menkul Değerler Cüzdanından Alınan Faizler	77.896.606.111
Verilen Ücret ve Komisyonlar	991.068.624	Sermaye Piyasası İşlemleri Karı	24.806.703.776
Takipteki Alacaklar Karşılığı	7.518.658.115	Diğer Faiz Gelirleri	6.990.567.477
Vergi Karşılığı	7.061.093.478	Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar	9.214.398.341
Diğer Faiz Dışı Giderler	40.917.954.028	Bankacılık Hizmetleri Gelirleri	9.252.571.376
Kar	58.104.585.463	Kambiyo Karları	16.027.647.886
		İştirak ve Kuruluşlardan Alınan Kar Payları	3.506.276.299
		Diğer Faiz Dışı Gelirler	10.773.668.475
Yekûn	476.027.846.496	Yekûn	476.027.846.496 ⁴⁷³

⁴⁷³ Milliyet, 4 Nisan 1989, s. 3.

1969 yılı banka müşteri ve çalışanları

Türk Ticaret Bankası (Türkbank), şubelerine bir yenisini daha ekleyerek, Bankanın Topkapı Sanayi Şubesi, 410. şube olarak 20 Eylül 1989 tarihinde faaliyete başlamıştır. Şubenin açılış törenine Bankanın Genel Müdürü Behzat Tuncer, Genel Müdür Muavini Orhan Kobal, Genel Sekreter Ünal Başaran, Şube Müdürü Kani Kıvanç ve çalışanlarla yeni müşteriler katılmıştı. Açılışta konuşan Behzat Tuncer, Türk Ticaret Bankası'nın 1 trilyon plasman ve 2 trilyon mevduatla başarılı bir özel banka olduğunu belirtmişti. Tuncer, 75 yıllık Türkbank'ın yeni açılan bu şubede bilgisayarlı modern hizmet vereceğini açıklamıştır.⁴⁷⁴ Bankanın 411. Şubesi ise 1990 Şubat ayında açılan Çankaya şubesi olmuştur.⁴⁷⁵

Türk Ticaret Bankası'nın 1989 yılı sonunda aktif hesap olarak nakit değerleri 207.670.404.166 lira, bankalar arası para piyasası 30.000.000.000 lira, menkul değerler cüzdanı 807.509.265.978, kredileri 701.441.228.247 ve iştirakleri 37.915.949.178 liraya ulaşmıştır. Pasif hesaplar ise mevduat 2.193.031.667.933 lira, T. C. Merkez Bankası Kredileri 2.648.403.186 lira olurken alınan diğer krediler ise 454.181.820 lira olmuştur. Bankanın 1989 yılında karı 50.934.370.772 lira olurken toplam nazım hesapları ise 6.902.370.855.116 liraya ulaşmıştır.⁴⁷⁶

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1990 tarihin aktif bilançosu şu şekildedir: Nakit değerler 340.341.868.872 lira, T. C. Merkez Bankası 44.492.876.906 lira, menkul değerler cüzdanı 783.917.087.428, bankalar 583.118.668.828, krediler 1.667.145.139.636, iştirakler 59.139.996.678 lira. Pasif hesaplar ise mevduat 3.490.841.804.677 lira, T. C. Merkez Bankası Kredileri 6.884.469.844 lira, alınan diğer krediler 670.000.000 lira olmuştur. 1990 yılında bankanın karı 64.215.345.886 lira olurken, toplam nazım hesaplar ise 10 trilyon lirayı aşmıştır.⁴⁷⁷ 1991 yılında ise bankanın karı 89.774.741 liradır.

Türk Ticaret Bankasının 1992 yılında ödenmiş sermayesi 275.054.000.000 lira idi. Bu sermayesinin 230.904.000.000 lirası yani % 83.95'i Türk Ticaret Bankası Munzam Sosyal Güvenlik Emeklilik ve Yardım Sandığı Vakfı'na ait iken, % 13.55 karşılık gelen 37.298.000 liralık kısmı Hazine'ye aitti. Bunun dışında kalan %2,5'lük kısmı ise Akbank Tekaüt Sandığı, Türkiye Vakıflar Bankası, Nurol İnşaat ve Profilo Telra gibi kurumlara aitti.⁴⁷⁸

Faaliyetlerini Ekim 1992 tarihine kadar İstanbul Bahçekapı'da yürüten Türk Ticaret Bankası, bu tarihte İstanbul Gayrettepe'deki çağdaş hizmet binasına taşınmış ve tasfiye edilene kadar burada müşterilerine hizmetini sürdürmüştür.⁴⁷⁹ Yeni binasına taşınan Banka, 653 milyar liralık Varlığa Dayalı Menkul Kıymet'i 6 Ekim 1992 tarihinde satışa çıkarılmıştır. Satışlar 30 Ekim'e kadar sürecektir.⁴⁸⁰

474 *Milliyet*, 21 Eylül 1989, s. 2.

475 *Milliyet*, 28 Şubat 1990, s. 12.

476 *Milliyet*, 2 Nisan 1990, s. 3.

477 *Milliyet*, 2 Nisan 1991, s. 12.

478 *Milliyet*, 30 Eylül 1992, s. 6.

479 *Kuruluşundan Bugüne Türkbank*, s.10.

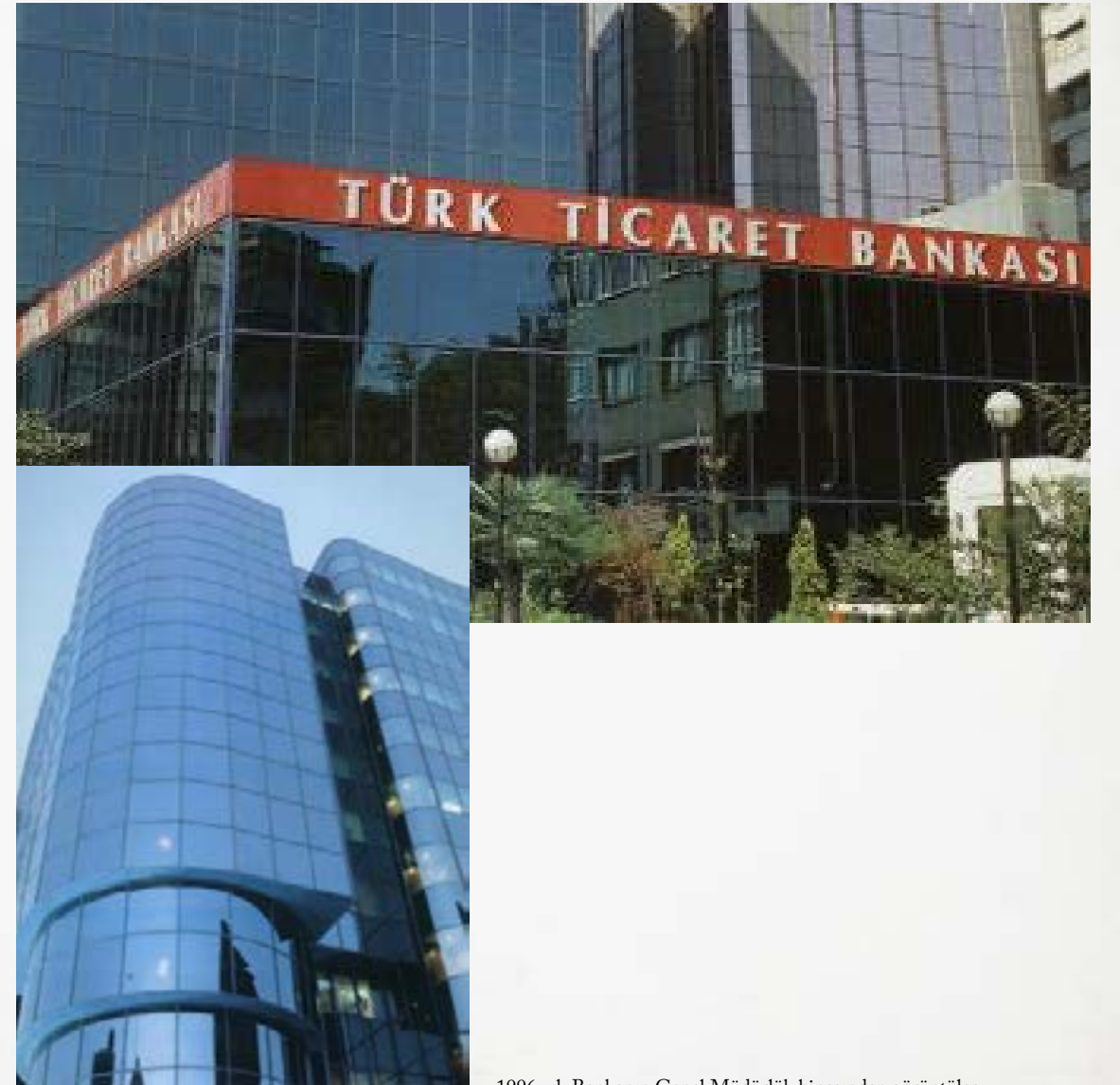
480 *Milliyet*, 6 Ekim 1992, s. 5.

1992 yılında açılan bankanın genel müdürlük binası

Türk Ticaret Bankası'nın 31 Aralık 1992 tarihli aktif bilanço hesapları şu şekildedir: Nakit değerler 564.125.978.586 lira, T. C. Merkez Bankası 299.008.501.745 lira, bankalar 2.425.524.513.595 lira, bankalar arası para piyasası 120.000.000.000 lira, iştirakler 207.986.583.432 lira, menkul değerler cüzdanı 3.133.885.824.727 lira ve krediler 4.585.589.374.314 lira. Pasif hesaplar ise şu şekildedir: Mevduat 12.038.558.415.117 lira, T. C. Merkez Bankası kredileri 35.862.056.800 lira, alınan diğer krediler 6.992.947.684 lira, tahvil ve bonolar 339.246.493.385 lira ve öz kaynaklar 1.002.909.970.601 lira. 1992 yılında bankanın karı 155.064.108.258 liraya, toplam nazım hesapları ise 31.064.009.092.864 çıkmıştır.⁴⁸¹

15 Aralık 1993 tarihinde yapılan Fevkalade Umumi Heyet Toplantısında, bankanın sermayesinin 500.000.000.000 TL'den 1.000.000.000.000 TL'ye çıkartılmasına karar verilmişti. Bu karara göre yeniden ihraç edilecek her biri 1.000 TL nominal değerinde 500.000.000 adet nama yazılı hisse senetleri, 25 Şubat 1994 tarihinden 25 Mart 1994 günü iş saati sonuna kadar Bankamız merkez ve şubelerinde suskripsiyona sunulmuştur.⁴⁸²

1996 yılı Bankanın Genel Müdürlük binasından görüntüler

481 *Milliyet*, 4 Nisan 1993 s. 14.
482 *Milliyet*, 14 Şubat 1994, s. 10.

Bankanın Kapatılma Süreci

Türk Ticaret Bankası açısından geri dönüşü olmayan yola girmek, 2 Eylül 1994 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte Bankalar Kanunu'nun 64. maddesine göre Hazine'nin kontrolüne ve yönetime geçen banka, bu tarihten itibaren rehabilitasyon sürecine girmiştir.⁴⁸³ Bu süreçte 400'ü aşkın şubesi bulunan banka zamanla şube sayısını da azaltmaya başlamıştır. Nitekim 1994 Mart ayında 313 şubesi, 6.000 bini aşkın personeli bulunurken,⁴⁸⁴ 1995 Mart ayında ise şube sayısı 289'a,⁴⁸⁵ personel sayısı ise 5.338'e düşmüştür.

1995 yılında ayrıca banka sermayesinin %85.022'lik kısmı Banka çalışanları tarafından kurulan ve idare edilen Türk Ticaret Bankası Munzam Sosyal Güvenlik, Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı'na geçmiştir.⁴⁸⁶ Ayrıca 24 Mart 1995 tarihinde bankanın yapılan olağan genel kurulu toplantısında Türk Ticaret Bankası eski emekli müdürlerinden Oğuz Özkan getirilmiştir.⁴⁸⁷ Ancak Oğuz Özkan 1 yıl kadar ancak görevde kalabilmiş, 20 Mayıs 1996 ise Erol Okuyan genel müdürlüğüne getirilmiştir.

Türk Ticaret Bankası 1995 yılında 1 trilyon olan sermayesini 3 trilyona çıkarma kararı almıştı.⁴⁸⁸ Ancak bu sermaye artırımı kararına eski ortakların katılmaması nedeniyle Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK), 29 Ağustos 1997 tarihinde yaptığı olağanüstü genel kurulda bankanın %84.52'sinin 6 Kasım 1997'de Fon'a geçtiğini belirtmişti.⁴⁸⁹ Böylece bankanın tasfiyesine doğru giden süreçte bir aşama daha kaydedilmişti.

Böyle bir ortamda Türk Ticaret Bankası'nın 3 Şubat 1998 tarihinde toplanan Olağanüstü Genel Kurulu'nda 50 trilyon lira olan sermayenin 120 trilyon liraya yükseltilmesi ve artırılan kısmın nakden ödenmesi kararı alınmıştı. Bunun dışında Genel Müdürü Zafer Kültürlü, sermaye artışını, "274 şubesinde 2 milyonu aşkın müşterisine verilen çağdaş ve güvenilir hizmetin daha da kapsamlı hale getirilmesi" olarak da değerlendirmişti.⁴⁹⁰

Şubat 1998 tarihinde sermayesi artırılma kararı alınan Türk Ticaret Bankası, Nisan 1998 sonlarında önemli bir gelişme yaşamıştı. Çünkü Merkez Bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Türk Ticaret Bankası'ndaki % 84.52 hissesini "Blok Satış" yöntemiyle satışa çıkarmıştır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fon'u bir bankanın el değiştirmesinde ilk kez deneyeceği bir yöntemde, Özelleştirme İdaresi'nin usullerini takip edecekti. Fon yetkilileri, bu satışı, Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakan'ın onayı üzerine yaptıklarını belirterek, bu onay çerçevesinde Özelleştirme İdaresi ile bir protokol imzaladıklarını ve İdare'den teknik destek aldıklarını kaydetmişlerdi. Kapalı zarf usulüyle teklif alınarak ve görüşmeler yapmak suretiyle pazarlık ve gerekli görüldüğünde diğer usullerle gerçekleştirilecek ihalede, Fon tarafından gerekli görüldüğünde pazarlık görüşmesine devam edilen teklif sahiplerinin katılımı ile açık artırma yoluna da başvurulabilecekti.⁴⁹¹

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından satışa çıkarılan Türk Ticaret Bankası'na 5 gruptan teklif gelmişti. Fonun Türk Ticaret Bankası'ndaki yüzde 84.52 oranındaki hisselerine teklif veren gruplar şu şekildeydi: Zorlu Holding, İpeks İplik Tekstil Sanayi A. Ş., As Yapı Endüstrisi A. Ş., Avrupa-Amerika Holding, Korkmaz Yiğit İnşaat Taahhüt ve Ticaret A. Ş.⁴⁹²

4 Ağustos 1998 tarihinde yapılan ihaleye 5 şirket arasında en yüksek teklifi veren Korkmaz Yiğit Türk Ticaret Bankası'nın yeni sahibi olmuştu. Daha önce de Bank Ekspres'i satın alan Korkmaz Yiğit, Türk Ticaret Bankası'na 600 milyon dolar vermişti.⁴⁹³ Ancak Ağustos 1998 bitmeden ihaleye fesat karıştırıldığı iddiası ile Türk Ticaret Bankası'nın satışının iptali gündeme gelmişti.⁴⁹⁴ Nitekim Ekim 1998'de Merkez Bankası bazı usulsüzlüklerin olduğu gerekçesiyle Türkbank'ın Korkmaz Yiğit'e satışının durdurulması için Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştu.⁴⁹⁵ Bu süreçte bankanın satışı da iptal edilmiştir.

BDDK Türk Ticaret Bankası'na 2001 yılına kadar 952 milyon dolar kaynak aktarılmasına rağmen, bankaya ciddi bir alıcı bulunamamıştı. BDDK yetkilileri, Banka çalışanlarının üye olduğu Türkbank Munzam Sandık Vakfı ile bir araya gelerek, Vakıf üyelerine İnterbank, Esbank'ta birleşme teklifinde bulunmuşlar Vakıf üyeleri ise birleşmeye sıcak bakmadıklarını sadece bankanın satılmasını istediklerini belirtmişlerdi.⁴⁹⁶

BDDK yetkilileri bunun üzerine 15 Haziran 2001 tarihinde toplantı yaparak,⁴⁹⁷ Türk Ticaret Bankası'nın bankacılık yapma yetkisini 1 Temmuz 2001 tarihinden itibaren kaldırılacağını açıklamıştı.⁴⁹⁸ Bankasının tasfiye ise süreci ise Ağustos 2002'de başlamıştı. Tasfiye kararı 14 Ağustos'ta Ankara Ticaret Sicil Memurluğuna tescil ettiren Türk Ticaret Bankası'nın mevduat ve diğer alacağı bulunanlara paralarının iki ay içerisinde ödeneceği bildirilmiştir.⁴⁹⁹ Bankanın fiilen 18 Kasım 2003 yılında başlayan fiziki tasfiyesi, hâlihazırda dava süreci devam eden ya da hukuki problemi nedeniyle tasfiyesi zaman alacak olan hesaplar haricinde tamamlanmıştır. Bankanın şu anda hala TMSF bünyesinde.⁵⁰⁰

1977-09-26 Hürriyet Gazetesi

483 Milliyet, 12 Haziran 2000, s.7.

484 Milliyet, 9 Mart 1994, s. 9.

485 Milliyet, 9 Mart 1995, s. 7.

486 Kuruluşundan Bugüne Türkbank, s. 12.

487 Milliyet, 28 Mart 1995, s. 7.

488 Kuruluşundan Bugüne Türkbank, s. 4, 19.

489 Milliyet, 16 Haziran 2001, s.10.

490 Milliyet, 6 Şubat 1998, s. 8.

491 Milliyet, 1 Mayıs 1998, s. 10.

492 Milliyet, 6 Haziran 1998, s. 12.

493 Milliyet, 5 Ağustos 1998, s. 9.

494 Milliyet, 27 Ağustos 1998, s. 10.

495 Milliyet, 15 Ekim 1998, s. 1.

496 Milliyet, 16 Haziran 2001, s.10

497 Milliyet, 21 Temmuz 2001.

498 Milliyet, 16 Haziran 2001, s. 10.

499 Milliyet, 20 Ağustos 2002, s. 8.

500 <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Cozumleme/fon.devredilen> (21 Kasım 2020).

SONUÇ

İttihat ve Terakki Partisi'nin *milli iktisat* politikası çerçevesinde, Türkiye'de şahsi teşebbüs ve özel sermaye ile kurulan ilk milli kredi kurumlarından birisi olan *Adapazarı İslam Ticaret Bankası*, Adapazarı ve çevresindeki tüccar ve çiftçinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1913 yılında kurulmuştur. Taşrada kurulan diğer millî bankalara örnek teşkil eden Adapazarı İslam Ticaret Bankası bu bankalardan Cumhuriyet dönemine geçebilen 14 bankadan ve bunlardan da 2000'li yıllara kadar faaliyetlerine devam edebilen iki bankadan birisi olmuştur.

Adapazarı ve çevresindeki eşraf-çiftçi ve tüccarı, bankadan aldığı kredilerle daha önce tefeciye kaptırdığı mallarını yüksek fiyatla piyasaya sürebilmiş, bu sayede yabancı ve gayrimüslim tüccar ve büyük şirketler karşısına daha sağlam ve emniyetli bir şekilde çıkabilmiştir. Böylece yöre halkının beğenisini kazanan banka, 1922 yılında Adapazarı dışında ilk şubesini İzmit'te açmış ve bu tarihten sonra ülkenin özellikle batı bölgelerine hızla yayılarak faaliyet sahasını genişletmiştir. Banka 1950'li yıllardan itibaren de bütün yurt sathında şubeler açarak gittikçe ulusal bir banka haline gelmiştir.

Adapazarı ve çevresinde güçlü bir bankanın bulunması, bölgede ekonomik faaliyetlerin canlanmasına neden olmuştur. Banka ayrıca kurduğu fabrikalarla hem bölgenin hem de ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmuştur. Banka Adapazarı Belediyesi ile ortak olarak kurduğu Elektrik Fabrikası Şirketi ile şehrin uzun bir süre elektriğini karşılamış, bünyesindeki Tahta Araba Fabrikası ile tahta arabalar ve pulluklar üreterek köylülerin ihtiyaçlarını karşılamış, Orman ve Kereste Fabrikaları ile cumhuriyet döneminde kurulan büyük devlet binalarının mobilya işlerini yürütmüş ve demiryollarının ağaç traverslerini üretmiştir. Banka bunların dışında müteahhittik işine de girerek Ankara'nın modern bir hale kavuşması için yapılan modern semtlerinden birisini inşa etmiştir.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın tarihi gelişim seyri ile Cumhuriyet tarihinin gelişim seyri birbirlerine benzemektedir. Banka, 1919 yılında anonim şirkete dönüştürülerek "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi" adını almıştır. Milli Mücadele sırasında Adapazarı'nın Yunanlılar tarafından işgali sırasında bankanın kapatılması tehlikesi karşısında Ankara hükümeti tedbir olarak bankanın merkezini Eskişehir'e taşımıştır. 1922 yılında Saltanat kaldırıldıktan ve 1923 yılında Cumhuriyet ilan edildikten sonra yeni oluşan rejime de uygun olarak 15 Mayıs 1924 tarihinde bankanın isminden Osmanlı kelimesi çıkarılarak "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi" olarak değiştirilmiştir. Türk hükümeti 1928 yılına doğru laik bir anlayışı iyice benimseyince, Banka bu kez isminden İslam kelimesini çıkararak bankanın ismini 29 Mart 1928 tarihinde "Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi" olarak değiştirmiştir. 1930'lu yıllarda başkent Ankara Türkiye'nin yavaş yavaş finans merkezi haline gelmeye başlayınca, Banka da genel merkezini 25 Ekim 1934 tarihinde Adapazarı'ndan Ankara'ya nakletmiştir. 1937 yılında ise banka son kez isim değişikliğine giderek, ismindeki Adapazarı kelimesi çıkartılmış ve "Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi" olarak değiştirilmiştir. Demokrat Parti iktidarı geldikten sonra 1950'li yıllarda Türkiye'nin finans merkezi olarak İstanbul'un ön plana çıkmasından sonra banka da iş merkezini İstanbul'a taşımıştır.

Adapazarı Türk Ticaret Bankası, daha sonra Türk Ticaret Bankası Türkiye'de bankacılık konusunda ilkleri getirmesi açısından da önemli bir yere sahiptir. 1934 yılında banka sıkıntılı günlerini, Türk hükümetinin yardımları dışında aylık faiz uygulaması ile atlatmaya çalışmıştı. Bir zaruretten doğan bu aylık faiz uygulaması ise Türkiye'de ilk kez tatbik edilmekteydi. Bunun dışında yine Türkiye ilk kez gece kasası uygulamasını da Türk Ticaret Bankası başlatmıştır.

II. Dünya Savaşı buhranını hükümetin yardımları ve etkili kararları ile başarılı bir şekilde atlatan Türk Ticaret bankası gün geçtikte sermayesini yaklaşık yedi kat artırarak 1970'li yıllarda ülkenin ilk dört büyük bankası arasına girmeyi başarmıştır. Ancak banka 1990'lı yılların sonlarına doğru düşüşe geçerek iflasın eşiğine gelmiş ve devlet tarafından el konulması zaruri olmuştur.

Kuruluş gayesi ile bir ilk teşkil ederek diğer millî bankaların kuruluşlarına örnek olmuş, ilk önce Adapazarı ve çevresinin daha sonra Türkiye'nin kalkınmasında büyük büyük bir misyon üstlenmiş olan bir bankanın bu şekilde faaliyetlerini sonlandırması düşündürücüdür.

KAYNAKÇA

Arşivler

Devlet Arşivleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- A.}DVN. MKL. (Sadâret Divân Mukavelenamer)
- BEO. (Bab- Âli Evrak Odası)
- DH. EUM. (Dâhiliye Nezareti Emniyeti Umumiye)
- DH. MKT. (Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalem)
- MV. (Meclis-i Vûkâla Mazbatası)
- ŞD. (Şura-yı Devlet)
- Y. PRK. MYD. (Yıldız Perakende Evrakı Maiyyet-i Seniyye ve Yaverân Dairesi Maruzatı)
- Y.A.RES. (Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı)

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi (İTO)

Resmi Yayınlar / Raporlar / Salnameler

Adapazarı İslam Ticaret Bankası - Türk Anonim Şirketi 15 Mayıs 340 Tarihinde Suret-i Adiye ve Fevkalade Akd-i İctima Eden Hissedarlar Heyet-i Umumiyesi, İstikbâl Matbaası, Adapazarı, 1340.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi Dâhili Nizamnamesidir, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul 1336.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Osmanlı Anonim Şirketi 1 Teşrinievvel 335 Tarihinden 29 Şubat 336 Tarihine Kadar Muamelata Mütellik Meclis-i İdare ve Müfettiş Raporları ve Bilanço Hissedarları Heyet-i Umumiye İctimai: 14 Mayıs 1336, İstikbal Matbaası, Adapazarı 1336.

Adapazarı İslam Ticaret Bankası-Türk Anonim Şirketi Dokuzuncu Sene-i Maliye, İstikbal Matbaası, Adapazarı 1928.

Salname-i Devlet-i Âli Osman, Altmış altıncı sene, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1327.

Salname-i Devlet-i Âli Osman, Altmış yedinci sene, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1328.

TBMM Zabıt Ceridesi

Türk Ticaret Bankası Hissedarlar Umumî Heyeti Senelik İctimai: 21 Mart 1940, TİTAŞ Basımevi, 1940.

Türk Ticaret Salnamesi 1926-1927, İktisadi Tetkikat, Neşriyat ve Muamelat Türk Anonim Şirketi, Halk Matbaası, İstanbul 1926.

Sürelî Yayınlar

Açık Söz

Ada Postası

Akşam

Annuaire Oriental

Cumhuriyet

Haber

Hâkimiyet-i Milliye

Hilâliahmer

Hür Fikir

Hürriyet

İçtihat

İktisadi Uyanış

Kurun

Milliyet

Resimli Uyanış Servetifünun

Resmî Gazete

Servet-i Fünun,

Son Posta

Takvim-i Vekayi

Tan

Türk Yolu

Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi

Ulus

Vakit

Vatan

Yarın

Yeni Sabah

Zaman

Kitaplar

- Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası Adres Kitabı*, Işık Basımevi, Adapazarı 1968.
- AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul 2002.
- Ali Rıza (Oda Başkanı), *Ada Pazarı Ticaret ve Sanayi Odası Sevgili Cumhuriyetimizin 10 uncu Yıl Dönümünü Kutlama Mecmuası*, İmamoğlu Fevzi Matbaası, İstanbul 1933.
- ATALAY, Mustafa, *Türk Milli Bankacılığı (Bankacılık ve Tarihçesi)*, Yıldız Matbaası, Ankara 1954
- BOZDEMİR, Mustafa, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*, İTO Yayınları, İstanbul, 2011.
- CUINET, Vital, *İzmit Mutasarrıflığı*, Çev. Pelin Koç, Demkar Yayınları, İstanbul 2012.
- Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sakarya*, Yay. Haz.: Celal Dinçer, Ekrem Kaymaz, Sakarya Valiliği Yayınları, Sakarya 1998.
- ERDENER, Ertan, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihçesi (Türk Ticaret Bankası)*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1969.
- ERENDİL, Muzaffer, *Dünden Bugüne Sakarya İli*, Adapazarı Rotary Kulübü, İstanbul 1990.
- ERENDİL, Muzaffer, *Türlü Yönleri ile Sakarya İli*, Nur Ofset Matbaası, İstanbul, 1982.
- ERKAN, Hüsnü, Sabri Yetkin, Özlem Yıldırım, Oktay Gökdemir, N. Oğuz Altay, *Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İzmir 1993.
- EROL, Hüseyin, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, Kocaeli 2013.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, *Adapazarı'nın Şehirleşmesi ve Sosyolojik Problemleri - Urbanization of Adapazarı Its Sociological Problems*, Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi, İstanbul, 1968.
- GÜLSOY, Ufuk, Bayram Nazır, *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu İstanbul Ticaret Odası 1923-1960*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2012.
- HAZAR, Nurettin, *T. C. Ziraat Bankası (1863-1983)*, Fon Matbaası, Ankara 1986.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- KAZGAN, Gülten, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.
- KAZGAN, Haydar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, Türk Bankalar Birliği, İstanbul 1997.
- KESKİN, Ekrem, Emre Alpan İnan vd., *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul 2008.

Kuruluşundan Bugüne Türkbank Türk Ticaret Bankası Broşürü.

- KUTLUATA, Münir, *Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972.
- NARİN, Resül, *Ada'dan Pazar'a Sakarya*, SATSO Yayınları, Sakarya 2015.
- NARİN, Resül, *Satso İle 1 Asır*, SATSO Yayınları, Sakarya 2017.
- ORAL, Atilla, *Selim Sırrı Paşa*, Demkar Yayınevi, İstanbul 2010.
- ÖZEL, Sabahattin, *Milli Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınevi, İstanbul 2009.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.
- ŞAHİN, Enis, *Kronolojik Adapazarı-Sakarya Tarihi (1923-2004)*, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Adapazarı 2005.
- ŞENYURT, Oya, *1923-1960/İzmit Cumhuriyeti'nin Tanıkları Binalar ve Kentten Haberler*, TMMOB Mimarlar Odası Kocaeli Şubesi Yayınları, İstanbul 2010.
- TABAKOĞLU, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.
- TAHSİN, Hamit, Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, Amedi Matbaası, İstanbul 1930.
- TARHAN, Selim, *Tarihçe Bankacılık*, Ankara, Maliye Bakanlığı, Ankara 1986.
- TARKAN, Talat, *Adapazarı İlçesi*, Kenan Basımevi, Adapazarı 1937.
- TOPRAK, Zafer, *İttihat - Terakki ve Cihan Harbi 1914 - 1918*, İstanbul 2003.
- TOPRAK, Zafer, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016.
- TOPRAK, Zafer, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Yurt Yayınevi, Ankara 1982.
- TOY, Erol, *Bal Tutanlar*, 2. Bas. May Yayınları, İstanbul 1976.
- TUNA, Fahri, *Adapazarı Yazıları*, Değişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919- 2 Kasım 1923)*, C. VII, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1975.
- Türkiye İller Ansiklopedisi*, Cilt 2, Fasikül 45, 1982.
- ULUTAN, Burhan, *Bankacılığın Tekâmülü*, Ankara 1957
- Yurt Ansiklopedisi*, Cilt: 9, İstanbul 1982-1983.
- ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Makaleler

Ahmet İhsan, “Küçük Bir Türk Kasabasında Çalışkan Bir Türk Müessesesi”, *Resimli Uyanış Servetifünun*, 37 inci sene 66-2 inci cilt, 21 Teşrinisani/Kasım 1929.

AKTAN, Coşkun Can, Hüseyin Şen, “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Kasım-Aralık 2001, Sayı:42, Cilt:II, ss. 1225-1230.

APAK, Sudi, Arzu Tay, “Osmanlı Devleti’nin 19. Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası’nın Yeri ve Faaliyetleri”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, Sayı:3, Temmuz-2012, ss. 63-103.

APAYDIN, Mümtaz, “Türk Ticaret Bankası Kırk Yaşında”, *Kemalist Türkiye Gazetesi*, İstanbul 1954.

AVCI, Orhan, “İttihat ve Terakki Partisi Devrinde İzlenen İktisadi Politikalar (1908-1918)”, *Askeri Tarih Bülteni*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, yıl: 21, sayı: 40, Ankara 1996, ss. 165-184.

AYDEMİR, Namık, “Dünden Bugüne Bankacılık”, *YDK Dergisi*, Sayı:3, 2002, ss. 7-28

BAYRAKTAR, Kaya, “Osmanlı Bankasının Kuruluşu”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2002, ss. 71-88.

BOZOKLU, Derya, “Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemi ve Gelişimine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Mart 2003 / Sayı: 55, ss. 269-302.

Ekonomi Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991.

ERÖZ, Mehmet, “Adapazarı’nın Teşekkülü”, *1966-1967 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları 7. Kitap*, İstanbul Üniversitesi Neşriyatı, No:1271, İstanbul 1967, ss. 61-70.

GÖÇER, Kenan, “Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Adapazarı’ndaki İşletmecilerin Değişimi”, *Geçmişten Günümüze Sakarya Sempozyumu*, Adapazarı 2018, ss. 251-266.

KONUĞU, Enver, “Sakarya’nın Tarihi Coğrafyası”, *1. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Adapazarı 1999, ss. 14-20.

KUZUCU, Kemalettin, “Türkiye’nin İlk Armatörlerinden Rıza Bedri Bey ve Kocaeli Vapur Şirketi”, *Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:2, Kocaeli 2015, ss. 1067-1081.

NARİN, Resül, “Osmanlı Devleti’nin Bir Ticaret Şehri: Adapazarı ve Gümrüğü” *Arşiv ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin’e Armağan*, Ed. Turgut Subaşı, Adapazarı 2016, ss. 259-272.

ORAL, Atilla, “Türk Ticaret ve Sanayi Tarihinde İzmit Körfezi”, *Özgür Kocaeli Pazar Eki*, 7 Mart 2004.

ÖKÇÜN, Gündüz, “1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar”,

Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar, 8-10 Haziran 1973, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, ss. 409-475

ÖZEL, Sabahattin, “Türk İktisat Tarihinde Adapazarı”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Sabahaddin Zaim’e Armağan Özel Sayısı, 1994/B-3 C-1-4, İstanbul 1996, ss. 741-750.

SARI, Mustafa, Bahadır Ünal, “Adapazarı’nda Gökçeören Bataklığını Kurutma Çalışmaları ve Muhacirlerle Yaşanan Sorunlar (1890-1908)”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* Cilt: 9, Sayı: 2, Yıl: 2014, ss. 137-158.

SARI, Mustafa, Resül Narin, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Adapazarı İslam Ticaret Bankası”, *1. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: II, Kocaeli 2006, ss. 938-962.

SELVİ, Haluk, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Adapazarı ve Çevresi (1908-1918)”, *Sakarya İli Tarihi* Cilt:1, Sakarya 2005, ss. 449-496.

SİLİER, Oya, “1920’lerde Türkiye’de Milli Bankacılığın Genel Görünümü”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar, 8-10 Haziran 1973*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, ss. 485-533.

ŞENYURT, Oya, “1923-1960 Yılları Arasında İzmit’te İnşa Edilen Yapılar ve Kentin Gelişimine Katkıları”, *Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:3, Kocaeli, 2015, ss. 1667-1683.

TUNCEL, Metin, “Adapazarı”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul 1988, ss 354-355.

TUNCEL, Metin, “Türkiye’de Yeni Şehirler Adapazarı Örneği”, *1. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Adapazarı1999, ss. 1-5.

TÜRKMEN, Zekeriya, “Yunan İşgali Döneminde Adapazarı Kazası (26 Mart-21 Haziran 1921)”, *Geçmişten Günümüze Sakarya Sempozyumu*, Adapazarı 2018, ss. 459-475.

ULUGÜN, F. Yavuz, “Kocaeli (Halk) Bankası”, *Uluslararası Kara Mürsel ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:2, Kocaeli 2016, ss. 767-815.

Web

<http://www.turkbank-dernek.org> (3 Ocak 2017).

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc012/kanuntbmmc012/kanuntbmmc01202243.pdf (21 Kasım 2020).

<https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Cozumleme/fon.devredilen> (21 Kasım 2020).

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/123126> (21 Kasım 2020).

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/108336> (21 Kasım 2020).

Özel Arşivler

Prof. Dr. Emre DÖLEN Arşivi

Erkal ETÇİOĞLU Özel Arşivi

Eyüb Talha KOCACIK Özel Arşivi

Resül NARİN Özel Arşivi

EKLER

A. İSTATİSTİKLERLE BANKA

Banka sermayesinin arttırılış tarihleri itibariyle seyri.⁵⁰¹

1913	13.629,63	Osmanlı Lirası
1919	100.000	//
1920	190.000	//
1924	200.000	Türk Lirası
1927	500.000	//
1928	1.000.000	//
1932	1.200.000	//
1934	2.200.000	//
1949	4.400.000	//
1958	16.500.000	//
1963	20.000.000	//
1967	30.000.000	//
1970	50.000.000	//
1972	125.000.000	//
1980	500.000.000	//
1983	5.000.000.000	//
1985	10.000.000.000	//
1987	50.000.000.000	//
1990	200.000.000.000	//
1992	500.000.000.000	//
1994	1.000.000.000.000	//
1995	3.000.000.000.000	//

⁵⁰¹ Kuruluşundan Bugüne Türkbank, s. 19.

Bankanın şube sayısı, mevduatı, plasmanı, sermayesi ve iştirak portföyünün yıllar itibariyle seyri aşağıdaki gibidir.⁵⁰²

YILLAR	ŞUBE SAYISI	MEVDUAT	PLASMAN
1914	1	2.109	4.773
1923	4	55.125	153.938
1933	25	4.028.130	3.536.630
1943	8	11.146.993	7.644.870
1953	31	72.733.031	76.336.737
1963	93	413.705.303	363.734.269
1970	169	1.792.976.000	1.304.694.000
1975	300	7.437.245.000	4.422.421.000
1980	404	41.806.788.000	26.077.201.000
1985	406	305.935.609.000	158.722.369.000
1990	412	3.490.841.000.000	1.667.145.000.000
1995	285	87.522.836.000.000	31.063.941.000.000

Kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar Banka'nın genel müdürleri:⁵⁰³

Adı Soyadı	Vazifeye Başladığı Tarih	Ayrıldığı Tarih
Şumnulu Zâde Hacı Mehmet Hilmi	09.13.1913	23.10.1919
Ahmet Asım Ardaman	24.10.1919	01.10.1934
Said Hamid Başak	01.10.1934	21.02.1947
Sadi Batu	02.06.1947	05.12.1952
Hayri Gönen	05.12.1952	31.01.1958
Ulvi Yenal	27.01.1958	31.03.1959
Haki Erol	13.05.1959	27.05.1960
Ali Şakir Ağanolu	22.06.1960	31.10.1961
Sabri Sabit Sağıroğlu	12.03.1962	21.03.1967
Nafiz Ergeneli	15.03.1967	02.06.1968
Turgut Sızmazoğlu	26.06.1968	07.04.1980
Behzat Tuncer	16.04.1980	24.03.1995
Oğuz Özkan	27.03.1995	20.05.1996
Erol Okuyan	20.05.1996	

⁵⁰² Kuruluşundan Bugüne Türkbank, s. 19.

⁵⁰³ Kuruluşundan Bugüne Türkbank, s. 4.

Kurulduğu andan itibaren Banka'nın şubeleri ve açılış tarihleri.⁵⁰⁴

Şube	Kurulduğu İl	Tarih
1.	Adapazarı	09.03.1913
2.	İzmit	22.01.1922
3.	Bolu	17.02.1925
4.	Eskişehir	03.03.1927
5.	İstanbul	11.07.1927
6.	Bursa	05.05.1931
7.	Ankara	10.12.1934
8.	İzmir	02.08.1943
9.	Samanpazarı	01.09.1948
10.	Osmanbey	11.10.1948
11.	Adana	24.06.1949
12.	Lâleli	15.07.1949
13.	Sarrafları	02.01.1950
14.	Kadıköy	05.06.1950
15.	Beyoğlu	24.11.1950
16.	Tarsus	09.05.1952
17.	Sivrihisar	10.09.1952
18.	Yenişehir (Ankara)	31.10.1952
19.	Düzce	27.11.1952
20.	Bebek	13.04.1953
21.	Fatih	21.05.1953
22.	Ceyhan	04.06.1953
23.	Cebeci	22.06.1953
24.	Altınbakkal	05.07.1953
25.	Çarşıkapı	16.07.1953
26.	Konya	10.08.1953
27.	Halıoğlu	14.09.1953
28.	Galatasaray	21.10.1953
29.	Üsküdar	20.11.1953
30.	Trabzon	23.12.1953
31.	Çarşı	05.03.1954
32.	Fındıklı	10.04.1954
33.	Eşrefpaşa	17.05.1954
34.	Gerede	31.07.1954
35.	Beykoz	02.08.1954

Şube	Kurulduğu İl	Tarih
36.	Fener	06.09.1954
37.	Antalya	15.09.1954
38.	Yenicami	25.10.1954
39.	Zonguldak	01.11.1954
40.	Alsancak	01.11.1954
41.	Küçükpazar	13.12.1954
42.	Beşiktaş	29.12.1954
43.	Kasımpaşa	03.03.1955
44.	Cihangir	02.05.1955
45.	Mersin	30.05.1955
46.	Levent	18.07.1955
47.	Erzurum	25.07.1955
48.	Aydın	07.09.1955
49.	Köse	08.09.1955
50.	Yüksekkaldırım	24.10.1955
51.	Hasırcılar	11.11.1955
52.	Kuruköprü	15.12.1955
53.	Şişhane	26.12.1955
54.	Tepecik	09.01.1956
55.	Paşabahçe	19.01.1956
56.	Selimiye	02.04.1956
57.	Kozlu	19.04.1956
58.	Köprübaşı	14.06.1956
59.	Nazilli	17.05.1956
60.	Basmane	20.08.1956
61.	Afyon	02.11.1956
62.	Pendik	22.11.1956
63.	Denizli	07.12.1956
64.	Sümer (Nazilli)	08.12.1956
65.	Germencik (Aydın)	10.12.1956
66.	Bartın	15.02.1957
67.	Tepeköy	07.03.1957
68.	Finike	11.03.1957
69.	Yeldeğirmeni	22.04.1957
70.	Gölcük	03.06.1957

Şube	Kurulduğu İl	Tarih
71.	Babaeski	18.07.1957
72.	Kaleiçi	22.07.1957
73.	Keşan	17.08.1957
74.	Yenişehir	19.08.1957
75.	Salihli	07.10.1957
76.	Kayseri	14.10.1957
77.	Alanya	4.11.1957
78.	Gaziantep	17.11.1957
79.	Karacabey	17.12.1957
80.	Altıyol	19.12.1957
81.	Rize	21.02.1958
82.	Uzunköprü	02.04.1958
83.	Samsun	01.08.1958
84.	Edirne	25.11.1958
85.	Gelibolu	04.12.1958
86.	Nuruosmaniye	08.12.1958
87.	Perşembepazarı	09.12.1958
88.	Galata	12.12.1958
89.	Mahmutpaşa	19.03.1959
90.	Şişli	22.06.1959
91.	Site	07.07.1959
92.	Yukarımumcu	20.10.1959
93.	Eyüp	04.11.1963
94.	Akhisar	25.11.1964
95.	Ereğli	19.02.1965
96.	Bakırköy	25.02.1965
97.	İskenderun	11.03.1965
98.	Manisa	07.07.1965
99.	Malatya	26.08.1965
100.	Karabük	15.11.1965
101.	Kütahya	16.02.1966
102.	Isparta	02.09.1966
103.	Balıkesir	06.09.1966
104.	Bergama	14.09.1966
105.	Bandırma	17.09.1966

Şube	Kurulduğu İl	Tarih
106.	Tire	23.09.1966
107.	Milas	01.01.1967
108.	Maraş	12.06.1967
109.	Çapa	03.08.1967
110.	Urfa	12.10.1967
111.	Ordu	23.10.1967
112.	Edremit	06.11.1967
113.	Tekirdağ	11.01.1968
114.	Çayeli	12.06.1968
115.	Erzincan	29.07.1968
116.	Pazar (Rize)	05.08.1968
117.	Fethiye	19.08.1968
118.	Karşıyaka (Adana)	02.09.1968
119.	Maltepe (Ankara)	01.10.1968
120.	Yenimahalle (Ankara)	01.10.1968
121.	Küçükesat (Ankara)	01.10.1968
122.	Kars	14.10.1968
123.	Pazaryeri (G. Antep)	17.10.1968
124.	Değirmendere (Trb.)	26.12.1968
125.	Karşıyaka (İzmir)	06.01.1969
126.	Bahçelievler (Ankara)	13.01.1969
127.	Gayrettepe (İstanbul)	20.03.1969
128.	Turunçova (Finike)	27.03.1969
129.	Erenköy	03.04.1969
130.	Çatalca	03.04.1969
131.	Yıldırım Beyazıt (Ank)	03.04.1969
132.	Konak (İzmir)	17.04.1969
133.	Antakya	17.04.1969
134.	Sivas	02.06.1969
135.	Siteler (Ankara)	02.06.1969

⁵⁰⁴ Erdener, *Memleketimizde Bankacılığın ve Paranın Tarihi* (Türk Ticaret Bankası), s. 38-39; Apaydın, "Türk Ticaret Bankası Kırk Yaşında", s. 12-13.

	Kayseri	03.11.1969
	Kırşehir	17.12.1969
	Mardin	15.01.1970
	Polatlı	22.01.1970
	Nevşehir	09.02.1970
	Burdur	09.02.1970
	Mustafakemalpaşa	06.06.1970
	Çarşamba	14.12.1970
	Van	12.04.1971
175.	Karaman	16.07.1971
	Silivri	16.08.1971
	Devrek(Zonguldak)	16.08.1971
	Hâl (Adana)	02.09.1971
	Boyabat	11.10.1971
	Yağcamı(Adana)	20.10.1971
	Sanayi Çarşısı(Kayseri)	25.10.1971
	Mecidiyeköy	29.12.1971
	Kırkağaç	24.01.1972
	Ortaköy	27.03.1972
	Mumhaneönü(Trabzon)	17.04.1972
	Gazipaşa(Antalya)	16.06.1972
	Akçaabat	30.09.1972
	Sarıgöl	02.10.1972
	Bostancı	26.10.1972
	Bahariye	13.11.1972
	Bornova	11.12.1972
	Sanayi Sitesi	11.12.1972
	Fikirtepe	22.12.1974
	Kocamustafapaşa	12.07.1973
	Yenigün	27.07.1973
	Ergani	30.07.1973
	Sungurlu	29.12.1973
	Biga	05.01.1974
	Yeşilköy	05.04.1974
	Yalova	29.04.1974

	Bağarası(Aydın)	28.05.1974
	Şereflikoçhisar	20.06.1974
	Niğde	10.07.1974
	Balıpaşa	26.08.1974
	Avcılar	26.08.1974
	İznik	26.08.1974
	Şirinevler	26.08.1974
	Feneryolu	26.08.1974
	Karapınar	26.08.1974
	Zincirlikuyu	04.10.1974
	Burhaniye(Balıkesir)	04.10.1974
	Saydam Caddesi (Adana)	23.10.1974
	Serik(Antalya)	09.12.1974
	Ümraniye	12.12.1974
	Küçükmustafapaşa	12.12.1974
	Küçükçekmece	12.12.1974
	Malkara	17.11.1975
	Koçarlı	08.12.1975
	Ünye	10.12.1975
	Bünyan	22.12.1975
	Adıyaman	29.12.1975
	Bayburt	29.12.1975
	Tavas	29.12.1975
	Nizip	29.12.1975
	Tatvan	26.01.1976
	Elbistan	15.03.1976
	Çankırı	23.06.1976
	İskilip	07.07.1976
	Fatsa	08.07.1976
	İğdır	08.07.1976
	Manavgat	26.09.1977
	Şarkışla	26.09.1977
	Gönen	15.01.1979
	Dinar	22.01.1979
	Kızıltepe	28.08.1979

Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi

ADAPAZARI İSLAM TİCARET BANKASI OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ NİZAMNÂME-İ DÂHİLİSİ LAYİHASI⁵⁰⁵

Birinci Fesil

Şirketin Teşkil-i Maksudı ve İsmi ve Merkezi Beyanındadır.

Birinci Madde – Senedât-ı ticâriye ve esham ve ‘ale’l-umum emvâl-i menkûle mukâbilinde akçe ihraz veya istikraz eylemekte ve lede’l-icâb malî ve ticarî ve sınaî ve zirâî her nev’-i teşebbüsât ve ta’ahhüdata münferiden veya bi’l-müşareke girişmek vesair bi’l-‘umum banka muamelatını ifa etmek üzere zirde muharirrin imza Adapazarı’nda mukim Bosnavî Hacı Adem Beyzade İbrahim ve Sipahizade Hamid ve Numan Beyzade Numan ve Hacı Salim Ağazade Ethem ve Diyarbekirlizade İbrahim ve Hacı Hafızzade Mehmed Ziyaettin ve Şumnulu Hacı Mehmed Hilmi ve Hafız Ağazade Bekir ve Manifaturacı Mustafa Nuri ve Edhem Ağazade İsmail Hakkı Bey ve Efendiler ile tertip ve ihracı bervech-i ati kararlaştırılan hisseler ashâbı beyninde bir Osmanlı Anonim Şirketi teşkil olunmuştur.

İkinci Madde – Şirketin unvanı “Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi” olacak ve tabiatı itibariyle bilcümle muamelatı hakkında Devlet-i Osmaniye’nin kavanin ve nizamât-ı hazıra ve müstakbelesi tatbik edilecektir.

Üçüncü Madde – Şirketin merkezi Adapazarı’nda olacak ve Memâlik-i Osmaniye’nin sair bir mahâlinde veya memâlik-i ecnebiyede dâhi şubeleri bulunabilecek ve şube küşâdı meclis-i idarenin kararıyla mütevakkıf olacaktır, şu kadarki her şubenin küşâdında Ticaret Nezâretine ma’lumat verilecektir.

505 BOA. MV. 1263/35, lef: 2.

Dördüncü Madde – Şirketin müddeti bazı esbabdan dolayı kat' veya temdîd edilmedikçe suret-i kat'iyede teşkil-i tarihinden itibaren elli seneden ibaret olacaktır

İkinci fasıl

Sermaye ve Hisse Senedat-ı Beyanındadır.

Beşinci Madde – Şirketin sermayesi 100.000 lira-yı Osmanî'den ibaret olup beheri beş Osmanlı Lirası kıymetinde name muharrer 20.000 hisseye münkasımdır. Heyet-i umumiyenin işbu sermayeyi bir misli tezyit etmeğe salahiyeti olacaktır. Tezyid-i sermayeye karar verildiği zaman hükümete ma'lumat verilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla tezyidi evvel emirde hükümetin muvafakatının istihsaline mütevakıftır. Şirketin ihraç eyleyeceği hisse senedatı numuneleri kable'l-ihraç li-ecli't-tasdik Ticaret Nezareti'ne tevdi edilecektir.

Altıncı Madde – Şirket sermayesinin tamamı imza ve yüzde onu istihsal olunduktan sonra sûret-i kat'iyede teşkil etmiş ad olunacak ve hissedar yazılanlara te'diye ettikleri takasiti mübeyyin namerlerine muharrer muvakkat senedat verilecek ve sermayenin nısfının te'diyesinde ashab-ı yedinde bulunan senedat-ı muvakkate senedat-ı asliyeye tahvil edilecektir. Şirketin hisse senedatı Türkçe tanzim olunacaktır. Hissedarların Osmanlı tabiyesinde bulunması meşruttur. Sermayenin ilk taksitinin te'diyesinden sonra kalacak miktarı şirketin ihtiyacatına göre mukassatan veya defaten meclis-i idarenin kararıyla Dersaadet ve sair lazım gelen mahallerde el-sine-i muhtelifede çıkan resmi ve gayr-i resmi bazı gazetelerle lâ-akall otuz gün evvel ilan olunarak mutalebe olunacaktır.

Yedinci Madde – Şirket hisse senedatı matbu koçanlı bir defterden müteşekkil olup beheri birer sıra numrosunu reis veya reis-i sani ile meclis-i idare azasından bir zatın mühür ve imzalarını ve şirketin mühür-i resmisini havi olacaktır, Şirket hisse senedatının bey' ve hibe ve veraset suretleriyle ahire devr-ü-ferâğ ve intikali haiz ise de bey' ve ferâğında ve ahire hibesinde şirket meclis-i idaresinin muvafakatı lazımdır şu kadar ki senedat-ı mezburun ber vech-i muharrer ahire bey' ve ferâğı ve hibesi meclis-i idarece kabul edilmediği takdirde bunların piyasa fiyatı üzerinden şirketçe iştirası mecburidir. Şirketçe hissedarının isim ve şöhratini ve sahip oldukları hisse senedatının miktarını mübeyyin olmak üzere bir defter tutulacak ve senedatının bey' ve ferâğ ve intikal muamelesi meşruhat-ı lazimesiyle mezkur deftere ve hisse senedine bad'el-kayd meclis-i idare reisi ve azasından bir zat tarafından ziri bi't-temhir tasdik olunacaktır. Beher hisse senedatı için beş kuruş mesarif-i tab'iyeye olarak ahz olunacaktır.

Sekizinci Madde – Hisse senedatı şirket nazarında kabil-i inkisam olmadığından hesabe'l-verase hisse senedinin mutasarrıfı ta'dat etse dahi cümle varisler şahsı vahit hükmünde addedilir ve şirket her hisse için bir sahip tanır bir hissedarın varis veya dayinleri hiçbir vesile ile şirketin emval ve emlakinin taht-ı hazce vaz'ını talep ve şirketin umur-ı idaresine müdahale edemezler ve her türlü umur ve muamelatta ve istifayı hukuk bahsinde şirketin defatirini ve heyet-i umumiye kararını kabule mecburdurlar.

Dokuzuncu Madde – Evkat-ı mu'ayyenede tekasid-ı te'diye olunmayan hisse senedatının sahiblerinden tehhürat-ı vaki'adan dolayı ihdar-ı keyfiyete hacet kalmaksızın taksidin hululü gününden itibaren senevi yüzde dokuz hesabıyla faiz ahz olunacaktır.

Onuncu Madde – Şirketin taksitleri vaktiyle te'diye edilmeyen senedat-ı ashabı aleyhine ikame-i dava etmeye ve hisseleri satmağa salahiyeti olacaktır. Ve bu makule satılması lazım gelen hisse senedatının numroleri gazeteler marifetiyle neşr ve ilan olunarak tarih ve ilandan on beş gün sonra şirket hiçbir gûna ihtara ve muamelat-ı adliyeye mecbur olmamak ve zarar ve ziyanı sahibine

ait olmak üzere Dersaadet ve memalik-i saire borsalarında ve borsalarda henüz alınıp satılması kabul olunmamış ise müzayede tarikiyle hisseleri sattıracaktır. Bu vechle fûruht olunan senedat ibtal olunacak ve müşterilere eski senedlerin numrolarını havi olmak üzere yeni senedat ita kılınacaktır. Satılan senedin esman-ı hasılası hissedarın şirkete olan deynine hasır ve tahsis olunur. Ve nekasıtı ondan talep olunacağı gibi fazlası var ise ana i'ta olunur.

Üçüncü Fasıl

Şirketin Umur-ı Dâhiliyesi Beyanındadır.

On Birinci Madde – Şirketin umur ve mesâlihi heyet-i 'umumiye tarafından mensub ve beşten dokuz kadar azadan mürekkep bir meclis-i idareye ihale olunur. Meclis-i idare heyetinin müddet-i me'muriyetleri üçer sene olup ancak birinci vakti müstesna olarak beş seneden ibaret olacaktır. İlk beş sene müddet için teşkil olunacak meclis-i idare âzâsı müessisler tarafından tayin olunacaktır.

On İkinci Madde – Beş müddet için intihab olunan azanın müddet-i memuriyetleri hitam bulduktan sonra meclis-i idareye hey'et-i umumiye tarafından intihap olunacak azanın ilk teceddütünde kura ile andan sonra kıdem itibariyle her sene sülûsü çıkarılarak yerlerine aheri intihab ve tayin kılınacaktır. Şu kadar ki çıkan azanın tekrar intihabı câiz olacaktır.

On Üçüncü Madde – Meclis-i idarenin içtimaı icab-ı maslahata tabi olacak ise de laakal on beş günde bir defa şirketin merkezinde toplanması lapeddir. Müzaketâtın mu'teber olması lâ'akal nısfından ziyade azanın bizzat huzuruna menuttur. Meclis-i idarenin kararları hazır bulunan azanın ekseriyet-i ârâsıyla mu'teber olur. Tesavi-i ârâ vukuunda keyfiyet-i içtima-ı âtiye ta'lik ediliyor. Ve anda dahi tesavi-i ârâ vuku bulursa mevzubahis olan teklif red olunur

On Dördüncü Madde – Meclis-i idarenin müzakeratı zabt defterine kayd olunur. Ve zîri reis veya reis-i sani ile hazır bi'l-meclis bulunan aza tarafından imza ediliyor. Zaptın sureti veya bir fikra-i mahrucesi muteber olmak için reis veya reis-i sani veyahut azalardan mesen veya kademlisi tarafından imza olunmak lazım gelir.

On Beşinci Madde – İdare meclisi azasından her birinin şirketin la'akal yüz hisse senedine malik olması lazım gelir. Senedat-ı mezbure şirketin sandığına tevdi' olunacak ve azanın müddet-i memuriyetleri zarfında rehin ve fûruhtu caiz olmayacak ve bunların üzerine rehin ve fûruhtu caiz olmadığını mübeyyin bir damga vurulacaktır.

On Altıncı Madde – Meclis-i İdare azasından bir veya bir kaçının vefatı veya istifası vukuundan veya sair bir sebepten dolayı bir veya birkaç aza biri münhal kalır ise Meclis-i İdare işbu yerlere muvakkaten aza ta'yin eyleyecek ve intihab-ı kat'i gelecek heyet-i umumiye tarafından icra olunacaktır.

On Yedinci Madde – Meclis-i İdare her sene azası meyanında bir reis ve bir reis-i sani intihab eder. Ve reisin veya saninin gıyabında vekâlet etmek üzere azadan birini ta'yin eyleyebilir.

On Sekizinci Madde – Azadan memalik-i ecnebiyede ikamet veya muvakkaten gaybubet edenler esna-yı müzakeratta kendilerine vekâlet etmek üzere refikleri olan azadan birini ta'yin edebilirler. Şu kadar ki vekâlet edecek azanın kendi re'yi dâhil olduğu halde ikiden ziyade re'ylanamayacaktır.

On Dokuzuncu Madde – Meclis-i idare şirketin umur ve muamelatının idaresinde ve emvalinin tasarrufunda vekil-i umumisidir. Şirketin menafi'ine muvafık her nev' muameleyi ifa ve müdiranı ve bi'l-umum memurün ve müstahdimini nasb ve azl etmek ve miktar-ı maşatını ve hüsn-i hizmeti görülenlerin mükefatını vesaireyi tayin ve tahdit etmek ve bir ay zarfında şirketim vukuubulan muamelat-ı umumiyesini ve hesabat-ı şehriyesini tetkik eylemek ve senelik bilanço hesabatını adad ve müfettişlerin bu bapta raporlarını bi't-tetkik hisse-i temettü' ve ihtiyat akçesi mekadirini tayin ve mukarrerat-ı müttehizenin hüsn-i infazını nezaret eylemek ve heyet-i umumiyenin müzakeresine arz olunacak hesabat ve muvazene cetvellerini tanzim etmek ve devair ve mecalis ve muhakim-i Osmaniyenin kaffe-i enva' ve derecatında müdde-i ve müdde-i aleyh vesair sıfat-ı kanuniye ile dava ve müræfe ve takib ve mesalih için vekil-i nasb ve azl etmek ve inde'l-hacce ira ile akd-i sulh olmak ve'l-hasil akd-i şirketten maksut olan kaffe-i umur ve muamelatı ifa eylemek salahiyetine maliktir.

Yirminci Madde – Meclis-i İdare şirketinin umur ve muamelatının ve mukarrerat-ı mütehaszenin vesait-i icrası olmak üzere müdiranı nasb ve azl edebileceği gibi mevad-ı mahsusa ve bir müddet muayyene için haiz olduğu iktidarı kısmen veyahut tamamen azasından bir veya birkaç zata ba-vekâlet mahsusa ihale edebilir. Mesalih-i cariyenin ru'yet ve tesviyesi için hariçten dahi bir veya birkaç zatı tevkiil eyleyebilir.

Yirmi Birinci Madde – Meclis-i idare azası hasılat-ı safiyeden kendilerine tahsis kılınacak hisseden başka mecliste hazır bulunacakları günler için hissedaran heyet-i umumiyesince takdir ve ta'yin edebilecek bir ücret dahi ahz edeceklerdir. İctima'da hazır bulunmayan azaya o ictima' için hakk-ı huzur verilecektir.

Dördüncü Fasl

Heyet-i Umumiye Beyanındadır

Yirmi İkinci Madde – Suret-i muntazamada 'akd-i ictima' eden heyet-i umumiye umum hissedaranın heyet-i mecmua'sı makamında bulunur.

Yirmi Üçüncü Madde – Heyet-i umumiye her sene Mayıs mahı zarfında şirketin merkezinde suret-i adiyede akd-i ictima' eder. Bundan başka Meclis-i İdare icab eyledikçe suret-i fevka'l-ade de olarak heyet-i umumiye'yi da'vet edebilir. Şirket sermayesinin yüzde yirmisine müsavı hisseye malik hissedaranın talebiyle heyet-i umumiyenin fevka'l-ade olarak ictima'a da'vete mecburdur. Her sene heyet-i umumiyenin ictima'ı nihayet yirmi gün akdem tahriren Ticaret Nezareti'ne ihbar olunacak ve heyet-i mezkurede canib-i nezaretten bir komiser hazır bulundurabilecektir. Meclis-i idare ve müfettiş raporlarıyla senelik bilançodan heyet-i umumiye zabıtnamelelerinden ve heyet-i mezkurede hazır bulunan hissedaranın esami ve miktar-ı hisselerini mübeyyin cetvelden dörder nüshası Ticaret Nezaretine gönderilecektir.

Yirmi Dördüncü Madde – Heye't-i umumiye vekâleten veya asaleten lâ-'akall yirmi hisseye malik olan hissedarandan mürekkeb olacaktır. Heyet-i umumiyede gerek asaleten ve gerek vekâleten hazır bulunan hissedaranın her yirmi hisse için bir re'yi olacak şu kadar ki her bir hissedarın on dan ziyade re'yi olacaktır

Yirmi Beşinci Madde – Da'vetnameler yevm-i ictima'dan lâ-'akall bir mah evvel altıncı maddede beyan edildiği vech ile gazetelerle ilan kılınacaktır.

Yirmi Altıncı Madde – Heyet-i umumiye gerek asaleten ve gerekse vekâleten şirket sermayesinin bir reb'ine müsavı hisse senedatına malik hissedarlar hazır bulunur ise teşekül etmiş

ad olunur. Heyet-i umumiyede hazır bulunacak hissedaranın mutasarrıf oldukları hisselerin salifü'z-zikr bir reb'ine müsavı olup olmadığı anlaşılacak üzere hisse senetlerini on gün zarfında meclis-i idare tarafından irae olunacak mahale muvakkat makbuz mükabilinde teslim etmeleri davetnamelerde ihtar olunacaktır iş bu makbuzlar adedi hisseli ve hissedaran isimlerini muhtevî olup içtima'da duhuliyeye varakası makamına kaim olunacaktır. Heyet-i umumiyenin def'i-i evveli içtima'ında hazır bulunan hissedaranın asaleten ve vekaleten hamil oldukları hisse senedatının miktarı derece-i kifayede olmadığı halde heyet-i umumiye ikinci defa olarak içtima'a da'vet edilir.

İş bu ikinci içtima'da hazır bulunan hissedaran hisselerinin miktarı ne olur ise olsun birinci içtima'da müzakere olunmasına karar verilmiş olan hususat hakkında icra-yı müzakere edeceklerdir. Ve bu vechle cereyan edilen müzakere mer'i ve mu'teber olacaktır birinci ictima' ve ikinci ictima' ile beynindeki müddet yirmi günden dün ve bir mahdan efzun olmayacak ve ikinci ictima'ın da'vetnameleri on gün evvel i'lan olunacaktır.

Yirmi Yedinci Madde – Heyet-i umumiyeye meclis-i idare reis-i riyaset eder ve reis mevcut olmadığı halde reis-i sani ve reis-i sani olmadığı takdirde meclis-i idare azası içlerinden en mesen veya kıdemlisi riyaset eder. Heyet-i umumiyede hazır olup en ziyade hisseye malik olanlardan ikisi re'y toplamak hizmetini ifa eder. Heyet-i umumiye kâtibi reis ile re'y toplamaya me'mur olanlar tarafından ta'yin olunur.

Yirmi Sekizinci Madde – Heyet-i umumiyede müzakere olunan hususata ekseriyet-i ârâ ile karar verilir. Müzakere olunacak mevâdın cetveli Meclis-i İdare tarafından tanzim edilir. İşbu cetvele dâhil olacak mevâd Meclis-i İdarenin teklifâtı ile hamil oldukları hisselerin bedeli şirket sermayesinin yüzde onbeşine baliğ olan hissedaran tarafından yevm-i içtima'dan lâ-'akall on gün evvel vuku' bulacak teklifattan ibaret olacaktır. İşbu cetvele dâhil olmayan hususat heyet-i umumiyede müzakere olunamaz.

Yirmi Dokuzuncu Madde – Şirketin idare ve hesabatın murakebesi lüzumuna göre tezyid edilmek üzere şimdilik bir müfettişe muhavveldir. İşbu müfettiş ilk sene müessisler ve sene-i atiyede heyet-i umumiye tarafından ve hissedaran meyanında intihab olunur. Müfettişin senede lâ-'akall 4 defa şirketin bi'l-cümle defâtir ve kuyudatının ve kasasını muayene ve evrak-ı müsebbete ile muamelatını tatbik-i tetkik etmesi lazımdır. Sene nihayetinde meclis-i idare tarafından tanzim ve kendisine i'ta olunacak hesabat-ı kat'iyye üzerine tetkikat-ı lazime bi'l-icra şirketin mu'amelat-ı umumiyesi hakkında bir rapor tanziminin heyet-i umumiyeye arz etmek müfettişin cümle-i vezaifindedir.

Otuzuncu Madde – Her sene akd-i ictima' edecek olan heyet-i umumiye şirketin umur ve mesalihine dair her sene meclis-i idare tarafından takdim olunan layiha ile hesabata dair müfettiş tarafından verilen raporun kıraatini istima' ve hesabatı lede'l-müzakere ya kabul veya red eder ve hisse-i temettü'ü ta'yin eyley, tebdili iktiza eden meclis-i idare azasının yerlerine diğerlerini nasb eder ve şirketin bi'l-cümle umur ve hususatı hakkında bi'l-müzakere karar-ı kat'i i'ta ve meclis-i idarenin icab eyleyirse iktidarını tevsi' eyley. Fakat heyet-i umumiyede asaleten ve vekaleten şirket sermayesinin lâ-'akall müsavı hisseler ashab-ı mevcut olup bunların ekseriyeti ârâsı hasıl olmadıkça sermayenin tezyidine karar verilemez.

Otuz Birinci Madde – Heyet-i umumiyenin zabt olunan müzakeratı bir defter-i mahsusa kayd-u ziri heyet-i umumiye reisi ile re'y toplamaya me'mur olanlar ve kâtip tarafından imza edilir. Heyet-i umumiyenin her ictima'ında hazır bulunan hissedaranın esamisi ile ikametgâhını ve her birinin hamil olduğu hisseler miktarını mübeyyin bir cetvel tanzim ile mevcut olanlar tarafından imza edilip zabt defterinin o günkü varakasına rabt ve talep vuku'unda alakadarana tebliğ olunur.

Otuz İkinci Madde – Li-ecli'l-ihticac ibraz olunacak heyet-i umumiyenin zabt suret-i

veya fikrat-ı mahrecisi meclis-i idarenin reisi veya reis-i sani yahut azasından en mesen veya kıdemlisi tarafından imza edilir.

Otuz Üçüncü Madde – Hey’et-i umumiye tarafından işbu nizamname ahkâmına tevfiikan verilecek kararlar gaib olan veya muhalif re’ye bulunan hissedaran için dahi mecburiyyu’l-ihbardır.

Beşinci Fasıll

Hesabat-ı Senevive ve Müfredat-ı Defteri Beyanındadır

Otuz Dördüncü Madde – Şirketin sene-i maliyesi Mart ibtidasından beden ile Şubatın sonuncu günü hitam bulur. Fakat birinci sene-i maliye müstesna olarak şirketin suret-i kat’iyyede teşkili tarihi ile o senenin Şubatının sonuncu günü beynindeki müddeti şamil olacaktır. Meclis-i İdare her sene nihayetinde şirketin matlubat ve duyumatını havi bir defter-i umumi tanzim ve işbu defter ile muvazene defterini ve hesabat-ı hey’et-i umumiyenin ictima’ından kırk gün evvel müfettişlere irae ve tebliğ edecek ve heyet-i umumiyenin hîn-i içtima’ında ona takdim eyleyecektir. Hey’et-i umumiyyeye dâhil olmak salahiyetini haiz olan her hissedar mezkûr defterleri ve hesabatı mutala’a ve mu’ayene edebilir.

Altıncı Fasıll

Temettü’un Suret-i Taksimi ve Resü’l-Mala Mahsub Akçe Beyanındadır

Otuz Beşinci Madde – Şirketin temettü’at-ı safiye-i seneviyesinden evvela bila-istisna hisselerin cümlesine birinci temettü’ olarak bedeli tesviye edilmiş sermayeye yüzde beş i’tasına kifayet edecek meblağ ve saniyen ihtiyat akçesini teşkil etmek üzere temettuat-ı mezburenin yüzde onu ifraz olunduktan sonra baki kalan kısmı suret-i atide taksim olunur.

Şöyle ki yüzde on meclis-i idare azalarına yüzde bir müfettişlere yüzde beş müdiran ve me’murin-i idareye ve yüzde dört meclis-i idarenin tensib edeceği umur-ı maliye ve hazineye ve yüzde onbeşi beş sene müddet zarfında satılmamak ve bu müddet esnasında nama muharrer bulunmak şartıyla müesses hakkı olarak ihraç edilen bila kıymet itibariye bin yüz adet hisse senedi ashabına mütesaviyen veya taksim olunmak üzere ita ve mütebaki yüzde altmış beş ikinci hisse-i temettü’ olarak bi’l-umum hissedarana tevdi’ olunur.

Yedinci Fasıll İhtiyat Akçesi

Otuz Altıncı Madde – İhtiyat akçesi otuz beşinci madde mucibince temettü’at-ı seneviyeden müferrez mebalığın terakiminden teşekkül edecek ve mesarif-i fevka’l-ade ve gayr-ı melhuzeye karşılık tutulacak ve iş bu akçenin miktarı şirket sermayesinin nisfına müsavi bir raddeye baliğ oldukça ihtiyat akçesi ifraz olunmayacaktır. Şu kadar ki ihtiyat akçesi sermayenin yüzde nisfına baliğ olduktan sonra andan sarfiyat icrasıyla miktarı nisbet-i mezkureden aşağı düşerse tekrar temettü’undan tevkifat icrasına mübaşeret olunacaktır.

Otuz Yedinci Madde – Hasılat-ı seneviye hisse başına yüzde beş birinci temettü’ veya hisse-i temettü’ i’tasına kifayet etmediği takdirde noksanı ihtiyat akçesinden ikmal edebilecektir.

Otuz Sekizinci Madde – Şirketin inkiza-yı müddetinde veya vaktinden evvel feshi halinde ifâ olunduktan sonra baki kalan meblağ gerek şirketin fazla mevcudatından gerek ihtiyat

sermayesinden münbais olsun evvel emirde şirket sermayesinin iadesine hizmet edecektir. Fazla kaldığı takdirde bunun yüzde onu şirket memurin ve müstahdemine i’ta ve mütebakisi kâffe-i hissedaran beyninde taksim olunacaktır.

Sekizinci Fasıll

Şirketin Temdid-i Müddet ve Feshi ve Kat’-i Muamelatı Beyanındadır

Otuz Dokuzuncu Madde – Meclis-i idare her ne vakit ve her ne sebeple olursa olsun hey’et-i umumiyyeyi içtima’ı da’vetle şirketin müddetinin temdidini veya sermayesinin bir mislinden fazla tezyidini veya kat’ ile tasfiye-i mu’amelatını ve yahud sair şirketle birleşmesini teklif edebilir. Şu kadarki temdid-i müddet veya bir mislinden fazla sermayenin tezyid edilmesi veya icab ederse şirketin sair şirket ile birleşmesi ve tahvilat ihracı ve müessis hisseler mecmu’una tahsis olunamayacaktır. Tenkisi ve tebdil edilmesi şartıyla şirketin münasebetini temin edecek surette iş bu nizamnamenin ta’dil-i maddeleri her halde hükümet-i seniyyenin ruhsatına mütevakkıftır.

Kırkıncı Madde – Meclis-i idare şirket sermayesinin sülüsü zayi olduğu halde şirketin feshine veya devamına karar verilmek üzere hey’et-i umumiyyeyi davet eder.

Kırk Birinci Madde – Şirketin müddeti münkaziye oldukça veya müddeti tekmlil olmaksızın fesih olundukda içtima’ eden hey’et-i umumiye şirketin tasfiye-i mu’amelat ve hesabatına karar verecek ve tasfiye-i hesap için bir veya birkaç me’mur tayin edecektir. Heyet-i umumiye şirketin mevcut olduğu zamanlarda olduğu gibi tasfiye-i hesap esnasında dahi iktidar ve salahiyetini isti’male devam edecektir. Tasfiye-i hesaba memur olanlar heyet-i umumiyenin kararı ve hükümet-i seniyyenin müsa’desi ile şirket-i mefsuhanın hukuk ve senedat-ı taahhüdâtını diğer bir şirkete veya ahir bir kimseye devir ve ferağ edebileceklerdir.

Kırk İkinci Madde – İş bu faslın havi olduğu maddelerde gösterilen hususata karar vermek üzere suret-i fevka’l-adede da’vet edebilecek heyet-i umumiyyede şirket sermayesinin lâ-akall nisfına müsavi hisse senedatını hamil hissedaran hazır olmadıkça cereyan edecek müzakerat makbul ve mu’teber olamaz.

Dokuzuncu Fasıll

Mevâd-ı müteferrika beyanındadır

Kırk Üçüncü Madde – İşbu nizamname-i dâhili sureti şirketin teşkiline hükümetçe müsa’de i’ta olunduktan sonra bir ay zarfında Dersaadet’te Takvim-i Vekayi ve diğer mu’teber bir gazete ile şirketin mu’amelatı veya şu’ubat idaresi bulunan yerlerde cerayid-i resmiye vesaire ile aynen veya icmalen neşrolunacağı gibi nizamname-i dâhilide hükümetin müsa’desi ile vuku bulacak her gûna ta’dilat ve her senenin hey’et-i umumiyyeye mukarreratı ve senelik bilanço suretleri dahi gerek Dersaadet ve gerek taşrada bervech-i muharrer ilan kılınacaktır.

Kırk Dördüncü Madde – Şirketin ihraç edeceği hisselerine sahib kaydı zimmında neşr eyleyeceği ta’rifanamede evvela şirketin maksad-ı teşkilini ve müddetini saniyyen müessislerin esamisini salisen sermayenin miktarını ve suret-i tezyidini rabian temettü’un suret-i taksimini ve bu meyanda müessislere ve he’yet-i idare azasına tahsis kılınacak mekadiri sarahaten derç ve beyan edecektir.

Kırk Beşinci Madde – Şirket iş bu nizamnameyi tab’ ve temsil ettirerek talib olanlara i’ta eyleyeceği gibi elli nüshasını bir def’aya mahsus olmak üzere ticaret nezaretine irsal edecektir

Kır Altıncı Madde – Şirket istatistik idaresince i'ta kılınacak numunesine tevfikan her sene mu'amelatına dair bir istatistik cetveli tanzim ve nezarete takdim eyleyecektir.

Kırk Yedinci Madde – Otuz beşinci maddede ihraç edileceği beyan olunan müessis hisse senedatı ashabı şirketin sermayesi ileride tezyid edildiği takdirde bila-kayd mezkûr maddede müessis heyet dairesinde yüzde on beş tahsisten mütakayid olacaklardır.

3 Recep sene 1337 ve fi 5 Nisan sene 1335

Adapazarı'nda Hacı Âdem Beyzâde İbrahim
Adapazarı'nda Sipahizâde Hamid
Adapazarı'nda Numan Beyzâde Numan
Adapazarı'nda Hacı Hafizzâde Mehmed Ziyaeddin
Adapazarı'nda Şumnulu Hacı Mehmed Hilmi
Adapazarı'nda Silistre'li Salimzâde Ethem
Adapazarı'nda Ethem Ağazâde İsmail Hakkı
Adapazarı'nda Hafızağazâde Bekir
Adapazarı'nda Niğbolulu Hasan Efendi
Diyarbakirlizâde İbrahim
Seyyid Ağıç Ahmed Nazmi⁵⁰⁶

16 Şubat 335
Muamele olunmuştur.

ADAPAZARI
Türk Ticaret Bankası
anonim şirketi
S. : 1.000.000 T. L.
İstanbul şubesi

Fiş Numara
68128

Türk lirası / 352 /
Kuruş / 50 /

Ahmet İhsan beyden ----- mukim
Bankamızdaki 668 N. Alacaklı H:carilerine ----- efendiden
kaydedilmek üzere ----- hesabına olarak
yalnız -üçyüz elli iki --- türk lirası --Elli --- kuruş alınmıştır.
193

24 E
ADA PAZARI TÜRK TİCARET BANKASI
İSTANBUL ŞUBESİ

Mustafa

ADAPAZARI
Türk Ticaret Bankası
anonim şirketi
S. : 1.000.000 T. L.
İstanbul şubesi

Fiş Numara
31121

Türk lirası / 1200 /
Kuruş ---

668 numaralı hesabı carisine mahsuben Ahmet İhsan beyden mukim
ber veçhi balâ----- efendiden
yalnız Bin iki yüz İdet----- türk lirası----- hesabına olarak
kuruş alınmıştır.
193

10 E
ADA PAZARI TÜRK TİCARET BANKASI
İSTANBUL ŞUBESİ

Mustafa

⁵⁰⁶ Adı geçen şahsın nizamnamede adı geçmesine ra men üzeri çizilmi tir. 11 Eylül 1335 tarihli Takvim-i Vekayîdeki şirketin ilanında ise adı yer almamıştır.

ADA PAZARI
TÜRK TİCARET BANKASI
anonim şirket
Sermayesi : 1,000,000 T. lirası
Merkezi : Adapazarı
M.N. İstanbul şubesi : Yeni Postane karşısı
Telgraf adresi : ADBANK
Telefon İstanbul : 2042
Muhtelif şehirlerde muhabetleri vardır.
Şubesi
Umumi : R.3121
Hususi : 2035
Melfu :
İstanbul 30/11/931 193
Hulasa :
Ahmet İhsan bey
Ordu meb'usu muhteremi
ANKARA

ŞUBELERİ

- İstanbul
- İzmit
- Bilecik
- Eskişehir
- Kütahya
- Söğüt
- Bozüyük
- Sarıyayla
- Biga
- M. Kocaeli
- Handek
- Dğese
- Geride
- Mudanya
- Bartın
- Karamürşit
- Yenişehir
- Gemlik

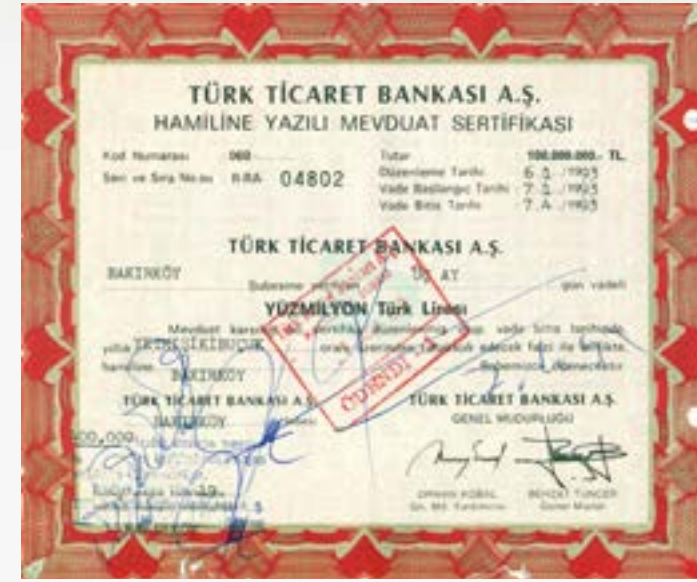
Efendim,
25/11/931 tarihli mektubunuz mucibince matbaanız müdürü Oskar Mayorkas efendiye merbut makbuz mukabilinde tediye eylediğimiz: **600 yelniz altı yüz lira bankamız nezdindeki 868 numaralı hesabı carinize 26/11/931 tarihiyle zimmet kaydedilmiştir.**
Bilvesile teyidi ihtiram eyleriz efendim.

ADA PAZARI TÜRK TİCARET BANKASI
İstanbul Şubesi
[Signature]

Mektuplarda tarih, numara ile alâkadar şubenin zikri rica olunur.

NUMERU : 163

Bankaya ait evraklardan örnekler (Resül Narin Arşivi)

2 Nisan 1975 Çarşamba gününden itibaren
YENİ ve MODERN BİNASINDA
faaliyetine devam edecek olan

TÜRK TİCARET BANKASI FENER ŞUBESİ

için **AKSARAY ŞUBESİ** ile birlikte

100.000
LİRALIK ÖZEL ÇEKİLİŞ

TÜRK TİCARET BANKASI
SUNGURLU ŞUBESİ
60.000
LİRALIK ÖZEL ÇEKİLİŞİ İLE
23 Aralık 1973 Cumartesi gününden itibaren
HİZMETİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

TÜRK TİCARET BANKASI
SANAYİÇARŞISI ŞUBESİ **KAYSERİ**
60.000 LİRALIK
ÖZEL ÇEKİLİŞİ İLE
25 Ekim 1971 Pazartesi gününden itibaren
HİZMETİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI
SAYDAM CADDESİ ŞUBESİ **ADANA**
50.000
LİRALIK ÖZEL ÇEKİLİŞİ İLE
23 Ekim 1974 Çarşamba gününden itibaren
HİZMETİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI
MUMHANEÖNÜ ŞUBESİ **TRABZON**
50.000
LİRALIK ÖZEL ÇEKİLİŞİ İLE
17 Nisan 1972 Pazartesi gününden itibaren
HİZMETİNİZDEDİR

1967
Yılında

3.2
MİLYON

TÜRK TİCARET BANKASI

Vadeli her elli vadesiz her yüz liraya bir kur'a numarası

64.YIL

9 MART 1913-1977

Banka Reklamı, Milliyet, 9 Mart 1977

Tüm parasal sorunlarınızın çözümünde
64 yıllık tecrübemizle yanınızdayız.

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK

ADAPAZARI
TÜRK TİCARET BANKASI
KUPONLU VADELİ MEVDUAT

HER AYIN BİRİNDE
GİT PARANIN FAİZİNİ AL

SATSO

SAKARYA TİCARET VE SANAYİ ODASI
SAKARYA CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

*Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası
Kültür yayınıdır / 2021*

ark (ancienne roue) fournisseur d'eau
Ada-Bazar

